MUUTTUVAT SUOMALAISET ÄÄNIMAISEMAT

Toimittaneet
Heikki Uimonen,
Meri Kytö &
Kaisa Ruohonen

Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat

Toimittaneet Heikki Uimonen, Meri Kytö & Kaisa Ruohonen

TAMPERE UNIVERSITY PRESS

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED

Graafinen suunnittelu & taitto: Anne Rissanen

ISBN 978-952-03-0381-5 (nid.)
ISBN 978-952-03-0382-2 (pdf)

Painopaikka: Tampere

Sisällysluettelo

Alkusanat

Tutkimusartikkelit

Äänimaisemakirjoitukset

Liitteet

MUUTTUVA ÄÄNIMAISEMA MENNEISYYTENÄ JA NYKYISYYTENÄ

HEIKKI UIMONEN, MERI KYTÖ & KAISA RUOHONEN

Säveltäjä Edgard Varése on kuvannut musiikkia järjestetyksi ääneksi. Entä muut kuulemamme äänet? Onko kaupungeilla, kaupunginosilla, maaseuduilla ja luonnonympäristöillä persoonallinen ominaissointinsa ja rytminsä, joka elää sävelteoksen tavoin järjestyvänä äänenä?

Äänimaisemaa on mahdollista kuunnella analyyttisesti ja esteettisesti. Se on tarkasteltavissa miellyttävinä, epämiellyttävinä tai yhdentekevinä ääninä; se voidaan asettaa osaksi alueellista, paikallista, valtakunnallista tai ylirajaista kulttuurihistoriallista tarkastelua ja pohtia, mitä ääni kuuntelijalleen merkitsee. Suomalaiset äänimaisemat kaupungeissa ja maaseudulla ovat monivivahteisia. Tiettyyn paikkaan, aikaan, työn tai arjen askareisiin liittyvä ääni vaikuttaa toimiimme ja kokemuksiimme. Äänimaisemasta on moneksi, mutta sitä ei ole olemassa ilman sitä havainnoivaa, tulkitsevaa ja siitä kertovaa yksilöä.

Valtakunnallinen keruu- ja kirjoituskilpailu *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* järjestettiin 10.10.2014–30.4.2015. Kilpailussa etsimme kuvauksia ja huomioita ääniympäristöistä Suomen maantieteellisten rajojen sisäpuolelta ja kartoitimme niitä yhdessä keruuseen osallistuneiden kanssa heidän paikallistuntemustaan hyväksi käyttäen. Yksi *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* (2014–2016) -hankkeen keruukilpailuun tuotoksista on käsillä oleva kirja[1].

---

1 Suomen Akustisen Ekologian Seuran suunnitteleman ja toteuttaman hankkeen johtoryhmässä ovat edustettuina Tampereen yliopisto (FT Meri Kytö), Itä-Suomen yliopisto (prof. Helmi Järviluoma), Taideyliopiston Sibelius-Akatemia (prof. Heikki Uimonen), Tampereen ammattikorkeakoulu (yliopettaja Ari Koivumäki) ja Åbo Akademi (prof. Johannes Brusila) sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Yleisradio. Hankkeen yhteistyökumppanit ovat etnomusikologi Jürgen Schöpf (Vienna Phonogrammarchiv, Itävalta), *Kuulumia*-hanke (äänitaiteilijat Simo ja Tuike Alitalo) sekä *Hiljaisuus ja kuuntelu matkailuosaamisen resursseina* Pohjois-Karjalassa -hanke (FT Noora Vikman). Hankkeen tuottajana toimii YTM Kaisa Ruohonen.

Hankkeen aikana vastaanotimme ääniin liittyviä tekstejä sekä tallensimme äänilähteitä ja äänimaisemia. Olemme analysoineet kerättyä materiaalia monitieteisesti ja -metodisesti sekä tuoneet ympäristön äänet kuunneltaviksi hankkeen verkkosivuille. Julkaisimme myös äänimaisemien kuunteluoppaan[2] ja toteutimme yhdessä Yleisradion kanssa muuttuvia ääniympäristöjä käsitteleviä erikoisohjelmia valtakunnanverkkoon. Yksityiskohtainen aikajana hankkeen päätapahtumista on kirjan liitteessä (ks. liite 2).

Projekti jatkaa kymmenen vuotta sitten toteutettua *Sata suomalaista äänimaisemaa* (2004–2006) -keräys- ja tutkimushanketta. Molemmissa on kyse äänimaisemien tallentamisesta ja suojelustakin, mutta ennen muuta äänimaisematietoisuuden lisäämisestä. Samalla viime vuonna päättynyt keräys tekee mahdolliseksi tarkastella viimeaikaisia muutoksia, joita on tapahtunut yksityisessä ja yhteisessä ääniympäristössä.

Kansainvälisessä tutkimuksellisessa kontekstissa *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* asettuu jatkumolle, joka alkoi Japanista 1990-luvun puolivälissä professori Keiko Torigoen johdolla. Samainen äänimaisemia dokumentoinut hanke on toiminut esikuvana myös Suomen Akustisen Ekologian Seuran toteuttamille projekteille. Ainutlaatuiseksi nykyisen projekti tekee se, että kirjoituskilpailua ja äänimaisemien dokumentointia ei ole tehty kymmenen vuoden välein tiettävästi missään muualla. Tämän kirjan vertaisarvioidut artikkelit saattavat aiheen tutkimuksen yksiin kansiin.

•|•|•|•

Kirjamme koostuu kahdesta osasta. Ensimmäisen puoliskon tieteellisissä artikkeleissa eri alojen tutkijat analysoivat muuttuvia äänimaisemia. Kirjan toinen osa on kokoelma hankkeen yhteydessä järjestetyn *Muuttuvat suomalaisen äänimaisemat* -kirjoituskilpailun tekstejä: lokakuusta 2014 huhtikuulle 2015 keräsimme kuvauksia ja huomioita erityyppisistä ääniympäristöistä. Osa teksteistä on nyt luettavissa tämän kirjan sivuilta.

---

2 R. M. Schafer: *Kuuntelukasvatus: 100 kuuntelu- ja ääniharjoitusta.* Toim. & suom. Olli-Taavetti Kankkunen, Heikki Uimonen & Meri Kytö.Tampere: TAMK 2015.

Vastaanotimme yhteensä 1200 äänimaisemaehdotusta 188 kirjoittajalta. Kirjaan valitsimme kaikenikäisten kirjoittajien tekstejä siten, että ne edustaisivat mahdollisimman monipuolisesti eri elämänalueita oli kyse sitten kirjoittajan elämänkokemuksesta tai taidosta havainnoida ympäristöään. Valintaperusteita olivat niin ikään kirjalliset ansiot ja kirjoittajan kyky kertoa äänimaisemista sekä se, että tekstit sijoittuisivat maantieteellisesti mahdollisimman laajalle.

Sata suomalaista äänimaisemaa -keräykseen osallistujien tavoin *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hanke kokosikin yhteen demografisesti edustavan kirjoittajajoukon, kymmenenvuotiaista alakoululaisista yli yhdeksänkymmenen vuoden ikäisiin kirjoittajiin. Täysi-ikäisten kirjoittajien keski-ikä oli 60 vuotta. Maantieteellisesti he edustavat Suomea Sodankylästä Helsinkiin, mikä ilmenee myös äänimaisemakuvauksien sisällöissä itäinen ja läntinen Suomi mukaan lukien. Eri elämänalueet, ammatit ja elämäntilanteet olivat monipuolisesti edustettuina: kirjoittajina oli muun muassa alakoululaisia, luokanopettajia, maanviljelijöitä, toimittajia, merkonomeja, biologeja, opiskelijoita, sihteereitä, emäntiä, työttömiä, yrittäjiä ja eläkeläisiä, pappi, mielisairaanhoitaja, farmaseutti, turvallisuuskonsultti, muotoilija, historian dosentti ja metsänhoitaja. *Sata suomalaista äänimaisemaa* -aineistossa oli runsaasti ruotsinkielisiä ja muutama englanninkielinenkin kuvaus. Nyt vastaanotimme miltei yksinomaan suomenkielisiä kuvauksia. Syitä tähän on haasteellista löytää, sillä keruukutsu, verkkosivut ja tiedotus järjestettiin edellisen keruun tapaan kolmella kielellä.

Edellisessä keruussa määrittelimme suomalaisen äänimaiseman maantieteellisesti, emme kulttuurisesti. Nytkään emme ryhtyneet etsimään teksteistä ”sitä suurta suomalaista muutosta”, vaikka tämä olisi tehtävänantona saattanut olla kiintoisa ja tutkimuksellista mielenkiintoa herättävä. Pyysimme kirjoittajia lähettämään mieleen jääneitä äänimaisemia ja pohtimaan, miksi ne olivat tärkeitä tai miksi he olivat kiinnittäneet niihin huomiota. Halusimme kuulla muistoista ja tuntemuksista, joita tuttu äänimaisema herättää tai siitä, onko tärkeä äänimaisema muuttunut vuosien saatossa. Halusimme herättää pohdintaa kaupunkien ja maaseudun äänimaisemista, niiden säilyttämisestä jälkipolville ja siitä, kuinka äänimaisema on osa paikan ajallista ja tilallista luonnetta ja ominaislaatua.

Ehdotusten sisältö vaihteli yksittäisten ääniympäristöjen erityispiirteistä ja äänitapahtumista kokonaisvaltaisiin kuvauksiin sekä laajoihin äänimaisemamuisteluihin, joissa tuotiin esiin paikkoja, tunnelmia ja tapahtumia useiden vuosikymmenten ajalta. Kirjoitukset tuovat esiin suomalaisen äänimaiseman monipuolisuuden sekä kirjoittajien kyvyn tätä monipuolisuutta taidokkaasti kuvata. Äänimaisemassa kuuluu työkalujen ja -ympäristöjen muutos, digitalisoituminen, tallennetun äänen läsnäolo, siirtymä teollisesta yhteiskunnasta palveluyhteiskuntaan ja edelleen itsepalveluyhteiskunnaksi sekä eri ikäisten kansalaisten moninaiset tavat ja kyvyt kokea kuulemaansa ja kertoa kokemastaan. Jotkut ehdotuksista tuntuivat miltei yhteen muottiin valetuilta, kuten erityisesti sotaan liittyvät sukupolvikokemukset. Äänettömyydeksi mielletty äänimaisema ja luonnosta pitäminen viittaavat niiden henkilökohtaisesti koettuun rauhoittavuuteen, mutta myös siihen, että media muokkaa kulttuurisia käsityksiämme hyvästä ja huonosta äänimaisemasta.

Kilpailun raati valitsi voittajat 25. elokuuta Tampereen yliopistolla. Raadin jäsenet edustivat projektia ja sen johtoryhmää. Lisäksi mukana oli kaksi kansalaisjäsentä, joilla oli ammatillista ja henkilökohtaista kiinnostusta äänimaisemia kohtaan. Raati koostui seuraavista henkilöistä: kansalaisjäsenet Taina Repo ja Taavi Hasunen, professori Johannes Brusila Åbo Akademista, professori Helmi Järviluoma Itä-Suomen yliopistosta, tutkijatohtori Meri Kytö Tampereen yliopistosta, professori Heikki Uimonen Taideyliopistosta, FT, tutkija Kati Kallio Suomalaisen kirjallisuuden seurasta sekä toimittaja Jukka Mikkola Yleisradiosta.

Valintakokous tarkasteli kriittisesti keskustellen yksittäisten jäsentensä paremmuusjärjestykseen asettamia kilpailuehdotuksia. Raati kiinnitti erityishuomiota tekstien monipuolisuuteen, niiden ajalliseen ulottuvuuteen ja niissä ilmenevään ihmiselämän koko kirjoon. Kilpailukutsun mukaisesti painotettiin muutoksen tematiikan käsittelyä. Myös esteettiset tekijät ja kirjalliset ansiot huomioitiin positiivisena seikkana. Turvallisten ja arkeen liittyvien tunnelmien ohella erityisesti äärimmäiset tai poikkeukselliset tapahtumat olivat herättäneet kirjoittajien mielenkiintoa. Miellyttävänä tuttavuutena olivat tekstit, joita kutsumme äänielämäkerroiksi. Aiemman keruun tavoin myös tällä kertaa kirjoittajat tar-

kastelivat aiempaa ja nykyistä elämäänsä äänikokemuksistaan kirjoittamalla. Sukupolvikokemusten ohella valitsimme kirjaan yksilöllisiä ja henkilökohtaisia muisteluksia ja kuvauksia.

Kilpailuraadin haasteellista tehtävää ja voittajien valintaa kuvatkoon se, että suunnittelemamme kolmen palkinnon sijaan päädyimme jakamaan niitä neljä kappaletta. Nämä kaikki edustavat monimuotoista suomalaista äänimaisemaa, äänimaiseman muutosta ja ennen muuta sitä, kuinka tarkkaan äänimaisemaa on mahdollista kuvata ja kuinka elävästi kerran kuultu voidaan lukijalle esitellä.

Kilpailun ensimmäiselle sijalle valittiin Iiro Liukkonen Brysselistä kirjoituksellaan *Pohjoismaiden Yhdyspankin pankkisali*. Lapsen korvin ja kehoin koettu, mutta aikuisen kirjoitustaidoin kuvattu arkipäivä on häkellyttävän tarkka muisto suuresta pankkisalista, pankissa asioimisesta ja erilaisista konekirjoittamisen ja toimistotyön äänistä. Teksti kuvaa ja tulkitsee yksittäisen 1970-luvun äänimaiseman harkitusti, virke virkkeeltä ja ohjaa lukijan kulkua nyt jo kadonneessa ympäristössä. Signaalit, taustat ja teemat loihtivat pankkisalista retromodernin sinfonian ja konserttisalin. Kepeä ja taloudellinen tyyli sopii pankkisalin kiireen kuvaukseen. Pienten, väistyvien ja heleitten äänien ja yksityiskohtien määrä kasautuu loppua kohden, minkä lisäksi kirjoittaja lujittaa äänikuvaa yhdistämällä sen salin ulkopuoliseen maailmaan sisään kantavilla raitiotievaunujen äänillä. Lapsen keholla ja korvilla koettuna, mutta aikuisen kirjoitustaidoin kuvattu arkipäivä on häkellyttävän tarkka muisto suuresta pankkisalista, pankissa asioimisesta ja erilaisista konekirjoittamisen ja toimistotyön äänistä. Tekstiä voi lukea myös kommentaarina palveluyhteiskuntaan: sosiaalinen, arvokas ja tiettynä aikana tapahtunut kohtaaminen talouden temppelissä on vaihtunut kotoiseen nettipankkiasiointiin ja näppäimistön naputukseen.

Toiselle sijalle valittiin pohjoispohjalaisen yrittäjän Pauli Ylikosken *Nelostien ääniä*. Kirjoittaja tarkastelee tavallisesti meluksi miellettyä ääntä rauhana, kotoisuutena ja arkisen tiedon lähteenä sekä osana pan-eurooppalaista äänimaisemaa. Kyseessä on äänen tarkkaavainen kuunteleminen, äänellisen informaation välittyminen ja tämän tapahtumasarjan kuvaaminen. Kirjoittaja ei vain kerro

kuulemastaan vaan myös pohtii äänen merkityksiä, konnotaatioita ja assosiaatioita laajasti, ehkä hieman koneromanttisestikin kuvatessaan moottoripyöriä ja kolossaalisen rekan ohitusta. Kehollinen äänikuvaus herätti raadin jäsenessä mielikuvia Italian futuristeista, heidän kymmenluvulla tekemistään kokeiluista erityyppisten äänilähteiden parissa ja poikkeuksellisesta tavastaan kiinnittää huomiota ympäristön ääniin.[3]

Kolmannen sijan jakavat Jämsässä asunut, vuonna 2016 edesmennyt entinen maanviljelijä ja lastenhoitaja Maire Hirvonen sekä seinäjokinen opettaja Kaisa Isotalo. Hirvosen *Muuttuvat äänimaisemat* on äänielämäkerta, joka sisältää klassisia kansatieteellis-folkloristisia aihepiirejä kauniisti ja yksityiskohtaisesti kirjoitettuna. Hirvosen kuvaama perspektiivi on lähes uskomaton: kuvausta kirjoittaessaan hän asui yhä talossa, johon muutti vuonna 1932. Kerronnassa on historiallista ja paikallista syvyyttä: poksahtelevat männynkävyt ovat osa mennyttä ja nykyistä äänimaisemaa; lähikentän äänilähteet yhdistyvät erinomaisesti pihapiiriin kantaviin ääniin, jotka kuitenkin kantavat mukanaan viestiä maailman muutoksesta. Kadonneen maaseutuyhteisön vellikellot, eläinten äänet ja karjankutsut vaihtuvat nykypäivää kohti kuljettaessa läheisen Himoksen festivaalialueen ääniin.

Kaisa Isotalo osallistui kilpailuun kirjoituksella *Iltalenkki*, joka on moniaistinen ja yksityiskohtainen kokonaisuus kuvaten sisäisen ja ulkoisen maailman muutosta juoksumatkaa taitettaessa: tunteita, ystävän ja omia murheita, tuoksuja ja ääniä. Kokonaisuus on samalla psykofyysisen prosessin kuvaus, sisäisen ja ulkoisen äänen pohdintaa, havainnointia ja tulkintaa. Teksti kuvaa kuulemisen ja dialogin äänimaiseman kanssa. Nykyisyyden äänimaisemadokumenttina se on ajankohtainen ja monille suomalaisille yhteinen, myös jossakin määrin päivästä toiseen toistuva. Kirjoittaja ei pysähdy äänimaiseman äärelle, vaan äänimaisema on yhtä kuin elämä itse: kiireistä, sekavaa ja haasteellista.

---

3 Luigi Russolon manifestin englanninnos The Art of Noise on luettavissa täältä *http://www.artype.de/Sammlung/pdf/russolo_noise.pdf* ks.

Kirjaan valituista teksteistä ilmenee, kuinka asiaansa paneutuva kirjoittaja voi uuttaa tarkkaavaisia, emotionaalisia, lukijaa koskettavia sekä tutkimuksellisesti kiinnostavia tekstejä. Edellä mainittujen lisäksi näitä ovat muiden muassa kunniamaininnan saaneet kuvaukset Joensuun yliopiston tenttipäivästä sekä aikaan ja paikkaan sidotun koetilanteen jännityksestä; kertomus kuulokojeesta elämänmittaisena kumppanina; teknologian ja uskonnollisen yhteisön käyttäytymiskoodin äänellinen muutos lestadiolaisissa suviseuroissa; kavioiden kopinaan liittyvä dramaattinen ja koskettava kertomus, johon murre luo väkevän tunnelman sekä viimein; vetolaukkujen äänet, jotka muistuttavat kansainvälisyyden ja matkustamisen äänimaisemasta Helsingin rautatieasemalla. Mekaanisen kellokortin kolahdus viestii matkapuhelintehtaan digitaalisessa ympäristössä inhimillisistä odotuksen tunteista ja työstä poispääsyn riemusta. Lisäksi jaoimme kunniamaininnat kahdelle keruuseen osallistuneelle turkulaiselle koululaiselle, Aleksille ja Enriikalle. Teksteissä kuvataan pikkusiskon pahaa mieltä ja julkisen tilan äänimaisemaa linja-auton sisältä.

Äänimaisemakirjoitukset on jaettu kirjassa viiteen lukuun teksteissä esiintyvien paikkojen, tunnelmien, ajankohtien ja tilanteiden johdattelemina. *Joku puhuu portaitten päässä pääskysistä* koostuu kirjoituksista, joiden painopiste on yhteisöissä ja kanssakäymisessä. Näissä kuuntelija ja kirjoittaja asettuu havainnoimaan toisten ihmisten aiheuttamia ääniä. *Jää ratisee lenkkareiden alla* esittelee kaupungin ja maaseudun tuttuja äänilähteitä ja -maisemia, joiden erityisyys unohtuu usein rutiinien keskellä. *Katolla saa tanssia vaikka piru, mutta minua se ei täältä löydä* -luvun pääosassa ovat kotoisuus ja turvallisuus, jotka tulevat esiin oman kodin rauhallisten äänien tai lapsuudenkodin äänimuistojen kuvauksissa. *Reen jalakset lumella naukui ja narisi* -luku vie lukijan menneeseen ja kadonneeseen maailmaan. Äänimaisemien kuvauksissa muistellaan sodan ääniä, vanhan teknologian ja laitteiden ääniä ja muistoissa elävän vilkkaan maaseudun rytmiä. *Yksi aamu kuin sata vuotta Suomen historiaa* -kirjoitukset puolestaan kuvailevat viimeaikaisia ääniympäristöjä sekä toisaalta niitä, jotka eivät tunnu muuttuneen vuosikymmenten kuluessa lainkaan. Luokittelusta huolimatta äänimaisemat eivät ole toisiaan poissulkevia: kadonneiden äänien kuvauksiin liittyy usein vahvasti lapsuudenkodin rauhallisuus tai yhteisöllisyyden muovaama ääniympäristö.

Tuttuja ääniä kuvattaessa saatetaan muistella niitä, joiden arkipäiväisyys on jo historiaa.

•|•|•|•

Edellisen keräyksen tavoin taltioidut äänimaisemat valittiin kilpailuehdotuksista. Kirjalliset kuvaukset tallennetaan Suomalaisen kirjallisuuden seuran kansanrunousarkistoon, äänitteet ja haastattelut tätä kirjoitettaessa suunnitteilla olevaan äänitietokantaan. Osa äänitteistä arkistoidaan tutkimuskäyttöön, osa kaikille avoimeen verkkotietokantaan. Äänimaisemakirjoituksiin voi tutustua seuran verkkosivuilla osoitteessa *www.aanimaisemat.fi* ja hankkeen aikana tallennettuja ääniä voi kuunnella karttasovelluksen avulla osoitteessa *www.kartta.aanimaisemat.fi* sekä seuran Soundcloud-sivustolla *https://soundcloud.com/akueko*.

Äänitykset pyrittiin tekemään yhteistyössä ehdottajien kanssa. Tämä siksi, että tallenteen haluttiin vastaavan mahdollisimman hyvin kohdettaan ja myös miellyttävän ehdottajaansa. Lisäksi kirjoittajia haastateltiin tallennuksen yhteydessä. Haastattelu- ja äänitystilanteissa löysimme lisää tallennettavaa, mikä ilahdutti selkeästi paitsi hankkeen kenttäryhmää myös haastateltavia. Piirre on tuttu äänimaisematutkimuksen kenttätyöstä: muistelu ja kuuntelu kirvoittavat lisää mielleyhtymiä ja ääneen liittyvää arjen tietoa, jota ei ensi alkuun muistettu olevan olemassakaan. Tallennukset tehtiin yhdessä Tampereen ammattikorkeakoulun äänialan opiskelijoiden Mikko Kanasen, Tatu Naukkarisen ja Pyry Survon kanssa. Kenttätyöryhmään kuuluivat lisäksi Meri Kytö, Kaisa Ruohonen, Ari Koivumäki ja Outi Kautonen.

Sata suomalaista äänimaisemaa -hankkeen tavoin ei äänimaisemien tallentaminen ollut itsetarkoituksellista tai ainoa päämäärä. Vaikka tuleville sukupolville ja tutkijoille äänitallenteet tarkkoine metatietoineen ovat ensiarvoisen tärkeitä kulttuurin tiedonlähteinä, on äänittäminen jo itsessään pedagogista ja luovaa toimintaa. Tähän on nyt entistä paremmat mahdollisuudet, sillä edelliseen keräykseen verrattuna tallentaminen on kovasti yleistynyt myös muiden kuin tutkijoiden keskuudessa. Järjestämäämme Kuuntelupäivään heinäkuussa 2015

otettiin osaa äänitteitä tekemällä ja niitä jakamalla hankkeen äänitietokannan avulla. Sosiaalista mediaa käytettiin apuna kenttätyön suunnittelussa. Äänitysmatkoista tiedotettiin hankkeen Facebook-sivuilla, minkä yhteydessä sivuston seuraajia myös kehotettiin ehdottamaan tallennettavia kohteita. Esimerkkinä median kerroksellisesta käytöstä voi kuunnella Pyynikin moottoripyöräajojen äänityksen elokuulta 2015. Tallenteelta kuuluu kännykkäkameroiden sulkijoiden digitaalista napsetta ja yhden kännykkävideon ääniraitaa juuri ohimenneestä äänitapahtumasta kuvaajan tarkastaessa otoksensa onnistumista. Kenttäryhmä ei siis ollut aina yksin dokumentoidessaan tapahtumia, sen sijaan ainoastaan ääntä tallentavina olimme vähemmistössä.

Aivan kuten median käyttötapojen muutos vaikuttaa dokumentoitavaan äänimaisemaan, muuttuvat myös aihetta kuvaavat termit. Kymmenen vuotta sitten sana ”äänimaisema” oli vielä suurelle yleisölle tuntematon käsite, samoin äänellinen kulttuuri vaati tuekseen selityksen tai käsitteen määrittelyn. Äänimaisema-käsite on yleistynyt siinä määrin, että sen käytöstä mediapuheena on mahdollista tehdä journalismin tutkimuksen alaan kuuluva tieteellinen artikkeli (ks. Ruohonen tässä teoksessa). Kiintoisaa on, että vaikka äänimaisemaa koskeviin tutkimuspyyntöihin vastataan edelleen teksteillä, joita voisi kuvata folkloristisiksi tai kansankuvauksellisiksi, ovat näiden rinnalle ilmestyneet dynaamiset sosiaalisen median tekstit ja muu ilmaisu. Tästä esimerkkinä on Joonas Rinta-Kannon sarjakuvastrippi. Napakka kommentaari ilmestyi Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä kaksi viikkoa lehdistötiedotteemme julkaisun jälkeen.

Kuva 1: Suomalainen äänimaisema.
Fok_it-sarjakuva. Joonas Rinta-Kanto/HS 29.9.2015.

Osana projektia järjestettiin *Äänien ilta* -radio-ohjelmia Radio Suomen kanavalla (ks. Uimosen ja Mikkolan artikkeli tässä julkaisussa). Radio-ohjelman suosiota ja ohjelmassa soitettuja äänitoiveita selittää osaltaan Suomen kulttuurinen homogeenisuus. Tämä kävi ilmi, kun ohjelmaa esiteltiin tieteellisessä Crossroads in Cultural Studies -konferenssissa Sydneyssä joulukuussa 2016[4]. Esitelmää seuranneesta monipolvisesta keskusteluista on syytä nostaa esiin kaksi kommenttia, jotka valottavat ohjelman erityislaatuisuutta. Australialaisen äänitaiteilija Nigel Helyerin mukaan yksittäisiin ääniin ladatut vahvat kollektiiviset ja kansalliset merkitykset olisivat epätodennäköisiä hänen useiden kulttuurien kotimaassaan. Hongkongilainen Yeung Yang puolestaan koki menneisyyden äänten soittamisen hieman ongelmalliseksi, etenkin jos ja kun näitä nostalgisia representaatioita kuullaan valtiojohtoisen radion kanavalta. Kansallisiksi koettujen äänimaisemien ainutlaatuisuus ja niiden soittaminen on siis syytä asettaa aika ajoin eri konteksteihin ja siten myös kriittisen arvioinnin kohteeksi.

•|•|•|•

Mitä sitten on muuttunut kymmenen vuoden aikana? *Muuttuvissa suomalaisissa äänimaisemissa* ei ole kyse suoranaisesta seurantatutkimuksesta, jonka avulla tarkasteltaisiin *Sadan suomalaisen äänimaiseman* jälkeistä tilannetta. Asian systemaattinen tarkastelu olisi vaatinut toisentyyppisen lähestymistavan ja metodologiset valinnat. Joidenkin yksittäisten äänitapahtumien katoamisia voidaan kuitenkin selkeästi osoittaa. Näitä ovat muiden muassa Juankosken tehtaanpilli, joka hiljeni pitkällisen aihetta koskevan keskustelun jälkeen sekä Riihimäellä Hiivolan kyläkoulun lakkauttamisen myötä hiljentyneet välituntien äänet.

Muuttuvien äänimaisemien tematiikka yhdistää kuitenkin vahvasti kirjan seitsemää tutkimusartikkelia. Tutkimuksellisesti ne nojaavat eri tieteentraditioihin

4 Heikki Uimosen esitelmä ”Radiogenic Sound Cultures in Call-in Programmes” Crossroads in Cultural Studies -konferenssissa 16.12.2016.

ja metodologisiin ratkaisuihin: mediatutkimukseen ja -analyysiin, antropologiseen kenttätallennukseen ja aistinvaraiseen havainnointiin, tekstianalyysiin ja lähilukuun, folkloristiikkaan, arkeoakustiikkaan ja musiikintutkimukseen. Artikkeleista poiketen joitakin *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen lopputuotoksia voidaan ajatella myös laajassa taiteellisen tutkimuksen viitekehyksessä. Ääni-installaatiot ovat osa tarkkaavaista ympäristön havainnointia, joka kenttätallennusten, analysoinnin ja rekonstruoinnin jälkeen saatetaan yleisölle esitettävään muotoon. Myös taiteelliseen tutkimukseen liittyvä monimediaalisuus on vahvasti mukana toteutuksessa.

Heikki Uimonen ja Jukka Mikkola analysoivat äänimaiseman, kuuntelun ja muistoihin vaikuttavan median muutosta ja sitä, kuinka monimediaalisuus tuottaa erityyppisiä kuuntelemisen tapoja. Yleisradion *Äänien ilta* -lähetyksiä aineistonaan käyttävässä artikkelissa tarkastellaan ohjelmaa paluuna radiolle ominaisimpaan sisältöön: ihmisääniin ja kertomuksiin, mutta myös ympäristön ääniin. Kuuntelijoiden ohjelmaan lähettämät äänitoiveet on listattu tämä kirjan liitteeksi.

Äänimaiseman ja median välistä suhdetta tarkastelee myös Kaisa Ruohonen, kun hän pureutuu äänimaisema-käsitteen konteksteihin Helsingin Sanomien artikkeleissa vuodesta 2005 vuoteen 2014. Meri Kytö ja Harri Sahavirta tarkastelevat kirjastojen äänimaiseman muutosta. Aihe on ajankohtaisuudessaan erittäin mielenkiintoinen, sillä mielikuvan tasolla hiljaiseksi ja rauhalliseksi mielletty kirjasto on digitalisoitumisen myötä lisännyt palvelujaan sekä siten muuttanut äänellisesti fyysistä tilaansa. Tällä vedenjakajalla äänimaiseman muutos ja sen vaikutukset erottuvat selkeästi. Yleisellä kirjastolla on myös äänellinen haaste: kuinka vastata muuttuvan maailman vaatimuksiin, mutta samalla säilyttää hyväksi havaitut ja sellaisiksi todistetut äänelliset ominaispiirteet. Äänimaisemaa dokumentoi myös Ari Koivumäki. Hänen artikkelissaan on kyse tapahtumien keskellä tehtävän dokumentoinnin haasteista ja ongelmanratkaisusta kaupunkiympäristössä: mikrofonin kanssa liikkumisesta, binauraalisesta tallentamisesta ja kaupunkilaisten mielipiteiden tiedustelemisesta osana dokumentointia ja tiedonhankintaa.

Helmi Järviluoman aiheena ovat veden äänet ja niiden kulttuurinen merkityksellisyys silloin, kun ne liittyvät elettyyn ja muistettuun elämään. Yksittäisen kilpailutekstin analyysi avaa lukijan nähtäväksi ääniin erityisesti ja aistiympäristöön yleisesti liittyvän ylisukupolvisen ketjun ja siihen liittyvät onnellisuuden hetket. Kati Kallion folkloristinen lähestymistapa avaa agraarisen yhteisön ääniperintöä ja ennen muuta sitä, kuinka se liittyy lintuihin, karjaan ja luonnonilmiöihin. Kallio muistuttaa, että aineellinen todellisuus ja yksilön kokemus vaikuttavat yksilön kerrontaan, mutta niiden tulkinta ja niistä puhuminen ja kirjoittaminen perustuvat yhteisön jäsenenä opittuihin tapoihin.

Äänimaiseman dokumentoinnin teknologisia ja akustisia haasteita tarkastelevat Riitta Rainio, Tiina Äikäs, Antti Lahelma ja Kai Lassfolk. Heidän artikkelinsa kertoo, mitä menneisyydestä, kadonneesta äänimaisemasta ja musiikista voidaan tietää nykyteknologian keinoin sekä kuinka näin saatu informaatio on mahdollista tulkita nojautumalla olemassa olevaan arkeologiseen tietoon.

Muuttuva äänimaisema on osa Suomessa asuvien elämää. Hankkeena se on osa kokonaisuutta, joka on sisältänyt radio-ohjelmia, tieteellistä tutkimustyötä, kaikenikäisille suunnattuja seminaareja ja koulutustilaisuuksia sekä tieteellisiä ja tiedettä popularisoivia julkaisuja. Ennen muuta haluamme kuitenkin nostaa valokeilaan ne henkilöt, jotka yksityisesti ja yhteisönsä jäseninä ovat pyynnöstämme kiinnittäneet asiaan huomiota. Runsasmittaiset ja sydämelliset kiitokset kaikille! Yhtälailla Suomen Akustisen Ekologian Seura haluaa osoittaa kiitollisuutensa Suomen Kulttuurirahastolle, joka on katsonut äänimaiseman tutkimuksen ja tietoisuuden lisäämisen taloudellisen tukemisen arvoiseksi.

Tampereella 21.6.2016
Heikki Uimonen, Meri Kytö ja Kaisa Ruohonen

Tutkimusartikkelit

”TAHTOISIN KUULLA LEHMÄN KÄSINLYPSYÄ SINKKIÄMPÄRIIN”
- RADIO SUOMEN *ÄÄNIEN ILTA* RADIOGEENISENA OHJELMANA

HEIKKI UIMONEN JA JUKKA MIKKOLA

”Oletteko te aivan tosissanne?”, kysyttiin Yleisradion *Äänien ilta* -lähetykseen tulleessa sähköpostiviestissä helmikuussa 2012. Ohjelmassa oli juuri kuunneltu lyijykynällä kirjoittamista lähietäisyydeltä, pappatunturiksi kutsuttua mopedia, harmaahylkeen poikasta, tupakkatehtaan pakkauskonetta, radioasemien hakuääniä ja järven ylle nousevaa ukkosta. Tunnelma studiossa oli keskittynyt, mutta ei täysin vakava. Seuraavaksi kuunneltaisiin australialaista lyyralintua, suomalaista satakieltä ja mölysammakoiden laulua. Wickström-keskimoottorin putputtaessa tuli sähköpostiviesti, joka kiteytti siihenastisen ja samalla kontrastoitui edellisen viestin kanssa: ”Kiitos mahtavasta ohjelmasta. Totaalista radiota!” Kolme vuotta myöhemmin Helsingin Sanomien radiokriitikko kertoi, kuinka kyseessä ”on yksi hienoimmista ohjelmista nykyradiossa” ja kuinka “sunnuntaina kannattaa siis taas hiljentyä ja keskittyä kuuntelemaan”. (ÄI2 2012; *Helsingin Sanomat* 2015.)

Kommenteissa kiteytyvät useat ohjelmantekijöiden tavoitteista. Perusajatuksena oli soittaa tunteita ja keskustelua herättäviä, monipuolisia ja mielenkiintoisia ääniä kuuntelijoille sekä tämän myötä kiinnittää huomiota jokapäiväisten ja jo kadonneiden ääniympäristöjen ilmiöihin. Tavoitteena on ollut nostaa esiin uusia näkökulmia radion perusmateriaaliin eli ääniin sekä luottaa siihen, mikä on radiolle ominaisinta ja historiallisesti olennaisinta: äänet ja niiden luomat mielikuvat, puhe, tarinat ja keskustelu. Ensimmäisen ohjelman herättämän kiinnostuksen perusteella kävi ilmeiseksi, että äänet ja äänimaisemat ovat radion kuuntelijoille tunteita ja muistoja herättävä aihepiiri.

Ensimmäinen *Äänien ilta* lähetettiin Yle Radio Suomessa tammikuussa 2012, minkä jälkeen lähetyksiä on vuoden 2016 loppuun mennessä ollut kymmenen kappaletta. Ohjelmat ovat olleet kaksi- tai kolmetuntisia suoria

puhelinkontaktilähetyksiä. Kuulijoita on pyydetty toivomaan ääniä ja kertomaan ääniin liittyvistä kokemuksistaan ja muistoistaan, joista juontaja ja asiantuntijavieraat ovat heidän kanssaan keskustelleet. Äänitoiveita on vastaanotettu yli 980 ja niitä täytetty 203: kaappikellosta poretablettiin, susilaumasta mölysammakoihin, höyrykoneesta itäsaksalaiseen Wartburg-autoon ja pärehöylään. Ohjelma on lähetetty sunnuntaisin alkuillasta, jolloin sillä on ollut keskimäärin 220 000 kuuntelijaa muutaman kymmenen tuhannen kuuntelijan vaihtelulla (Hannula 2016).

Artikkelissa kerromme, mitä ohjelmissa on haluttu kuulla ja mitä näistä toiveista olemme kyenneet soittamaan. Kontekstoimme tutkimustamme pohtimalla sitä, kuinka ohjelman perusajatus on toteutunut ja millä perusteella äänet ovat ohjelmaan valikoituneet. Radiohistoriallisessa asiayhteydessä tarkastelemme *Äänien iltaa* ohjelmatyyppinä sekä toiveäänien liittymistä suomalaisen median historiaan. Ohjelman sisällölliseltä kannalta on kiinnostavaa kysyä, minkä vuoksi ääniä halutaan kuulla ja ennen muuta miksi niitä halutaan soittaa muille radionkuuntelijoille. Vastaamme kysymyksiin tutkimuskirjallisuuden avulla ja vastaanottamiamme äänitoiveita analysoiden.

Lähestymme aihettamme pääasiassa radiotutkimuksen ja äänimaisematutkimuksen historiallisessa viitekehyksessä. Aluksi tarkastelemme *Äänien iltaa* ohjelmatyyppinä, sen jälkeen yksittäistä ääntä ja äänimaisemaa osana ohjelmasisältöä sekä pohdimme, mikä rooli Yleisradiolla on kansalaisten äänimuistojen rakentajana, säilyttäjänä ja ylläpitäjänä sekä *Äänien illalla* julkisen palvelun toimintana. Sivuamme äänentallennuksen ja arkistoinnin historiaa sekä kerromme radioon ja televisioon liittyvistä tunnusmelodioista ja signaaleista osana kansakunnan mediamuistia.

Tutkimus rakentuu radiogeenisyyden (engl. *radiogenic*) teoreettiselle käsitteelle. Tällä tarkoitetaan lähetyksiä, joissa tunnistetaan radion perusominaisuudet ja ollaan valmiita hyödyntämään niitä parhaalla mahdollisella tavalla. Käsitteen avulla on rajoitetusti mahdollista tarkastella myös radion alkuaikojen kokeiluja ja sitä, millainen uuden välineen mukanaan tuoma keinotekoiseksi kutsuttu to-

dellisuus ja uusi akustinen tila aikanaan olivat. Vaikka tämä tila on subjektiivisesti havaittu, se on samalla intersubjektiivinen ollessaan samanaikainen kaikille lähetyksen kuuntelijoille. (Lacey 2013.) Tarkastelemme myös sitä, kuinka tämä on lähetyksissä ja äänitoiveissa toteutunut.

SUORA LÄHETYS JA TALLENNETUT ÄÄNET

Äänien illan ideoivat vuoden 2011 lopulla Yleisradion vastaava tuottaja Kari Aalto, kulttuuriohjelmien tuottaja Pertti Ylikojola ja toimittaja Jukka Mikkola, jolle ensimainitut ehdottivat kulttuuriohjelman toteuttamista Radio Suomen sunnuntai-iltoihin. Taustalla vaikutti tieto kanavan korkeista kuuntelijaluvuista ja Mikkolan ammatillinen kiinnostus ääniä ja äänimaisemia kohtaan. Ohjelmatyypiksi hahmoteltiin suora lähetys, jossa toteutettaisiin kuulijoiden ennakkoon sähköpostitse lähettämiä ja puhelimitse tosiaikaisesti esitettyjä äänitoiveita. Ohjelmassa keskusteltaisiin kuuntelijoiden äänikokemuksista ja -muistoista soittajien ja studiovieraiden kanssa. Mikkola koosti ja työsti ensimmäisen lähetyksen teemoja ja rakennetta yhdessä äänimaisematutkijoiden Helmi Järviluoman ja Heikki Uimosen kanssa.

Perustamisensa jälkeen *Äänien ilta* on rakentunut äänen ja siihen liittyvän puheen ehdoilla. Valinta on radiogeenisesti perusteltu siksi, että sisältö on itsestään selvästi radiolle ominaisin sekä historiallisesti että nykypäivän mediaympäristöä ajatellen. Ohjelman tavoitteena oli saada kuuntelijat kiinnostumaan monimuotoisista äänistä ja äänimaisemista, puhutuista tai muuten tuotetuista ääninarratiiveista ja ääniin liittyvistä kokemuksista. Käytännön tasolla tämä toteutettiin soittamalla kuuntelijoiden toiveita sekä juontajan ja asiantuntijoiden valitsemia ääniä, keskustelemalla ja pohtimalla niiden kulttuurisia merkityksiä sekä popularisoimalla tieteellistä tietoa äänistä ja äänimaisemien tutkimuksesta. Päivittäisestä äänimaisemasta kadonneiden äänten kohdalla olennaisessa osassa ovat olleet radion ääniarkiston tallenteet, joita on tuettu ajankohtaisten ja jo toteutettujen tutkimushankkeiden kenttänauhoituksilla (Järviluoma, Koivumäki, Kytö ja Uimonen 2006; MSÄ 2016).

Historiallisessa kontekstissa arvioituna ohjelma jatkaa ääniradion alkuvuosikymmenien radiogeenista lähestymistapaa. Käsitteellä tarkoitetaan sisältöjä, jotka ovat radiolle välineenä ideaaleja tai sille erityisesti soveliaita, ja jotka esittelevät ja hyödyntävät äänen esteettistä käyttöä parhaalla mahdollisella tavalla. Radiogeenisyys viittaa tekijöihin, jotka ilmenevät ainoastaan äänen tallentamisen ja lähettämisen yhteydessä: aivan kuten kamera tallentaa ohikiitävän hetken, voivat ei-ruumiilliset, radiogeeniset äänet saada aikaan jotakin kuulijan epätodelliseksi tai yliluonnolliseksi kokemaa. (Lacey 2013.)

Radiogenia on analyyttisena käsitteenä herättänyt keskustelua etenkin silloin, kun sen on määritelty kuvaavan jotakin sellaista, jonka alkuperä on radiossa. Toisaalta sen on ajateltu tarkoittavan jotakin konventionaaliseen radioestetiikkaan liittyvää. Tämä käsitys siis kiistää sen, että olisi olemassa jotakin sellaista, joka on ominaista vain ja ainoastaan radiolle. Radiogenian käytännön sovellukset ovat teoriaa helpompia osoittaa kuten esimerkiksi silloin, kun kuuntelemme radiodraamassa päähenkilön sisäistä monologia. Myös äänimaisemaan ja puheeseen liittyvät lähetykset ovat luonteeltaan radiogeenisiä: voimme kuunnella ympäristön ääniä tarkkaavaisesti ilman visuaalisia ärsykkeitä, mikä pätee myös radiossa puhuvien henkilöiden kertomuksiin ja heidän käyttämäänsä murteeseen. Niiden molempien voidaan ajatella olevan soveliaampia radioon kuin televisioon. (Chignell 2009, 93–94.) *Äänien illan* ohjelmasuunnittelun näkökulmasta arvioituna etenkin kaksi viimeistä radiogeenistä kvaliteettia ovat toteutuneet hyvin: arkiäänien kuuntelu ja niiden merkityksellinen pohdinta ovat ilmenneet muiden muassa lukuisissa puhelinsoitoissa, joita olemme vastaanottaneet eri puolelta Suomea ja eri murrealueilta.

Radiogenian varhaisiin kokeiluihin voidaan liittää käsitys siitä, että keksinnöt ymmärretään parhaiten niiden varhaiskaudella tai utooppisissa kuvitelmissa ennen tätä. Kytkeydyttyään muihin käytäntöihin uusi keksintö kadottaa helposti ominaisluonteensa. (ks. Koski 2010, 57.) Toisaalta käsitys on puutteellinen olettaessaan, että innovaation puhdas, neitseellinen ja ideaalinen luonne ikään kuin tärveltyisi sen päätyessä kontaktiin ympäröivien sosiaalisten ja kulttuuristen käytäntöjen kanssa. Historiallisesti arvioituna kaikki teknologiset innovaatiot ovat kuitenkin löytäneet paikkansa osana so-

siaalisia käytäntöjä (vrt. Klein & Kleinman 2002). Voidaan jopa ennustaa käytäntöjen ulkopuolisten innovaatioiden elinkaaren jäävän perin lyhyeksi.

Ääniradion historiassa varhaisia radiogeenisiä lähetyksiä olivat erityyppiset kokeilut, reportaasit ja radiogeeninen kokeminen. Vuonna 1916 elokuvaohjaajana tunnetun venäläisen Dziga Vertovin tavoitteena oli luoda "Kuuntelulaboratorio" äänimontaaseille ja dokumenteille, mutta turhauduttuaan monimuotoisten äänten tallentamiseen ja eritoten puutteelliseen tallennusteknologiaan hän siirsi huomionsa elokuvaan. Vuonna 1925 Vertov palasi aiheeseen *Radiopravda*-ajatuksen muodossa toiveenaan tallentaa ympäristön ääniä ja tuottaa akustinen montaasi työelämästä sekä näin kehittää korvaa radiolle, joka loisi äänellisen siteen kansainvälisen proletariaatin kesken. Osalle radiotekstejä kirjoittaneista uusi väline oli näyttävä tietä uuteen kuuntelemisen taiteeseen ja samalla palauttava kaupunkilaistuneen korvan kyvyn kuulla jälleen puheen äänenvärejä ja -korkeutta. (Lacey 2013.)

Varhaisille radiogeenisille reportaaseille oli luonteenomaista uuden viestintävälineen mahdollisuudet tavoittaa suuri yleisö sekä toteuttaa viestintää suorana lähetyksenä. Monien muiden kokeilujensa ohella säveltäjä Paul Hindemith toteutti vuonna 1926 lähetyksen, jossa "ajan ja paikan tajun menettänyt mikrofoni" kuljeskeli Frankfurtin kaduilla, rautatieasemalla ja satamassa. Ohjelmassa ei käytetty äänitehosteita saati käsikirjoitusta. Radiogeeninen kokeminen viittasi tuolloin uuteen todellisuuden kokemisen tapaan, jonka radio yleistyessään toi mukanaan. Kaikissa muodoissaan radio edusti yksityisen havainnoinnin yhdistymistä sosiaaliseen todellisuuteen ja hahmotteli kokemuksen uudelleen sekä loi uuden radioyleisön käsitteen. (Lacey 2013.) Kokeilut voidaan ajatella radiolle ominaisiksi, kun välineen ainutlaatuisuus suhteutetaan muuhun mediaan. Radiogenian toisen, radion estetiikkaan liittyvän määritelmän kannalta kokeilujen arviointi on luonteeltaan hieman anakroninen, sillä konventionaalisen radion muotoja ei vielä tuolloin ollut olemassa.

Yksittäiset *Äänien illat* on suunniteltu etukäteen, mutta ohjelman lopullinen dramaturgia määräytyy kuuntelijoiden puhelujen ja heidän esittämiensä toiveiden

mukaan. Kaksi- tai kolmituntisesta suorasta lähetyksestä on käsikirjoitettu ja teemoitettu viitteellisesti ainoastaan ensimmäinen viisitoista minuuttia, mikä valmistellaan yhteistyössä studiovieraiden kanssa. Ohjelman teemoja ovat olleet suomalainen äänimaisema, arkiympäristön äänet, pelottavat äänet, koneet ja laitteet ja niin edelleen (ks. liite), minkä lisäksi lähetyksessä on haastateltu äänen parissa työtään tekeviä äänisuunnittelijaa, muusikoita ja taiteilijoita. Materiaalia on koottu valmiiksi toiveiden perusteella, joten sillä voidaan tarvittaessa ohjata ja rytmittää lähetyksen kulkua. Yhtä lailla siirtymät uutisiin ja merisäätiedotukseen on pohdittu etukäteen. Etukäteisvalmistelusta huolimatta suoraa lähetystä rakennetaan, suunnitellaan ja rytmitetään reaktiivisesti ohjelman aikana.

Äänien valintakriteereinä on ollut niiden monipuolisuus sekä esteettisesti että merkityksen tasolla kuunneltuna sekä tähän liittyen sen korostaminen, että ympäristön ääniä on mahdollista kuunnella totutusta eroavalla tavalla. Kolmannesta lähetyksestä alkaen hyödynnettiin äänien reaaliaikaista hakua Radioarkiston Tehoste-tietokannasta suorien lähetysten aikana, äänitarkkailija Merja Pesolan tultua mukaan työryhmään. Uudistuksen myötä ohjelman sisältö ja rakenne tulivat entistä mukautuvammiksi sekä positiivisessa katsantokannassa arvaamattomaksi.

Äänien ilta sijoittuu sisältönsä ja rakenteensa osalta konventionaalisten ohjelmatyyppien välimaastoon. Yhtäältä se on puhelintoivekonsertti, jonne kuuntelijat soittavat ja toivovat mieleistään sisältöä, toisaalta se vertautuu *Luontoillan* kaltaiseen asiantuntijaohjelmaan tai *Kansanradion* lähetyksiin, joissa soittajat saavat tuoda kuuluvaksi mieltään askarruttaneita puheenaiheita. Kaikki ohjelmatyypit edellyttävät toimiakseen kuulijoiltaan aktiivisuutta, kykyä ja tarvetta viestiä puhelimitse itselleen tärkeistä asioista sekä taitoa muodostaa hetkellinen keskustelusuhde juontajiin ja studiovieraisiin vieläpä siten, että kaikki tulee esitellyksi pääosin suorassa lähetyksessä muille radionkuuntelijoille.

Äänien illan puheenaiheet ja käsitellyt teemat sijoittuvat äänimaisematutkimuksen, kulttuurihistorian, kansatieteen ja folkloristiikan alueille. Puhelintoivekonserttia – ja erityisesti tähän ohjelmatyyppiin kuuluvaa *Kadonneen levyn*

metsästäjät -nimistä ohjelmaa – *Äänien ilta* muistuttaa myös niiltä osin, että kuulijoille on haettu suorassa lähetyksessä jo kadonneeksi luultuja ääniä (KLM 2016). Esimerkkinä viimemainitusta on *rampan kalkatus*, jolla tarkoitetaan hevosvetoisen niittokoneen vipuvarren edestakaista liikettä ja sen aiheuttamaa, kalkattavaa ääntä. *Rusamasiina* tai *viskuri* tarkoittaa puolestaan käsikäyttöistä viljanpuhdistuslaitetta ja *klupuriihellä olo* ruislyhteiden puintia varstoilla. (ÄI6T 2014; ÄI9T 2015.)

Kuuntelijakokemuksen kannalta *Äänien illan* vertaaminen puhelintoivekonserttiin avaa kiintoisan tarkastelukulman ympäristöäänen merkitykseen. Toivekonsertit soittavat kuuntelijalle hänen haluamaansa musiikkia ja antavat mahdollisuuden kertoa esitykseen liittyvistä kokemuksistaan muille radionkuuntelijoille. Tärkeää ei ole ainoastaan kappaleen kuuleminen vaan omien mieltymysten tuominen muiden tietoisuuteen. Tämä radiogeeninen intersubjektiivisuus toteutuu myös ympäristöäänten kohdalla, sillä ne vaikuttavat herättävän yhtä lailla kollektiivisia muistoja ja tuntemuksia. Ohjelma sivuaa näin äänen ja musiikin ontologiaan liittyviä kysymyksiä eritoten silloin, kun tarkastellaan ääntä, tallennetta ja medioitunutta ääntä: vaikka äänet kantavat mukanaan kuulijan niihin liittämiä merkityksiä, ovat molemmat sidoksissa kuuntelupaikkaan ja kuuntelutapahtumaan. Kadonneeksi luultu ja radiosta tarkkaavaisesti kuunneltu ääni ei ole ontologisesti sama kuin aikanaan jokapäiväisenä kuultu ääni. Toisaalta juuri tämä ajan ja paikan sidokset murtava ääni mahdollistaa sen uudelleen kokemisen yksityisesti ja kollektiivisesti lähetyksen aikana.

Äänien illan radiogeeniset tavoitteet yhdistyvät myös äänimaisematutkimuksen pedagogiseen lähestymistapaan, jonka tavoitteena on saada kansalaiset kuuntelemaan ääniympäristöään tarkkaavaisesti ja saada heidät kiinnittämään huomiota siihen totutusta eroavalla tavalla. Samalla ohjelma kansanomaistaa tutkimuksellista tietoa. Tutkimuksen ja sen popularisoinnin välinen suhde on vuorovaikutteinen, sillä esitellystä tutkimuksesta saatu kuuntelijapalaute ja tutkijakeskustelut ovat herättäneet uusia kysymyksiä ja kysymyksenasetteluja. Jo kehitteillä ollut *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -tutkimushanke (MSÄ 2016) sai osaherätteen ohjelmasta sekä Yleisradion ohjelman käyttöön antamista resursseista

ja äänitoiveista. Millaisista toiveista lähetykset sitten koostuivat ja millä keinoin äänitoiveita kyettiin toteuttamaan?

ÄÄNITOIVEET JA ÄÄNEN TULKITSEMISEN TAITO

Yleisradion julkisen palvelun tehtävän määrittelyn mukaan sen tulee ”tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja sekä vuorovaikutusmahdollisuuksia”. Sen tulee myös ”tuottaa, luoda, kehittää ja säilyttää kotimaista kulttuuria, taidetta ja virikkeellistä viihdettä” sekä ”ottaa ohjelmistossa huomioon sivistys- ja tasa-arvonäkökohdat, tarjota mahdollisuus oppimiseen ja itsensä kehittämiseen [...]” (Finlex 1993.)

Äänien ilta toteuttaa osaltaan edellä mainittuja tehtäviä. Kotimaisen kulttuurin ja sivistyksen edistämistehtävää se on täyttänyt antamalla ohjelmiin soittaneille ja lähetystä kuunteleville kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa ohjelman sisältöön sekä avannut keskustelua äänimaisemaan liittyvistä teemoista.

Suosituimmat äänitoiveet ovat liittyneet kuulijoiden henkilökohtaisiin muistoihin: lapsuuteen, nuoruuteen, elettyyn elämään sekä monesti aikaan ja maailmaan, jota ei enää ole. Vuosina 2012–2015 eniten toivotut äänet ovat seuraavat:

1) Puimakone (20 toivetta)
2) Hevosvetoinen niittokone (16)
3) Höyryveturi (15)
4) Zetor-traktori (13)
5) Wickström-moottori (13)
6) Separaattori (12)
7) Puhelinlankojen laulu (12)
8) Käsinlypsy (11)
9) Viikatteen liippaus (7)
10) Ukkonen (6)

Maatalousyhteiskunnan äänet ovat monitahoisuudessaan *Äänien iltojen* toivotuinta materiaalia. Ne edustavat noin kymmentä prosenttia kaikista ohjelmaan lähetetyistä toiveista. Toiveet liittyvät maaseutuympäristön äänimaisemaan ja erityisesti sen konekantaan, kuten pelto- tai navettatöissä käytettäviin laitteisiin. Ääniä ei kuitenkaan haluta kuulla siksi, että ne viestisivät kuulijoilleen laitteiden funktionaalisuudesta tai tehokkaista ominaisuuksista vaan sen vuoksi, että ne ovat osa kokemuksia ja siten muuttuneet jonkin muistoisan tapahtuman tai tapahtumien representaatioiksi.

Kymmenen toivotuimman äänen listaa selittää se, että osa toivojista on käyttänyt mainittuja laitteita itse tai kuullut niitä käytettävän osana arkea ja työntekoa. Seuraavalle sukupolvelle äänet ovat tuttuja toisentyyppisistä yhteyksistä, kuten kesälomista ja siihen liittyen kaikesta sellaisesta miellyttävästä tekemisestä, mihin yksittäinen ääni saattaa muistelijan mielikuvissa liittyä:

> Toivoisin kuulevani separaattorin ääntä. Siis sellaisen käsikäyttöisen laitteen, jolla kerma kuorittiin maidosta. Lapsena 1950-luvulla tulimme aina kesällä naapuripitäjästä lomalle mummolaan. Maalaistalo tarjosi lapselle kaikki kesäiset ilot heinäntekoineen, karjan laitumelle viemisineen, uimisineen, leikkeineen. Yksi ääni, jota sen koommin en ole kuullut on aamuinen separaattorin pyörittämisen ääni. Nukuin jossain kauempana, mutta heräsin aina pirtistä kantautuvaan separaattorin ääneen. Ääni oli rauhoittava, turvallinen, tuttu. Ja samalla lupaus alkavasta uudesta päivästä. (ÄI8TS 2015.) sekä ”[...] Mielessäni tuo ääni yhdistyy tarinoihin ja muistoihin kesistä, kärpästen surinaan ja pääskyjen visertelevään lauluun” (ÄI2T 2012).

Äänimaisemakompetenssilla, tarkoitetaan kykyä tulkita tiettyyn aikaan ja paikkaan liittyviä ääniä (Uimonen 2005, 39), mutta myös taitoa nimetä niitä sekä ymmärtää tällaista merkityksenantoa. Yleiskielinen substantiivi ”porilainen” tai erisnimi BMW ovat merkinneet äänimaisemamuisteluissa ruoan ja saksalaisvalmisteisen auton sijaan porilaisen konepajan Björneborgs Mekaniska Werkstadin 1900-luvun alussa valmistamia maamoottoreita, joita käytettiin työkoneiden ja -laitteiden voimanlähteinä. Bensiinillä, petrolilla tai polttoöljyllä

toimivista moottoreista otettiin voimaa puimakoneisiin, sirkkelisahoihin, pärehöyliin ja jauhomyllyihin. (PK 2016; MM 2016.)

> Lapsuuden ja nuoruuden aikaiseen äänimaailmaan on pysyvästi jäänyt Wickström maatalousmoottorien putputus. Sehän kuului syksyiseen aikaan, kun puimakoneisiin tarvittiin voimaa. Varsinkin se käynnistysvaihe, jolloin puolipuristimella otettiin sylinteristä muutaman veivikierroksen painetta pois. Sitten hana kiinni ja meno oli varmaa! (ÄI6T 2014.)

Wickström-moottori kuului maaseudulla, merellä ja järvellä sekä osana kaupunkiäänimaisemaa: ”[...] Lauantaisin, kun kotkalaiset lähtivät joukolla saareen, ilma oli sakeanaan tätä kaunista musiikkia.” (ÄI2TS 2012.) Monikäyttöiset koneet osaltaan liudentavat selkeää jakoa maaseudulla ja kaupungissa kuuluvien äänten välillä. Kyse on pikemminkin tietyn ikäpolven elämänpiiriin kuuluvista äänistä, mikä osaltaan selittää myös toiveita lapsuuden maatalouskoneiden äänistä. Nämä sukupolviäänet ovat jättäneet jälkensä tietyn ikäluokan elämään, minkä vuoksi niillä on mahdollista sisältyä tietyn sukupolven äänielämäkertoihin (Uimonen 2016).

Suosituimpia koneita ovat olleet käsi- ja moottorikäyttöiset laitteet ja kulkuneuvot, kuten hevosvetoinen niittokone, höyryveturi sekä erityisesti Zetor-merkkinen traktori. Sen ääni oli osa jokapäiväistä elämää ja työntekoa, minkä vuoksi eräs radionkuuntelija suo sille merkittävän aseman koko Suomen rakentajana konkreettisesti, symbolisesti ja hieman isämaallisestikin:

> Toivon kuulevani ääntä, jolla Suomi sodan jälkeen rakennettiin. Sillä kynnettiin pellot, raivattiin kivet, vedettiin puut talvella metsästä, käytettiin sirkkeliä, ajettiin heinät ja maitotonkat, ja se kertoi ahkerasta työnteosta. Siis hevosen hirnahduksen jälkeen seuraavaksi paras maaseudun ääni: Zetor-traktori. Olisi mahtavaa kuulla, kun sen iso vauhtipyörä lähtee hiljalleen käyntiin ja moottori alkaa käynnistyä! (ÄI2T 2012.)

Jälleenrakennuksen kausi kuului koneelliseksi muuttuvan maatalouden äänissä. Zetorin ja muiden traktoreiden onomatopoieettiset äänet olivat kompetentin

kuulijan selkeästi erotettavissa: ”Zetor kyseli: tästäkö-tuostako-tästäkö-tuostako... Ja Valmet perässä sanoi: niin-niin-niin-niin-niin...” (ÄI3T 2012; ÄI6T 2014.) Radiogeeninen intersubjektiivisuus ja vastavuoroisuus toteutui selkeästi *Äänien illassa*, kun soitimme erehdyksessä väärän traktorin äänen. Tätä seurasi puhelinsoitto, asian korjaaminen oikealle tolalle ja kehotus tulla paikan päälle kuuntelemaan ja äänittämään soittajan traktoria.

Suosittu äänitoive sekä muistelun ja keskustelun aihe on ollut teknologisen kehityksen myötä kadonnut puhelinlankojen ääni. Muuttuva mediaäänimaisema kiteytyy toiveessa, johon sisältyy ymmärrys äänen historiallisesta ja populaarikulttuurisesta sekä henkilökohtaisista ja kollektiivisista merkityksistä, mutta myös äänen kehollisuudesta sekä halu kehollisuuden kokemiseen:

> Puhelinlankojen laulu kuului omaan 1960-luvun lapsuuteeni ja jopa 1980-luvun alkupuolelle asti. Nykyisin monille nuoremmille taitaa olla hieman hämärissä, mitä tarkoittaa Katri-Helenan vanha iskelmä Puhelinlangat laulaa. Itselleni se tuo mieleen täysikuisen illan ja kireän pakkasen, jolloin korkeiden tolppien väliin pingotetut puhelinkaapelit alkoivat pakkasen vaikutuksesta kiristyä. Syntyvä ääni oli näin jälkeenpäin ajatellen sekä voimaannuttava että rauhoittava. Tosin joinakin öinä valvotti, kun kotitalon nurkkaan kiinnitetty kiristyvä puhelinlanka ujelsi ja lauloi. Parhaimpia kokemuksiani oli otollisella ajalla hipsiä täysikuulla hangenkatoa [hangenkantoa] pitkin tolpalta toiselle ja painaa korva kiinni puiseen kylkeen, laulua kuulemaan! [...] (ÄI7T 2014.)

Toive tiivistää äänten merkitysten ja niitä kuvaavien käsitteiden muuttumisen ajan saatossa. Myös tiettyyn aikakauteen sidoksissa oleva äänimaisemakompetenssi muuttuu ja joissakin tapauksissa äänitieto jää välittymättä seuraaville sukupolville. Iskelmäsanoitus kertoo puhelinlankojen laulusta, joskin toivoja olettaa äänen autenttisen ja alkuperäisen tarkoituksen jääneen nuoremmilta kuuntelijoilta hämärän peittoon omakohtaisen kokemuksen puuttuessa.

Äänten radiosoitolle on löydettävissä vertailukohta musiikin jakamisesta, jossa on oleellista muiden samanmielisten tavoittaminen ja tarve kertoa siitä,

mitä ääni itselle merkitsee. Ympäristöäänten radiovälitteinen ja radiogeeninen kuunteleminen on kuitenkin verrattain harvinaista, minkä vuoksi sen on mahdollista muodostua kuulijalleen myös ainutkertaiseksi kokemukseksi toisin kuin toistettavissa olevien musiikkiesitysten. Äänten ainutkertaisuutta korostaa myös se, että musiikista poiketen niihin ei yleensä liity sukupolven ääneen lausuttuja kokemuksia tai mediajulkisuutta, kuten musiikkiesityksiin ja artisteihin liittyviä lehtiartikkeleita tai kommentointia muussa mediassa.

TURVALLISET JA TOTEUTTAMATTOMAT ÄÄNIMAISEMAT

Äänien illalla on etenkin kadonneiksi luultujen äänten soittajana selkeästi merkitystä kuuntelijoilleen. Ohjelmaa on teemoitettu valmisteluvaiheessa etukäteen siten, että osa äänistä on koottuna studiossa lähettämistä varten. Kuuntelijoiden toiveita on toteutettu myös tekemällä erityyppisiä äänikoosteita, joita ei tosiasiallisesti ole olemassa (esim. lähestyvän junan ja mehiläisparven yhtaikainen ääni).

Silmiinpistävää kuitenkin on, että lähetyksen teemoista huolimatta useat toiveista tuntuvat kiertyvän muistojen ympärille ja muistoissa erityisesti turvallisuuden kokemuksiin (vrt. Järviluoma 2006). Tästä esimerkkinä on nostalginen toive äänikoosteesta, jossa ilmaistaan edellä esitetyn kuuntelijan tavoin halu palata äänen myötä lapsuuden kesään.

> Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvä kesän äänimuisto on yhdistelmä, johon kuuluvat sisäjärven laineiden liplatus, vanhanaikaisten moottoriveneiden putputus, Saimaan sisävesilaivan tulo- ja lähtöhuuto sekä riemun kiljahdukset läheiseltä uimarannalta. Yhdistelmään kuuluu myös turisteja kuljettavan pienlentokoneen ääni – se kuului yleensä vain aurinkoisella säällä, sillä turistit eivät huonolla säällä lentoretkelle halunneet. Jos tällaisen ääniyhdistelmän nykyisin kuulen, tulee onnellinen kesäinen olo: tiedän, että nyt paistaa aurinko, on tyyntä ja ihmiset ovat onnellisia. (ÄI4T 2013.)

Osa toiveista on henkilökohtaisia ja turvallisia lapsuusmuistoja, kuten silloin kun halutaan kuulla ”kottaraisen viserrystä aamun sarastaessa. Lapsuudessani

1950-luvulla kottaraisen pesäpönttö oli aivan kotimme pihapiirissä. Nukuin kesällä aitassa ja usein heräsin lintujen viserrykseen.” (ÄI4T 2013.)

Maaseutuun ja maalaismaisemaan sekä eläimiin liittyvät äänet, kuten ammuminen, lehmänkellon kalkatus, kissa, koira, lammas ovat niin ikään toivottuja. Samoin veden ja sateen äänet, kuten koski ja aallot ja erityisesti sateen ääni pärekatolle. Usein tiettyyn, yksilöityyn ääneen liittyy sitä ympäröivä äänimaisema, muisto, ajankohta ja tunnelma. Toivottu ääni ei tunnu tutulta ja läheiseltä ilman ympäröivää äänimaisemaa saati että sitä näin ollen tulisi ympäristöstään irrottaa. Toisaalta yksittäinen ääni saattaa laukaista erityisen muiston:

> Haluaisin kuulla lämärin äänen. Mielessä on Kaisaniemen puiston luistinrata 1960-luvulla ja heikosti soiva musiikki, sinimusta ilta, pukukopin tuoksu, ainainen taistelu luistinten nauhojen kanssa ja höyryävä mehu, jota sai ostaa radan laidalta. Vieläkin lämärin ääni saa olon haikeaksi. (ÄI3TS 2012.)

Muisto on moniaistinen: se on jäänyt kertojan mieleen kaikilla aisteilla koettuna. Musiikin tavoin ympäristön ääni tai yksittäinen äänitapahtuma voi olla samanaikaisesti tarkkaavaisesti ja älyllisesti kuunneltu, mutta yhtä lailla voimakkaan kehollinen. Siten äänten vaikutuksiin on mahdotonta suhtautua ainoastaan älyllisellä tasolla. (McClary 1991, 151; Uimonen 2014b, 300.) Kehollisuus ja kehollinen reagointi liittyi myös ohjelmassa soitettuihin ei-toivottuihin ja ärsyttäviin ääniin, joita olivat hammasporan ääni ja lähiäänitetty omenan syönti (ÄI5TS 2013).

Radiogeenisen ajattelun viitekehyksessä tulkittuna ilmiö on kiintoisa, sillä aiemmin arkipäivään kuuluneista äänistä on tullut muistoisia ja tunteita herättäviä. Myöhemmin kuunneltuina äänten vaikutukset liittyvät äänimaisemakompetenssiin ja ympäristön multimodaaliseen kokemiseen. Osa turvallisuuteen liittyvistä äänistä ja niiden herättämistä tuntemuksista ovatkin vahvasti kehollisia: ääni palauttaa kehon muistamat hetket. Kokemukset ovat erityisesti kulkuvälineisiin liittyviä, joissa tilanteeseen liittyy muiden aistien ohella myös tasapainoaisti pyörän tai muun kaksipyöräisen turvallisessa kyydissä matkustettaessa.

> ”Isäni kävi töissä Tunturi-mopolla. Joskus hän otti meidät tyttäret vuorotellen tarakalle ja kiersi pienen lenkin. Kun kävelin koulusta kotiin, hän ajoi ohitseni ja nosti aina kättä tervehdykseen. Haluaisin kuulla Tunturi-mopon pörinän ja palata takaisin pieniin tärkeisiin hetkiin viidenkymmenen vuoden taakse.” (ÄI2TS 2012.)

> ”Elävä muisto lapsuudesta on, kun istun serkkuni kyydissä polkupyörän tarakalla hänen ajaessaan pitkin soratietä. Pidän kiinni satulan jousista, näen edessäni serkkuni takamuksen ja liehuvan hameen, kuuntelen soratien ratinaa. Tämän äänen haluaisin kuulla.” (ÄI2T 2012.)

Muistoista poiketen *Äänien iltoihin* on tullut runsaasti toiveita, joiden toteuttaminen on haasteellista ja joissakin tapauksissa mahdotonta. Toiveet ovat liittyneet pelon tunteiden hallittuun kokemiseen, kuten mainittuun mehiläisparven ja junan samanaikaiseen ääneen; mielikuvituksen tuottamiin äänimaisemiin tai kiintoisiin, mutta tavoittamattomiin ääniin: ”Kirjailija-professori Kalle Päätalon ensimmäisen kirjoituskoneen ääni. Kone oli merkiltään Rheinmetall ja vuosimalliltaan 1951”; tai narratiivisiin kokonaisuuksiin ”[...] yö, ratsastavat karkulaiset ja takaa-ajajat. Tihenevää epätoivoa ja pelkoa keskiaikaisittain. Kiitos!”; tai muistettuun henkilökohtaiseen hetkeen ja toiveeseen: ”Kajaanin Anttilan liukuportaat. Ne pitävät sellaista ääntä, jota en ole mistään muista liukuportaista kuullut. Aaltoileva TÖK-tök-tök-tök-TÖK-tök-tök-tök-ääni tuo mieleen lapsuusvuodet 1980-luvulla.” (ÄI6T 2014; ÄI4T 2013; ÄI3T 2012.)

Vaikeasti toteutettavia äänitoiveita yhdistää nimenomaisesti niiden radiogeeninen haasteellisuus. Taustalla vaikuttavat toivojien luova äänellinen mielikuvitus ja mielenkiinto erityisiä ääni-ilmiöitä kohtaan. Äänten spesifi henkilökohtainen merkitys erottaa ne yleiskulttuurisesti tiedetyistä äänistä. Mikä tahansa liukuporras ei korvaa Anttilan erityisiä liukuportaita, eikä faktinen tallennus välttämättä ehkä vastaisi kuulijan mielikuvaa äänen kohteesta. Henkilökohtaisesta harrastuneisuudesta kertoo halu kuulla Kalle Päätalon kirjoituskonetta, joka on toivojan tiedossa merkkiä ja vuosimallia myöten. Äänitoiveen sijaan kyseessä voi-

si olla myös hienovarainen kehotus käydä dokumentoimassa tämä suomalaisen kirjallisuuden historiaan merkittävällä tavalla liittyvä työväline.

Toiveita voidaan siis toteuttaa vain tietyn abstraktion tasolla. Toisaalta Ylen palvelutehtävän on mahdollista toteutua kirkkaimmillaan juuri sellaisissa äänimaisemissa, joita kuuntelijoiden on mahdotonta tai ainakin haasteellista kuulla tosielämän tilanteissa. Tämä esimerkiksi silloin, kun kissoille allerginen kuuntelija toivoo kuulevansa kissan kehräystä tai silloin, kun toteutettiin saunomisen ääniä kiukaan äänineen, löylynheittoineen ja vihtomisineen. Koosteessa yhdistyivät kekseliäs äänellinen mielikuvitus ja välittäminen ainutlaatuisella tavalla: toivoja halusi esitellä äänet kuulolaitetta käyttävälle aviomiehelleen, jonka oli riisuttava laite ennen saunomista. (ÄI8T 2015, ÄI4TS 2013.)

Mahdoton toteutettava oli myös ”Täydellinen hiljaisuus”. Äänitoiveisiin sisältyi joitakin hiljaisuutena koettuja ääniympäristökuvauksia. Ohjelmaan soittanut kertoi tajunneensa hiljaisuuden vasta matkustettuaan pääkaupungista pohjoiseen Lappiin. Toinen soittaja kertoi vaelluksesta joen äänen täyttämässä Kevonkanjonissa ja kuinka Saariselällä hän kertoi yhtäkkiä havahtuneensa täydelliseen hiljaisuuteen. (ÄI4T 2013, ÄI1T 2012.)

Monimutkaisen ja myös suomalaisessa kulttuurissa paikoin ristiriitaisena esiintyvän hiljaisuuspuheen on kiteyttänyt historioitsija Peter Englund paradoksiin, joka mukaan ”Hiljaisuutta ei ole ja sillä on pitkä historia”. Ongelma on siinä, että hiljaisuuden historia on loogisesti kytkeytynyt vastakohtaansa, äänen historiaan. (Englund 2003, 14.) Englundin analyyttinen lähestymistapa on ymmärtää hiljaisuus paitsi anomaliana, niin myös määritelmällisesti jonakin sellaisena, joka on olemassa suhteessa johonkin korvin tai muilla aisteilla havaittavaan ilmiöön. (Ks. myös Uimonen 2014a.) Tämä ilmenee hyvin *Hiljaisuuden Helsinki* -kirjan esimerkistä: ”Maton tamppaus ja lasten äänet muodostavat kerroksia kuin arkeologisissa kaivauksissa. Kun äänet vaimenevat, hiljaisuus on hiljaisuutta syvempi. Kadun kohinasta porttikäytävään sukeltanut kuulee oman hengityksensä äänen.” (Raittila & Jämsä 2010, 78.)

Englundin havainnot ovat yhteneviä *Äänien illan* ja muuttuvien äänimaisemien tematiikan kanssa. Lisäksi äänellisten ilmiöiden tarkastelussa on otettava huomioon historiallinen konteksti, sillä äänimaisemallamme on niukalti yhtymäkohtia parisataa vuotta vanhaan äänimaisemaan. Tuolloin äänet havaittiin ja tulkittiin toisella tavoin. (Englund 2003, 14, 28.) Tämä on myös *Äänien illan* toimituksellisen linjan kantava periaate. Paitsi että ohjelmassa tuodaan esiin historiallisesti kuulijoilleen merkittäviä äänimaisemia, niitä pyritään tarkastelemaan synkronisesti: jonakin sellaisena, joka merkitsee eri ihmisille eri asioita eri aikoina.

Ennalta tuntemattomien äänien toiveet liittyvät usein eläinkuntaan, ovat usein mediavälitteisiä ja omaan elinpiiriimme kuulumattomia[5]. Nämä äänelliset kuriositeetit eivät välttämättä sijoitu mihinkään tiettyyn paikkaan, joskin niiden toiveet ovat paikoitelleen hyvinkin yksityiskohtaisesti perusteltuja: ”Lapsi harjoitteli eläinten ääniä aina Tammen kultaisten kirjojen kansilehtien eläinkuvista. Kaikki muut sujuivat, mutta takasivulla istuva kirahvi aiheutti päänvaivaa. Osaatteko auttaa? Tekeekö pitkä kaula äänestä matalan vai korkean?” (ÄI3T 2012.) sekä ”Kun lukee *Seitsemää veljestä*, niin kuulee suden ulvonnan korvissaan, mutta olisi mukava kuulla sitä ihan oikeasti”. (ÄI1TS 2012.)

Ähtärin eläinpuistosta äänitettyä susien ulvontaa soitettiin lähetyksessä arvaamattomin seurauksin. Erään kuuntelijan rohkeina pitämät kissat pelästyivät ja ryntäilivät ikkunasta toiseen; toisaalla puolitoistavuotias lapsi säikähti perusteellisesti. Koiriin sekä niiden haukuntaan ja ulvontaan tottuneessa tytössä sudet ”aiheuttivat primitiivireaktion. Radio oli suljettava ja senkin jälkeen vielä pelotti. Ehkä esi-isien geenit käskivät olemaan varuillaan?” (ÄI5T 2013.) Kuten radiogenian esittelyn yhteydessä mainittiin, voivat ei-ruumiilliset äänet saada aikaan hetkellisesti koettuna kuulijan kannalta epätodellisia tuntemuksia.

5 *Äänien illoissa* toivottujen eläinten äänien luettelo kertoo laveasta kiinnostuksesta eläinmaailman ääniin: ampiaiset, harmaahylje, heinäsirkka, hevonen (hörinä, rouskutus, hirnuminen, kavioiden äänet), hiiripöllö, hirvisonni, ilves, kaakkuri, kana, kanahaukka, karhu, karitsa, kiiruna, kissa (kehräys, naukuminen, kollien tappelu), koira (haukunta, murina), kookaburra, korppi, kottarainen, kukko, kuikka, kuovi, käki, lehmä, lokki, manuli, marabuhaikara, mustarastas, mölysammakko, naarasteeri (soidin), orava, peippo, pulu, punarinta, pääskynen, ruisrääkkä, Saimaannorppa, sammakko, satakieli, Suomen pystykorva, susi, taivaanvuohi ja weddellinhylje.

Suden äänet eivät sinänsä liene epätodellisia tai television tarjontaan tottuneille katsojille uppo-outoja. Pimeänä tammikuun iltana yksinomaan ja äkillisesti radiosta kuultuna vaikutus oli kuitenkin ilmeisen voimakas.

KANSAKUNNAN MEDIAMUISTOT

Yleisradion lähetystoimintaan tunnusomaisina kuuluneet äänet ovat olleet *Äänien iltojen* vakiotoiveita. Aikamerkit, väliaikamerkit ja tuttujen kuuluttajien äänet ovat jääneet kuulijoiden mieleen toisteisuutensa ja päivittäisen kuuluvuutensa vuoksi. Ne ovat vuosikymmenien myötä muodostaneet radion tunnistettavan äänimaiseman ja osan radion kanavasaundia, jolla tarkoitetaan radiokanavan äänellistä kokonaisilmettä (Uimonen 2011, 31). On toki muistettava, että ennen mainosrahoitteisten radioiden aloittamista äänellä tapahtuva profilointi tarkoitti muuta, kuin mitä nykyisin on totuttu ajattelemaan. Julkisrahoitteinen radio erottui omakseen lähinnä muunmaalaisista kanavista, joiden lähetykset kantoivat valtioiden rajojen yli. Muut radiosta tutut äänet liittyvät joko dokumentaariseen tai fiktiiviseen kerrontaan. Ne voivat olla joko tarinatilaan kuuluvia tai siihen kuulumattomia diegeettisiä tai ei-diegeettisiä ääniä (ks. Välimäki 2008, 39). Kuunnelman tunnusmelodiaa hyräilevä päähenkilön ääni on diegeettistä, sama melodia taustalla kuultuna ja orkesterin soittamana on ei-diegeettistä. Erityyppisiä poikkeuksia tästä karkeahkosta pääjaosta on runsaasti.

Alkuvaiheistaan saakka eräs Ylen julkisista palveluista on ollut tarkan ajan ilmoittaminen äänisignaalilla. 1950-luvulla kellonaika ilmoitettiin pienellä gongilla, joka muuttui vuonna 1963 kuuden elektronisen piippauksen sarjaksi. Aikamerkin viimeisellä piippauksella lyötiin gongia, kunnes vuonna 1972 ääni jätettiin pois vanhanaikaisena. Vuonna 1975 aikamerkki kytkettiin kuulumaan radiosta automaattisesti tasatunnein, ilman erillistä kuulutusta. Erityisellä estokytkimellä varmistettiin, ettei aikamerkki häirinnyt sinfoniakonsertin kaltaista, taiteellisesti arvokasta ohjelmaa. (Ilmonen & Tommila 1996, 142.) Populaarimusiikkia c-kasetille tai kelanauhalle radiosta äänittäneet havaitsivat 1970-luvulla, että estokytkentä ei koskenut kaikkia musiikinlajeja (Kilpiö, Kurkela & Uimonen 2015) ja tulivat näin tutuksi Yleisradion sisäisestä hierarkiasta eri musiikinlajien suhteen.

Myös Yleisradion tunnussävelen, väliaikamerkin käyttö vakiintui toiminnan alkuvuosina. Sen avulla erottauduttiin muista eurooppalaisista asemista, sillä kuten edellä mainittiin, ohjelmia kyettiin kuuntelemaan myös Suomen maantieteellisten rajojen ulkopuolella. Yleisradio vieläpä välitti printtijulkaisuissaan tietoa eurooppalaisista radioasemista ja niiden ohjelmatarjonnasta. Kuuntelijain aalto- ja aikataulukosta vuodelta 1937 on nähtävissä Euroopan yleisradioasemien väliaikamerkit nuoteille kirjoitettuina ja lyhyesti luonnehdittuina. Äänimaisematutkimuksen kannalta kiintoisa yksityiskohta on, että 47 asemalla kuuluneet kahdesta neljään tahdin mittaiset sävelmät koostuivat pääosin oopperasävelmistä tai kansanlaulumelodioista pois lukien Pohjois-Italia ja Puolan Vilna. Edellisessä soitettiin satakielen laulua ja jälkimmäisessä käen kukuntaa. (Ilmonen & Tommila 1996, 143; Lyytinen, Tommila & Vihavainen 1996, 59.) Melodiat antavat aavistuksen siitä, millainen Euroopan sähköakustinen äänimaisema oli ennen toisen maailmasodan puhkeamista.

Viipurin lähetysasemalla soitettiin Karjalan jääkärien marssin alkutahteja, joka Kuuntelijain aalto- ja aikataulukossa kulkee nimellä Kaunis Karjala. Kansansävelmään perustuva marssi oli tuttu puolustusvoimain soittokuntien ohjelmistosta (Doria 2016; Jalkanen & Kurkela 2003, 158). Tätä tunnetumpi väliaikamerkki valittiin yleisökilpailun perusteella, jonka voitti kansanmusiikintutkija ja myöhemmin musiikkitieteen professori Armas Otto Väisäsen ehdotus. Väisänen sovitti 1700-luvun pentatonisen kansansävelmän, joka soitettiin äänilevylle kanteleella vuonna 1930. Seuraavana vuonna sellotaiteilija Eero Selin rakensi mekaanisen laitteen väliaikamerkin soittamista varten. *Pimpampullana* tunnettu laite oli tehty laatikosta ja siihen asetetuista kielistä, jotka viritettiin oikeaan sävelkorkeuteensa vähintään kerran viikossa. 1960-luvulla mekaanisen laitteen korvasi kokonaan elektroninen laite, kunnes signaalista tuli vuonna 1978 tietokoneen soittama. (Ilmonen & Tommila 1996, 143; Lindfors 2008.)

Radion signaaleihin liittyvät toiveet ovat valikoitu läpileikkaus Yleisradiosta osana kansakunnan mediamuistia. Pimpampullan ohella monet kuuntelijat muistavat 1930-luvulta 1960-luvun alkupuolelle kiekuneen aamukukon, jota kuultiin aamuisin lähetyksen aluksi. Vuonna 1963 yleisohjelman rinnalle perustettiin

rinnakkaisohjelma, minkä yhteydessä kukko hiljennettiin. Sitä kuultiin Radio Ylen Ykkösen aamuissa 1990-luvulla, kunnes se poistui toistaiseksi lähetyksistä uudenvuodenaattona vuonna 2000. (Matilainen 2015.) Tämän kirjoittajien äänimuistoissa vuonna 1980-luvulla perustetun Rockradion aamuohjelma Rokkivekkarin tunnuksenakin kuultiin kukkoa, joskin osana The Beatlesin *Good Morning Good Morning* -kappaletta.

Yleisradion kuuluttajista *Äänien illan* kuuntelijoiden mieleen ovat jääneet erityisesti Kaisu Puuska-Joki (1907–1996), Carl-Erik Creutz (1911–2000) ja Pentti Fagerholm (1935–2015). Puuska-Joen hyvänyön toivotusta on pyydetty, kuten myös hänen viimeistä radiokuulutustaan ennen eläkkeelle siirtymistään vuodelta 1972. Creutzin ja Fagerholmin lukema Merisää ovat olleet kuuntelijoiden suosiossa. Rauhallinen luenta on merkinnyt monelle turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta, joka välittyy myös kirjoitetusta tekstistä: ”Sää rannikkoasemilla tänään… Kotka Rankki… Haapasaari… Orrengrund… Kalbådagrund… Emäsalo… Isosaari… Bågaskär… Jussarö…Utö… Bokskär… Nyhamn… Märket… Isokari… Kylmäpihlaja… Kuuskajaskari… Mäntyluoto.. .” Myös pörssikurssien monotoninen luenta on jäänyt äänimuistoksi toisteisuutensa vuoksi.

Luennan toisteisuus ja rituaalisuus vertautuvat meditatiiviseen kuunteluun tai keskittymiseen. Puheääntä ei kuunnella sen semanttisen sisällön vuoksi tai vaihtoehtoisesti semanttinen sisältö on kuulijalle perin vähäinen tai läpikotaisin tuttu, kuten on eri uskontojen ja meditatiivisten harjoitteiden rituaalisissa luennoissa. Äänen vaikuttavuus on rauhallisessa rytmissä ja ennakoitavuudessa. Samankaltaisen merkityksen tasolla Merisää edustaa ehkä aavistuksen verran virallista, mutta samalla turvallisen tuttua ja isällisen huolehtivaa hyvinvointivaltio-Suomea. *Äänien iltaan* soittanut Taina Repo muisteli opiskeluaikaansa Saksan Demokraattisessa Tasavallassa ja sitä, kuinka hän koti-ikäväänsä lievittääkseen kuunteli radiosta suomenkielistä tiedotetta merenkulkijoille. (ÄI4TS 2013.)

Toisteinen mediamuisto oli myös vuoden 1956 tasavallan presidentin vaalien ääntenlasku, jossa eduskunnan varapuhemies Väinö Leskinen lukee äänes-

tyslipuista kaikkiaan 151 kertaa: ”Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen…”. Asiayhteydestään irrotettu ääntenlaskenta oli toisella tapaa tuttu studiovieraana olleen äänitaitelija Simo Alitalon muistoissa. Hän kuuli sen ensimmäistä kertaa äänilevyltä, jolloin kyseessä oli vuonna 1968 Love Recordsin julkaisema ja käsitetaitelija J.O. Mallanderin (1968) toteuttama äänitaideteos *Extended Play* (ÄI7TS 2014).

Pentti Fagerholmin ääni tunnetaan erityisesti stereotestistä, jota lähetettiin päivittäin radion rinnakkaisohjelmassa vuodesta 1972 vuoteen 1990. Stereolaitteiden kytkemistä varten suunnitellussa testissä vasemmasta ja oikeasta kaiuttimesta vuorotellen kuuluneiden metronomin äänien perusteella kuuntelijan tuli päätellä, kuunteliko hän stereolähetystä, olivatko radion kaiuttimet kytketty oikein ja oliko vastaanotin kytketty stereokuuntelulle. Se on myös eräs *Äänien illan* suosikeista: ”… nyt aiheutamme tahallisen vaihevirheen. Ääneni pitäisi nyt kuulua epämääräisestä suunnasta ja monovastaanotossa sen pitäisi häipyä lähes kulumattomiin. Toistan: ääneni pitäisi nyt kuulua epämääräisestä suunnasta…” Lähetyksestä tehtiin jo samana vuonna Monotesti-niminen parodia jouluvalvojaisohjelmiin. Koomista vaikutusta lisäsi entisestään se, että tekstin luki Carl-Erik Creutz, jonka ääni oli totuttu liittämään asiapitoisiin kuulutuksiin. (ÄI8TS 2015; Aunila 2006; Lindfors 2009.)

Myös yksittäiset radio- ja myöhemmin televisio-ohjelmat, niiden äänisuunnittelu ja erilaiset hokemat ovat edustettuina eri mediasukupolville yhteisissä äänitoiveissa.[6]*.Baskervillen koiran* ulinaa Yleisradiossa lähetetystä kuunnelmasta on pyydetty useasti. Erään toivojan yli 80-vuotiaat vanhemmat muistivat 1930-luvulla kuulleensa Yleisradiosta *Monte Criston kreivi* -kuunnelman, joka oli ”kauhistuttava: kuunnelmassa ruumis heitettiin mereen ja sitä tehostettiin loiskahduksella”. Vuonna 1966 Yleisradio toteutti 20-osaisen jännityskuunnelmasarjan *Nimeni on Cox: Tytöllä on sata nimeä*, jonka vihellettyä tunnussäveltä ja alkurepliikkiä ”Hyvää iltaa, nimeni on Cox” toivottiin. Mediankäytön muutoksesta

6 Mediasukupolvella viitataan eri sukupolvia yhdistävään ja erottavaan mediasisältöön, mutta myös mediateknologiaan ja sen käyttöön (Herkman & Vainikka 2012, 12).

kertoo, että vastaavasti monien 1960-luvulla lapsuutensa eläneiden toiveäänet ovat televisiosta tutut *Sirkus Papukaijan* fakiiri Kronblomin intensiivinen hokema ”suolaa, suolaa, enemmän suolaa”, Onni-klovni, professori Hajamieli tai sirkustirehtööri Orvo Kontion lausahdus ”kymmenen pistettä ja papukaijamerkki”. (ÄI4T 2013, ÄI7TS 2014.)

Kadonneet äänet ilmentävät mediasukupolvien vaihtumista ja mediamaiseman muutosta. Matkapuhelinten yleistyttyä ovat poliisikuulutukset tuttuine sanamuotoineen (”...automatkalla/lomamatkalla jossakin Suomessa..”) jääneet nostalgisiksi välähdyksiksi menneisyydestä. Osa fraaseista on jäänyt kielenkäyttöön medialorena ja niistä on muodostunut sosiaalista käyttötavaraa: joukkotiedotus elää suullisena ja tapaperinteenä, kun siitä referoidaan toisille elokuvista tuttuja repliikkejä tai muuta kerrontaa (Julkunen 1989, 49; vrt. Kallion artikkeli tässä teoksessa). Myös digitaalisen teknologian yleistymistä edeltävää mediamaisemaa on toivottu: ”radioaaltojen kohinan ja äänien sekamelskaa” ja ”radion kanavahaun ääniä: pulputusta, vonkunaa, piipitystä, ratinaa ja napsahduksia” (ÄI1T 2012, ÄI6T 2014).

Teknologiaan liittyvien äänten elinkaaret ovat digitaalisten muutosten keskellä aiempaa lyhyempiä. Puhelinlankojen laulun tavoin äänet ovat tulleet kuuluville jonkin tietyn teknologian yleistymisen myötä ja kadonneet teknologisen sovelluksen vanhennuttua. Näistä selkeimpinä esimerkkeinä ovat matkapuhelimiin ja tietokonetekniikkaan liittyvät äänet, kuten kännyköiden hälytysäänet, tietokoneiden käynnistyssignaalit ja modeemin ääni: ”Sattuisiko arkistossa olemaan modeemin yhdistämisääntä? Kshh... prrrr... khhh... ti-duu-ti-duu-di!” (ÄI8T 2015.) Esimerkki muistuttaa tallennustapahtuman yhteydessä tehtävän äänten kontekstuaalisten tietojen kirjaamisen tärkeydestä etenkin ripeässä tahdissa vaihtuvien digitaalisten laitteiden kohdalla. Asiayhteydestään irrotettuna ääni kadottaa aikaan ja paikkaan liittyvän merkityksensä ja vaatii ymmärretyksi tullakseen asiayhteyden kirjallisen dokumentoinnin.

TEHOSTON KOKOELMA

Äänitoiveiden toteuttaminen ja ääniin liittyvien muistojen rekonstruoiminen edellyttää laajaa ääniarkistoa ja arkistoitujen äänien saatavuutta. Saatavuus askarrutti myös kuulijoita, sillä *Äänien illan* yhdeksännen lähetyksen aikana tiedusteltiin seuraavasti: ”Kysymys studioon: mistä te löydätte nuo kaikki toivomusäänet? Onko joku ääniarkisto olemassa?” (ÄI9, 2015).

Yleisradion ääniarkisto luotiin radiokuunnelmien tarpeisiin. Se on saman ikäinen kuin yleisradiotoiminta Suomessa. Syyskuun 9. päivänä vuonna 1926 kuulutettiin seuraavasti: ”Arvoisat radiokuuntelijat! Suomen yleisradion historiassa on tänään merkittävä huomattava tapaus: Osakeyhtiö Suomen Yleisradio on alkanut toimintansa”. Samassa kuussa Yleisradio lähetti ensimmäisen radiodraamansa, joiden lukumäärä kasvoi seuraavana vuonna 33:een. Kuunnelmissa tarvittavia äänitehosteita oli ryhdytty hankkimaan ulkomailta, mutta ennen pitkää niiden kartuttamisessa päädyttiin paikallisuuteen ja omavaraisuuteen. (Lyytinen 1996, 13, 99.)

Kuunnelmissa tarvitut äänitehosteet tehtiin studiossa aluksi manuaalisesti ja reaaliajassa, mihin tarvittiin erityyppisiä apuvälineitä. Säveltaajuudeltaan määrittelemättömien hälysoittimien lisäksi käytettiin muiden muassa tuulikonetta. Tämän myös 1900-luvun alun teatteriesityksistä tutun laitteen rakensi lastenohjelmia juontavana Markus-setänä tunnettu Markus Rautio. Käsin veivattava lieriö synnytti kangasta vasten hankautuessaan erilaisia tuuliefektejä, veivauksen nopeudesta riippuen. Varsinaisia tehosteääniä alettiin Yleisradiossa kerätä 1930-luvulla. Aluksi ne tallennettiin niin kutsutuille pikalevyille, jolloin ääni kaiverrettiin äänityksen yhteydessä alumiinilevyn pinnalla olevaan lakkakalvoon. Äänitehostearkistossa on edelleen kuunneltavana näin tallennettu hevosvetoisen niittokoneen ääni Ivalosta vuodelta 1938. (Vincent 1904; Ilmonen & Tommila 1996, 51, 143; Lindfors 2006.)

Tehosto aloitti toimintansa 1.7.1957 Reino Korpion (1915–1982) johdolla. Samana vuonna käynnistettiin ensimmäinen äänitarkkailijakurssi, joka lisäsi intoa tutkia ja tarkkailla ääntä sen eri muodoissaan. Toimintaa muovasi ääniteknologinen ke-

hittyminen. 1950-luvulla kelanauhureiden ja magneettisen ääninauhan tulo helpotti äänien keräämistä ja lisäsi niiden äänilevyihin verrattuna monipuolisempaa käyttöä . Samalla päästiin eroon äänilevyjen rahinasta. Olympiavuonna otettiin käyttöön kannettavat nauhurit, joka lisäsivät selostajien liikkuvuutta. Paristo- ja jousikäyttöiset Maihak-laitteet korvattiin 1960-luvulla yleistyneillä ja luotettavimmilla Nagra-nauhureilla. Ensimmäisenä vuonna tehosteääniä valmistui 1763. Vasta valmistuneet äänitarkkailijat toteuttivat Korpion hankintasuunnitelmaa tallentamalla aikakauden ääniä, muiden muassa kesäyön hiljaisuutta ja Rovajärven ampumaleirillä erilaisten aseiden ääniä. Tallentaminen oli tietoista ja huolellisesti suunniteltua: yhteiskunnan muutosten keskellä ääniä käytiin varta vasten keräämässä tulevaisuutta silmällä pitäen. Työtä tehtiin ”tieteellisellä tarkkuudella”: yksittäinen auto tallennettiin sisältä ja ulkoa, eri etäisyyksiltä ja erilaisissa tilanteissa, kuten käynnistettäessä, kiihdyttämässä ja niin edelleen. (Gronow 2010, 181, 186; Kuljuntausta 2005, 126–131.)

Tehoston avulla *Äänien ilta* on toteuttanut lukuisia äänitoiveita, kuten ravien lähtökuulutuksen, lättähattu-junan wc:n, armeijan sulkeisharjoituksen, Maxim konekiväärin papatuksen, styroxin sahauksesta syntyvän kirskunan, Commodore 64 -tietokoneen näppäimistön rapinan, rautatie- ja lentoasemien aikataulun ”fläpätyksen”, Neiti Ajan puheen ja pirunviulun soiton.

Tehoston luokittelusta on mahdollista muodostaa käsitys siitä, kuinka laajalti ääniä arkistoitiin sekä millaisiin tarpeisiin niitä ajateltiin ohjelmissa käytettävän. Luokittelu on seuraavanlainen: 1. Luonto, 2. Eläimet, 3. Ihminen, 4. Työ, 5. Liikenne, 6. Pelukoppa, 7. Sota, 8. Musiikki, 9. Uskonnollinen, 10. Kansainvälinen ryhmä, joka sisältää eri maiden toimittamaa ääniaineistoa, ja 11. De Wolfe Ltd, tehostemusiikki. Pelukoppa tarkoittaa aineistoa, jota ei sekalaisuudessaan voida sijoittaa muihin luokkiin, De Wolfe Ltd. -tehostemusiikilla viitataan taas 1909 toimintansa aloittaneeseen musiikkitehostekokoelmaan. Kulttuurisen musiikintutkimuksen kannalta on merkillepantavaa, että tallennettuna on kansanlauluja noin sadasta maasta. (Ilmonen & Tommila 1996, 144; de Wolfe 2016; Kuljuntausta 2005, 156–157.)

Haun helpottamiseksi Tehoston kenttä-äänitykset ja äänitehosteet on luokiteltu ja kortistoitu. Tallenne Bangkokista vuodelta 1981 on otsikoitu ”China Town”. Nauhalla on viisi vajaan kolmen minuutin tallennetta, joista numero kolmen kuvaus on seuraavanlainen: ”Kiinalainen kultakauppa, yleishäly. Puhetta, kolinoita, hiukan liikennettä, puhelin yms.” Kahden muun tehostekortin otsikot viittaavat toisentyyppiseen toimintaan: Sielu taivaaseen ja TV:n kuvaputki rikotaan. Kahdeksankymmentäluvulla Tehoston pääasialliseksi asiakkaaksi tuli televisio, minkä jälkeen toiminta siirrettiin Yleisradiossa televisioyksikköön. Toiminta alkoi kuihtua yhdeksänkymmentäluvulla ja tehosteiden hankinta käytännöllisesti katsoen päättyi. Vuonna 2005 aloitettiin kokoelman digitointi ja se siirrettiin takaisin radioarkistoon. (Ilmonen & Tommila 1996, 145; Gronow 2010, 190.)

Tehoston alkuperäisen tarkoituksen kanssa *Äänien ilta* on hedelmällisessä ristiriidassa, sillä arkistoituja ääniä tai äänimaisemia oli harvoin tarkoitettu sellaisenaan soitettavaksi vaan pääasiassa käytettäväksi muun äänikerronnan tukena. Myös käytännön radiotyössä tämä äänitapahtumien ja ääniobjektien välinen ero on selkeä (ks. Truax 1978/1999). Sattumanvarainen äänimaisematallennus ei ole välttämättä paras, sillä kiintoisat taustaäänet saattavat osua kerronnan kannalta väärään kohtaan. Haluttuun lopputulokseen päästään tutustumalla äänimaisemaan ennakolta ja sen jälkeen keräämällä paikan tyypillisiä ääniä. Puheen taustalla kuuluvia ääniä voidaan vaimentaa ja niiden taajuuksia suodattaa sekä mahdollisen selostajan puhe äänittää lähimikrofonilla. (Gronow 2010, 187.) Näin koostettua äänikerrontaa voi luonnehtia radiogeeniseksi, jonka jälkituotantovaiheessa korostetaan ohjelman narratiivin kannalta oleellisia seikkoja.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Radiogeenisyyden ja äänimaisematutkimuksen kannalta *Äänien illassa* kiteytyy säveltäjä John Cagen ajatus eri kuuntelutapojen välisistä eroista: ”Missä olemmekin, kuulemme enimmäkseen hälyä. Jos yritämme olla välittämättä siitä, se häiritsee meitä. Jos me kuuntelemme sitä, huomaamme kuinka kiinnostavaa se on. Kuorma-auton ääni, kun se ajaa kahdeksaakymppiä. Kohina radioasemien välillä. Sade.” (Cage 1961, 3).

Äänien illan seuraaminen ei ole silti vain äänen ontologiaan liittyvää analyyttista tai intellektuaalista kuuntelua, joka juuret ovat klassisen taidemusiikin käytännöissä. Jokapäiväisiä ja kadonneita ääniä kuunnellaan myös affektiivisesti: ne ovat merkittäviä kuuntelijan identiteetille ja erityisesti silloin, kun tätä rakennustyötä tehdään kirjallisissa ja suusanallisissa muisteluissa. Intellektuaalinen ja affektiivinen kuuntelu ei kaikessa kartesiolaisuudessaan kuitenkaan riitä selittämään ympäristöäänten merkityksiä kokonaan, vaan huomioon on otettava myös kehollisuuteen ja muihin modaliteetteihin liittyvät ulottuvuudet.

Äänien ilta -ohjelmissa on tarkasteltu lähihistorian ääniä ja äänimaisemia sekä erityisesti niihin liitettyjä subjektiivisia ja intersubjektiivisia merkityksiä. Ohjelmissa on käsitelty arkeen ja juhlaan liittyneitä, jo kadonneita äänimaisemia sekä sitä, millainen on muuttuva suomalainen äänimaisema ohjelmaan osallistuneiden kuuntelijoiden käsitysten ja tutkimustiedon valossa. Henkilökohtaiset ja kollektiiviset muistot ja niihin liittyvät narratiivit kantavat mukanaan sosiaali- ja kulttuurihistoriallisia elementtejä, jotka ilmenevät eri aikakausiin ja elämänvaiheisiin liittyvissä äänissä. Toiveisiin liittyneet muistot, puhutut ja kirjoitetut kertomukset antavat äänille merkityksen ja sijoittavat ne osaksi radiokuuntelijoiden elämää, elettyä aikaa ja mediahistoriaa. Myös radiogeenisen ajattelun kannalta ohjelman oleelliseksi sisällöksi ovat valikoituneet paitsi ääniin liittyvät muistot ja tunteet, myös niistä kertominen ja niiden jakaminen toisten radionkuuntelijoiden kanssa.

Ohjelmaa voidaan arvioida musiikintutkimuksen ja musiikin jakamisen, mutta myös sähköakustisen yhteisön rakentumisen ja sen ylläpitämisen näkökulmasta. Toisaalta on syytä kysyä, miksi ympäristön ääntä ja äänimaisemia tulisi lähestyä musiikin tavoin esteettisenä ja tunteita aiheuttavana ääniobjektina ja siten alistaa ne määritellyksi ja arvioiduksi musiikin kriteerein järjestetyksi ääneksi. Lähestymistavan voi perustella osin radiolla, joka toimii äänten välittäjänä ja sillä, että mediavälitteisyys tekee ääniobjektista erityisen. Samalla tavalla kuin musiikki saa uusia merkityksiä paikasta toiseen siirrettäessä, voi sama tapahtua mille tahansa äänelle. Ontologisesti ajateltuna arkipäivän radiosignaalit, väliaikamerkit ja aikamerkit saavat uuden merkityksen uudessa kontekstissaan. Ää-

ni- ja mediamuistojen yhteydessä voidaan puhua myös äänisukupolvista, jotka rakentuvat äänimaiseman ja medioituneen äänen yhteisvaikutuksesta.

Ympäristön ja menneisyyden kokemisen lisäksi ohjelma nivoutuu osaksi julkishallinnollisia instituutioita ja niille säädettyjä tehtäviä. Rakenteellisesti, sisällöllisesti ja lainsäädännöllisesti *Äänien iltaa* rajaavat ja mahdollistavat Yleisradion tekniset resurssit ja yhtiön julkishallinnolliset tehtävät, Radio Suomen valtakunnallinen kuuluvuus ja sunnuntai-illan ohjelmapaikka sekä käytössä olevat arkistot. Muussa kuin julkishallinnollisesti toimivassa radiossa ohjelman toteuttaminen olisi käytännöllisesti katsoen mahdotonta. Toisaalta aikanaan paikallisiksi ja nykyään kaupallisiksi radioiksi kutsuttujen kanavien menneisyydessä ohjelma olisi saattanut olla rajatummassa mittakaavassa mahdollinen, sillä osa vuoden 1985 jälkeen toimintansa aloittaneista kanavista oli varsin kokeilevia. Ääniympäristöön keskittyviä toimitettuja ohjelmia ei tiettävästi ole ollut. Joidenkin paikallisradioiden öisiä linnunlaululähetyksiä tosin käytettiin vähentämään kokonaissoittoajan perusteella muodostuvia tekijänoikeuksien kustannuksia (Uimonen 2011, 114). Ohjelmasisältö sai tuolloin positiivista palautetta radionkuuntelijoilta.

Äänien ilta pitää yllä Yleisradion äänihistoriaa, äänimuistoja ja näin tehdessään luo samalla uusia. Ohjelmassa haetaan kadoksissa ollutta, tuttua ja turvallista ääntä, mutta samalla keskustellaan siitä, millaiselta tietty laite tai tietty äänimaisema kuulostaa tai miltä sen *tulisi* kuulostaa. Kyse on ennen muuta kirjoittamattomasta historiasta: äänistä, jotka eivät ole samalla tavalla etualalla kuin edustuksellisessa muistissa toistuvat ja toistettavat Porilaisten marssi tai tykinlaukaukset. Ne ovat ääniä, jotka ovat muodostaneet taustan arjen ja juhlan kokemuksille ja sittemmin tulleet osaksi kollektiivisia muistoja.

Lähteet

Radio-ohjelmat

ÄI1T 2012. Ensimmäinen *Äänien ilta* -lähetys 17.1.2012 (toivottu)

ÄI1TS 2012. Ensimmäinen *Äänien ilta* -lähetys 17.1.2012 (toivottu ja soitettu)

ÄI2T 2012. Toinen *Äänien ilta* -lähetys 14.2.2012

ÄI2S 2012. Toinen *Äänien ilta* -lähetys 14.2.2012 (soitettu)

ÄI2TS 2012. Toinen *Äänien ilta* -lähetys 14.2.2012

ÄI2T 2012. Toinen *Äänien ilta* -lähetys 14.2.2012

ÄI3T 2012. Kolmas *Äänien ilta* -lähetys 13.3. 2012

ÄI4TS 2013. Neljäs *Äänien ilta* -lähetys 10.3.2013

ÄI4T 2013. Neljäs *Äänien ilta* -lähetys 10.3.2013

ÄI5T 2013. Viides *Äänien ilta* -lähetys 13.10.2013

ÄI5TS 2013. Viides *Äänien ilta* -lähetys 13.10.2013

ÄI6T 2014. Kuudes *Äänien ilta* -lähetys 16.3.2014

ÄI7T 2014. Seitsemäs *Äänien ilta* -lähetys 12.10.2014

ÄI7TS 2014. Seitsemäs *Äänien ilta* -lähetys 12.10.2014

ÄI8TS 2015. Kahdeksas *Äänien ilta* -lähetys 8.3.2015

ÄI8T 2015. Kahdeksas *Äänien ilta* -lähetys 12.10.2015

ÄI9T 2015. Yhdeksäs *Äänien ilta* -lähetys 18.10.2015

Kirjallisuus

Aunila, Seija. 2006. Radion stereotesti. *Yle. Elävä Arkisto.* http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/12/01/radion-stereotesti [tark. 31.3.2016].

Cage, John. 1961. *Silence*. Middletown, CT: Wesleyan University Press.

Chignell, Hugh. 2009. *Key Concepts in Radio Studies.* London: Sage.

de Wolfe 2016. *De Wolfe Music*. http://www.dewolfemusic.com/page/Nitrate_To_Bitrate [tark. 20.12.2016].

Doria 2016. Karjalan jääkärien marssi. *Kansalliskirjasto. Kirjastoverkkopalvelut.* http://www.doria.fi/handle/10024/72283 [tark. 20.12.2016].

Englund, Peter. 2003. *Hiljaisuuden historia* (suom. Timo Hämäläinen). Helsinki: WSOY.

Finlex 1993. Laki Yleisradio Oy:sta. *Finlex*. http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931380#L3P7 [tark. 1.4.2016].

Gronow, Pekka 2010. *Kahdeksas taide. Suomalaisen radioilmaisun historia 1923–1970*. Helsinki: Avain.

Hannula, Minna. 2016. Sähköpostitiedonanto. Jukka Mikkola 7.4.2016.

Helsingin Sanomat. 12.10.2015. *Radiossa*. Radio ja TV.

Herkman, Juha ja Vainikka, Eliisa. 2012. *Lukemisen tavat. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Tampere University Press.

Ilmonen, Kari ja Tommila, Päiviö. 1996. *Yleisradio historia. 3. osa, 1926–1996*. Helsinki: YLE.

Jalkanen, Pekka ja Kurkela, Vesa. 2003. *Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki*. Helsinki: WSOY.

Julkunen, Eero. 1989. Lasten ja nuorten joukkotiedotusperinne. Teoksessa *Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*. Toim. Jyrki Pöysä. Helsinki: SKS. 49–63.

Järviluoma Helmi, Koivumäki, Ari, Kytö, Meri ja Uimonen, Heikki. 2006. *Sata suomalaista äänimaisemaa.* Helsinki: SKS.

Järviluoma, Helmi. 2006. Turvallisuuden tunne, äänimaisema ja eletty tila lapsuudenmuistoissa. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö & Heikki Uimonen. Helsinki: SKS. 23–40.

Kilpiö, Kaarina, Vesa Kurkela ja Heikki Uimonen. 2015. *Koko kansan kasetti. C-kasetin käyttö ja kuuntelu Suomessa*. Helsinki: SKS.

Klein, Hans & Kleinman, Daniel Lee. 2002. The Social Construction of Technology: Structural Considerations. *Science, Technology and Human Values,* Vol. 27 no. 1. http://www.prism.gatech.edu/~hk28/Klein02-SciTechHumanVal.pdf [tark. 20.12.2016].

Koski, Markku. 2010. *"Hohto on mennyt herrana olemisesta". Televisio ja poliitikko.* Tampere: Vastapaino.

Kuljuntausta, Petri. 2005. Uusi uljas äänimaailma. Ympäristöäänet, äänimaisemat ja radiotehosteet virikkeiden antajana 1950–60-lukujen suomalaisessa akustisessa taiteessa. Teoksessa *Kuultava menneisyys. Suomalaista äänimaiseman historiaa.* Toim. Outi Ampuja ja Kaarina Kilpiö. Historia Mirabilis. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 122–115.

KLM 2016. Kadonneen levyn metsästäjät. *Yle.* http://areena.yle.fi/1-1399564 [tark. 17.5.2016].

Lacey, Kate. *Listening Publics. The Politics and Listening in the Media Age*. Cambridge: Polity Press.

Lindfors, Jukka 2006. Ylen ensimmäinen äänityslaite oli mullistava uutuus. *Yle. Elävä Arkisto.* http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/ylen-ensimmainen-aanityslaite-oli-mullistava-uutuus [tark. 12.4.2016].

Lindfors, Jukka. 2008. Radion väliaikamerkki. *Yle. Elävä Arkisto.* http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/07/04/radion-valiaikamerkki [tark. 31.3.2016].

Lindfors, Jukka. 2009. Radion monotesti. Yle. Elävä Arkisto. http://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/02/16/radion-monotesti [tark. 31.3.2016].

Lyytinen, Eino, Tommila, Päiviö ja Vihavainen. 1996. *Yleisradio historia. 1. osa, 1926–1949*. Helsinki: YLE.

Mallander J. O. 1968. *Extended Play*. Eteenpäin! NG-97.

Matilainen, Ville. 2015. Aamukukot kiekuivat päivän radio-ohjelman alkaneeksi. *Yle. Elävä Arkisto.* http://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/07/09/aamukukot-kiekuivat-paivan-radio-ohjelman-alkaneeksi [tark. 31.3.2016]

McClary, Susan. 1991. *Feminine endings. Music, gender and sexuality.* Minnesota: University of Minnesota.

MM. 2016. Maamoottori. *Wikipedia* https://fi.wikipedia.org/wiki/Maamoottori [tark. 20.4.2016].

MSÄ. 2016. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat*. http://www.aanimaisemat.fi [tark. 18.5.2016].

PK. 2016. Porin konepaja. *Wikipedia* https://fi.wikipedia.org/wiki/Porin_Konepaja [tark. 20.4. 2016].

Raittila, Kaisa & Jämsä, Esko. 2010. *Hiljaisuuden Helsinki.* Helsinki: Kirjapaja.

Truax, Barry. 1978/1999. *Handbook for Acoustic Ecology*. http://www.sfu.ca/sonic-studio/handbook/Sound_Event.html [tark. 31.3.2016].

Uimonen, Heikki. 2005. Ääntä kohti. Ääniympäristön kuuntelu, muutos ja merkitys. Tampere: Tampereen yliopisto.

Uimonen, Heikki. 2011. *Radiomusiikin radiomuutos. Kaupallisten radiokanavien musiikki 1985–2005.* Tampere: Tampere University Press.

Uimonen, Heikki 2014b. Hiljaisuuden ja melun tekstit. Äänimaiseman kulttuurinen rakentuminen. Teoksessa *Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä.* Toim. Outi Ampuja ja Miikka Peltomaa Helsinki: Gaudeamus. 304–329.

Uimonen, Heikki. 2016. Muuttuvat suomalaiset äänimaisema ja kuulumisen politiikka. *Kalevala-seuran vuosikirja*. Toim. Helmi Järviluoma ja Ulla Piela. Helsinki: SKS.

Uimonen, Heikki. 2014a. Sulho Ranta ja radio. Musiikkiteknologian muutos tutkimuksen haasteena. Teoksessa *Valistus on viritetty. Esseitä musiikista, huvittelusta ja historiasta.* Toim. Olli Heikkinen, Kaarina Kilpiö, Markus Mantere, Saijaleena Rantanen, Hannu Tolvanen ja Heikki Uimonen. Sibelius-Akatemian julkaisuja 13. Helsinki: Taideyliopiston Sibelius-Akatemia. 287–303.

Vincent, Harley.1904. Stage Sounds. *The Strand Magazine*. http://www.props.eric-hart.com/reprints/stage-sounds/ [tark. 22.12.2016].

Välimäki, Susanna. 2008. *Miten sota soi? Sotaelokuva, ääni ja musiikki*. Tampere: Tampere University Press.

ÄÄNIMAISEMA YHTEISÖLLISYYDEN, KRITIIKIN JA VALLANKÄYTÖN VÄLIKAPPALEENA SANOMALEHDEN TEKSTEISSÄ

KAISA RUOHONEN

Muuttuvat *suomalaiset äänimaisemat* -keruun aineisto koostuu äänimaisemakertomuksista, joissa kokemukset eletystä ääniympäristöstä sanallistetaan ja tuodaan siten kielellisen todellisuuden piiriin. Keruukirjoituksissa muistot ja aistikokemukset on jäsennelty tekstin muotoon, ja tämän kielellisen tuotoksen myötä yksityinen äänimaisemakokemus muuttuu muiden sitä lukiessa julkiseksi ja monesti myös yhteiseksi lukijoiden verratessa omia kokemuksiaan ja muistojaan kertomuksen äänimaisemakuvauksiin. Samaan tapaan toimivat myös äänimaisemasta kertovat journalistiset tekstit ja muu joukkoviestinnän avulla kierrätettävä sisältö[7]: yksityisesti koettu aistihavainto ja sitä seuraavat tulkinnat siirtyvät kirjoittamalla kirjoittajan ajatuksista lukijoiden luettavaksi, kielelliseen todellisuuteen ja lopulta yhdeksi äänimaisemia kehystäväksi näkökulmaksi, jota vasten muita äänimaisematekstejä on mahdollista verrata. Sanomalehtien sivuilla tietyt näkökulmat ja kertomisen tavat limittyvät toisiinsa ja muodostavat sen laajan kokonaisuuden, jonka sisällä äänimaisemista ja yhteisestä eletystä ääniympäristöstä puhutaan julkisissa yhteyksissä.

Tietty kehystämisen ja puhumisen tapa, *diskurssi*, mahdollistaa äänimaisemien ajattelemisen jollakin tietyllä tavalla, mutta samalla se rajoittaa muita tapoja, joiden kautta äänimaisemaa voitaisiin julkisissa teksteissä käsitellä (ks. Hall 1999). Toisin sanoen se, minkälaisten näkökulmien, argumenttien, mielipiteiden ja faktojen avulla äänimaisemista puhutaan, muodostaa sen julkisen ja yhteiskunnallisen kehyksen, jonka sisällä äänimaisema ymmärretään. Journalismin diskurssit ohjaavat lukijoita näkemään ääniympäristön tietyltä kannalta ja vaikuttavat tapoihin, joilla ääniympäristöstä jatkossa puhutaan. Samalla diskurssit

---

7 *Journalistisilla teksteillä* viittaan tässä artikkelissa yleisesti toimittajien ja esimerkiksi pääkirjoitussivun vierailevien kirjoittajien teksteihin. *Muulla sisällöllä* tarkoitan lehden muuta toimitettua sisältöä, ensisijaisesti yleisönosaston mielipidekirjoituksia.

ohjaavat myös toimimista elinympäristössä: kielenkäytön tavat ja representaatiot ovat erottamaton osa yhteisön toimintaa, ja raja symbolisen ja käytännön toiminnan välillä on usein vain analyyttinen (Kunelius 2010, 225). Näin ollen tutkimalla joukkoviestinnän äänimaisematekstejä voidaan eritellä sitä, miten äänimaisemasta puhutaan ja minkälaisia vaikutuksia tällä puheella voidaan olettaa olevan ihmisten asenteisiin ja toimintaan todellisten ääniympäristöjen kohdalla.

Selvitän tässä artikkelissa siis sitä, miten äänimaisema näyttäytyy sanomalehden teksteissä. Tutkin, minkälaisia diskursiivisia käytäntöjä Helsingin Sanomissa liitetään ääniin elettynä ympäristönä: mitä käsitteellä äänimaisema artikkeleissa tarkoitetaan, miten äänimaisema tavanomaisesti kontekstoidaan ja minkälaisin arvotuksin ja näkökulmin äänimaisemapuhe teksteissä kehystetään. Erittelen ensinnäkin sanan äänimaisema käyttödiskurssia ja lisäksi sitä, miten ääniympäristöä ja sen kokemista käsitellään esimerkiksi hiljaisuuden ja melun sekä vallan yhteyksissä. Sekä hiljaisuuden, melun että vallan käsitteisiin liittyy eletyn äänimaiseman poliittisuus ja kamppailu ääniympäristön hegemoniasta: minkälaiset äänet koetaan haluttavina, minkälaiset häiritsevinä tai ympäristöhaittoina ja kenellä ylipäätään on mahdollisuus päättää siitä, mistä äänimaisemamme koostuu. Näihin ilmiöihin liittyvä journalististen tekstien analyysi tuo esiin sitä, miten ääniympäristömme dynamiikka toimii ja mahdollisesti myös muotoutuu julkisen puheen kautta. Tavoitteenani on selvittää tekstin analyysin avulla niitä säännönmukaisuuksia, joiden kautta eletty ääniympäristö lehdistössä kehystyy ja sitä, miten olemassa olevat diskurssit vaikuttavat ääniympäristön ymmärtämiseen ja kokemiseen.

TUTKIMUSKOHTEENA ELETYN ÄÄNIYMPÄRISTÖN TEKSTIT

Tutkimukseni aineisto on kerätty Helsingin Sanomien Päivän lehden tekstiarkistosta, joka käsittää kyseisessä lehdessä julkaistut artikkelit vuodesta 1990 nykypäivään. Helsingin Sanomat Suomen laajalevikkisimpänä lehtenä (MediaAuditFinland, 2016) tuo aihepiireiltään urbaanin ja diskursseiltaan ajankohtaisen näkökulman eletyn ympäristön ääniin ja keskustelun näkökulmiin.

Kokonaisuudessaan hakusanoilla äänimaisema ja ääniympäristö Päivän lehden arkisto löysi yhteensä 386 artikkelia vuosilta 2005–2014. Käytännöllisistä syistä lopullisesta aineistosta jäivät pois artikkelit, joissa äänimaiseman käsite tuotiin esiin musiikin sekä television tai radion ohjelmistoon luotuna äänten kokonaisuutena: viihteen tai taiteen kuluttamista ja nauttimista varten sävellettynä tai vastaavanlaisin tavoin luotuna äänimaisemana. Vaikka näissä yhteyksissä kuulija olisikin vuorovaikutuksessa äänen tai sen luoneen tahon kanssa, halusin keskittää analyysini äänimaisemaan elettynä ympäristönä, joka ei välttämättä ole olemassa pelkästään tietoisena lopputuotteena vaan syntyy yhteisön ja yhteiskunnan toiminnasta ja ihmisten välisestä kanssakäymisestä.

Suuri osa vajaasta neljästäsadasta artikkelista rajautui pois yllä mainituin perustein. Valtaosassa jutuista äänimaisemalla ja ääniympäristöllä viitattiin musiikkiin, joko mediavälitteisenä tuotteena tai esimerkiksi konserttisalissa paikan päällä kuunneltuna. Kulttuuriartikkelit, joihin lukeutuivat esimerkiksi levy-, baletti- ja konserttiarvostelut, viittasivat äänimaisemalla musiikin tunnelmaan tai sen herättämiin positiivisiin tai negatiivisiin tunteisiin. Näille artikkeleille luonteenomaista oli se, että äänimaiseman käsitteellä pyrittiin rikastamaan lukijan mielikuvaa musiikin kokonaistunnelmasta kielen keinoin. Käsitettä käytettiin jutuissa yleensä vain kerran, ja äänimaiseman todettiin olevan vaikkapa sävykäs, rikas, pienimuotoinen, heilurimainen, unenomainen, kolossaalinen tai psykedeelinen. Lisäksi äänimaisemia arvioitiin esimerkiksi vaivaannuttaviksi tai toisaalta taitavasti rakennetuiksi ja tasapainoisiksi. Erityisesti muiden kuin musiikkiesitysten kuvailuissa äänimaisema tuotiin esiin teksteissä lähes aina jutun loppupuolella, ja ääni jäi visuaalisten elementtien arvioinnin varjoon: äänimaisema joko tuki teoksen kokonaisuutta tai epäonnistuessaan häiritsi taidenautintoa.

Toinen merkittävä aineistosta pois jääneiden artikkelien ryhmä piti sisällään Helsingin Sanomien Radio ja TV -juttukategorian tekstejä, joissa otsikon mukaisesti arvioitiin ja esiteltiin radion ja television sisältöjä. Teksteissä sanaa äänimaisema käytettiin ensinnäkin samaan tapaan kuin edellä mainituissa kulttuuriarvioissa, ja äänimaiseman kuvailulla pyrittiin välittämään teoksen tunnelmaa arvion lukijalle. Toisaalta Radio ja TV -juttukategorian teksteissä äänimaisemaan

viitattiin äänten lähteiden ja paikallisuuden *tunnun* kautta. Toimittajat kuvailivat esimerkiksi kuunnelmiin luotua äänten kokonaisuutta äänilähteiden synnyttämien mielikuvien avulla: arvostelussa *Sielunmessu kadotetulle metsälle* (5.8.2011) "äänimaisemassa kaunis metsä vaihtuu silmänräpäyksessä repivään moottorisahaan". Vaihtoehtoisesti artikkelit toivat esiin radio-ohjelmaan luodun äänimaiseman sen "alkuperäisympäristöön" viitaten kuten tekstissä *Kuhankeittäjän kuolemantanssi* (1.7.2005), jossa "kerrontaan sulavasti osallistuvaa musiikkia nimittäin ympäröi kirkkaan maaseutumainen äänimaisema, jollaista on vaikea uskoa enää löytyvän edes Puhokselta". Radio ja TV -kategoriaan osui päivälehden haussa myös jonkin verran radion ja television ohjelmatietoja, jotka jäivät niin ikään aineiston ulkopuolelle. Koska tämän kirjan ja siten myös analyysini lähtökohtana ovat nimenomaan *suomalaiset* äänimaisemat, suljin tutkimusaineiston ulkopuolelle Helsingin Sanomien uutiset, joissa äänimaisema mainittiin Suomen maantieteellisten rajojen ulkopuolelle paikantuvassa yhteydessä. Näissä tapauksissa äänimaisemalla viitattiin useimmiten eletyn ympäristön ääniin ulkomailla.

Edellä mainittuihin kategorioihin kuuluvat jutut karsittuani aineistoon jäi yhteensä 114 artikkelia vuosilta 2005–2014. Näistä suurimmassa osassa äänimaisema tai ääniympäristö mainittiin yhteydessä elettyyn ja kuultavaan ympäristöön esimerkiksi suomalaisissa kaupungeissa, luonnossa tai vaikkapa urheilutapahtumissa. 114 artikkelista 31 juttua eivät sopineet edellä mainittuun kategoriaan, vaan mainitsivat äänimaiseman joko äänimaisematutkimukseen liittyen tai esimerkiksi pelkkänä terminä ilman ympäristöön tai ihmisiin liittyvää kontekstia. Äänimaisematutkimukseen tai -kasvatukseen viittaavia artikkeleita Helsingin Sanomissa oli julkaistu 20 kappaletta. "Yleiset ja muut" -kategoriaan taas lajittelin yksitoista artikkelia.

Yllätyksekseni Helsingin Sanomissa on uutisoitu kymmenen tarkastelemani vuoden aikana kohtalaisen runsaasti äänimaisemien tutkimuksesta. Edellä mainituista 114 artikkelista yli seitsemäntoista prosenttia kuului teemaltaan äänimaisematutkimuksen kategoriaan. Myös joissain eletyn ääniympäristön kategorian jutuista sivuttiin ääniympäristön tutkimusta tai haastateltiin alan tutkijoita. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen edeltäjäprojekti *Sata*

suomalaista äänimaisemaa oli artikkelin aiheena kolmessa uutisessa, jonka lisäksi hanke mainittiin kahdessa muussa artikkelissa. Suomen akustisen ekologian seura mainitaan niin ikään kahdessa jutussa, ja tuore *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hanke yhdessä artikkelissa, loppuvuodelta 2014. Esille tulevat myös tutkimushanke *Suomalainen hiljaisuus* vuodelta 2011, selvitys kirjastojen äänimaisemista sekä Helsingin kaupungin äänimaisemakartoitus. Äänimaisematutkimuksen kategoriaan luokittelin myös artikkelit äänimaisematutkija Helmi Järviluomasta, äänisuunnittelusta ja -tutkimuksesta, bioakustiikasta, äänitaiteen galleria Akusmatasta, kuuntelukasvatuksesta sekä kaksi arviota äänimaisematutkimuksesta radion ohjelmistoon liittyen. Loput kategorian artikkelit voidaan luokitella lyhyiksi maininnoiksi tai ilmoituksiksi, kuten esimerkiksi tiedonannot tulevista väitöksistä.

Yleisten ja muiden juttujen pinoon joutuivat käytännössä tekstit, joita ei voinut jättää kokonaan pois tarkastelusta musiikkiin, kulttuurintuotteisiin, mediaan tai ulkomaihin liittyvinä mainintoina, mutta ne eivät myöskään istuneet äänimaisematutkimuksen tai eletyn ääniympäristön juttukategorioihin. Artikkeleissa äänimaisema-sana esiintyi lähinnä sivuhuomautuksena uutisissa, joiden pääpaino oli jossakin muussa aiheessa, eikä käsitteellä viitattu mihinkään konkreettiseen ympäristöön tai ilmiöön.

Tutkimukseni koostuu pääosin *eletyn ääniympäristön* tekstien sisällöllisestä erittelystä ja tekstianalyysistä. Kuten edellä mainitsin, eletyn ääniympäristön kategoria muodostuu artikkeleista, joissa tuotiin esiin tai otettiin kantaa yhteisön ja yhteiskunnan toimijoiden koettuun ja kuultuun äänelliseen elinympäristöön. Artikkelien painopiste tiiviin yhteisöllisyyden tai paikallisuuden ja toisaalta universaalin kokemusympäristön akselilla vaihteli, mutta teksteissä äänimaisemalla viitattiin ääniin elinympäristön aistimisen ja kokemisen lähtökohdista.

Eletyn ympäristön kategoria koostuu 83 artikkelista. Artikkelit jakautuvat vuosille 2005–2014 jokseenkin epätasaisesti: vuonna 2013 eletyn ääniympäristön kategoriaan osui vain neljä artikkelia, kun taas vuonna 2014 julkaistiin yhteensä 12 artikkelia. Tyypillisesti kategorian juttuja esiintyi aineistossa seitsemästä yh-

deksään per vuosi. Lehden aihekategorioiden osalta artikkelit oli julkaistu useimmiten Mielipide[8], Kaupunki sekä Radio ja TV -kategorioissa, joiden kirjoitukset käsittivät yli puolet eletyn ääniympäristön teksteistä. Loput artikkelit sijoittuivat (järjestyksessä yleisimmistä harvinaisimpiin) uutiskategorioihin Kulttuuri, Urheilu, Kotimaa, Sunnuntai, Elämä, Tiede, Koti, Matka, Auto, Ihmiset, Pääkirjoitukset, Ulkomaat, Kuluttaja ja Ruoka. Artikkeleiden aiheet vaihtelivat liikenteen ja tuulivoiman äänistä muun muassa urheilutapahtumien, kauppakeskusten ja kesäöiden äänimaisemiin. Lähestyin artikkeleita sisällön erittelyn tutkimusmetodin avulla kiinnittäen huomiota niihin puheenaiheisiin ja näkökulmiin, joihin äänimaisemista kirjoittaminen Helsingin Sanomissa paikantuu. (Ks. taulukko 1.)

Taulukko 1: Eletyn ääniympäristön aihekategoriat prosenttiosuuksina.

Mielipide	23	Sunnuntai	5	Ihmiset	1
Kaupunki	21	Tiede	4	Pääkirjoitus	1
Radio ja TV	13	Elämä	4	Kuluttaja	1
Kulttuuri	6	Koti	2	Ulkomaat	1
Urheilu	6	Matka	2	Ruoka	1
Kotimaa	6	Auto	2		

ERITTELYN LÄHTÖKOHDAT

Mediatutkija Juha Herkmanin mukaan tilastollinen sisällön erittely on keino tuottaa aineiston pohjalta tieteellisesti jäsennettyä materiaalia, joka toimii lähtökohtana laadullisille pohdinnoille ja arvokeskusteluille. Aineiston sisällön erittelyn avulla tutkimuskohde tulee tutkimuksen tekijälle tutuksi ja kokonaisuutta eritttelevä lähestymistapa antaa mahdollisuuden tehdä aineistosta jonkinasteisia yleistyksiä verrattuna yksittäisiin tapauksiin keskittyvään laadulliseen analyysiin. Lisäksi sisällön erittely nostaa lehtijuttujen sisällöstä esiin piilossa olevia suurempia lin-

8 Vaikka yleisönosastokirjoituksia ei voida määritellä varsinaiseksi uutissisällöksi, mielipidetekstit kuuluvat sanomalehden toimitukselliseen materiaaliin: esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* toimittajilla on oikeus kirjoitusten otsikoimiseen, muokkaamiseen, lyhentämiseen ja hylkäämiseen (*Helsingin Sanomat*, 2016). Mielipidekirjoitukset osallistuvat lehden kautta yhteiskunnan julkiseen keskusteluun sekä eletyn ääniympäristön näkökulmien muodostamiseen, ja ovat siten esimerkiksi konserttiarvosteluja hedelmällisempi aineiston osa eletyn ympäristön äänimaisemadiskurssien analyysissa.

jauksia, ”jotka saattavat jäädä näkymättä tai näyttäytyä hyvin eri valossa rajatuissa tapaustutkimuksissa tai otantatavoissa, jotka eivät ota aineiston edustavuutta ja yleistettävyyttä yhtä hyvin huomioon”. (Herkman 2005, 96–97.) Juuri näitä suurempia linjauksia jäsentämällä halusin saada käsityksen äänimaisema-artikkeleille tyypillisistä puhetavoista ja asemoinneista. Sisällön erittely ei kerro niinkään yksittäisten toimijoiden ratkaisuista tai yksittäisten lehtiartikkelien näkökulmista, vaan nostaa esille niitä linjauksia, jotka muotoilevat Helsingin Sanomien äänimaisemaa käsittelevien tekstien diskursseja koko aineistossa (ks. Herkman 2005, 97).

Sisällön erittelyn avulla tutustuin aineistosta esiin nouseviin puhetapoihin ja lajittelin aineistoa jäsenneltyihin, koko aineistoa koskeviin kehyksiin, jotka kertovat vuosien 2005–2014 äänimaisemauutisoinnista kokonaisuutena. Tämän tutkimuksen metodinen painotus on ensinnäkin laadullisesti virittyneessä, valikoivassa sisällön erittelyssä sekä toiseksi erittelyä seuraavassa – ja syventävässä – diskurssianalyysissa. Aineiston sisällön erittelyssä painotan eletyn ääniympäristön teemoissa toistuvia ympäristön kokemisen tapoja. Näin kykenen paneutumaan aineiston aiheiden ja poliittissävytteisten päähänpinttymien tai jopa diskursiivisten vinoutumien osoittamiseen. Keskitän erittelyn alla hahmottuviin äänimaiseman ymmärtämisen ja kokemisen teemoihin, joiden avulla tuon näkyväksi eletyn ääniympäristön uutisoinnin ja siihen kietoutuvan julkisen keskustelun diskursiivisia linjauksia.

Äänimaiseman käsitteen lähtökohtana on äänen ymmärtäminen kulttuurisena vuorovaikutuksena. Akustisen kommunikaation tutkija Heikki Uimosen mukaan äänimaisema -termiä käyttämällä tutkimuksessa korostetaan yksilön ja yhteisön kykyä kuuntelemalla ymmärtää akustista ympäristöään sekä kuuntelutapojen välityksellä syntyvää suhdetta ympäristöön (Uimonen 2005, 18). Käsitteet *akustinen ympäristö* ja *ääniympäristö* viittaavat puolestaan enemmänkin ”kaiken energian yhdistymiseen tietyssä kontekstissa ilman, että huomioon otetaan kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä” (Truax 2001a sit. Uimonen 2005, 18). Myös äänellisen kulttuurin tutkija Meri Kydön mukaan äänimaisema käsitetään usein ”meidän ääniympäristönämme”, jaettuna julkisena äänitilana, yhteisesti koettuna sekä ”yllättävän usein ulkoilmatilana” (Kytö 2013, 2).

Uimonen toteaa, että suomen kielessä äänimaiseman ja ääniympäristön käsitteiden erot saattavat saada aikaan hämmennystä: ”Suomen kielessä maisema viittaa erilliseen kohteeseen, jota tarkastellaan ulkopuolelta, kun taas ympäristössä ollaan ja sen ympäröimänä eletään”. Maiseman käsite siis liittyy ulkopuoliseen tarkasteluun. (Uimonen 2005, 34.) Äänimaiseman käsitteen moniselitteisyys näkyy myös Helsingin Sanomien teksteissä, joissa esiintyy sekä äänimaiseman ymmärtämistä elettynä ympäristönä että ulkopuolelta tarkasteltuna, rajattuna kokonaisuutena. Käsitteellisen selkeyden vuoksi olen sisällön erittelyssäni jättänyt huomiotta eletyn ääniympäristön kategorian artikkelit, joissa mainitaan ainoastaan käsite ääniympäristö (ilman mainintaa äänimaisemasta). Koko kategorian 83 tekstistä 76 esiintyi sana äänimaisema (ja muutamissa sekä äänimaisema että ääniympäristö). Äänimaiseman käsitteen käyttödiskurssia eritellessäni jätin huomion ulkopuolelle siis seitsemän artikkelia. Yleisten linjojen osalta voin kuitenkin todeta, etteivät ääniympäristöstä puhuneet artikkelit eronneet alla esiteltyjen luokittelujen osalta merkittävästi äänimaiseman maininneista jutuista.

PERUSÄÄNET, SIGNAALIT JA ÄÄNIMAAMERKIT

Tutkin sisällön erittelyn avulla ensinnäkin sitä, minkälaisten tyyppien mukaan artikkelien äänimaisemat lokeroituivat. Lähestyin äänimaisemia *perusäänen, signaalin* ja *äänimaamerkin* käsitteiden kautta. Heikki Uimosen mukaan perusäänellä tarkoitetaan taustaääntä, johon ei kiinnitetä yleensä aktiivista huomiota. Signaalilla viitataan tietoisesti kuunneltavaan ja selkeästi ympäristöstään erottuvaan ääneen ja äänimaamerkillä ainutlaatuiseen tai yhteisölle tärkeään ääneen. (Uimonen 2005, 45; Schafer 1977.) Noin kolme neljäsosaa artikkeleista lähestyi äänimaisemaa joko perusäänenä (liikenteen kohina, lintujen laulu, kauppakeskuksen häly, puheensorina tai esimerkiksi tuulimyllyjen pulssiääni) tai ympäristön *kaikkena äänenä* (usein luettelo erityyppisistä äänistä, mitä missäkin ympäristössä tietyllä hetkellä kuuluu). Viidessätoista prosentissa jutuista äänimaisemalla tarkoitettiin signaaleja ja/tai äänimaamerkkejä, kuten autojen varoitusääniä, taistelulentokoneiden ääniä, uudenvuodenjuhlan ilotulituksia tai kirkonkellojen soittoa. Lisäksi äänimaisemalla tarkoitettiin muutamassa yhteydessä tietyn tilan akustisia ominaisuuksia: esimerkiksi uutisessa *Lähi-*

junien uusi kuulutusääni hukkuu meteliin (27.8.2014) todetaan, miten ”kaluston ikä on toinen ongelma. 1970- ja 1990-luvuilla valmistetut vaunut ovat äänimaisemaltaan hyvin erilaisia uusiin vaunuihin verrattuna”. Äänimaisemalla ei siis viitata niinkään ympäristön ääniin vaan niihin tilan ominaisuuksiin, jotka saattavat ääniin vaikuttaa. Reilussa kuudessa prosentissa artikkeleista äänimaisemaa ei voinut luokitella mihinkään edellä mainituista kategorioista, sillä äänimaiseman äänten ominaisuuksia tai tyyppiä ei jutuissa tuotu esiin.

Edellä mainittuja määriä ja prosenttiosuuksia kannattaa kuitenkin lähestyä enemmänkin suuntaa antavina arvoina kuin tutkimuksellisesti täysin validina erittelynä, erityisesti perusäänten luokittelun osalta. Näin siksi, että monet niistä artikkeleista, joiden äänimaisemamaininnat olen tulkinnut puheeksi perusäänistä, joku toinen lukija tai esimerkiksi artikkelin kirjoittaja saattaisi luokitella johonkin muuhun kategoriaan tai kategorioiden välimaastoon, harmaalle alueelle. Uimonen toteaa, että ”signaali ja perusääni merkitsevät eri henkilöille eri asioita” (Uimonen 2005, 229). Erityisesti artikkeleissa, joissa esimerkiksi liikenteen tai tuulimyllyjen ääniin viitattiin meluna, luokittelun vaikeus tulee esiin. Jos mielipidekirjoittaja kirjoittaa jatkuvasti kuuluvasta tuulimyllyjen tai moottoriajoneuvojen melusta, joka ”tuhoaa ääniympäristön” (*Ei formulasirkusta Helsingin keskustaan*, 7.5.2006), onko kyse perusäänestä taustaäänenä, vaikka äänen kuulija kiinnittäisikin siihen (perusäänen määritelmästä poiketen) aktiivisesti huomiota? Tai jos kyseessä on esimerkiksi kauppakeskusten, ravintoloiden ja muiden julkisten tilojen taustamusiikki, ”joka paikkaan tunkeva teollinen musatapetti” (Ärsyketulva ei ole kenellekään hyväksi, 12.5.2014), joka on ”yksi nykypäivän salakavalampia riesoja” ja jota kuvaillaan ”musiikkisaasteeksi” ja ”mökämusiikkiterroriksi” (*Musiikkisaaste on aikamme vitsaus*, 17.10.2005), voidaanko enää puhua perusäänistä? Edellä kuvattu suhtautuminen äänimaisemaan eroaa varmasti tavasta suhtautua esimerkiksi junan raiteiden rauhalliseen kolinaan tai tuulettimien hurinaan työpaikalla. Uskon kuitenkin, että suuri osa ihmisistä ajattelisi kauppakeskuksen tai ravintolan taustamusiikin olevan perusääntä, ja siksi olen sen kyseiseen kategoriaan lajitellut. Mutta, kuten sanottu, teksteissä puhuvat henkilöt saattaisivat olla asiasta eri mieltä.

ÄÄNET IHMISTEN JA YHTEISÖN AIKAANSAANNOKSINA

Perusäänten, signaalien ja äänimaamerkkien lisäksi artikkelien äänimaisema-maininnat kontekstoituvat eri tavoin sen mukaan, viitataanko äänimaisemalla ihmisten aikaansaamiin ääniin, mediavälitteisiin ääniin vai luonnon ääniin. Ääniympäristön tutkija Barry Truaxin mukaan on selvää, että luonnonmukaiset, "turmeltumattomat" ääniympäristöt ovat elämismaailmassamme äärimmäisen harvassa tai niitä ei ole olemassa lainkaan (Truax 1984, 57). Vaikka äänimaisemasta puhuminen ei ole sama asia kuin kuultavan ääniympäristön havainnoiminen, eletyn ääniympäristön olosuhteet näkyvät myös äänimaisemasta kirjoitettaessa: jos ihminen, yhteisö ja yhteiskunta tuottavat suurimman osan ympäristömme äänistä, ovat nämä niitä ääniä, joista puhutaan myös journalismissa ja julkisessa keskustelussa. Romanttinen ajatus koskemattomasta luonnosta ja sen äänimaisemasta ei täten dominoinut Helsingin Sanomien äänimaisemauutisointia: ainoastaan 16 prosenttia äänimaiseman maininneista artikkeleista viittasi käsitteellä ensisijaisesti luontoon. Neljässä prosentissa teksteistä äänimaiseman aikaan saavaa tahoa ei tarkennettu. Loput 80 prosenttia artikkeleista viittasi äänimaisemalla ääniin jotka ovat ihmisten luomia, ja ne kuuluvat joko suoraan ympäristön äänilähteistä tai mediavälineiden kautta.

Ihmisten, yhteisön ja yhteiskunnan luomien äänten skaala vaihteli tiettyjen ihmisten tietyssä tilassa ja hetkessä tarkoituksellisesti aikaansaamista ääniympäristöistä ääniin, jotka yhteiskunta tai jokin laajempi ja epämääräisempi entiteetti on saanut toiminnallaan välillisesti aikaan. Äänimaiseman aiheuttaviksi selkeiksi yhteisöiksi määriteltiin jutuissa esimerkiksi Kuusankosken asukkaat, entisessä pankkikonttorissa nyrkkeilyä harrastavat helsinkiläiset, romanialaisten katusoittajien "hanuripartio" Kolmen Sepän aukiolla ja Jokerien kotiyleisö Hartwall-areenalla. Edellä mainituissa yhteyksissä äänimaisema raportoitiin sellaisena kuin toimittaja oli (mitä ilmeisimmin) sen tietyllä hetkellä kuullut. Äänimaisema syntyi usein elämisen ja kanssakäymisen sivutuotteena: "Hartwall-areenan äänimaisema kertoi, mistä ottelussa oli kyse. Kotiyleisö huokaili äänekkäästi omiensa läheltä piti -tilanteita, mutta viimeistely ei tahtonut onnistua." (*Vahva Jokerit taipui Lukolle*, 27.11.2011). Osassa artikkeleista aikaansaatu äänimaisema taas oli tärkeä osa yhteisöllisyyttä ja yksi kanssakäymisen tavoit-

teista: jälleen Jokerien jääkiekkopeli on artikkelin aiheena uutisessa *Tunnelma palasi Jokerien halliin* (6.10.2013), mutta tällä kertaa ”fanikatsomon johtajat eli capot huudattivat kannattajia” ja ”muuttunut äänimaisema innosti Jokerit voittoon ja maalintekoon”.

Laajemmin yhteiskuntaan, johonkin instituutioon tai tarkemmin määrittelemättömään ”moderniin maailmaan” viitattiin usein muun muassa mielipidekirjoituksissa. Esimerkiksi tekstissä *Musiikkisaaste on aikamme vitsaus* (17.10.2005) kirjoittaja puhuu hälyäänistä ja ”melumusiikista”, jotka ”heikentävät elämämme laatua”. Meluisan ääniympäristön aiheuttavaa tahoa ei kuitenkaan mielipidekirjoituksessa tarkenneta, vaan ongelman varsinaiseksi syylliseksi esitetään esimerkiksi ”meluisa maailma”, jossa taustamusiikki on ”yksi nykypäivän salakavalampia riesoja”. Suurimmassa osassa niistä jutuista, joissa äänimaisema oli välillisesti yhteisön aiheuttamaa, äänien lähteiksi nimettiin ihmiskunnan keksinnöt, kuten liikenne, tuulivoima, lehtipuhaltimet, tuulettimet, kaivostoiminta ja niin edelleen. Mediavälitteiseen ihmisten aikaansaaman äänimaiseman kategoriaan kuuluivat – ei kovin yllättäen – artikkelit, joiden aiheena olivat esimerkiksi television tai radion äänimaisemat. Esimerkiksi jutussa *Agricolan ääni* (13.4.2007) äänimaisemaan viitataan seuraavasti: ”Agricola-ohjelma loppui tyrmäykseen. Jorma Kallenautio ilmoitti, että se oli hänen viimeinen esiintymisensä Ylessä. Radion äänimaisema muuttuu kuin metsä avohakkuussa”.

Luonnon ääniin viitattiin kirjoituksissa sekä kaupunkiympäristöstä että enemmän luonnontilassa olevista alueista (kuten metsistä tai merialueista) puhuttaessa. Luonnon ääninä mainittiin kaupunkiolosuhteissa kahisevat lehtipuut, lintujen laulu, lokkiparvien kirkuna, tuulen humina, ja hieman kauempana kaupungeista muun muassa meren pauhu, sadepisaroiden ääni, metsän hälytön äänimaisema ja lampaiden määkiminen. Erityisesti kaupunkialueiden luonnon äänien vaatimattoman kirjon perusteella ei ole yllättävää, että jutuista vain kuusitoista prosenttia keskittyi ensisijaisesti luonnon – eläinten ja luonnonilmiöiden – ääniin. Kenties luonnonäänien miellyttävyys ja toisaalta huomaamattomuus aiheutti vähäisen kirjoittelun Helsingin Sanomissa: suurimassa osassa aineiston teksteistä ääniympäristö vaikutti kuitenkin olevan lähtökohtaisesti *ongelma* ja

meluisuutta verrattiin hiljaisuuteen, ei varsinaisesti esimerkiksi linnun lauluun tai tuulen ääneen.

ÄÄNIMAISEMIEN PAIKAT

Analysoin aineistoa myös äänten kuulemisen ja ääniympäristön kokemisen paikkoja silmällä pitäen. Uimonen viittaa etnomusikologi Mark Slobinin (1993) luokituksiin erilaisista musiikeista ja toteaa, että Slobinin määrittelemät kategoriat *paikallinen, alueellinen* ja *alueelliset rajat ylittävä* voidaan ulottaa koskemaan musiikin ohella koko ääniympäristöä (Uimonen 2005, 48). Tätä ryhmittelyä apunani käyttäen olen luokitellut artikkelit ja niiden äänimaisemadiskurssit paikallisuuden kautta: oliko esiin tuotu äänimaisema tiettyyn paikkaan rajoittuva vai alueelliset rajat ylittävä kuultava ympäristö. Luokitteluni perustuu *paikallisen, useiden paikallisten, kansallisen* ja *universaalin* kategorioihin. Uimosen mukaan ”paikalliset äänet rajoittuvat maantieteellisesti pienelle seudulle, kuten kylään tai laaksoon”, ”alueelliset äänet ovat osa laajempaa maantieteellistä kokonaisuutta, johon vaikuttavat tallenteet ja radiolähetykset” ja ”globaalit, alueelliset rajat ylittävät äänet ovat median tai muiden ylikansallisten tekijöiden aikaansaamia” (Emt.). Prosentuaalisesti lehtitekstit jakautuivat edellä mainittuihin luokkiin seuraavasti: paikalliseen äänimaisemaan viitattiin 56 prosentissa kirjoituksista, useisiin paikallisiin äänimaisemiin kahdeksassa prosentissa artikkeleista, kansalliseen 27 prosentissa ja universaaliin yhdeksässä prosentissa äänimaisemateksteistä.

Helsingin Sanomien artikkeleissa äänimaisemalla viitattiin siis useimmiten paikalliseen ääniympäristöön, tarkemmin kaupunkilaisiin ja usein helsinkiläisiin ääniin. Äänimaiseman käsitteen avulla tutkittiin ja esiteltiin arjen ääniympäristöjä helsinkiläisen kaupunkiympäristön ja kaupungin asukkaiden näkökulmista. Useissa jutuissa toimittaja jalkautui kaupungin kadulle ottamaan selvää siitä, mitä kaupungissa kuuluu: uutisessa *Helsingistä on vaikea löytää ravintolaa, jossa taustamusiikki ei soi* (15.1.2006) toimittaja kiertää kaupungin ravintoloita ja ottaa selvää sekä ravintoloitsijoiden että asiakkaiden mielipiteistä ravintoloiden taustamusiikin tai toisaalta hiljaisuuden suhteen. Joskus mukaan otettiin asiantuntija desibelimittaria käyttelemään: jutussa *Kaupunkilaisen kuulo on usein koe-*

tuksella (20.7.2008) toimittaja ja Kuulonhuoltoliiton tiedottaja mittaavat äänten volyymia muun muassa katutyömaalla ja urheilukaupassa. Paikallisuuden kategorian artikkelit käsittelivät sekä kaupungin muuttuvaa äänimaisemaa että julkisten tilojen yleistä meluisuutta, kuten huolta kaupungin kovien äänten yhteydestä tinnituksen puhkeamiseen (*Kun korvissa soi*, 14.12.2009).

Suuri osa paikalliseen äänimaisemadiskurssiin sijoittuvista teksteistä alkoi tunnelman luomisella kunkin ääniympäristön esimerkkien kautta. Äänet tai äänimaisema eivät välttämättä olleet uutisten pääaiheita, mutta lukija johdatettiin kulloisenkin aiheen pariin äänten avulla. Esimerkiksi ranskalaisen nyrkkeilyn pariin päästiin äänimaisemien kautta jutussa *Savaten harrastajat valtasivat pankin Kurvissa* (21.10.2005): ”Nordean Kurvin pankkisalissa äänimaisema on muuttunut: tietokoneiden hiljainen nakutus on vaihtunut lyöntien ja potkujen mätkähdyksiin ja kaiuttimista tulvivaan teknoon tai heavyrockiin”. Monesti artikkelin ensimmäinen kappale on käytetty äänimaisemien sanalliseen kuvailuun, jonka jälkeen jutussa siirrytään tarkastelemaan aiheena olevaa asiaa tai ilmiötä. Useiden paikallisten äänimaisemien kategoria oli artikkelityypeiltään ja aiheiltaan hyvin samankaltainen kuin edellä esitelty paikallisten äänten ryhmä. Kategorian nimi selittää pitkälti sen sisällön: käytännössä tämän luokan juttujen äänimaisemat olivat paikallisia, mutta niitä esiteltiin artikkelissa kaksi tai useampia.

Kansallisiksi luokittuivat äänimaisemamaininnat artikkeleissa, joissa puhuttiin äänimaisemasta yleisesti kaupunkilaisena (eli ei esimerkiksi tiettyyn kaupunkiin viitaten) tai suomalaisille ihmisille tyypillisinä ääniympäristöinä. Esimerkiksi uutisessa *Paljon melua hiljaisuudesta* (20.6.2008) puhutaan yleisesti kaupungista asuinympäristönä: jo artikkelin ingressissä todetaan, että ”miljoona suomalaista asuu alueilla, joiden melutaso ylittää haittarajan. Outi Ampuja vaatii melupamfletissaan laadukasta äänimaisemaa kaikille. Suomeen ei saa syntyä meluslummeja”. Jutussa *Kodin kuuluisin menopeli* (3.6.2013) puolestaan puhutaan pappatunturista ja siitä, miten kyseinen menopeli oli ”aikansa suosituin päristelijä Suomen maanteillä” ja ”kuului erottamattomana osana” ”kaupunkien kesäiseen äänimaisemaan”.

Suurin osa kansallisista äänimaisemista viittasi kuitenkin suomalaiseen mediasisältöön, erityisesti radioon ja sille ominaisiin ääniin. Vaikka äänten kuulemistilanne on tietysti aina kullekin kuuntelijalle ”paikallinen”, suomalaisten radiolähetysten sisällöt ovat kuunneltavissa Suomen rajojen sisäpuolella ja luokittelin ne siten (edellä esitellyn luokituksen mukaisesti) kansallisiksi. Monissa jutuissa viitattiin radion luomaan äänimaisemaan kotona. Esimerkiksi artikkelissa *Areena alentaa sietokykyä* (16.7.2007) viitataan Yleisradion Areena-verkkopalveluun: ”Ja vaikka tarkoitus olisi vain saada vaimeaa puheensorinaa äänimaisemaksi, vaihtoehtoa ei silloinkaan yleensä ole: lähes kaikilta kanavilta joutuu kuuntelemaan musiikkia”. Äänimaisemasta puhuttiin radion yhteydessä myös osana radiolähetystä itseään: jutussa *Hönkäys ja hm...* (2.3.2007) ivaillaan nykyajan radion puhetavoille ja todetaan, että ”kiinnostavia äänimaisemia syntyy, kun haastateltava vastaa ’äää...ööö’ ja haastattelija siihen: ’...hmm...’”.

Universaalin kategorian artikkelien äänimaisemamaininnat liittyivät useimmiten musiikkiin. Äänimaisemalla viitattiin esimerkiksi autojen entistä parempiin stereoihin, kannettavien musiikkisoittimien korvanapeista kuunneltavaan musiikkiin tai televisio-ohjelmien taustamusiikkiin ja ”moderniin äänimaisemaan” (*Melua ja vauhtia saa muualtakin tarpeeksi*, 24.6.2009). Tietysti monet aineistossa esiin tuodut äänimaisemat, kuten tuulivoimaloiden ääni, liikenteen ääni tai lintujen laulu ovat kaikki potentiaalisesti kansalliset rajat ylittäviä, mutta teksteissä esimerkiksi edellä mainitut ääniympäristöt liitettiin vähintäänkin artikkelin kontekstin kautta tiettyyn alueeseen tai kaupunkiin.

JULKINEN JA YKSITYINEN ÄÄNIYMPÄRISTÖ

Äänimaisemat rajautuivat aineistossa kohtalaisen selkeästi toisaalta *julkisiin* tiloihin ja toisaalta *yksityisiin* tiloihin kuuluviksi. Meri Kydön mukaan kaupunkilaisista ääniympäristöistä puhutaan usein kirjoittamattoman sopimuksen sääntöjen mukaan, ja yhden säännön mukaisesti kaupunkeja tarkastellaan *julkisen tilan* synonyymina äänimaisemaa käsittelevissä teksteissä. Äänimaisema näyttäytyy siis yhteisesti koettuna, jaettuna julkisena tilana. (Kytö 2013, 1–2.) Julkisen tilan korostuminen näkyy myös Helsingin Sanomien sisällössä: julkiseen

elettyyn ympäristöön viittasi 68 prosenttia artikkeleista, kun taas yksityisen tilan äänimaisemasta kirjoitettiin 20 prosentissa teksteistä. Viidessä prosentissa julkisuutta tai yksityisyyttä ei tarkennettu, ja loput seitsemän prosenttia luokittelin *mediavälitteisen julkisen tilan* kategoriaan.

Määrittelin julkiseksi tilaksi alueet, joihin ihmisillä on pääsääntöisesti vapaa pääsy ja joiden ääniympäristö on laajasti määritellen kenen tahansa kuunneltavissa. Julkiseksi tilaksi määrittyivät siis liikenteen, kaupungin, puistojen ja muun pääsyltään rajaamattoman ulkotilan alueet sekä esimerkiksi ravintolat, urheilutapahtumat ja kauppakeskukset. Yksityisen tilan äänimaisemiksi luokittelin puolestaan kodin seinien sisällä elettävän elämän lisäksi auton sisätilat, yksityiset liikuntatilat, päiväkodin sisätilat, yksityiseen käyttöön vuokratut viljelypalstat ja esimerkiksi ravintoloiden vessat. Mediavälitteisiä puolijulkisia tiloja olivat median luomat äänimaisemat, joiden kuuntelua ei artikkeleissa kohdenneta esimerkiksi kotiin, vaan äänimaisemalla tarkoitetaan mediavälineen ohjelmatarjontaan kuuluvia ääniä.

Kun sanomalehtien uutisoinnin tapaa ja tyypillisiä uutisaiheita pohtii, ei ole kovin yllättävää, että myös valtaosa äänimaisemaan liittyvästä uutisoinnista ja mielipidekirjoittelusta koskettaa nimenomaan julkista kaupunkitilaa. Lehdistön *julkisuus* viittaa osittain kaikille yhteisten asioiden esittelyyn ja käsittelyyn. Näitä ovat esimerkiksi julkiset asiat ja siten myös julkinen kaupunkitila. Kuten Risto Kunelius toteaa, julkisen toimijan (tässä yhteydessä siis lehdistön tai esimerkiksi yksittäisen mielipidekirjoittajan) ymmärtäessä yleisönsä juuri *suureksi yleisöksi,* hänen on argumentoitava asiansa puolesta vetoamalla yleiseen etuun (Kunelius 2010, 42). Ehkäpä esimerkiksi kodin yksityiseen äänimaisemaan puuttuminen vaatisi journalismilta enemmän mielikuvitusta löytää monille yksityisille tiloille yhteisiä ääniympäristöjä. Joka tapauksessa esimerkiksi yksityisen sisätilan ja julkisen ulkotilan äänet eivät tihku jutuissa juurikaan toistensa alueille, vaikka käytännössä liikenteen äänet tai tietyömaat varmasti kuuluvat myös kaupunkikotien seinien läpi.

ÄÄNTEN KOKIJOISTA JA LÄHTEISTÄ

Aineiston analyysissa on hedelmällistä eritellä myös toimijuutta suhteessa artikkeleissa kuvattuihin äänimaisemiin: osallistuvatko artikkelin puhujat (toimittaja, mielipidekirjoittaja, haastateltavat ja jutussa lainatut tahot) tekstin aiheena olevan ääniympäristön luomiseen tai muokkaamiseen. Olen jaotellut puhujat *kokijan* ja *aiheuttajan* ryhmiin. Äänimaiseman kokijat kommentoivat joko asialliseen, ihailevaan tai kriittiseen sävyyn ympäristön ääniä ja usein myös näitä ääniä aikaansaavia tahoja, mutta eivät vaikuttaneet (tai tuoneet esiin vaikuttavansa) ääniympäristöön omalla toiminnallaan. Äänimaiseman aiheuttajat puolestaan osallistuivat jollain tasolla ääniympäristönsä muokkaamiseen.

Tekstin puhujien osallistuminen ympäristön äänten luomiseen oli aineistossa harvinaista. Aiheuttajan ryhmään kuului ainoastaan kolme artikkelia, joissa tekstin puhuja osallistui ääniympäristön muokkaamiseen. Esimerkiksi uutisessa *F1-mestari Vettel tyrmää moottoriäänet: "Radalla hiljaisempaa kuin baarissa"* (27.3.2014) puhujat toimivat sekä äänten kuuntelijoina että aiheuttajina. Uutisessa Vettel "keskeytti kauden avauskisan Australian Melbournessa ja ehti varikkomuurille seuraamaan kisaa. Äänimaisema ei kuitenkaan miestä lämmittänyt" kun tallikaveri Ricciardo puolestaan pitää ääntä edelleen tarpeeksi kovana ja toteaa, että "kun ajaa täysillä, ei todellakaan kuule, mitä ympärillä tapahtuu." Jutussa sekä Vettel että Ricciardo puhuvat äänistä siis sekä niiden kokijoina että aiheuttajina.

Lopuissa 96 prosentissa jutuista äänimaisemista kyllä puhuttiin ja niitä arvioitiin (monesti kriittiseen ja huolestuneeseen sävyyn) mutta niiden mahdollisen muuttamisen osalta pysyttiin passiivisina. Toimittajien kirjoittamissa artikkeleissa passiivisuus ei yllätä: journalistin tehtävä puolueettomana ja ulkopuolisena tarkkailijana ja raportoijana harvoin vaatii "sormet multaan" -tyyppistä osallistumista uutisoivana oleviin asioihin. Äänimaiseman maininneista teksteistä huomattava osa oli mielipidekirjoituksia, mutta jostain syystä näidenkään kohdalla kirjoittajat eivät tuoneet esiin omaa aktiivisuuttaan äänimaiseman suhteen. Kirjoittajat pysyivät uskollisena "mielestäni asialle tulisi tehdä jotakin" -tyyppiselle lähestymistavalle, ja jättivät ääniympäristön muuttamisen esimerkiksi päättäjien harteille.

Sisällön erittelyn lopuksi kirjasin karkeasti ylös vielä artikkeleissa mainitut äänilähteet. Teksteissä suoraan tai implisiittisesti mainitut äänilähteet jakautuivat *koneisiin, ihmisiin, musiikkiin* ja *luontoon*: luokitteluni on hieman muunneltu ja yksinkertaistettu versio R. Murray Schaferin luokittelusta teoksessa *Five Village Soundscapes* (Schafer 2009, 328). Koneet käsittivät esimerkiksi auto- ja lentoliikenteen, työmaakoneet, laivat, ilmastoinnin, kahvikoneen, metron portaat tai vaikka yleisemmin "teknologian". Ihmisten ääniin luokittelin puolestaan muun muassa puheäänet, kuohuviinipullon poksahdukset, askeleet ja kiekon paukkeen jääkiekkokaukalossa. Musiikiksi luokittelin äänentoistolaitteiden tai mediavälineiden aiheuttaman taustamusiikin, ja luonnon äänet olivat jo aiemmin mainitsemiani lintujen laulua, tuulen huminaa ja meren pauhua. Yhdessä artikkelissa viitattiin monesti useamman kuin yhden äänilähteen tai ryhmän luomaan äänimaisemaan. Äänilähdemainintojen osuudet jakautuivat seuraavasti: koneisiin viitattiin 28 prosentissa jutuista, ihmisten ja kanssakäymisen ääniin 31 prosentissa, musiikkiin 16 prosentissa ja luonnon ääniin 20 prosentissa artikkeleiden äänilähdekuvauksista. Muutamassa jutussa äänimaiseman äänilähdettä ei ilmoitettu. (Ks. taulukko 2.)

Taulukko 2: Äänimaiseman käsitteen käyttödiskurssien oleellisimmat kategoriat, erittelyt ja prosenttiosuudet.

Äänten tyypit	perusääni	35,5	kaikki äänet	35,5	signaali	11,5	äänimaa-merkki	4
Aikaansaava taho	ihmiset ja yhteisö	59	mediasisältö	21	luonto	16		
Äänen sijainti	paikalli-nen	56	kansallinen	27	universaali	9	usea paikallinen	8
Äänen tila	julkinen	68	yksityinen	20	mediav. julkinen	7		
Puhuja	äänen kokija	96	äänen aiheuttaja	4				
Äänilähde	ihmiset	31	koneet	28	luonto	20	musiikki	16

Äänimaiseman käsitteen käytön pohjalta Helsingin Sanomien vuosien 2005–2014 tyypillinen elettyyn ympäristöön keskittyvä artikkeli näyttää seuraavanlaiselta:

huomion kohteena artikkelissa ovat joko perusäänet tai ympäristön kaikki äänet kokonaisuutena ja äänimaisema on ihmisten aikaansaama. Äänimaisemalla tarkoitetaan paikallista, tietylle alueelle ominaista äänten kokonaisuutta, sen äänet ja niiden kuuleminen sijoittuvat julkiseen tilaan ja useimmiten ulkotilaan, minkä lisäksi jutun puhuja toimii tekstissä äänimaiseman kokijana, ei sen aiheuttajana. Jutun äänilähteet paikantuvat pääsääntöisesti ihmisiin tai koneisiin. Edellä mainitun kaltaisia juttuja aineistossa on useita kymmeniä. Esimerkiksi mielipidekirjoituksessa *Tuulimyllyistä lähtevä melu on todellinen ongelma* (19.9.2006) tuulimyllyjen jatkuva ääni on perusääntä, yhteiskunnan aiheuttamaa, julkista ja ulkotilaan kuuluvaa ääntä, jonka passiivisena (joskin vihaisena) kuulijana toimii mielipidekirjoittaja ja jonka äänilähde voidaan luokitella koneiden luokkaan.

Helsingin Sanomien aineiston erittelyn perusteella julkista äänimaisemadiskurssia ei voi pitää kovinkaan monipuolisena tai erilaisia lähestymistapoja tasapuolisesti huomioon ottavana keskustelun areenana. Artikkelit asettuvat ilman sen suurempaa vastarintaa sellaisen äänimaisemakäsityksen kannalle, jossa julkisen puheen arvoiset ympäristön äänet ovat toistensa kaltaisia, usein häiritseviä, kaupunkitilassa kuuluvia ja toistuvia ääniä, joiden tekemiseen tai muokkaamiseen ei kansalaisen edes kuulu sotkeutua. Vaikka innostusta suoraan toimintaan ei toimittajilla tai mielipidekirjoittajilla olisikaan, kuultavaan ympäristöön liittyviä mielipiteitä on kuitenkin yhdellä jos toisellakin aineiston artikkelien puhujalla. Esimerkiksi ympäristön meluisuus oli Helsingin Sanomissa suosittu puheenaihe.

MELU JA HILJAISUUS

Äänimaiseman käsitteen käyttödiskurssien lisäksi aineisto mahdollisti sen tutkimisen, miten kovaäänisyys ja sen vastaparina hiljaisuus näyttäytyvät artikkeleissa: minkälaisia näkökulmia teksteissä liitetään äänekkyyteen tai meluun ja minkälaisia kehyksiä hiljaisuuden ympärille muotoillaan. Heikki Uimosen mukaan haitallisen melun vastakohdaksi asetetaan etenkin julkisessa sanassa usein hyvää tekevä hiljaisuus (Uimonen 2014, 304). Tämä näkyy myös Helsingin Sanomien artikkeleissa: suuressa osassa teksteistä mainittiin joko hiljaisuus me-

lun vastakohtana tai vaihtoehtoisesti arvotuksiltaan neutraalimpi äänekkyys tai kovaäänisyys suhteessa hiljaisuuteen.

Melu voidaan määritellä ei-toivotuksi ääneksi: epämiellyttäväksi, häiritseväksi tai terveydelle vaaralliseksi ääneksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014). Uimosen mukaan melu on ääntä, jota ei haluta, ja melu määritellään negaation kautta: melu *ei ole* miellyttävää ääntä. Melun haitallisuutta voidaan julkisessa keskustelussa korostaa määrittelemällä se hiljaisuuden vastakohdaksi. (Uimonen 2014, 310.) Melun ja hiljaisuuden käsitteet eivät kuitenkaan ole muuttumattomia tai yhteisön toiminnasta riippumattomia. Kulttuuri määrittelee sen, mistä äänistä pidetään ja mistä ei pidetä (Uimonen 2005, 40). Miellyttävien ja epämiellyttävien äänten määrittely kertoo yhteisöllisistä käsityksistä ja niiden ylläpitämisestä. Tähän määrittelyyn osallistuvat sekä instituutiot ja asiantuntijaorganisaatiot että yhteisön jäsenet, jotka kontrolloivat äänenkäyttöään oma-aloitteisesti. Yhteiskunta siis määrittelee sen, millä tavalla järjestetyt äänet ovat sen piirissä sallittuja. (Uimonen 2006, 56, 57.)

Tarkastelin äänekkyyden ja hiljaisuuden diskursseja yhteensä 29 artikkelin pohjalta. Hiljaisuutta ja (etenkin) melua käsitellään toki lähes kaikissa aineiston artikkeleissa, mutta kiinnitin huomioni niihin teksteihin, joissa äänekkyys (tai melu) ja hiljaisuus rinnastetaan toisiinsa suoraan tai rivien välistä ja asemoidaan toistensa vastakohdiksi. Artikkelien joukosta nousi esiin joitakin diskursseja, joiden avulla äänekkyyden ja hiljaisuuden dikotomiaa luotiin ja ylläpidettiin. Kovaäänisyys nähtiin ongelmana, ts. meluna, 23 artikkelissa. Suurin osa teksteistä käsitteli kulloinkin valokeilassa olevaa aihetta nimenomaan melun lähtökohdista: kovaäänisyys ja melu olivat jutussa pääosassa, ja hiljaisuus tuotiin esiin lähinnä juuri dikotomisointitarkoituksessa. Joissakin näistä 23 jutusta äänimaisemaa lähestyttiin puolestaan hiljaisuuden suunnasta, jolloin melu mainittiin oikeutuksena hiljaisuudesta puhumiselle ja sen hyvinvointia lisäävien ominaisuuksien mainitsemiselle.

Meluartikkeleissa haitallisuutta kehystettiin sekä ihmisten että ympäristön hyvinvoinnin vaarantumisella. Kun meluhaittoja perusteltiin terveydellisillä syillä,

tuotiin esiin muun muassa yleinen elämänlaadun heikentyminen, stressi, unettomuus, kuulovauriot, mielenterveysongelmat ja oppimisvaikeudet. Melu kontekstoitiin terveydelle haitalliseksi joko yksilöllisen hyvinvoinnin tai yleisemmin kansanterveydellisten seikkojen avulla. Esimerkiksi artikkelissa *Kun korvissa soi* (14.12.2009) meluhaittoja lähestytään espoolaisen Arton näkökulmasta, jota tinnitus alkoi vaivata ”pari vuotta siiten, erään yökerho Onnelassa vietetyn illan jälkeen. Hän sai baarin musiikkijytkeestä korvaansa meluvamman”. Mielipidekirjoituksessa *Tuulimyllyistä lähtevä melu on todellinen ongelma* (19.9.2006) kirjoittaja puolestaan perustelee tuulivoimasta luopumista esimerkiksi sillä, että ihmisten ”on todettu altistuvan melulle yli kahden kilometrin etäisyydellä tuulimyllyistä” ja ”liian lähelle asutusta sijoitetut voimalat aiheuttavat enenevässä määrin mielenterveysongelmia”. Yksilöllinen ja kansanterveydellinen näkökulma saattoivat myös esiintyä samassa artikkelissa. Kansanterveydellinen suhtautuminen meluhaittoihin oli kuitenkin huomattavasti henkilökohtaisten haittojen korostamista yleisempää. Hyvinvointiin liittyen melun vastakohtana esitettiin hiljaisuus. Hiljaisuuden hyviksi puoliksi artikkeleissa ilmoitettiin rauhallisuus, kiireettömyyden tunne, mielen tyhjeneminen, stressin lieventyminen, verenpaineen laskeminen ja keskittymisen edistäminen. Hiljaisuus tuotiin esiin myös yleisenä miellyttävyytenä ja kaipuun kohteena.

Ympäristöhaittojen osalta ongelmallinen äänimaisema puolestaan mainittiin esimerkiksi yhtenä monista haitoista, joita jokin taho aiheuttaa: liikenteen tai esimerkiksi kaivosteollisuuden yhteydessä äänimaisemahaitat rinnastettiin ilman ja vesistön pilaantumiseen. Ympäristöhaittojen kohdalla ääniympäristön ongelmia harvoin tarkennettiin: se, kuka äänet luokittelee meluksi ja mitkä eläinlajit tai ihmiset melusta häiriintyvät jäi usein hämärän peittoon. Melun vaikutukset nimenomaan ihmisten elinympäristöön olivat huolenaiheina huomattavasti useammin kuin se, miten melu vaikuttaa esimerkiksi biosysteemin tasapainoon. Kun jutuissa puhuttiin ”ympäristön saastuttamisesta melulla” viitattiin siis useimmiten ihmisten ympäristöön, ei luontoon.

Lisäksi niissä teksteissä, joissa kovaäänisyys nähtiin ongelmana, melu vastaan hiljaisuus -dikotomiaa lähestyttiin monesti ”ennen olivat asiat paremmin”

-tyyppisestä näkökulmasta. Toisin sanoen melu kuuluu nykyaikaan ja moderniin maailmaan, hiljaisuus puolestaan muistuttaa menneestä ajasta. Nykyisyyden ja menneisyyden diskurssissa melu merkitsi ikävää, nykyaikaista ja paikoin myös epäsuomalaista maailmaa: esimerkiksi mielipidekirjoituksen *Ympäristövaikutusten kokonaisuus syytä nähdä* (14.6.2005) kirjoittaja on huolissaan siitä, miten ”[s]uomalainen äänimaisema on alkanut muistuttaa keskieurooppalaista äänimaisemaa”. Mielipidekirjoituksessa *Musiikkisaaste on aikamme vitsaus* (17.10.2010) kirjoittaja pahoittelee, kuinka paluuta ”intiaanipäällikön äänimaisemaan ei luonnollisestikaan ole” ja miten ”olemme kritiikittömästi alistuneet erityisesti rajoittamattoman musiikkimelun jatkuvaan lisääntymiseen”.

Valtaosassa kovaäänisyyttä ja hiljaisuutta käsittelevistä teksteistä kovaäänisyys ja melu nähtiin siis ongelmallisena ja hiljaisuus toivottavana ympäristönä. Äänekkyyttä ja hiljaisuutta käsittelevien juttujen joukkoon mahtui kuitenkin seitsemän artikkelia, joissa hiljaisuus koettiin epämiellyttävänä ja kovaäänisyys miellyttävänä ja kotoisana. Heikki Uimosen mukaan hiljaisuuteen saatetaan yhteisössä liittää turvattomuuden mielikuvia ja meluisuutta voidaan pitää toivottavana ja nostalgisena (Uimonen 2005, 52). Tästä esimerkkinä voi pitää aineiston reportaasia *Paperikaupunki rullaa taas* (3.7.2005), jossa ollaan huolestuneita Kuusankosken paperitehtaan työkiistasta ja siitä, miten paperiteollisuus selviää tulevaisuuden globaalissa kilpailussa. Toimittaja saattelee lukijan aiheeseen toteamalla, miten Kuusankosken keskusta on ”äänetön ja lähes autio” ja miten ”hiljaisuus on uutta ja outoa paikkakunnalla, jossa ollaan kuunneltu tehtaan kolketta niin kauan kuin muistetaan”. Äänettömyys vertautui jutussa toimeentulon ja koko kaupungin tulevaisuuden epävarmuuteen, ja tehtaan kolkkeen, rekkojen tasaisen jyrinän sekä muun vilskeen puuttuminen toimivat ikävänä muistutuksena vanhoista, paremmista ajoista.

Suurimmaksi osaksi hiljaisuus on näissä seitsemässä tekstissä ilottomuudesta ja epäyhteisöllisyydestä kertova ongelma. Esimerkiksi jutussa *Sade latisti koulujen päättäjäisillan* (4.6.2006) hiljaisuus johtuu ankeasta kelistä sekä juhlivien ihmisten ja iloisen puheensorinan poissaolosta; artikkelissa *Tunnelma palasi Jokerien halliin* (6.10.2013) miellyttäväksi koettua meluista äänimaisemaa ver-

rataan Jokerien edelliseen kotiotteluun, ”pohjakosketukseen”, jossa ”Ilves nollasi Jokerit todella hiljaisessa Hartwall-areenassa”. Molemmissa teksteissä hiljaisuus on väliaikainen tila, joka on ikävien taustaolosuhteiden takia korvannut äänekkyyden ja yhteisöllisyyden: hiljaisuus vertautuu elottomuuteen ja passiivisuuteen kovaäänisyyden tarkoittaessa elämäniloa ja perinteiden kunnioittamista (ks. Ahlsved 2014).

VALTA-ASETELMIA ÄÄNIMAISEMASSA

Lopulta sanomalehtisisältö mahdollistaa äänimaiseman puhetapojen tarkastelun vallan ja hegemonian lähtökohdista. Analysoin tekstejä kiinnittäen huomiota siihen, kuka tekstissä puhuu äänimaisemasta tai siitä, millainen sen kenties pitäisi olla, ja siihen, mitkä tahot tuntuvat kamppailevan mainittujen äänimaisemien merkityksistä. Lisäksi pohdin sitä, onko tekstin puhuja ja äänimaisemaan liitettyjen näkökulmien tuottaja hegemonisessa asemassa ääniympäristön suhteen, vai kokeeko puhuja oman näkökantansa olevan alisteinen jollekin toiselle taholle. Havaitsin kamppailua valta-asemista yhteensä 35 artikkelissa.

Miellyttävien ja epämiellyttävien äänten määritteleminen kertoo Heikki Uimosen mukaan yksilöllisten preferenssien ohella yhteisöllisistä arvoista ja ennen kaikkea vallasta eli siitä, kenellä on oikeus määritelmiä tehdä ja toteuttaa niitä käytännön rajoituksilla ja säännöksillä (Uimonen 2005, 46). Journalistiset tekstit puolestaan ovat kulttuuristen neuvotteluiden ja kamppailun paikkoja, ja ne pitävät sisällään jälkiä niistä puhetavoista ja ideologisista näkökulmista, jotka kamppailevat hegemonisista asemista (Wodak 2002, 11).

Kun valta-asemista kamppaillaan äänimaisemaa koskevissa journalistisissa teksteissä tai julkisessa keskustelussa, kyse on ennen muuta siitä, millaisia ääniä toivotaan omaan ääniympäristöön ja mistä äänistä halutaan puolestaan päästä eroon. Uimosen mukaan epämiellyttävien äänten subjektiivisuus tekee melun määritelmästä poliittisen, ja yhteisön on siten mahdollista päästä sopimukseen siitä, mitkä äänet koetaan häiriöksi (Uimonen 2005, 307). Tosin yhteisön jäsenten mielipiteiden painoarvo riippuu jäsenen asemasta hegemonisessa järjestyk-

sessä. Uimonen kysyy, onko valta ääniympäristön muokkaamiseen ääntä tuottavilla ja sen keskellä elävillä kansalaisilla, viranomaisilla, alan asiantuntijoilla vai näillä kaikilla (emt.).

Helsingin Sanomien artikkeleissa valtataistelut näkyivät ennen muuta siinä, miten tietyt tahot määriteltiin ääniympäristön ongelmista vastuussa oleviksi syypäiksi ja toiset tahot puolestaan niiksi, jotka huonosta ääniympäristöstä joutuvat kärsimään. Kärsijät ja syylliset eivät olleet artikkeleissa saman tahon edustajia: esimerkiksi tietyn instituution aiheuttamaksi koetut ääniympäristöongelmat vaikuttivat aina joihinkin toisiin, instituutiosta erillään oleviin ja siten sen toiminnan suhteen voimattomiin yhteisön jäseniin. Helsingin Sanomien vallan diskurssien perusteella arvioituna yhteisön jäsenten mahdollisuus vaikuttaa omaan ääniympäristöönsä on käytännössä olematon: syyllisten ja kärsijöiden näkemykset ääniympäristön asioista eivät ainakaan sanomalehden sivuilla kohtaa.

Tyypillisesti hegemonisessa asemassa olevia puhetapoja tuotetaan ja ylläpidetään journalistisissa teksteissä. Usein puhetavat ja toisaalta tekstien ulkopuolinen maailma vahvistavat toisiaan: valtaapitävässä asemassa olevat tahot kierrättävät ideologiaansa esimerkiksi joukkoviestimissä, vaikuttavat siten yleiseen mielipiteeseen ja lopulta oikeuttavat tällä tavoin toimintansa käytännön yhteyksissä. Hegemonialla tarkoitetaan valta-asemaa yhteiskunnan taloudellisilla, poliittisilla, kulttuurisilla ja ideologisilla vaikutuspiireillä (ks. esim. Fairclough 1999). Hegemonian käsitteellä kuvataan yleensä ensisijaisesti *merkityksiä* eli kamppailua siitä, kenen tapa merkityksellistää on sosiaalisessa todellisuudessamme valtaapitävä (Matheson 2005, 6). Helsingin Sanomien artikkeleissa tekstien sisäisen maailman hegemonia ja tyypilliset puhetavat ovat kuitenkin kaukana siitä, kenellä on valta vaikuttaa todelliseen, elettyyn ääniympäristöön.

Aineistossa valta kulttuurisista merkityksistä on eri tahojen hallinnassa kuin päätäntävalta taloudellisista tai poliittisista seikoista. Eletyssä ääniympäristössä valta tuntuu keskittyvän artikkelien perusteella esimerkiksi poliitikoille, päättäjille, virkamiehille ja ”maan kehittäjille”, toisin sanoen niille, joilla on yhteisissä asioissa yleensäkin päätäntävaltaa ja siten mahdollisuus noudattaa jotakin toi-

mintatapaa jonkin toisen tavan kustannuksella. Lehtiteksteissä diskursiivista valtaa pitivät hallussaan puolestaan ”tavalliset kansalaiset”, joihin kuului esimerkiksi toimittajia, haastateltavia ja erityisesti mielipidekirjoittajia. Nämä tekstien puhujat kokivat pitkälti olevansa alisteisessa asemassa ja voimattomia ääniympäristönsä kehittämisen suhteen.

Useissa jutuissa ääniympäristön muuttaminen koetaan edellä mainittujen valtaapitävien tahojen tehtäväksi, ja näihin tahoihin vedotaan tai niitä ainakin puhutellaan jutuissa: esimerkiksi mielipidekirjoituksen *Päiväkotien tilaratkaisujen on tuettava lasten kehitystä* (3.3.2010) kirjoittajat ovat huolestuneita lasten tarvitseman hiljaisen ääniympäristön tulevaisuudesta ja kysyvät, ”miksi sanat ja teot eivät kohtaa – ainakaan lasten asioissa” ja vetoavat siihen, miten ”yhdenkään lapsen optimaalista kehitystä ei saa vaarantaa korkeilla stressihormonitasoilla tai sillä, ettei hänen kehityksellisiin tarpeisiinsa vastata”. Monesti kuitenkin ääniympäristön ongelmista kirjoittaminen ei ole varsinaisesti rakentavaa ja tekstin puhujan toimijuus rajoittuu kritikoimiseen, kuten mielipidekirjoituksessa *Ärsyketulva ei ole kenellekään hyväksi* (12.5.2014), jossa asenne ääniympäristön muuttamisen suhteen on passiivinen: kirjoittaja harmittelee nykyajan ärsyketulvaa toteamalla, että ”minkäpä tässä voi ajan hengelle – tai hengettömyydelle” ja pohtii, ”saavatkohan lastenlastemme lapsenlapset nauttia sivistyneemmästä äänimaisemasta”.

Ongelmallisina ääniympäristöinä artikkeleissa mainittiin muun muassa (jo aiemminkin esille tuomani) liikenne, taustamusiikilliset julkiset tilat, tuulivoimaloiden lähellä sijaitsevat alueet, hälyiset yksityiset tilat ja niin edelleen. Epämiellyttävistä ympäristöistä kärsiviksi tahoiksi taas määriteltiin esimerkiksi ympäristö, kaupunkilaiset, television katselijat, kuulovammaiset, työssäkävijät, nuoret aikuiset, lapset, lastenhoitajat ja kuluttajat. Tekstin puhuja (toimittaja tai esimerkiksi mielipidekirjoittaja) saattoi kokea itsensä yhdeksi kärsijöistä tai sitten hän puhui ikään kuin poissaolevien tahojen puolesta ja näiden intressejä vaalien.

Epämiellyttävien ympäristöjen syypäitä etsittiin sekä valtaapitävistä että kansan riveistä. Poliitikkoja ja virkamiehiä ei kaikissa jutuissa pidetty varsinaisesti syyllisinä vallitsevaan ääniympäristön tilaan vaan heidät tuotiin esiin juuri vetoa-

mistarkoituksissa. Kuitenkin esimerkiksi yllä mainitussa päiväkotien ahtauteen viittaavassa mielipidekirjoituksessa meluisuudesta syytetään nimenomaan Helsingin kaupunkia ja siten päivähoitoasioista päättäviä tahoja. Myös esimerkiksi mielipidekirjoituksessa *Tv-ohjelmien taustahäly estää ohjelmien seuraamista* (6.10.2006) "häirikön roolin televisiossa ovat ottaneet 'äänimaisemasuunnittelijat'", ja tämän vuoksi kirjoittaja näkee myös "Yleisradion ja television mainoskanavien ylimmän johdon" olevan syypää ohjelmien meluisuuteen. Muita artikkeleissa mainittuja melusyyllisiä olivat esimerkiksi kansalaiset, laaja enemmistö, monikansallinen liikeyritys, radion toimittajat, nuoriso, tuulivoiman puolustajat, motoristit, marketit, naapurit ja teollisuus. Kuten aiemminkin mainitsin, melun syypäiksi identifioitiin usein myös epämääräisesti ajan henki, nykypäivä, teknologia, kaupunkiympäristö tai markkinavoimat.

Uimosen mielestä vastuu äänimaisemasta on äänen tuottajan ja kuulijan lisäksi äänestä kirjoittajalla ja siitä puhujalla. Uutisoinnissa tai julkisissa puheenvuoroissa haetaan harvoin keskusteluyhteyttä leimattujen toimijoiden kanssa eikä pyritä kompromisseihin äänten tuottajien ja niistä häiriintyvien välillä (Uimonen 2014, 326). Saman voi todeta Helsingin Sanomien aineiston perusteella: julkinen keskustelu typistyy syyttelyksi, tuohtumukseksi ja sormella osoitteluksi, eikä ääniympäristön parantamiseen pyritä kuin muita tahoja ohjeistamalla. Meluisasta ympäristöstä syytetyt tahot, kuten päättäjät, nuoriso tai "suuri enemmistö" myös loistavat poissaolollaan tekstien puhujina, jolloin "keskustelu" on välttämättä yksipuolista ja tympeää. Ehkä siis se, mitä äänimaisemakeskustelusta ja valtakamppailusta lopulta jää käteen, ovat ne näkökulmat ja perustelut, joilla ääniympäristöstä lehdistössä puhutaan tietyllä aikakaudella. Uimosen mukaan yleisönosastoihin kirjoittavat "toimivat oman aikansa korvintodistajina – he kirjaavat muistiin oman aikansa äänipreferenssit ja ennen muuta ei-toivotut äänet" (Uimonen 2014, 259). Sekä toimittajien että mielipidekirjoittajien suosimat puheenaiheet ja diskurssit kertovat ennen kaikkea siitä, mitkä ääniympäristöjen asiat ovat milloinkin keskustelun valokeilassa ja miten erilaisia näkökulmia perustellaan.

Tämän kirjan teemaa ajatellen aikomuksenani oli myös selvittää aineistostani, miten äänimaisemauutisointi ja -mielipidekirjoittelu on *muuttunut* kymmenen

vuoden aikana Helsingin Sanomissa. Ennakko-oletuksistani poiketen en kuitenkaan kyennyt osoittamaan mitään sellaisia äänimaisemaan liittyviä puheenaiheita tai näkökulmia, joiden käsittely olisi vuosina 2005–2014 muuttunut radikaalisti joko määrällisistä tai sisällöllisistä kulmista katsottuna. Tietyt puheenaiheet (kuten tuulivoima, liikennemelu, taustamusiikki, kaipaus hiljaiseen luontoympäristöön ja niin edelleen), juttutyypit (esimerkiksi mielipidekirjoitukset, reportaasit tai radioarvostelut) ja diskurssit (vaikkapa melu terveyshaittana tai päättäjät huonon äänimaiseman syyllisinä) ovat läsnä koko kymmenen vuotta kattavassa aineistossa. Kuten journalismissa ja julkisessa keskustelussa yleensäkin, tietyt ”kuumat puheenaiheet” ovat esillä tasaisin väliajoin. Esimerkiksi uutisointi ja mielipidekirjoittelu tuulivoimasta ja sen vaikutuksista äänimaisemaan katoaa hetkellisesti julkisuuden valokeilasta vain ponnahtaakseen pintaan myöhemmin jälleen ajankohtaisena aiheena esiteltynä.

Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat -keruukilpailun aineistossa muuttuvuudella viitattiin teksteissä usein jopa monien vuosikymmenten takaisiin äänimuistoihin. Tämän teoksen tutkimusartikkeleissa ja niiden aineistoissa äänimaisema kuuluu lapsuuteen, maaseudulle, kaupunkien jo kadonneille mukulakivikaduille ja ennen kaikkea luontoon. Journalismin ehkä tärkein toimintaperiaate ja lähtökohta uutisoinnille on kuitenkin *ajankohtaisuus*: puheenaiheiden tulee olla osa lukijoiden (ja myös kirjoittajien) nykyhetken kokemusmaailmaa. Voi siis ajatella, että keruukirjoittajien kuvaukset vaikkapa kaukaisen lapsuuden äänimaisemista toimivat vertailukohtana sille, miten äänimaisemaa julkisessa todellisuudessa tällä hetkellä kehystetään: äänimaiseman käsitettä käyttäen on mahdollista kielellistää lukemattomia erilaisia äänikokemuksia ja käsitteen käyttöä tutkimalla voidaan puolestaan tehdä näkyväksi eroja aikakausien ja kirjallisten lähestymistapojen välillä.

Lähteet

Tutkimuskirjallisuus

Ahlsved, Kaj. 2014. *Let's play hockey. Ishockeymusikens funktioner*. *Musiikki* 1-2/2014: 76–106.

Fairclough, Norman. 1999. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of language.* (4th edit.). UK: Pearson education.

Hall, Stuart. 1999. *Identiteetti*. Toim. & suom. Mikko Lehtonen & Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Herkman, Juha. 2005. *Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto – Median markkinoituminen ja televisioituminen*. Tampere: Vastapaino.

Helsingin Sanomat. 2016. *Ohjeita mielipidekirjoituksen lähettämiseen*. http://www.hs.fi/kirjoita-mielipidekirjoitus [tark. 14.10.2016]

Kunelius, Risto. 2010. *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: WSOY.

Kytö, Meri. 2013. *Kotiin kuuluvaa: yksityisen ja yhteisen kaupunkiäänitilan risteymät*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Matheson, Donald. 2005. *Media Discourses. Analyzing Media Texts*. Maidenhead: McGraw-Hill.

MediaAuditFinland. 2016. *Tarkastustilasto 2015*. http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2016/06/LTtilasto2015.pdf [tark. 18.10.2016]

Schafer, Murray R. 1977. *The Tuning of the World*. New York: Knopf.

Schafer, Murray R. (ed.) 2009 (1977). *Five Village Soundscapes*. Tampere: Tampere University of Applied Sciences & Joensuu: University of Joensuu.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014. *Melu*. https://www.thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/melu [tark. 2.5.2016]

Truax, Barry. 1984. *Acoustic Communication*. New York: Ablex Publishing.

Uimonen, Heikki. 2005. Ääntä kohti. Ääniympäristön kuuntelu, muutos ja merkitys. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Uimonen, Heikki. 2006. Meluisat ja mieluisat – ääniympäristön veto ja vastenmielisyys. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö & Heikki Uimonen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 55–67.

Uimonen, Heikki. 2014. Hiljaisuuden ja melun tekstit – äänimaiseman kulttuurinen rakentuminen. Teoksessa *Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä*. Toim. Outi Ampuja & Miikka Peltomaa. Helsinki: Gaudeamus. 304–327.

Wodak, Ruth. 2002. What CDA is about – a summary of its history, important concepts and its developments. Teoksessa *Methods of Critical Discourse Analysis.* Toim. Ruth Wodak & Michael Meyer. London: Sage. 1–13.

YLEISTEN KIRJASTOJEN MUUTTUVA ÄÄNIMAISEMA

HARRI SAHAVIRTA JA MERI KYTÖ

Oli ennen kirjastoni hiljainen, saattoi kuulla jopa kuiskauksen.
Jos puhui normaalilla äänellä, taisi joku jo ovea näytellä.
Aika uusi lensi kirjastoon, toi sinne mukaan soitannon.
Rock on tullut kirjastoihin jäädäkseen, kaikki rokkaa ja rollaa melkein kuollakseen.
Kun tyypit kirjastossa rokkaavat, ne myös aivojansa kokkaavat.
Ne rupes kirjojakin lainaamaan ja omaakin runoa painamaan.

M. A. Numminen, 1971

Yleiset kirjastot ovat muuttuneet huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Laajaa asiakaspohjaa palveleva kirjastostrategia ovat tuonut kirjastoihin monenlaisia uusia sisältöjä, kuten puhetapahtumia, musiikki- ja tanssiesityksiä, videopelitiloja ja työpajoja. Näitä sisältöjä ei useinkaan ole pyritty muokkaamaan äänellisesti tiloihin sopiviksi. Mielikuva kirjastosta hiljaisena tiedon ja kirjallisuuden temppelinä, joka on pyhitetty kirjakokoelmille ja josta saattaa löytyä hieman eläväisempi sanomalehtisali, ei enää vastaa todellisuutta. Mielikuva elää kuitenkin yhä voimakkaana ihmisten odotuksissa.

Tässä artikkelissa tarkastelemme yleisten kirjastojen äänimaiseman muutosta ja mahdollisuuksia äänimaiseman suunnitteluun. Artikkelimme on osa *Yleisten kirjastojen muuttuva äänimaisema* -hanketta (YKMÄ 2016), joka on Helsingin kaupunginkirjaston vetämä ja Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama kansallinen tutkimushanke. Siinä kirjastojen äänimaisemaa ja sen kehittämistä tutkitaan ensimmäistä kertaa laajasti. Artikkelimme, kuten koko tutkimushankkeen tavoitteena on lisätä tietoisuutta yleisten kirjastojen äänimaiseman merkityksestä ja tarjota työkaluja äänimaiseman suunnitteluun.

Sovellamme tutkimuksen kehyksenä kaupunkiääniympäristöä tutkineen arkkitehti ja maantieteilijä Pascal Amphoux'n (1993, ks. Hellström 2001) metodologista EMP-mallia (ransk. *environment – milieu – paysage*, suomeksi ympäristö – miljöö – maisema). Malli vastaa rakenteellisesti Henri Lefebvren (1991) fenomenologista tilan sosiaalisen tuottamisen kolmijakoa (ransk. *perçu – conçu – vécu*, suomeksi havaittu – käsitetty – eletty tila). Amphoux'n malli tarkastella äänitilaa ottaa huomioon ääniympäristön arkkitehtoniset, sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet, ja tarjoaa käytännöllistä ja teoreettista pohjaa tutkia kirjastojen moninaista äänimaisemaa. Malli on hyvin yksityiskohtainen ja toteuttamistekniikoiltaan omaan tutkimushankkeeseemme liian monitahoinen, joten tulemme soveltamaan mallia lähinnä kategorisoinnin, tutkimusvaiheiden ja metodologian jäsentämisen ja analysoinnin apuna.

Mallia soveltanut arkkitehti Björn Hellström (2001) operationalisoi sen kolme osaa seuraavasti: ympäristö tulee diagnosoida, miljöö hallita ja maisema luoda. Ympäristön diagnosoinnilla hän tarkoittaa sen tilallisten ja ajallisten äänellisten ominaisuuksien havainnointia sekä sosiaalisten ja kulttuuristen riippuvuussuhteiden rakentumisen tarkastelua. Tämän lisäksi sillä tarkoitetaan tilan suojelemista meluhaitoilta ts. äänilähteiden sääntelyä ja kontrollointia sekä ääneneristyksen lisäämistä. Diagnosoinnin tarkoituksena on kerätä määrällistä ja laadullista aineistoa ääniympäristön ominaisuuksista ja puolustaa sitä haitallisilta tekijöiltä. (Hellström 2001, 168–169.) EMP-malli jättää kuitenkin vähemmälle huomiolle kysymykset äänen funktioista, jotka kulttuurisessa äänentutkimuksessa ovat olennainen lähtökohta tutkimukselle. Myös ei-toivottujen äänien määrittely on tärkeä osa myös kirjaston äänimaiseman diagnosointia ja päätelmät haittaavasta äänestä tuleekin perustella myös tilan sosiaalisilla ja kulttuurisilla riippuvuussuhteilla.

Miljöön hallinnalla Hellström tarkoittaa ääniympäristön hyvänä pidettyjen laatujen vahvistamista ja siinä toimivien ihmisten tiedon lisäämistä oman ääniympäristönsä hyvinvointia lisäävistä ominaisuuksista. Tämä on tarkkaa ja laaja-alaista työtä, koostuen mikrososiaalisten ristiriitojen hoitamisesta ja eriävien mieltymysten kuuntelemisesta ja ratkaisusta. Amphoux'n ja Hellströmin mukaan mieltymyksissä tulisi pitää ensisijaisena tekijänä turvallisuutta ja

äänellisen kommunikaation esteettömyyttä. Miljöön hallinta pitää sisällään myös poliittisia ulottuvuuksia, koska se koskee sosiaalisen vuorovaikutuksen sääntelyä. Kolmas toiminnan muoto, maiseman luominen, on ääniympäristön toiminnallista ja esteettistä suunnittelua. Tähän liittyy ammattimainen, valosuunnitteluun verrattavissa oleva äänellinen suunnittelu ja ihmisten tietoisuuden lisääminen äänellisen ympäristön toiminnallisista, suunnittelullisista ja esteettisistä ominaisuuksista. (Hellström 2001, 168–170.)

Tutkimuksemme kehystyy EMP-mallin mukaan viidessä yleisessä kirjastossa. Tutkimuskohteiksi on valikoitu kirjastoja, jotka edustavat erilaisia arkkitehtonisia malleja ja erilaisia toiminnallisia profiileja. Tulokset pyritään täten saamaan sovellettaviksi mahdollisimman moneen kirjastoon. Hankkeen aikana luodaan hyviä käytäntöjä keinoista, joilla kirjastojen äänelliseen ympäristöön voidaan vaikuttaa. Valitut kirjastot ovat Entressen kirjasto Espoosta, Malmin kirjasto Helsingistä, Vihdin kirjasto Nummelasta sekä Seinäjoen ja Lappeenrannan maakuntakirjastot. Entresse ja Malmin kirjasto ovat pääkaupunkiseudulla sijaitsevia, tapahtumapainotteisia ja monikulttuurisia kirjastoja. Vihdin ja Lappeenrannan kirjastot ovat perinteisimpiä kirjastoja, mutta molemmissa kirjastotila muodostuu suuresta yhtenäisestä tilasta, jossa kaikuvuus on ongelma. Seinäjoki valittiin mukaan tutkimukseen kirjastona, jossa äänimaiseman suunnittelussa on onnistuttu.

Tutkimus toteutetaan kolmessa osassa. Tutkimussuunnitelman mukaan tavoitteena on 1) diagnosoida kirjastojen ääniympäristöjen nykytilanne, äänitilan ongelmat ja mahdollisuudet sekä henkilökunnan käsitykset äänellisestä ympäristöstä sekä mitata tilojen akustisia ominaisuuksia, kuten ääneneristävyyttä ja kaikua, 2) hallita kirjastojen äänellistä miljöötä eli selvittää asiakkaiden ja henkilökunnan odotuksia ja toiveita ääniympäristön suhteen sekä luoda näille mahdollisimman ristiriidaton toimintaympäristö, ja 3) luoda kirjaston äänimaisemaa osallistamalla asiakkaita kuunteluharjoituksin ja työpajoin käyttämänsä kirjaston äänimaiseman parantamiseen sekä parantaa tilojen akustisia ominaisuuksia.

Kirjastojen hiljaisuus on käytännössä ja käytännöissä murtunut jo 1990-luvulla. Mielikuvat muuttuvat kuitenkin hitaammin kuin ihmisten käyttäytymi-

nen. Viimeisten vuosikymmenten aikana kirjastojen käyttäytymissäännöt ovat vapautuneet hyvinkin paljon. Rennompi käyttäytyminen sallitaan myös muissa julkisissa tiloissa. Lasten äänekkyyttä pidetään tavallisena ilmiönä, eikä lapsia vaadita olemaan hiljaa tai paikoillaan. Matkapuhelimet ovat muuttaneet julkisten tilojen äänimaisemaa huomattavasti. Oman lisänsä äänimaiseman muutokseen tuo maahanmuutto ja monikulttuurisuus, joka sekin kuuluu selvästi kirjastoissa. Näiden yleisten muutosten lisäksi kirjastot ovat ehkä tiedostamattaan rohkaisseet äänimaiseman muutosta. Monet kirjastot ovat avautuneet kadulle ja omaksuneet kahvilamaisia tai olohuonemaisia piirteitä. Kirjastoista ei enää vain haeta aineistoa, vaan niissä oleskellaan, kohdataan toisia ihmisiä ja työskennellään yksin ja ryhmissä. Asiakkaiden työskentelyn tavatkin ovat muuttuneet kannettavien tietokoneiden ja puhelimien myötä eivätkä työntekijätkään ole enää sidottuja toimistoihinsa. Samalla lähikirjasto on usein alueen ainoa julkinen, avoin ja ei-kaupallinen tila; paikka, jonne lapset ja nuoret voivat tulla koulun jälkeen ilman ostopakkoa. Hieman karrikoiden voidaan väittää, että kirjastot ovat muuttuneet tutkijankammioista kohtaamispaikoiksi.

Tietotekniikan kehitys ja informaation digitalisoituminen ovat muuttaneet tiedon saavutettavuutta ja kokoelmien asemaa sekä kirjastojen logistisia ratkaisuja. Esimerkiksi kirjastojen käsikirjastot ovat siirtyneet verkkoon: tietosanakirjan sijaan käytetään Googlea, sanakirjan sijasta ilmaisia verkkosanakirjoja, eikä kunnan tai valtion päätöksiä ja asetuskokoelmia tarvitse enää lähettää painettuna kaikkiin kirjastoihin. Lisäksi palveluiden, tiedon ja viihteen oletetaan löytyvän yhä enemmän verkosta ja tulevaisuudessa kirjastojen tehtävänä ei ole näiden aineistojen kokoaminen vaan avaaminen asiakkaille. Kirjastojen tehtäväksi on siis muodostumassa yhä enemmän luotettavan tiedon etsiminen verkosta ja verkkoasioinnissa opastaminen. Tietyssä mielessä kirjastojen perustehtävä kuitenkin säilyy: kirjastot takaavan yhdenvertaisen ja vapaan pääsyn informaatioon, tietoon ja kulttuuriin (ks. Yleisten kirjastojen suunta 2016).

Edellä mainitun perusteella voidaan tulla siihen johtopäätökseen, että kirjastojen perustehtävää on syytä muotoilla uudelleen, mutta pitää se tietyllä tasolla samana. Tästä esimerkkinä se, että kirjoista löytyy edelleen joissakin tapauksissa

yksityiskohtaisempaa ja pohditumpaa tietoa kuin verkosta ja monet valitsevat paperisen kirjan halutessaan lukea romaanin. Ehkä hieman yllättäen lasten kirjastonkäyttö ei ole muuttunut: lastenkirjat ja satutunnit pitävät yhä pintansa. Vaikka lehtiala on suurten mullistusten kourissa, kirjastojen lehtialueet ovat yhä lehtien lukijoiden kansoittamia.

2000-luvulla yleisille kirjastoille on ollut tyypillistä edellä kuvattu kaksijakoisuus: kirjastojen halutaan säilyvän kirjastoina ja perinteiselle toiminalle on yhä selvä tarve. Samalla kulttuurin ja tekniikan muutoslinjat näkyvät hyvin vahvasti kirjastoissa. Kirjastot eivät ole voineet – eivätkä halunneet – jäädä kehityksen ulkopuolella ja ovat ennemminkin pyrkineet ottamaan airueen aseman. Tässä hengessä yleiset kirjastot ovat luoneet monia uusia palveluja:

- yleiset kirjastot tarjoavat kaikille yhtäläisen mahdollisuuden käyttää tietotekniikkaa ja avoimen pääsyn digitaaliseen tietoon sekä opastavat verkkoasioinnissa;
- lähikirjastot pyrkivät olemaan asukkaiden olohuoneita ja tukevat aktiivista kansalaisuutta ja alueidensa kehitystä tarjoamalla mm. kokoontumistiloja;
- kirjastot tarjoavat monenlaisia tapahtumia kirjailijavierailuista pelipäiviin ja konsertteihin ja esittelevät näin hyvinkin erilaisia sisältöjä;
- jotkut kirjastot ovat luoneet uudenlaisiin työskentelytiloja (kuten kaupunkitoimistot) ja hankkineet uusia työvälineitä monimuotoiseen tekemiseen (pajat ja kaupunkiverstaat).

Nämä uudet palvelut ovat hyvinkin erilaisia kuin yleisten kirjastojen perinteinen käyttö, jota tavallaan voisi verrata käyntiin kirjakaupassa: asiakas tietää, mitä haluaa ja kysyy sitä henkilökunnalta tai kiertelee hetken hyllyjen välissä ennen kuin lainaa itseään kiinnostavaa aineistoa. Molemmissa tapauksissa asiakas kuitenkin tutustuu aineistoon tarkemmin vasta kotona. Poikkeuksen tähän kaavaan tekevät vain lehti- ja lukusalien käyttäjät. Yleiset kirjastot ovatkin määritelleet pitkälti asiakkaansa ja palvelunsa kirjastokortin omistamisen kautta.

Näiden muutostrendien valossa ei ole ihme, että moni kirjastoalan ammattilainen on kokenut äänimaisemien suunnittelun haastavana ja tehtävää on pidetty jopa ristiriitaisena. Tämän artikkelin toisen kirjoittajan on kirjastonjohtajana ollut vaikea päättää, suosiako sallivampaa linjaa äänenkäytön suhteen vai pitäisikö kiinni hiljaisuudesta. Asiakkaiden antamissa palautteissa toivotaan molempia, vaikkakin ehkä useammin hiljaisuutta. Tosiasia kuitenkin on, että vaikka asiakaspalautteissa esiintyy sana ”hiljaisuus” huomattavan usein, ei ole lainkaan selvää mitä tällä tarkoitetaan, tilan rauhallisuutta vai miellyttävää äänimaisemaa? Lisäksi asiakaspalautteet eivät tavallisesti sisällä mitään tarkempia määreitä, vaan koskevat kirjastotilaa yleensä. Kirjastojen henkilökunta onkin tiedostanut ristiriidan yleisten kirjastojen uusien toimintojen ja asiakkaiden toivoman hiljaisuuden välillä jo pitkään, mutta yleisten kirjastojen äänimaisemien muutosta on tutkittu hyvin vähän. Tutkimushankkeen tarkoituksena on tuoda uutta ymmärrystä, joka koskee sekä henkilökunnan työympäristöä että asiakaskunnan kokemuksia. Lisäksi halutaan helpottaa kirjastojen äänimaisemasuunnittelua.

KIRJASTOJEN ÄÄNIYMPÄRISTÖN DIAGNOSOINTI

Selvittääksemme eri kirjastojen äänimaisemien laatua käytämme tutkimuksen pohjana useita aineistoja. Näihin kuuluvat Helsingin kaupunginkirjaston teettämä esiselvitys (Sahavirta 2014) sekä kirjastojen saamat asiakaspalautteet ja teettämät asiakaskyselyt. Näiden lisäksi teimme kohdekirjastoissa kattavia äänimaisemaäänityksiä niiden eri tiloissa sekä haastattelimme henkilökunnan jäseniä äänimaiseman toimivuudesta ja arkipäivästä. Tämä jälkeen akustiikantutkija Minna Santaholma teki kirjastoissa akustisia mittauksia, joihin palaamme luvussa ”Kirjastojen äänellisen maiseman luominen”.

Helsingin kaupunginkirjasto teetti esiselvityksen kirjastojen äänimaisemasta alkuvuodesta 2014. Tällöin yleisille kirjastoille lähetettiin kysely siitä, millaiseksi kirjaston henkilökunta kokee oman kirjastonsa äänimaiseman ja mitä siltä toivotaan (Sahavirta 2014). Vastauksia saatiin yhteensä 30 Helsingistä, Espoosta, Tampereelta, Vihdistä ja Kokkolasta. Yhteenvetona voidaan todeta, että kyselyyn vastanneiden mielestä kirjastojen äänimaiseman tulisi olla rauhallinen, mutta kukaan

ei halunnut vaatia täydellistä hiljaisuutta. Ideaalitilana nähtiin ennemminkin kirjasto, jossa on erilaisia äänivyöhykkeitä tai erillisiä hiljaisia tiloja. Tältä osin tilanne oli täsmälleen sama kuin kirjastojen äänimaisemaa tarkastelevan tutkimuksen aikoihin yhdeksänkymmentäluvun puolivälissä (Pöyskö 1997). Ulkoa tulevat äänet, kaupungin häly, koettiin joissain tapauksissa häiritsevänä, mutta pääsääntöisesti äänimaiseman muuttumisen katsottiin johtuvan kirjaston toiminnan muutoksista. Kirjastot eivät ole enää hiljaisia kokoelmasaleja ja lukusaleja, vaan asukkaiden olohuoneita ja tapahtumapaikkoja. Perinteisen toiminnan ja uusien palveluiden vastakkaiset äänimaisemat olivat siten varsin hyvin tiedostettuja.

Akustisten ongelmien määrä kirjastoissa oli jossain määrin yllättävä: vain kahdeksan vastaajaa oli tyytyväinen kirjastonsa akustiikan nykytilaan. Suurin osa vastaajista ei ollut täysin tyytyväinen kirjaston äänimaailmaan ja sitä luonnehdittiin monessa vastauksessa meluisaksi ja rauhattomaksi. Useimmiten todettiin äänien kantautuvan tai kaikuvan tilassa sekä huomautettiin tämän johtuvan kivilattioista tai muista kovista materiaaleista.

Asiakkaiden odotukset kirjaston äänimaisemasta heijastuvat myös asiakaspalautteissa, joskin painottuen sen negatiivisiin puoliin. Perinteinen kuva kirjastosta korostaa hiljaisuutta ja tämä näkyy asiakkaiden mielikuvissa, mutta myös asiakaspalautteissa. Yleiset kirjastot eivät kuitenkaan ole koskaan olleet täysin hiljaisia, vaikka äänet ja niiden lähteet ovat osittain muuttuneet ajan kuluessa:

- Kirjastotyön äänet ovat muuttuneet paljon leimasimien äänistä lainausautomaattien kolinaan ja sähköisiin piippauksiin.
- Kirjastotilassa liikkumisen ääniä tuottavat asiakkaat ja henkilökunta sekä mm. kirjavaunut.
- Kirjastorakennukseen kuuluviin ääniin lukeutuvat mm. ilmastoinnin tai hissin äänet, jotka muuttuvat hyvinkin paljon tekniikan mukana.
- Ympäristöstä tulevat äänet vaihtelevat kirjaston sijainnin mukaan luonnonäänistä liikenteen meteliin.
- Hiljaisten tilojen ääniin kuuluvat sanomalehden sivun kääntämisestä syntyvät ääni, kannettavan tietokoneen näpyttely ja tuolien narina.

- Kohtaamispaikan ääniin kuuluvat normaali keskustelu ja lasten äänet
- Tapahtumapaikan äänet voivat olla hyvin dominoivia, kuten kirjastokonsertin aikana, mutta lasten äänet tai oven kolahdukset voivat häiritä kirjailijahaastattelua, vaikka keskustelijat puhuisivat mikrofoniin.

Äänimaiseman muutos kuuluu myös viidessä tutkimuskohteena olevassa kirjastossa. Vuoden 2016 helmi–maaliskuussa Meri Kytö teki kirjastoissa äänimaisemaäänityksiä, joista osa on kuunneltavissa Soundcloud-sivustolla (Soundcloud 2016). Äänitykset tehtiin sekä paikallaan että liikkuen ja henkilökunnan kanssa eri tiloissa kävellen ja äänitapahtumia kommentoiden (vrt. Koivumäki tässä teoksessa). Äänityksiä kuunnellessa huomaa kirjastojen äänimaisemien erot. Oletuksena samankaltaisiksi ääniympäristöiksi ajatellut tilat osoittautuvat yllättävän monipuolisiksi. Huomio kiinnittyy mekaanisen taustahälyn ja ilmastoinnin vaihteleviin tasoihin, ovien ja saranoiden eritasoisiin kolauksiin ja rytmeihin sekä erilaisten lattiamateriaalien narskuntaan tai kopinaan askelten ja kirjakärryjen alla. Siirtymät tilojen välillä paljastavat myös eri ympäristöjen vaihtuvan akustiikan: jälkikaiku ja puheen ymmärrettävyys vaihtelevat. Samoin on kiinnostavaa kuunnella eri ihmisryhmien puheäänen tasoja ja kommunikaation tyylejä eri tilanteissa: tilan akustiikasta ja luonteesta riippuen puheääni on normaalia, innostunutta, vaimennettua ja kuiskauksia. Ymmärrettävästi pienien lasten äänessä kuuluu enemmän dynamiikkaa kuin aikuisten.

Kohdekirjastojen äänellisiä ominaispiirteitä (Kuvat: M.K.):

Kuva 1: Lappeenrannan kirjaston loisteputkilamppujen sirinä kuuluu voimakkaan ilmastointihuminan yli ylimmän parven lukupisteillä.

Kuva 3: Entressen avoimessa tapahtumatilassa voidaan pitää työnhakutyöpajaa ilman, että ääni leviäisi merkittävästi muille osastoille.

Kuva 2: Vihdin sininen muovimattoramppi kolisee kirjakärryjen alla.

Kuva 4: Malmin lehtilukualue keraamisine kopisevine lattioineen on epäkäytännöllisesti tilan äänimaiseman keskellä.

Äänettömiä yleiset kirjastot eivät ole koskaan olleet, mutta silti äänet ärsyttävät. Kolikon toinen puoli on se, että osa asiakkaista toivoo samaan hengenvetoon kirjastojen muuttuvan ajan mukana. Asiakkaiden yhteiseen tilaan toivotaan elämää. Ristiriitaiset odotukset tulivat selvästi esiin, kun kerättiin helsinkiläisten toiveita ja odotuksia tulevan Keskustakirjaston suhteen (Unelmakirjasto 2014). Keskustakirjaston suunnittelun tueksi järjestetyssä kampanjassa saatiin yli kaksituhatta ehdotusta, toivetta ja ideaa siitä, millainen kirjaston tulisi olla ja mitä sen tulisi tarjota kaupunkilaisille. Helsinkiläiset saattoivat esittää Keskustakirjastounelmia mm. verkossa ja lähikirjastoissa eri puolilla Helsinkiä, joten ne heijastavat laajemminkin kaupunkilaisten odotuksia kirjaston suuntaan.

Valtaosa tempaukseen osallistuneista toivoi hiljaisuutta. Rauhallisuus ja hiljaisuus merkitsivät vastaajille lähinnä mahdollisuutta rauhoittua kiireen keskellä, mutta tähän tuntuu liittyvän myös turvallisuuden ajatus (lukusopet, mahdollisuus nukahtaa):

> Hiljaisuutta, slow'ta , rentoutumista ja rauhaa toivottiin unelmissa määrällisesti eniten. Koska yhä useammilla on vaikeuksia löytää hiljaisuutta arjen elinympäristöstä, siitä on tullut luksusta ja aikamme ylellisyyttä. Hiljaisuuden merkitys on noussut vastapainona arkisen elämän kiireelle, nopeille visuaalisille ärsykkeille ja hälylle (*uudet ilmiöt*) Hiljaisuudesta on tullut vaikeasti tavoitettava mielen ja olemisen tila. Asiakkaat kokivat, että etenkään keskellä kaupunkia ei hiljaisuuden tiloja "suojella" riittävästi. (Unelmakirjasto 2014.)

Vaikka yleisin unelma koski hiljaisuutta ja pakopaikkaa kaupungin hälystä, osallistujan toivoivat keskustakirjastosta myös urbaania tapahtumakeskusta:

> Toiveiden perusteella asiakkaat haluavat keskustakirjastosta kaikille avoimen tapahtumien ja tekemisen paikan. Keskustakirjastosta toivotaan tilaa, jonne niin harrastajayhteisö, paikallisyhdistys, kansalaisaktivistiporukka kuin järjestötkin voivat helposti tuoda tapahtumatoimintaa. Asiakkaat haluavat keskustakirjastoon joustavia ja muunneltavia tiloja, jotta siellä olisi mahdollisuus toteuttaa monenlaisia tekemisiä luennoista keskusteluihin, elo-

> kuvailloista tanssiaisiin, työpajoista kuntademokratialaboratorioihin sekä vertaisoppimisilloista kirjallisuusverstaisiin. Keskustakirjastosta halutaan siis luova kaupunki pienoiskoossa (*tärkeimmät esiin tulleet asiat/teemat*). (Unelmakirjasto 2014.)

Määrällisesti näitä toiveita oli lähes yhtä paljon kuin hiljaisuus-toiveita. Asiakkaiden mielissä kirjastolla tuntuukin olevan kaksi erilaista funktiota: kirjasto tarjoaa rauhallisen ja keskittymisen mahdollistavan tilan, mutta myös toimintaa ja tilaisuuden tehdä ja kokoontua.

Yleiseen kirjastoon kohdistuu siten hyvin erilaisia toiveita ja ihmiset tulevat tekemään sinne hyvin erilaisia asioita. Tästä johtuen ei ole olemassa yhtä selvästi määriteltyä käyttäytymiskehystä, joka säätelisi kaikkien käytöstä. Tässä suhteessa yleiset kirjastot eroavat tieteellisistä kirjastoista, minkä jokainen voi todentaa vierailemalla ensin Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastossa ja jatkamalla sieltä Kallion kirjastoon. Opiskelijakirjasto täytyy heti aamusta opiskelijoista ja tutkijoista, joiden kaikkien tavoitteena on keskittyä omaan työhönsä. Kallion kirjastoon kipuaa puolestaan aamulla lehdenlukijoita, opiskelijoita, päiväkotiryhmiä ja eläkeläisiä lainaamaan kirjoja.

KIRJASTOTILOJEN ÄÄNELLISEN MILJÖÖN HALLINTA

Tarkasteltaessa kirjaston äänitilaa miljöönä ja sosiaalisena muodostelmana tulee ensin pohtia kirjaston rakennettua fyysistä muotoa ja sen muutosta. Suomalaisten yleisten kirjastojen tilojen historiaa tutkineen Hanna Aaltosen (2010) mukaan kirjastojen arkkitehtoninen historia on muutosta monumenttimaisista museo- ja varastotiloista vapaa-ajan hyötyrakennuksiksi ja avoimiksi kulttuurikeskuksiksi.

Kehityksen voidaan katsoa alkaneen 1900-luvun vaihteessa Yhdysvalloissa, jossa liikemies ja kulttuurimesenaatti Andrew Carnegie rakennutti tuhansia kirjastoja ”public library”-aatteen innoittamana. Tilojen julkinen ideologia näkyi avohyllyinä, joissa oleviin kirjoihin kansalaiset pääsivät suoraan itse käsiksi ilman

kirjastonhoitajan apua. Näiden laatikkomaisen avoimen pohjakaavan ja rajoittamattoman sisätilan omaavien rakennusten suunnittelua ohjattiin kirjasella, joka vuonna 1914 kulkeutui Suomeen kirjastoaktiivi Einar Holmbergin ja Uno Thermanin esittelemänä. Yhdysvaltalainen yleisten kirjastojen aate kohtasi Euroopassa toisenlaisen kirjastojen rakennusideologian, jossa kirjastot rinnastettiin ja käytännössä yhdistettiinkin museoihin. (Aaltonen 2010, 479–481, 506–515.)

Avoimen pohjakaavan omaksuminen merkitsi kuitenkin kirjaston luonteen muuttumista (Sievänen-Allen 1989, 36). Kuten Aaltonen asian muotoilee, ”[a]vohyllyjärjestelmän edellyttämä kurinalaisuus on ollut mahdollista saavuttaa avoimen pohjakaavan ja siinä keskeisesti sijaitsevan kirjastonhoitajan pöydän muodostaman panoptisen tarkkailuaseman avulla” (Aaltonen 210, 481). Panoptisen tarkkailuaseman lisäksi kirjastonhoitajalla on ollut myös panaurikoninen eli joka paikkaan kuuleva tarkkailuasema hiljaisessa kirjastoympäristössä. Ääniympäristön läpikuultavuus on ollut myös osa yleisten kirjastojen ajatusta tasa-arvosta, jonka tavoitteena on ollut saada ”kaikkien ääni kuuluviin” ja osallistumaan kulttuurin ja sivistyksen käyttöön ja luomiseen (Aaltonen 2010, 531). Siirryttäessä kohti nykypäivän kirjastotiloja moninaiseine toimintoineen kirjastonhoitajien äänellisen tarkkailun mahdollisuus on muuttunut. Samoin ideologinen ajatus siitä, että ihmisen puheäänen kuuluvuus kirjastossa vertautuu hänen tasa-arvoiseen asemaansa yhteiskunnassa, on kyseenalaistettu.

Kirjastoista on tullut myös muiden kuin kirjastohenkilökunnan ansiotyön työskentelytiloja. Kirjastoja käytetään yhteisöllisinä työtiloina, kaupunkitoimistoina, joista luovien ja tietointensiivisten alojen itsensätyöllistäjät työskentelevät toisten samanhenkisten kanssa (Houni & Ansio 2015, 6). Hounin ja Ansion mukaan yhteisölliset työtilat ovat yleistyneet Suomessa vuoden 2008 talouskriisin jälkeen. Tätä voidaan osin pitää seurauksena taloudellisen taantuman aiheuttamasta työn epävarmuuden lisääntymisestä. (Houni & Ansio 2015, 6). Kirjastoissa työtiloista ei tarvitse maksaa vuokraa, kuten useista muista kaupunkitoimistoista.

Kaupunkitoimistossa työskentelevän hyödyllisiä ominaisuuksia ovat taito keskittyä ja sietää sosiaalisuutta jopa siihen asti, että toisten läsnä olo ja sosiaalinen

paine on keskittymisen ehto. Kaupunkitoimistoissa kehittyy työskentelyetiketti, joka muodostuu muun muassa hienovaraisesta käyttäytymiskoodista jolla viestitään halukkuutta kommunikaatiosta pidättäytymiseen. Tämä näyttäytyy esimerkiksi kuulokkeiden käyttönä. Työrauhan suojelu kuulokkein voi kuitenkin johtaa kokemukseen yhteisöllisen työtilan synergiaetujen heikentymisestä. (Houni & Ansio 2015, 76–79.) Kirjastoissa työskentelevistä kaupunkitoimistolaisista ei välttämättä muodostu yhteistä, päivittäin työskentelyetikettiä noudattavaa joukkoa. Kaupunkitoimistomaista työskentelyetikettiä noudattavia on kuitenkin jo kirjastojen asiakaskunnassa (hSeinäjoki; hEntresse).

Koska useimmat kirjastot edelleen ovat avoimen pohjakaavan mallin mukaan rakennettuja, voisi kirjastojen nykyistä äänitilaa toiminnallisuutensa perusteella suunnitella tietyin varauksin avotoimistoakustiikan avulla. Tämän tyyppinen suunnittelu näkyy ja kuuluu esimerkiksi Seinäjoen uudessa Apila-kirjastossa, joka on saanut huomiota osakseen akustisesti erityisen onnistuneena uudisrakennuksena. Avotoimistojen ääniympäristöä tutkinut Annu Haapakangas (2014) tarkentaa avotoimiston perusmääritelmään sisältyvän mahdollisuuden häiritsevän melun syntymiseen, ja ihmisten lukumäärän kasvaessa lisääntyvät myös äänet. Eniten avotoimiston äänimaisemassa häiritsee puheääni sekä vaihtelevat ja äkilliset äänet. Puheen kuuleminen vaikuttaa häiritessään kognitiivisiin toimintoihin, kuten oppimiseen, tarkkaavaisuuteen ja ongelmanratkaisuun. Häiriintyminen riippuu myös kuulijan suhtautumisesta häiriöön ja siihen, onko hänellä mahdollisuuksia tai halua kompensoida haittaa omaa toimintaansa muuttamalla. (Haapakangas 2014, 162, 164, 167.)

Avokirjastoakustiikan soveltamisessa tulee ottaa huomioon muutama ero toimistotyöskentelyn ja kirjaston äänimaisemassa. Kirjastoissa on monenlaisia tapoja toimia ja työskennellä, jotka kaikki eivät ole lukemista ja tietokoneella kirjoittamista. Kirjoja siirtelevän ja asiakkaita neuvovan henkilökunnan lisäksi läsnä on ryhmätöitä tekeviä, lehtiä selailevia että toistensa kanssa leikkiviä asiakkaita. Avotoimistoakustiikan toimimisen kannalta Haapakangas painottaa kahta äänelliseen ympäristöön tottumisen tapaa: habituaatio ja sopeutuminen. Habituaatio on kognitiivista: häiritsevä ääni huomataan ja sitten se unohtuu. Sopeutuminen

taas edellyttää tietoista stressinhallintaa, toimintaa asiantilan parantamiseksi ja tunteiden käsittelyä (Haapakangas 2014, 175). Sopeutumisen tukemiseksi on tärkeää sopia yhteisistä äänellisistä säännöistä.

Kohdekirjastoissa on paljon erilaisia ohjeita työympäristön rauhallisuuden säilyttämiseksi. Muun muassa Malmin kirjaston lukusalin ovessa pyydetään lukusalissa vierailevia säätämään kännykän hälytysääni hiljaiselle, vastatessa siirtymään aulaan tai puhumaan hiljaisella äänellä. Lappeenrannan kirjastossa ohjeistetaan, että kännykkään puhuminen on sallittua ainoastaan sisääntulokerroksen tuulikaapissa. Usea haastateltu henkilökunnan jäsen kertoo puuttuvansa kuuluvaan keskusteluun lähinnä silloin, kun puhe on yksityistä tai sisältö asiatonta (hSeinäjoki; hMalmi; hVihti). Henkilökunta ei yksin kontrolloi ja päätä soveliasta hiljaisuuden astetta vaan asiakkaat voivat häiriintyessään pyytää siihen apua (kuva 5). Häiriintymistä ehkäistään myös ennakoimalla ja tiedottamalla tulevista äänitapahtumista (kuva 6). Henkilökunnan työtilat voivat olla ahtaita ja yksityistä työtilaa ei välttämättä ole (hMalmi; hEntresse). Lastenosastolla työskentelevät rasittuvat korkeasta äänentasosta, toiset enemmän kuin toiset. Tätä varten lastenosaston työvuorot ovat lyhyempiä ja henkilökunnalla voi olla omia ”hiljaisia huoneitaan” (kuva 7). Toisaalta kirjastotilan hiljaisuuden ja puhumatto-

Äänellisen käyttäytymisen opasteita kirjastoissa (Kuvat M.K.):

Kuva 5: Lappeenrannan ennakkovaroitus musiikkiosaston konsertista.

Kuva 6: Opaste Entressen asiakastilassa.

Kuva 7: Entressen henkilökunnan hiljainen työtila.

muuden sääntö voi estää osaa asiakkaista kysymästä henkilökunnalta opastusta. Jotkut asiakkaat voivat ajatella, että hiljaisessa kirjastossa ei sovi tulla puhumaan ja esittämään kysymyksiä (Lovio & Tiihonen 2005, 58).

Lasten ja nuorten käyttäytymisetiketin ohjeistaminen on henkilökunnalle vaativampaa ja vaatii enemmän huomiota ja kieltojen toistamista. Joissain kirjastoissa lastenosastolla on omat käyttäytymisohjeensa ja rauhalliseen (ääneen)lukemiseen kannustava sisustus (kuva 8 ja 9). Henkilökunta oppii usein tuntemaan lapsiasiakkaansa ja kirjastossa usein käyvät nuoret. Perinteinen informaatikon työnkuva muuntuu tällöin nuoriso-ohjaajan taitoja vaativaksi toiminnaksi. Henkilökunta kokee usein puolustavansa nuoria äänellisiltä valituksilta, mutta tilan akustiset ominaisuudet vaikeuttavat eri asiakasryhmien äänellistä eriytymistä. Samoin pienempien lasten vanhemmat eivät välttämättä hyväksy lapsiensa toiminnan rajoittamista. (hVihti; hEntresse; Soundcloud 2016.) Henkilökunta joutuu tällöin epämukavaan välikäteen, josta voi aiheutua väsymystä ja ongelmia työssä jaksamisessa. Tällöin vastuu kirjaston äänimaiseman hallinnoinnista on epäselvä.

Kuva 8: Seinäjoen kirjaston lastenosaston käyttäytymisopas.

Kuva 9: Huopatossuilla koristeltu lukulaatikko Seinäjoella.

KIRJASTOJEN ÄÄNELLISEN MAISEMAN LUOMINEN

Lukiessa Aaltosen (2010) kattavaa tutkimusta huomaa, että äänimaisema on usein yksinkertaisesti jäänyt kirjastoarkkitehdeilta suunnittelematta. Myös nykyaikana ääniympäristön muokkaaminen nähdään vaivalloisena tai kalliina operaationa. Oli kyseessä sitten uuden kalusteen hankinta, tilan järjestäminen uusia palveluita vastaavaksi tai suurempi kunnostustyö, suunnittelussa keskitytään kysymykseen ”miltä tämä tulee näyttämään”. Esteettisyyden ohella arviointikriteereitä ovat funktionaalisuus, toimivuus sekä hinta. Äänimaiseman laatu, miellyttävyys, unohtuu helposti suunnitelmista, vaikka akustisia ohjearvoja rakentamisessa pyritäänkin noudattamaan.

Kirjastojen äänimaisema on usein syntynyt ilman tarkempia suunnitelmia ja reaktiivisesti. Taloudellisten näkökohtien lisäksi yksi syy tähän saattaa olla se, et-

tä äänimaisema on jatkuvasti muuttuva, hetkittäinen, eikä dokumentoitavissa esimerkiksi piirtämällä rakennussuunnitelmiin tai valokuvaamalla. Kirjavaunujen kitinä tai melu on ajoittaista, ohimenevä ilmiö, hetkellinen häiriötila ennen kuin äänimaailma palaa normaalitilaansa.

Äänimaiseman suunnittelemattomuus saattaa johtua myös siitä, että rakennusta suunniteltaessa ei ehkä ole koettu olevan tarvetta pohtia akustiikkaan liittyviä kysymyksiä. Tilaan, jonka käytön ajatellaan koostuvan hiljaisesta yksin työskentelystä, ei tarvita ääntä vaimentavia elementtejä. Usein kirjaston äänimaisema onkin muuttunut rauhattomaksi vasta paljon rakentamisen jälkeen, kun kirjastosta on tullut kohtaamis- ja tapahtumapaikka.

Henkilökunnan vastauksista äänimaiseman suunniteluun voidaan päätellä, että kirjastojen akustista suunnittelua vaikeuttavat muun muassa seuraavat seikat:

1. Akustiset ratkaisut koetaan kalliiksi, toimimattomiksi tai epäesteettisiksi tai niitä ei tunneta.
2. Kirjastoja suunnitellessa korostetaan esteettömyyttä ja saavutettavuutta: avoin, esteetön tila ja matalat hyllyt päästävät kuitenkin myös äänen kulkemaan esteettä.
3. Julkisessa tilassa suositaan helppohoitoisia ja paloturvallisia kalusteita ja sisustuselementtejä, ei äänimaailmaa pehmentäviä tekstiilejä.
4. Monien erilaisten toimintojen tuominen samaan, joskus pieneen ja yhtenäiseen tilaan on haasteellista. Pienikin kirjasto toimii lukusalina, työskentelytilana, olohuoneena, lasten ja nuorten tilana, tapahtumatilana, kokoontumistilana.

Äänimaisema on saatettu kokea toisarvoiseksi ja sen suunnittelu tarpeettomaksi, vaikeaksi ja toteutus kalliiksi ja epäesteettiseksi. Tästä huolimatta äänimaisemalla on merkitystä asiakkaille ja henkilökunnalle. Käytännön kirjastotyössä huomaa nopeasti, että melu tai liiallinen äänekkyys aiheuttavat stressiä henkilökunnalle ja johtavat asiakasvalituksiin. Osittain tämä selittyy sillä, että asiakkaan odotukset eivät vastaa kirjastojen toiminnan monimuotoisuutta. Yleisistä

kirjastoista saatetaan etsiä samanlaista hiljaisuutta kuin yliopistokirjastojen lukusaleista. Tämä on kuitenkin liian helppo ja yksinkertaistava selitys.

Kyse ei ole siitä, että asiakkaiden odotukset olisivat vanhentuneita. Unelmakirjasto-kyselyssä (2014) esille tullut rauhallisen tilan tarve on kasvava trendi, jota kyselyyn vastanneet perustelivat ihmisen hyvinvoinnilla. Tämä on huomattu myös yleisessä keskustelussa elämän laadusta, jossa painotetaan yhä useammin hidastamista, rauhoittumista ja mietiskelyn vaikutuksia terveydelle ja jaksamiseen. Kirjasto näyttäisi monen vastaajan mukaan edustavan kaupunkiympäristössä juuri näitä elämä piirteitä, vastapainoa kiireelle ja suorittamiselle.

Toinen huomio on se, että asiakkaat kokevat häiritseviksi erityisesti lasten ja nuorten äänet, kuten myös uuden teknologian, kuten älypuhelimien, äänet. Huomattavaa tässä on, että lapset ja nuoret voivat kokea myös toisten lasten ja nuorten äänet häiritseviksi (hEntresse). Vastaavasti työn äänet tai tapahtumien äänet koetaan usein sallituiksi. Kokemuksiimme äänimaisemasta liittyykin äänen voimakkuuden lisäksi myös se, mitkä äänet ovat sallittuja ja mitkä kiellettyjä. Joidenkin äänien kieltäminen puolestaan tuo mukaan sosiaalisia jännitteitä sekä valta-aspektin ja voidaankin väittää, että yhteiskunta tulkitsee usein häiritseväksi meluksi heikko-osaisten kovat äänet, mutta vallassaolijoiden tuottamia ääniä suvaitaan (ks. Järviluoma 1996).

Kolmas huomio liittyy kuuntelun huomiokyvyn vaihteluun, äänellisiin tottumuksiin ja ääniympäristöön tottumiseen. Keskittyessään esimerkiksi lukemiseen ihmisen huomiotaso ympärillä kuuluviin ääniin laskee. Tätä kutsutaan akustisen kommunikaation parissa taustakuunteluksi (Truax 2001), jolloin ihmisen kiinnostus ympärillä oleviin ääniin laskee. Taustakuunteluun johtavaa prosessia kutsutaan habituaatioksi: aivot oppivat vähitellen vähentämään reagointia samanlaisena toistuvaan, tutuksi tulleeseen ärsykkeeseen, kun äänen häiritsevyys kognitiiviseen suoritukseen lakkaa tai kun tietoisuus äänestä vähenee (Haapakangas 2014, 175). Keskittymiseen vaadittavan ääniympäristön ei tulisi välttämättä olla täysin äänetön, vaan nimenomaan tasainen ja ennakoitava. Monet kuuntelevatkin työskennellessään tuttua musiikkia tai viihtyvät kahviloissa

tasaisen ihmisvilinän keskellä juuri tästä syystä. Avotoimistoihin suositellun taustahälyn korkea taso liittyy osaltaan taustakuuntelun mahdollistumiseen.

Uusissa kirjastorakennuksissa tilojen akustiikka on suunniteltu sopimaan tilan käyttötarpeisiin. Samoin pintojen materiaalivalinnat on valittu ääniympäristön eduksi. Näin äänimaisemaakin on voitu suunnitella etukäteen. Vanhemmissa kirjastoissa ei ole useinkaan tietoisesti suunniteltu äänimaisemia, vaan se on suunnittelematon muun toiminnan seuraus, sivutuote. Se, että äänimaisema on suunnittelematon sivutuote, voi tarkoittaa kahta eri asiaa: äänimaisemaa ei ole suunniteltu lainkaan tai sitä on suunniteltu, mutta lopputulos on ollut odottamaton. Näin kirjastojen uudet palvelut on tavallisesti tuotu vanhoihin rakennuksiin, jotka on suunniteltu perinteiseen kirjastotoimintaan ja suuremmat muutostyöt on lykätty odottamaan peruskorjausta. Näillä toimilla on ollut vaikutuksensa kirjastojen äänimaisemaan. Yleisissä kirjastoissa onkin havahduttu jälkikäteen siihen, että erilaiset toiminnot tuovat mukanaan erilaiset äänimaisemat.

Akustiikantutkija Minna Santaholma (2016) suoritti hankkeen viidessä kohdekirjastossa akustisia mittauksia, jotta äänellisen ympäristön materiaalisiin mahdollistajiin pystyttiin puuttumaan ja tätä kautta parantamaan tilojen toiminnallista akustiikkaa. Mitattuja suureita olivat jälkikaiunta pääsaleissa, ääneneristys lukusaleissa ja erillisissä tapahtumatiloissa sekä lasten- ja nuortenosastojen puheäänen leviämisvaimennus ja puheensiirtoindeksi (STI) eli puheen ymmärrettävyys. Tuloksia verrattiin jälkikaiunnan ja ääneneristyksen tapauksissa Rakennusinsinöörien Liiton kirjastoakustiikan ohjeistuksiin. Muiden tilojen suhteen sovellettiin avotoimistotilojen akustisia ohjelukuja ja suositusarvoja.

Ympäristön diagnoosi paljasti ennalta aavistetut ongelmat: tiloissa on liian paljon heijastavia pintoja kuten ikkunoita, betonikattoja ja kovia lattioita. Lisäksi osassa kirjastoja on iso yhtenäinen tila, jossa ääni pääsee kulkemaan helposti. Ääneneristys oli osassa kohteista melko olematonta johtuen pääosin siitä, että rakenteet eivät ole tarpeeksi paksuja tai tiiviitä. Ainoa suositusarvoja lähestynyt kirjasto oli kohdekirjastoista uusin ja akustisesti tarkimmin suunniteltu Seinäjoen Apila-kirjasto. Yllätyksenä oli Lappeenrannan kirjaston ilmastoinnista ja lois-

teputkilampuista lähtevän taustahälyn taso. Se oli viidestä kirjastosta lähimpänä avotoimistoakustiikan ohjearvoja. Tila ei kuitenkaan täytä avotoimistoakustiikan jälkikaiunnallista ohjearvoa, joten parannettavaa vielä riittää. (Santaholma 2016.)

Korjausehdotuksina tiloille Santaholma ehdotti kaiunnan hallintaan lisää absorptiomateriaaleja kuten akustista ruiskutetta ja akustolevyjä. Ääneneristystä voi parantaa rakenteita vahvistamalla eli siirto- ja taittoseinillä, paksuilla taiteovilla ja laminoidulla lasilla. Puheen ymmärrettävyyden hallintaan ehdotettiin fyysisiä esteitä kuten tilanjakajia ja korkeita hyllyjä äänekkään ja hiljaisuutta vaativan toiminnon lähellä sekä kyseisen toiminnon uudelleen asettelulla, jolloin ääni suunnataan poispäin muusta tilasta. Kuuluvien akustisten muutosten aikaansaamiseksi hankkeessa tullaan keskittymään kaiunnan vähentämiseen Vihdin ja Lappeenrannan kirjastoissa. (Santaholma 2016.) Akustisten pinnoitteiden lisääminen on kuitenkin jo herättänyt keskustelua edellä mainittuun tapaan korjausten esteettisyydestä. Nähtäväksi jää, missä mittakaavassa korjaukset pystytään hankkeen yhteydessä tästä johtuen tekemään.

LOPUKSI

Asiakkaiden odotukset kirjastojen toiminnasta ja äänimaisemasta saattavat olla ristiriitaisia, mutta myös henkilökunta on usein hämmentynyt. Henkilökunnan on usein vaikea mieltää, tulisiko hiljaisuuden vaatimuksesta yhä pitää kiinni ja minkä verran sekä kuinka paljon elämää ja ääntä voidaan sallia. Osa asiakkaista kuitenkin selvästi toivoo ja odottaa voivansa käyttäytyä kirjastossa haluamallaan tavalla. Moniarvoisessa yhteiskunnassa enää ei ole olemassa vain yhtä, yhteistä käyttäytymiskoodia, jonka kaikki hyväksyisivät ja kieltäminen voidaan kokea tarpeettomana rajoittamisena.

Kirjastoihin sovellettuna voidaan edellyttää, että koska asiakkailla on yhteiset luku-, oleskelu- ja työskentelytilat, tulisi heidän ottaa huomioon myös muut ihmiset. Tämä ei kuulosta kohtuuttomalta vaatimukselta, mutta tarkoittaa sitä, että jokaisen tulisi rajoittaa vapaaehtoisesti omaa toimintaansa. Vaatimus, että jokaisen tulisi rajoittaa omaa toimintaansa, on vastoin individualistista ideologiaa, johon

kuuluu vapaus: mahdollisuus tehdä asioita ilman tiukkaa ja ahdistavaa sosiaalista kontrollia. Muiden äänekkäästä käyttäytymisestä valittavalle huomautetaankin usein, että ”jos et kestä muiden ihmisten ääniä, muuta jonnekin missä muita ihmisiä ei ole”. Tällaisia kommentteja kuulee myös kirjastoissa.

Kirjastot pyrkivät kunnioittamaan asiakkaiden toiveita, tarpeita ja oikeuksia, myös oikeutta rauhalliseen ympäristöön. Tämä kuitenkin tarkoittaa sitä, että joidenkin äänenkäyttöä on rajoitettava. Rajoittaminen puolestaan on vallankäyttöä, joka saattaa tuntua hämmentävältä kirjastojen henkilökunnasta. Kirjastojen henkilökunnan onkin mietittävä, haluavatko he hiljentää lapset ja muut kovaääniset. Maru Pöyskö selittää tältä pohjalta henkilökunnan vastahakoisuutta pitää perinteistä hiljaisuutta yllä: vanhasta hierarkkisesta valta-asetelmasta on pyritty tietoisesti pois jo 1990-luvulla. (Pöyskö 1997, 88.) Kirjaston henkilökunta ei halua olla sivistävä auktoriteetti, joka valikoi mitä on soveliasta lukea, sanelee miten kirjastossa tulee käyttäytyä ja kuka yleensä saa oleskella kirjastossa. Tämä heijastaa henkilökunnan ja kirjaston arvoja: kirjasto on kaikille avoin ja kohtelee kaikkia tasa-arvoisesti. Samalla kuitenkin on hämärtynyt mikä on soveliasta ja mitä kaikkea suvaitaan.

Nykyisin asiakkaat saattavatkin saada ristiriitaista informaatiota siitä, millainen kirjaston äänimaiseman oletetaan olevan ja miten kirjastossa tulee käyttäytyä. Voidaankin olettaa, että asiakaspalautteiden taustalla on pitkälti se, etteivät asiakkaiden ennakko-odotukset ja todellisuus vastaa toisiaan. Kirjastojen tulisi siis vaikuttaa asiakkaiden odotuksiin mutta myös tietoisesti hallita kirjaston äänimaisemaa. On selvää, että kirjastoista toivotaan löytyvän rauhallisia tiloja, eli äänellisesti taustakuuntelua ja habituaatiota vahvistavia tiloja.

Suomalaisten yleisten kirjastojen muuttuva äänimaisema on osoittautunut varsin monisäikeiseksi ilmiöksi ja siitä keskustellaan nykyään ehkä jopa enemmän kuin kirjastojen kokoelmista. Kirjastoissa tapahtuu tänä päivänä huomattavasti enemmän kuin muutama vuosikymmen sitten, mutta silti moni odottaa kohtaavansa lapsuuden kirjastonsa äänimaiseman avatessaan lähikirjaston oven.

Kirjastoissa yksittäiset ja voimakkaat äänet ärsyttävät asiakkaita ja vaikuttavat osalla työympäristön viihtyvyyteen. Hiljaisuuden ylläpitäminen kirjastossa on myös vallankäyttöä ja saattaa saada poliittisiakin merkityksiä suomalaisen jurouden kohdatessa monikulttuurisen kirjon. Hiljaisuuden vaatiminen ja eläväinen äänimaailma tuntuvat molemmat rikkovan joidenkin yksilöiden oikeuksia ja rajoittavan kirjaston avoimuutta kaikille. On vaikeaa päättää, kenen oikeuksista pidämme kiinni, jos emme voi taata kaikille hiljaisuutta ja tekemisen mahdollisuutta samaan aikaan, samassa tilassa, yhdessä kirjastossa. Asian voisikin esittää niin, että kirjastojen on tulevaisuudessa päätettävä haluavatko ne tarjota asiakkailleen *kaikille avoimen, ilmaisen tilan* vai *kaikille avoimen, ilmaisen ja rauhallisen tilan*. Ero näiden vaihtoehtojen välillä ei ehkä ole valtava ja tarve molemmille on suuri, mutta molempien vaihtoehtojen toteuttaminen samassa tilassa saattaa olla vaikeaa.

Kirjastot joutuvat tulevaisuudessa miettimään äänimaailmaansa uudella tavalla. Tämä on haastava tehtävä, joka on aloitettava siitä, että kirjastot tiedostavat itselleen ominaisen äänimaiseman erityispiirteet ja määrittelevät äänelliset käyttäytymisen säännöt ja niistä sallitut poikkeukset selkeästi uudelleen. Tämä on tutkimushankkeen seuraava päämäärä.

Lähteet

Aineisto

Kirjastohenkilökunnan haastattelut (haastattelija Meri Kytö)

hVihti: Erkki Hipponen, Janika Puolitaival. 10.2.2016.

hSeinäjoki: Johanna Saarinen, Mervi Heikkilä, Elina Hokkanen, Outi Kukkonen. 12.2.2016.

hMalmi: Heini Oikkonen-Kerman, Anne Nadosi, Sinikka Kainulainen. 16.2.2016.

hEntresse: Anni Kääriäinen, Jaakko Sannemann, Tiina Ollikainen, Janne Louhimo. 19.2.2016.

hLappeenranta: Leena Priha, Päivi Oikkonen, Helena Aflecht, Jenni Santaholma. 3.3.2016.

Soundcloud 2016. Kirjastojen asiakastilojen äänimaisemaäänitykset 10.2.–3.3.2016. Äänittäjä: Meri Kytö. https://soundcloud.com/user-467556812

Santaholma, Minna. 2016. Akustiikkatutkimuksen alustava tulosraportti hankkeen ohjausryhmän kokouksessa (8.6.2016).

Unelmakirjasto 2014. Keskustakirjaston unelmakirjoitukset. http://keskustakirjasto.fi/2014/04/29/unel-moi-kampanjasta-saadut-ideat-jatkosuunnittelun-tukena [tark. 1.4.2016].

Kirjallisuus

Aaltonen, Hanna. 2009. Kirjavarastosta olohuoneeksi: yleisten kirjastojen tilojen historiaa. Teoksessa Mäkinen, Ilkka. (toim.) *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Helsinki: BTJ-kustannus, 467–612.

Amphoux, Pascal. 1993. L'identité sonore des villes Européennes: guide méthodologique à l'usage des gestionnaires de la ville, des techniciens du son et des chercheurs en sciences sociales. Grenoble: Cresson.

Haapakangas, Annu 2014. Toimisto, meluinen työpaikka? Teoksessa *Huutoja hiljaisuuteen*. Helsinki: Gaudeamus.

Hellström, Björn. 2003. *Noise design. Architectural modelling and the aesthetics of urban acoustic space*. Göteborg: Bo Ejeby förlag.

Houni, Pia & Heli Ansio 2015. *Duunia kimpassa. Yhteisölliset työtilat Helsingissä*. Tutkimuksia 4. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Järviluoma Helmi. 1996. Nuoret äänimaisemoijina. Paikan ja tilan äänellisestä rakentamisesta. Teoksessa Suurpää, Leena & Aaltojärvi, Pia (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 204–229.

Lefebvre, Henri. 1991. *The production of space*. New Jersey: Wiley-Blackwell.

Lovio, Maisa & Vuokko Tiihonen. 2005. *Kirjaston asiakaspalvelu*. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu.

Pöyskö, Maru. 1997. *Tiedon, taidon ja virkistyksen vipinää – kahden helsinkiläisen kirjaston äänimaisemassa*. Pro gradu. Tampereen yliopisto.

Sahavirta, Harri. 2014. Kirjastojen äänimaisema, esiselvitys. Helsingin kaupunginkirjasto.

Talja, Sanna. 1998. *Musiikki kulttuuri kirjasto. Diskurssien analyysi*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Truax, Barry. 2001. *Acoustic communication, 2nd edition*. Westport: Ablex.

Yleisten kirjastojen suunta 2016. Kansalaisen kirjasto. Yleisten kirjastojen suunta 2016–2010 -strategiaraportti. http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web-en.pdf [tark. 15.6.2016].

KORVINTODISTAMINEN JA ÄÄNIYMPÄRISTÖN TALLENNUKSEN KUULOKULMAT

ARI KOIVUMÄKI

Tarkastelen artikkelissani ympäristöäänten tallentamista osana *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hanketta. Kiinnostuksen kohteena ovat äänitysmenetelmien erityispiirteet sekä eri menetelmillä tehtyjen tallenteiden arviointi. Projektin tavoitteena on ollut tallentaa erilaisia ääniympäristöjä siten, että niitä voidaan tulevaisuudessakin kuunnella ja mahdollisesti verrata eri aikoina samoista paikoista tai tapahtumista tehtyihin äänitteisiin. Hankkeen suunnittelun yhteydessä keskustelimme uusista ja kokeilevista tavoista tallentaa ja tutkia äänimaisemia. Halusimme esimerkiksi kokeilla äänittämistä samalla, kun liikumme ympäristössä haastateltavien kanssa. Tavoitteena oli päästä tapaamaan hankkeen kirjoituskilpailuun osallistuneita paikan päälle, jotta saisimme tallennettua yhtä aikaa äänimaiseman ja sen merkityksen kirjoittajalle.

Akustinen ympäristö ei ole sama asia kuin äänimaisema, eli se millaisena ihminen ympäristönsä äänet kuulee ja kokee (Uimonen 2005, 28–35). Tallennuksen yhteydessä ero korostuu entisestään. Ympäristö elää ja muuttuu jatkuvasti. Äänite on vain lyhyt välähdys tallentajan valitsemasta suunnasta. Ennakkoon suunnittelemattomat tallennustilanteet tuottavat helposti mielenkiinnotonta kuunneltavaa. Mielenkiintonsa säilyttävän äänimaiseman luominen on ongelmallinen tehtävä. Haasteellisimmaksi on osoittautunut tallentaa elävän kuuloista ääntä, sellaista joka säilyttää kiinnostavuutensa ja yllättää kuulijansa.

Äänimaisema syntyy ihmisen ja ympäristön kohtaamisesta, sen keskellä elämisestä ja olemisesta sekä toimimisesta (Uimonen 2005, 28–34; Vikman 2007, 14). Tämän vuoksi äänimaiseman dokumentointi on haasteellista: sen tallentaminen on vaikeaa yhtäpitävästi niin, että se koettaisiin jonain toisena hetkenä täsmälleen samankaltaisena. Liikkuminen ja keskusteleminen ääniympäristössä tuottivat kuitenkin usein runsaampaa ja monipuolisempaa puhetta verrattuna

haastattelutilanteisiin, joissa paikallaan istuen muisteltiin aiempia tapahtumia tai toisaalla sijaitsevia ympäristöjä.

Monikanavainen tallennus mahdollistaa ääniympäristön toistamisen kuulijan ympärille, toisin kuin ainoastaan etualan toistava stereofoninen tallennus. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* - hankkeen kenttätöiden yhteydessä tallensin ääniä stereofonisesti, toisinaan yhtä aikaa eteen ja taaksepäin. Näin saatoin luoda kaksi äänikuvaa, jotka jälkikäteen voisin käyttää yhtäaikaisesti monikanavaisen toiston perustana tai vaihtoehtoisesti kahtena erisuuntaan olevana stereotallenteena. En ole pakannut äänityksiä monikanavaformaattiin, vaan jättänyt mahdollisen konvertoinnin myöhemmin ratkaistavaksi. Tällöin arkistokäyttöön jää parhaalla laadulla tehty tallenne.

Monikanavaisten tallenteiden eli tilaäänien kuunteleminen edellyttää erityistä toistoformaattia ja yleensä 5.1 äänijärjestelmää, kuten Dolbya, DTS:ää tai SDDS:ää (Aro 2006, 76–86; Laaksonen 2006, 290–296). Toistojärjestelmiä on kehitetty myös kotikäyttöön, mikä osaltaan perustelee äänitysmenetelmän valinnan. Äänimaisemien kuunteleminen edellyttäisi sitä, että tallenne pakattaisiin johonkin mainituista formaateista ja toistettaisiin joko dvd-levyltä taikka suoratoistona verkosta, sillä yleisimmin käytössä olevat formaatit eivät ole häviöttömiä. Käytössäni oli äänityslaite, joka pystyy tallentamaan ääniympäristöä hyvällä erottelutarkkuudella: 24 bittiä 96 kHz näytteenottotaajuudella. Tällaista materiaalia ei voi kuitenkaan toistaa yhtä laadukkaasti esimerkiksi Dolbyn käyttämällä AC-3 tiedostomuodolla. Ei ole myöskään taattua, kuinka pitkään valmistajat jatkavat nykyisten formaattien käyttöä: esimerkiksi edellä mainittu pakkausmenetelmä on kehitetty jo vuonna 1992 (Laaksonen 2006, 189).

Internetissä on olemassa häviöttömiä tiedostomuotoja monikanavakäyttöön, mutta niiden toistaminen edellyttää tietokoneen kytkemistä kotiteatterijärjestelmään. Siksi katsoin tässä vaiheessa perustelluksi tallentaa monikanavaa kahdella stereoparilla, joita voidaan toistaa yhdessä tai erikseen ja koodata tarpeen mukaan käytössä olevaan toistojärjestelmään. Tärkeintä oli saada talteen ja arkistoitua ääniympäristöjä parhaalla mahdollisella laadulla ja äänitteiden

myöhempi sovellettavuus huomioon ottaen. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen myötä rakentuvaan kuuntelukarttaan äänitykset konvertoitiin mp3-formaattiin käyttämällä vain toisen stereoparin kautta tallennettuja ääniä.

Monikanavatallennus soveltuu hyvin käytettäväksi liikkumisen yhteydessä, mikäli se oli haastateltavan ja tilanteen mukaan järkevää toteuttaa. Binauraalinen tallennus (ks. seuraava luku), jossa liikuttiin esimerkiksi kauppakeskuksessa tai metrolinjoilla, tuotti päänsisäisen kokemuksen, jossa kuulija saattoi liikkua maiseman sisällä ja kuulla aidon tuntuisesti maiseman ympärillään. Osana hanketta esittelimme tallenteita eri näyttelytiloissa ja soitimme niitä Yleisradion Radio Suomen *Äänien ilta* -ohjelmassa 18.10. 2015 (ÄI 2015; ks. Mikkola & Uimonen tässä julkaisussa). Lisäksi äänitteitä sijoitettiin hankkeen verkkosivuilla olevaan kuuntelukarttaan. Äänimaisemanäyttelyissä tehtyjä äänitteitä toistettiin myös monofonisesti "äänikukkaruukuista" ja kankaalla vuoratuista Panphonics Sound Shower -levyiltä. Ratkaisu oli myös esteettinen, sillä halusimme esitellä projektia myös visuaalisesti näyttävällä tavalla. (MSÄ 2016.)

Projektin kenttätyön yhteydessä kartoitimme äänellisesti monimuotoisia ja mielenkiintoisiksi kokemiamme paikkoja, kuten ostoskeskuksia, kirkkoja ja julkisia tiloja. Ostoskeskuksissa liikkuu paljon väkeä. Niissä kaupunkilaiset kohtaavat toisiaan erilaisissa tilanteissa ja hoitavat asioitaan. Julkisissa tiloissa voi seurata ja samalla tallentaa luontevasti yhteisöllisiä tapahtumia. Pohdimme myös vaihtoehtoisia tapoja äänimaisemien tuottamiseen ja toistamiseen. Tallensimme ääniä esimerkiksi kontaktimikrofoneilla, joiden etuna on tallentaa suoraa värähtelyä äänilähteeseen kytkettynä, ilman akustisen tilan tuntua. Tekniikka muistuttaa tuntoaistia. Tällöin kykenimme tekemään äänitteitä vaativissa erityisolosuhteissa, kuten tallentaessamme läppäsillan alla autojen nastarenkaiden teräviä suhauksia. Äänitteen etuna on se, että siihen voi liittää haluamansa akustisen tilan myöhemmin. Toisaalta tarkoituksemme on saada talteen akustisten tilojen ja sitä ympäröivän materiaalin ominaisuuksia ja hyödyntää tietoa konvoluutio-kaikuna. Tämä tarkoittaa sitä, että toisen tilan tai materiaalin soinnin ominaisuuksia on mahdollista liittää mihin tahansa äänilähteeseen. Tällöin haasteelliseksi tosin muodostuu liikkuvan äänilähteen kaiuttaminen.

Artikkelini teoreettisena viitekehyksenä ovat äänimaisematutkimuksesta peräisin olevat käsitteet kuuntelukävelystä, korvintodistamisesta ja kuulokulmasta. *The Tuning of the World* -teoksen myötä kanadalainen tutkija ja säveltäjä R. Murray Schafer (1977) on luonut useita muitakin ääniympäristön ominaispiirteitä kuvaavia käsitteitä kuten äänimaisema (engl. *soundscape*), perusääni (engl. *keynote sound*) ja äänimaamerkki (engl. *soundmark*). Pyrin käyttämään näistä termeistä jatkossa suomenkielisiä versioita (ks. Junttila 1991, 8–10; Uimonen 2005, 28). Kuuntelukävely (engl. *sound walk*) on yksi tapa tehdä kuulohavaintoja suunnitelmallisesti ja kokea ympäristö äänen ehdoin. Menetelmän etuna on keskittyä nykyhetkestä saatuun kuuntelukokemukseen (Järviluoma ym. 2009, 175). Liikkumalla ääniympäristön keskellä voi keskittyä kuuntelemaan elollista tai elotonta luontoa, ihmisten tuottamia arjen ääniä työn, harrastusten, tilojen, laitteiden ja koneiden käytön yhteydessä (Uimonen 2011, 256–263; McCartney 2010).

Tässä artikkelissa tarkastelen korvintodistajien (engl. *ear witness*, Schafer 1977, 272) kertomuksia tallennusten tekemisen avuksi. Kuulohavainnot vaikuttavat siihen, miten ihminen rakentaa suhteensa ympäristöön. Siksi peilaan maisemaa äänihavaintoja tehneen kuulokulmasta ja samalla painotan subjektiivisia tulkintoja eletystä ympäristöstä (Vikman 2007, 36). Kenttätyönauhoitusten yhteydessä osallistuimme äänitystilanteisiin korvintodistajan ominaisuudessa. Yritin löytää ääniympäristöstä sellaisia paikkoja, joihin voisin luontevasti asettua tallentimieni kanssa. Äänitystilanteessa korvintodistaja vastaa silminnäkijää: hänen pitäisi etsiytyä sellaiseen kohtaan, josta näkee hyvin joka suuntaan ja josta erottaa yksityiskohdat ja kokonaisuuden. Sijainti on huono, ellei kohdetta näe tarkasti tai jos näkökenttä jää epämääräiseksi. Mikäli näkökulma jää liian kapeaksi, ei katsoja hahmota kokonaisuutta ja on vaarassa ymmärtää näkemänsä väärin. Korvintodistajan kuulokulman määrittäminen on yhtä lailla haasteellista, joskin kuuntelemisen etuna verrattuna katselemiseen on siinä, että näköala sijoittuu vain eteenpäin, mutta ääniä voin tarkkailla joka puolelta. Tämän takia sopiva paikka tallennukselle on helpompi löytää.

Tämän artikkelin tutkimustehtävänä on pohtia, mitä uutta äänimaisematallenteet ja erilaiset äänitystekniikat tuovat käsityksiin korvintodistamisesta ja kuu-

lokulman merkityksestä. Empiirisenä aineistona ovat havainnot käyttämistäni tallennustekniikoista eri ympäristöissä: Helsingin rautatieasemalla, Länsiterminaalissa ja metrolla matkustettaessa. Vertailen kauppahallien ja ostoskeskuksien ääniä Helsingissä, Tampereella ja Turussa sekä arvioin kirkkojen sekä muiden julkisten tilojen äänimaisemien tallentamistapahtumaa. Lopuksi pohdin akustisen tilan ominaisuuksien eli kaiun tallennuksen haasteita.

VETOLAUKKUJEN KOLINAA

Muuttuvien suomalaisten äänimaisemien tallennus käynnistyi huhtikuun loppupuolella 2015 Helsingin rautatieasemalla. Kohteen valinta perustui hyvinkääläisen nimimerkki RN:n keruukilpailuehdotukseen *Vetolaukkujen kolinaa rautatieasemalla (*MSÄ 2016). Hän oli myös paikalla kertomassa kirjoituksestaan. Asema on liikenteen solmukohta ja paikkana tuttu valtaosalle kansalaisista joko omakohtaisesti tai median välityksellä. Sen ääniympäristö on kiehtovan rikas erilaisista äänistä ja heijastaa hyvin paikan omaleimaista luonnetta.

RN:n ehdotuksessa kannustetaan kuuntelemaan erityisesti rautatieasemalla juniin kiiruhtavien matkustajien vetolaukuista syntyvää ritinää ja kolinaa. Ääni vaihtelee pyörien päällysteen, koon, kantamuksen painon ja matkustajan kiireen mukaan ja kuulostaa asemalaiturilla erilaiselta kuin asfaltilla. Tällaisia ääniä ei kuullut aiemmin, jolloin käytettiin reppuja ja kapsäkkejä. Nykyään ihmiset myös kuljettavat itse matkatavaransa, eivätkä huutele enää kantajia avukseen.

> Tuleehan noita ääniä kuunnellessa hiukan nostalginen olo. Jotkut menevät matkalle suurin toivein. Toiset jo palaavat, laukun äänissä kuuluu ilo ja suru. Kulkijan kiire antaa äänille uutta pontta. Kohta tekee mieli itsekin lähteä matkalle. (RN, Hyvinkää. MSÄ 2016.)

Saadakseni talteen aseman äänien kirjon lähdön kiireineen ja paluun tunteineen asettauduin äänityslaitteiden kanssa laitureiden päähän lähelle asemahallin sisäänkäyntiä. Asemarakennuksen ja laiturikatoksen muoto ja koko vaikuttavat siihen, miten äänet heijastuvat alueella. Meteli oli yllättävän voimakas, mutta

siitä saattoi silti erottaa monenlaisia äänitapahtumia. Ilmeisesti yhteen suuntaan avoin muoto ohjaa osan hälystä ratapihalle ja laiturialueen ääniaallot vaimentavat toinen toisensa heijastuessaan raiteille joko sivurakennusten seinistä tai katosta (AK 2015a).

Kirjoittajan kuvauksen mukaisesti vetolaukkujen äänet erottuivat selkeästi. Kenkien kopina ja pyörien yhtäjaksoinen ropina myös ilmaisi sen, millainen kiire matkustajalla on. Toinen erottuva ääni oli junien jarrujen puhina ja sähkölaitteiden ujellus ja hurina, kun ne pysähtyivät tai valmistelivat lähtöään laiturilla. Muuten ympäristön täytti puheensorina, odotushallin ovien vingahtelu ja tömähtely väkijoukon vyöryessä sisään ja ulos. Silloin tällöin saattoi kuulla korjausmiesten työn ääniä. (AK 2015a.)

Käytin tallennukseen binauraalista tekniikkaa. Käytännössä se tarkoittaa kuulokemikrofoneja, joiden avulla voi tallentaa toisten huomaamatta. Binauraalinen tarkoittaa kahdella korvalla kuulemista: äänitys tapahtuu korvakäytävien suulla olevilla mikrofoneilla ja se toistetaan kuulokkeilla. Näin voidaan kuulla ääniä eri suunnista samoin kuin luonnossakin: vasemmalta, oikealta, edestä, takaa, sekä ylhäältä että alhaalta. (Aro 2006, 62–66.) Erona perinteiseen stereotallennukseen ja -toistoon on se, että stereotallennusvälineitä käytettäessä välittyy hyvin vain kuulijan edessä oleva alue. Jotta kaiuttimista voisi toistaa ääniä vastaavalla tavalla joka suunnasta, tarvitaan tallennukseen monikanavatekniikkaa ja toistoon useita kaiuttimia eli kotiteatteriksi kutsuttua järjestelmää.

Binauraalinen tekniikka ei ole ongelmaton: tallenteen voi toistaa stereolaitteilla, mutta kaiuttimien välille ei synny yhtenäistä stereofonista äänikuvaa, kuten perinteisillä stereoäänitystekniikoilla toteutetuissa tallenteissa (Karjalainen 2009, 175). Tallennetta voidaan muokata, mutta parhaiten äänitteet soivat kuulokkeiden avulla. Toinen binauraalista tallentamista koskeva ongelma on se, että äänittäjän pään liikkeet vaikuttavat tallenteeseen. Jossain määrin tämä lisää äänitystapahtuman todenmukaisuutta. Kuuntelija on silminnäkijään verrattavissa oleva korvintodistaja (engl. *ear witness*, Schafer 1977, 272). Käytännössä jouduin harjoittelemaan äänittämistä niin, että pidin pääni paikoillaan. Tämä siksi, että

äänilähteiden edestakainen heiluminen häiritsee kuuntelutilannetta, aivan samalla tavalla kuin äänittäjän hengitysäänet ja hänen vaatteidensa kahina. Äänittäminen on mahdollista tehdä myös liikkuessa, mutta ainoastaan katse eteenpäin suuntautuneena, hitaasti suun kautta hengittäen ja ylimääräisiä liikkeitä vältellen.

Tällaisen tekniikan etuna on se, etteivät ihmiset häiriinny äänittämisestä. Laitteita on mahdoton erottaa kuunteluun käytettävistä niin sanotuista nappikuulokkeista. Toisaalta oli kiusallista, että samalla koin olevani salakuuntelija julkisella paikalla. Tästä syystä en tallentanut yksityisiä keskusteluja, vaan ainoastaan ääniympäristöjä. Äänittäjän rooli on selkeämpi silloin, kun mikrofoni on selvästi esillä tallennuksen aikana, mutta sen seurauksena ihmiset kiertävät äänittäjän kauempaa ja joissakin tapauksissa saattavat tulla kesken nauhoituksen kysymään, mihin tarkoitukseen tallennusta teen. Binauraalisten laitteiden kanssa olen päässyt osallistumaan erilaisiin tilanteisiin luontevammin ja huomaamatta. Näin tapahtui myös rautatieasemalla.

Kun olin tallentanut aseman hälyä laiturialueella paikallani seisten, lähdin seuraamaan matkalaukkua perässään vetäviä henkilöitä. Binauraaliset mikrofonit on kiinnitetty nappikuulokkeisiin, jotka on istutettava tiukasti korvakäytävään, että ne pysyvät paikallaan. Liikkumisen yhteydessä syntyy häiriöääniä mainitun vaatteiden kahinan ja hengityksen ohella myös ilmavirran vaikutuksesta. Siksi liikkuminen ikään kuin elävänä mikrofonitelineenä vaatii kärsivällisyyttä, erityisesti ovista ja liukuportaissa kuljettaessa. Lopputuloksena on akustinen siirtymä, kuvallista ajoa vastaava subjektiivinen matka asemalaiturilta metroasemalle, missä saapuvan vaunun työntämä ilmavirta teki tallennuksen entistä haasteellisemmaksi. Äänitemenetelmän vertailukohtana on mahdollista käyttää Pyry Survon samana päivänä äänittämää *Matka junaan* -tallennusta rautatieaseman ulkopuolelta odotushallin läpi laitureille, joka on toteutettu perinteisellä stereomikrofonilla (KK 2016).

ASEMALAITURILLA

Palasin laiturialueelle tallentamaan Allegro-junan lähtövalmistelua, jolloin vaihdoin äänitysmenetelmän monikanavaiseksi. Asetuin lähtölaiturille pidel-

len mikrofonia molemmissa käsissäni. Toista kättäni ojensin kohti junaa ja toista laiturin suuntaan. Asento on raskas säilyttää, varsinkin kun junan lähteminen viivästyi. Halusin tallentaa lähtökuulutuksen, vetolaukkujen ääniä ja puheen sorinaa eli lähdön tunnelmaa äänimaisemaehdotuksen mukaisesti. Viereiselle raiteelle saapui toinen juna jarrut kirskuen. Veturin katolla oleva virroitin irtosi sirahtaen ajolangasta. Jarrujohdon paineilma purkautui tuhahtaen. Huomasin pärjääväni väkijoukon keskellä laitteideni kanssa. Kengät kopisivat ja vetolaukkuja rullattiin ohitseni. Viimein juna lähti liikkeelle, mutta niin hiljaa, etten sitä edes kuullut.

Kuva 1: Ohittavan junan monikanavatallennus kahdella stereopari-mikrofonilla. (Kuva: Ari Koivumäki.)

Tavoitteenani oli tuottaa äänimaisema, jota voisi kuunnella kuulokkeiden lisäksi kotiteatterijärjestelmässä useamman kuin kahden stereokaiuttimen välityksellä. Jotta tällainen onnistuu, tarvitaan useita mikrofoneja ja sopiva äänityslaite, jotta tilan voi tallentaa eri suunnista.

Monikanavaisia mikrofonitekniikoita on kehitetty useita (Laaksonen 2006, 302–307; Aro 2006, 125–136), joskin useat niistä ovat suurikokoisia järjestelmiä eikä niitä ole tarkoitettu liikutettavaksi. Niiden pystyttämisen sijaan päätin käyttää

neljään suuntaan osoittavaa mikrofonia, jota saatoin pitää kädessäni. Ratkaisu mahdollisti myös sen, että kykenin liikkumaan ja tarvittaessa väistämään liikkuvia matkustajia. Kyse oli kahdesta xy-parista, toisin sanoen mikrofonikapselista, jotka olivat keskenään 90 asteen kulmassa, toinen eteen ja toinen taaksepäin osoitettuna, käsivarren mitan päässä toisistaan. Kuvassa 1. on esimerkki ohittavan junan tallennuksesta, siinä laitteisto on asetettu maahan. Mikrofonien etäisyyden avulla sain kasvatettua aikaeroa parien välille. Tilaäänentoistossa tällä on merkitystä, koska siten edestä tai takaa kuuluvat äänet erottuvat toisistaan hieman paremmin.

Vetolaukkujen pyörien ääniä kuulee myös satamissa, jossa hyvinkääläinen RN oli havainnut erilaisia sävyjä kuin rautatieasemalla. Pyörien ääni oli ”joskus kilisevä ja kiireinen, kun jokainen haluaa olla ensimmäisenä tarkastuspisteissä” (MSÄ 2016). Kyseessä olivat niin sanotut kaljakärryt eli erityisesti olutlaatikoiden kuljettamiseen suunnitellut, kevytrakenteiset ja pienipyöräiset vedettävät rattaat. Suuntasin Helsingin Länsiterminaaliin kolmen aikaan iltapäivällä odottamaan Vironkävijöiden saapumista. Haastattelin 55-vuotiasta naispuolista henkilöä (N), joka odotteli miehensä kanssa pojan perhettä Tallinnasta. Kysyin millaisia ääniä hän odottaa pian kuulevansa:

> N: Se on varmaan hiljaisempaa tällöin viikolla kyllä luulisin -- voisin kuvitella, että siellä on vaan sellaiset vetokärryt pienet, mitä niitä on kun pakataan niitä sikspäkkejä siihen muutama päällekkäin, niin semmoisia mä kuvittelisin tulevan.
> AK: No mitä te ajattelette, että ketkä sellaisia tuovat?
> N: No niitä nyt voi tuoda ihan nuoresta tai siis kuka vaan kun on ikää -- kyllähän niitä vanhat ihmisetkin voi kantaa. Mä en kyllä itse viitsis tuoda yhtäkään pulloa.
> AK: Täällä on aika hiljaista tänään. Nyt on huhtikuu, ei oikeastaan kuin reilu viikko vappuun. Voisi kuvitella, että ihmiset olisivat jo vähän enemmänkin menopäällä. Näyttää siltä, että tunnin kahden välein tulee viisi laivaa Tallinnasta ja yks Tukholmasta, aika paljon kumminkin.
> N: Se on kyllä, ne jotka hakee vaan satamasta sitä viinaa niin mä en ymmärrä,

> kyllä se on semmoista, et sitä myydään kyllä Suomessakin.
>
> AK: Se on toisaalta semmoinen tapa, että täytyyhän tuliaisia olla.
>
> N: Joo mää muistan kun oltiin viime kesänä Mallorcalla, siinä oli 40 vuotta väliä, me sitä naurettiin, että silloin kumminkin mentiin ensimmäisenä kattoon, että paljonko joku viinapullo maksoi, nyt ei käyty kertaakaan viinakaupassa. Että sillain se muuttuukin ajan myöten.

Pian keskustelun jälkeen portit avautuivat ja matkustajat täyttivät ahtaan tuloaulan. Vain muutama mieshenkilö kiskoi perässään odotusten mukaista kärryä. Saapunut ryhmä oli pieni, enintään satakunta henkilöä. Ääniympäristö pysyi rauhallisena, vetokärryjen äänet erottuivat selkeänä lattiaa vasten. Perheitä, kaiken ikäisiä henkilöitä, lapsia, hyvin pukeutuneita matkustajia, joista jotkut kiirehtivät kengän korot kopisten kohti ulko-ovia. Toisia oltiin vastassa, kuulumiset vaihdettiin.

Tallensin sivusta tapahtumia perinteisellä stereomikrofonilla. Halusin muiden näkevän, että tallennan etäältä tapahtumia, enkä ketään henkilökohtaisesti. Binauraalisella menetelmällä voi tallentaa ääniä joka suunnasta, mutta stereomikrofonin voi kaventaa haluamaansa sektoriin. Jos olisin käyttänyt binauraalista tekniikkaa, minun olisi kannattanut pyrkiä ryhmän keskelle ja seurata sen etenemistä muiden joukossa eli tallentaa ääniä ympäriltäni. Jäämällä paikoilleni saatoin kohdentaa mikrofonin suuntakuvion eteeni niin, että sain talteen väkijoukon ohituksen stereokuvassa äärivasemmalta oikeaan laitaan eri vaiheineen ennen porttien aukeamista sekä tämän jälkeen askeleet ja hälinän aina odotusaulan hiljentymiseen saakka (AK 2015b).

METRON ÄÄNIMAISEMA

Ääni on aikaan sidottua värähtelyä, aaltoliikettä, joka vaihtelee vallitsevien olosuhteiden ja kuuntelutilanteen mukaan, etenee ilmassa tai ympäristön rakenteissa ja materiaaleissa. Äänet ovat ani harvoin selkeästi hahmottuvia yksittäisiä kohteita. Tarkkaan ottaen emme koskaan kuule äänilähdettä sellaisenaan, vaan ainoastaan osan sen välittämästä aaltoliikkeestä, joka on

matkallaan vielä muotoutunut heijastuessaan kerran toisensa jälkeen erilaisista pinnoista (Karjalainen 2009, 18–22). Kulkemalla äänitapahtumaa kohti voimme korostaa tallennuksen varsinaista kohdetta. Mikäli taas siirrymme liian lähelle, leikkautuvat ympäristön äänet pois ja akustinen perspektiivi vääristyy.

Kartoitin Helsingissä binauraalisin laittein metrokyytiä, pysäkkejä, liukuportaita ja uloskäyntejä. Kampin aseman 65-metriset portaat äänitti tallennusryhmän jäsen, Mikko Kananen. Kuulokemikrofonien kanssa saatoin istua huomaamatta muiden matkustajien keskellä: ulkopuolisen silmin näytin todennäköisesti musiikkia kuuntelevalta matkustajalta. Vältin edelleen tilanteita, joissa olisin joutunut todistamaan henkilökohtaisia keskusteluja, sillä kiinnostukseni kohde oli ensisijaisesti metrolla matkustavan kuulema ympäristö Helsingissä vuonna 2015.

Liukuportaissa menoa säestää hypnoottinen jyskytys, taustaäänenä on ilmastointilaitteiden humina. Juna puskee ilmapatsasta tullessaan ja vetää sitä perässään kuin suurikokoinen mäntä, siksi laiturialueella käy alituinen viima. Vaunujen tunnuspiirre on liikkeellelähdön ujellus ja jarrutuksen äänet. Lähdössä nopeus kiihtyy samalla kun äänen korkeus kasvaa, pysäkkiä lähestyttäessä ääni laskee hieman surumielisesti. Naiskuuluttajan ääni erottuu helposti, se on sävytön, hieman intiimi, ei etäinen eikä käskevä. Ovet aukeavat kolahtaen ja pussahtaen. Sulkeutumisesta varoitetaan piippauksella (AK 2015c).

KAUPPAHALLEJA JA OSTOSKESKUKSIA

Jatkoin liikkuvaa tallennusta kauppahalleissa ja ostoskeskuksissa Helsingissä, Tampereella ja Turussa. Binauraalisilla mikrofoneilla varustautuneena kuljin ihmisten keskellä hieman verkkaisemmin ja ehkä tavallista jäykemmin: liikuin päätäni kääntämättä, yritin olla yskimättä ja hengittää vain kevyesti suun kautta. Hakaniemen halli sijaitsee Helsingin Hakaniemen torilla ja vilkasliikenteisen Hämeentien varrella, minkä huomaa sisällä matalana pohjameluna joka osin peittyy jäähdytyslaitteiden kohinaan. Siihen verrattuna kotikaupunkini Tampereen kauppahalli on kokemukseni mukaan arkena kello 15.00 hiljaisempi, vaikka

on kooltaan suurempi. Hakaniemen hallissa ruokatavaraa ostetaan ja myydään. Kahvila-astiat ja aterimet erottuvat kirkkaina kilahduksina, niin myös lihakauppiaiden käyttämien vannesahojen kirahdukset, kun he paloittelivat ruhonosia pienemmiksi ja terä osuu luuhun. Yläkertaan vievät kuluneet rullaportaat kolisevat. Ylhäällä on hiljaista ja verkkainen tunnelma, vain toisen pään rappusten ovi vinkuu. (AK 2015d.)

Huhtikuun lopulla 2015 likimain samaan aikaan iltapäivällä tallensin myös Turun kauppahallia. Ääniltään ja tunnelmaltaan paikka on huomattavan rauhallinen Hakaniemen halliin verrattuna. Kaupankäynti on jäänyt sivuosaan. Murre erottuu puheesta selkeästi, asiakkaat ehtivät jutustelemaan toistensa kanssa. Koska hankkeen teema on suomalaisten äänimaisemien muutos, hain vertailukohteeksi televisio-ohjelman Tampereen kauppahallista (KH 1971), joka sisältää myös kaupankäynnin ääniä. Tallenteelta voi havaita, että kala- ja lihatuotteiden ostaminen, myyjien ja asiakkaiden vuoropuhelu on sujunut samalla tavalla vuosikymmenten ajan. Vaikuttaa siltä, että kauppahalleissa voi edelleen kohdata kaupunkien vanhimpia äänimaamerkkejä.

Seuraavaksi siirryin ostoskeskuksiin. Yleisellä tasolla voi todeta, että ostoskeskukset ovat yleensä avaria ja varastomaisten hyllyjen keskellä liikkuessa tuntuvat jopa suhteellisen hiljaisilta verrattuna kauppahalleihin. Ihmiset puhuvat vähän keskenään, toisinaan lapsiperheiden vanhemmat komentavat lapsiaan, koska esillä on helposti kosketeltavia tuotteita. Yhteistä on palvelutiskeillä käyty sananvaihto ostosten yhteydessä, pakkausten purkaminen ja hyllyttäminen sekä jäähdytyskoneiden ja ilmastoinnin humina.

Maarian Prisma Turussa on ääniltään tyypillinen ostoskeskus. Ero kauppahallin perusääneen, puheensorinaan on huomattava. Taustamusiikki soi parkkipaikalta lähtien. Sisällä sen katkaisevat mainokset, kuulutusten merkkiäänet ja kassailmoitukset. Ulko-ovien läheisyydessä pelikoneiden äänet sekoittuvat muihin ääniin. Myös ostoskärryistä syntyy ääniä, niiden käyttöönotosta, työntämisestä ja palautuksesta kärryjonoon. Paikalle on tunnusomaista tehokkuus, jolla kassahenkilöstö käsittelee ostoksia piippaavaa ääntä tuottavalla lukulaitteella ja tervehtii

asiakkaita tai kun hyllyjen luona hinnoitellaan tuotteita uudelleen ja tarroja tulostava laite naksahtelee lyhyin väliajoin (AK 2015e).

Kauppakeskus Hansassa on useita erilaisia liikkeitä, joiden ääniympäristöt eroavat toisistaan taustamusiikilla tai sen puuttumisen perusteella. Yleisvaikutelmaltaan paikka on hillitympi kuin päivittäistavaroihin keskittyvä myymälä. Äänityksen yhteydessä osuimme Mikko Kanasen kanssa paikalle, kun musiikkilukioiden kuoro esiintyi keskusaukiolla. Tila on suuri ja kaikuisa, jolloin eri kerroksiin asettuneet laulajat saivat aikaan vaikuttavan esityksen. Yleisön oli mahdollista seurata esitystä läheltä kuoroa. Tallensimme esityksiä sekä stereofonisesti paikallaan että binauraalisesti liikkuen eri kulmista: edestä, sivulta ja jopa laulajien keskeltä, kun siihen tarjoutui mahdollisuus moniäänisen laulun aikana. Kaiku vaikuttaa lauluääneen eri tavoin, riippuen laulajan asemasta aukiolla, hänen etäisyydestään seiniin ja kattorakenteisiin.

ISOJEN TILOJEN ÄÄNI

Äänet paljastavat tilan ominaisuudet, eikä tilan sointia voi kuulla ilman äänilähteitä. Tämän osoitti selkeästi Hansan keskusaukion kuorolaulu. Tämä herätti jatkokysymyksen siitä, kuinka tallentaa tilan tuntua. Miten voisi saada vaikutelman tilan mittasuhteista, kirkkosalin korkeudesta, seinien etäisyyksistä ja aukean paikan avaruudesta? Ajatus heräsi äänittäessäni Helsingin ja Turun tuomiokirkkoja arkipäivinä huhtikuussa 2015.

Helsingissä yritin löytää tilaa kuvaavaa tunnelmaa kirkon keskilaivan kohdalta. Juuri kun pääsin asettumaan paikoilleni ja sain kytkettyä monikanavaisen laitteistoni, kirkonkellot löivät kahta. Olisin halunnut tallentaa sisälle kantautuvaa soittoääntä pidempään, sillä se kuulosti juhlallisemmalta kuin se häly, joka syntyi aina kun kirkon ovet kävivät raskaasti ja jolloin turistiryhmiä tuli ja meni. Monet puhuivat puoliääneen tai kuiskaten. Toiset köhivät ja yskähtelivät, ehkä ilma oli raskas hengittää, vaikkei väkeä ollutkaan paljon liikkeellä. Kaiku levitti jokaisen äänen pitkin kirkkosalia, vahvisti sen voimakkuutta ja lisäsi heijasteet suoraan kuullun äänen perään niin, että lyhytkin ääni venyi kestoltaan. Lopputulos oli rauhaton. (AK 2015f.)

Turun tuomiokirkon sisätilaa tallensin stereomikrofonilla. Kello oli kymmenen minuuttia yli kahden, joten olin myöhästynyt kellojen täyden tunnin lyönneistä. Ulkona lauloivat Raunistulan rannan mustarastaat. Kirkon ovien auetessa kuulin urkumusiikkia, jonka luoman hartaan tunnelman myötä astelin varovasti peremmälle. Luulin tulleeni konserttiin ja varoin häiritsemästä yleisöä ja esittäjää. Urut ovat kellojen soiton ohella sellaisia äänilähteitä, joiden avulla akustisen tilan mittasuhteita ja ominaisuuksia voi kuulla. Pitkät soinnut matalassa rekisterissä tuntuivat täyttävän rakennuksen jokaisen sopen. Vasta kun esitys taukosi käsitin, että olin osunut opiskelijan soittotunnille. Viimeinen sointu häipyi hitaasti ja taittui luokkaretkeläisten pitämään iloiseen puheensorinaan ja naureskeluun. Kirkon jälkikaiku on niin pitkä, että puheesta on vaikea saada selvää, kun urkuparvella käytiin opetukseen liittyvää keskustelua. Puheen sävyn erotti, muttei sisältöä. Myös luokkaretkeläisiä kaitsevan opettajan puhe oli kuultavissa, mutta hänen sanojensa merkitys ei. Hitaammin ja kirkossa saarnaavan pastorin tavoin lausuttuna sanat olisivat kenties tulleen ymmärretyiksi. (AK 2015g.)

Tallensimme Mikko Kanasen kanssa Turun Martinkirkon ehtookelloja. Vettä satoi hiljakseen. Ilmeni, että sateessa soitto ei kantaudu yhtä kauas kuin kirkkaammalla säällä. Pisarat aiheuttavat ääntä lähikenttään, mikä peittää hiljaisia ääniä. Käytin tallentamiseen monikanavaista järjestelmää Kanasen tallentaessa ääniä stereofonisella laitteistolla. Hän pystytti laitteensa sadan viidenkymmenen metrin päähän kellotapulista, jonka juurella oma laitteistoni oli. Näin saimme mahdollisuuden jälkikäteen vertailla ja käyttää eri tavoin kaikuvaa soittoa, mikä myös mahdollistaa akustiset ajot esimerkiksi siten, että kellojen lyöntejä voi kuulla ensin lähempää ja sen jälkeen kauempaa. Kirkko sijaitsee jokivarren tuntumassa korkealla mäellä. Mikon äänityspaikka oli alempana parkkipaikalla, kerrostalojen välissä, minun taas ylimpien kerrosten tasalla. Näin saimme tallennuspisteiden välille eroa paitsi etäisyyteen, myös korkeussuuntaan, mikä myös vaikutti kellojen sointiin. Kauempaa kuunneltuna lyönnit eivät tunnu yhtä teräviltä. Alhaalla liikenteen äänet korostuivat, koska paikka sijaitsi ajoväylän lähellä. Tapulin vieressä lauloivat linnut sateesta huolimatta. (AK 2015h.)

Haimme erityyppisiä akustisia sisätiloja myös muualta kuin kirkoista ja niiden läheltä. Suomen Pankissa pylväikön reunustama, hiljainen aula jatkui portaikkoon. Jostain kuului vaimeaa puhetta. Ilmeisesti vahtimestarin työvuoro oli vaihtumassa. Poistuessaan hän kohteliaasti kysyi, miten voisi auttaa. Kerroin hankkeesta ja tavoitteestani äänittää ainakin aulatilaa. Paikka oli aution tuntuinen ja rauhallinen, vain ilmastointilaite humisi. Ovet pitivät liikenteen melun tiiviisti takanaan. (AK 2015i.) Miten tällaista ympäristöä voisi tallentaa, ellei kirkonkelloa tai urkua vastaavaa tunnusomaista perusääntä ole?

Samaan ongelmaan törmäsimme projektityötekijöiden Tatu Naukkarisen ja Kaisa Ruohosen kanssa Eliel Saarisen suunnitteleman Joensuun Kaupungintalon Torni-kabinetissa. Huone on pyöreä ja tarkoitettu kokous- tai juhlatilaksi noin kolmellekymmenelle henkilölle. Tila sijaitsee neljännessä kerroksessa, ja sieltä avautuu näkymä joka suuntaan kaupunkia. Kun tallensimme ääniympäristöjä paikkakunnalla, saimme vinkin tilan erikoisesta kaiusta. Kun huoneessa löi kätensä yhteen, ääni soi pitkään. Lausuimme Kaisan kanssa vuoron perään tavuja Joen-suu ja kiersimme huoneen keskipisteen alla äänittävää Tatua. Jokin tilaan luontevasti liittyvä ääni olisi ollut sopivampi, mutta kun sellaista ei löytynyt, piti ääni tuottaa itse. Schafer on kuvannut vastaavan tavan äänittää hiljaista preeriaa: huudahtamalla eri suuntiin poispäin mikrofonista avaran ulkotilan soinnin saa paremmin esille (1998, 112–114). Menetelmä muistuttaa kaikuluotaamista, missä etäisyyksiä tulkitaan heijasteiden avulla.

Teimme Naukkarisen kanssa äänityksiä myös suoraan äänilähteeseen kiinnitettävällä kontaktimikrofonilla. Sen avulla tehty tallenne ei sisällä lainkaan kaikua, ainoastaan värähtelyä, mikä vuoksi äänimateriaalia voidaan muotoilla akustisesti jälkeenpäin. Yleensä kontaktimikrofonia käytetään akustisten soittimien äänentoistoon. Kiinnitimme mikrofonin Joensuun kanavan ylittävän Siltakadun alle. Kanavan silta nousee ylös ja sitä kutsutaan läppäsillaksi. Autot kiitivät yläpuolellamme. Metallinen silta värähteli aina, kun renkaat osuivat saranakohtaan. Joissakin autoissa nastat synnyttivät voimakkaan äänen, jota on vaikea kuvata sanallisesti muuten kuin mekaanisena, sillä äänitteestä puuttuu tilan sointi. Äänet kuulostivat keinotekoisilta ja tuntuivat mielikuvissa liittyvän tietokonepe-

liin tai scifi-elokuvan ääniraitaan. Sellaiseen käyttöön materiaali ehkä sopiikin paremmin kuin mitään äänimaisemaa tunnistettavasti esittämään. Perinteisesti stereomikrofonilla tallennettuun äänitteeseen tallensimme marraskuisen loskan, veden lorinan, siltakannen kuminan ja muut liikenteen äänet. (AK 2015j.)

ÄÄNIMAISEMATALLENNUKSEN HAASTEELLISUUS

Tämän artikkelin tutkimustehtävänä on ollut pohtia, mitä uutta äänimaisematallenteet ja erilaiset äänitystekniikat tuovat käsityksiin korvintodistamisesta ja kuulokulman merkityksestä.

Artikkelissani olen pyrkinyt tarkastelemaan yksityiskohtaisesti ja analyyttisesti erilaisia tapoja tallentaa ääniä ja ääniympäristöjä, sekä arvioinut tallennusvälineiden ja eri tallennustilanteiden yhteydessä syntyviä haasteita. Äänitystilanteessa on harvinaista, että vain yksi värähtelyn liikkeelle paneva lähde olisi tallennuksen kannalta tärkein tai edes keskeinen. Edellisissä esimerkeissä kohde oli selkeä: vetolaukun pyörien kolina, jonka merkitys kuitenkin muodostui osana kokonaisuutta. Se liittyi rautatieaseman ääniin tai laivaterminaaliin sekä matkustamiseen, lähtemiseen ja paluuseen. Tämän vuoksi äänimaiseman tallentamisessa on otettava huomioon yksityiskohtien ohella muutkin ympäristön äänet. Tämä lähestymistapa eroaa merkittävästi ns. foley-tehosteiden valmistamisesta, joiden yhteydessä keskitytään äänellisiin yksityiskohtiin, joiden yhdistelmistä esimerkiksi elokuvan äänimaailma usein rakentuu.

Aseman ja laivaterminaalin tunnusomaisin piirre on siinä, että ne ajoittain täyttyvät matkustajien äänistä. Tämä tarkoittaa sitä, että äänimaisema täytyy tuottaa dokumentoimalla tilan ominaisuuksia. Sellaiseen sopii äänitysmenetelmä, joka on liikkumatta keskeisellä paikalla suhteessa ympäröiviin ääniin. Binauraalinen tekniikka on taas parhaimmillaan silloin, kun liikkeen myötä äänitetään vaihtuvia akustisia tiloja, hienovireisiä muutoksia, jonka avulla tilat erottuvat toisistaan. Binauraalisilla tallenteilla olen voinut osoittaa, että tällä tekniikalla on mahdollista välittää henkilökohtaisempi kuulokulma kuin perinteisillä stereo- ja monikanavamenetelmillä.

Tallensimme kenttätyömatkalla myös erityyppisiä kaikuisia tiloja. Pelkän kaiun tallennukseen on olemassa ohjelmia ja laitteita, joita kutsutaan konvoluutiokaiuiksi. Niiden toiminta perustuu sille, että niihin ladataan mittaustietoa tilan akustisista ominaisuuksista. Tämän mukaan ohjelma laatii mallin, jonka avulla haluttuun ääneen lisätään tilan sointia. Yksinkertainen tapa tuottaa mittaukseen tarvittavaa materiaalia on käyttää ilmapallon puhkaisemisesta syntyvää ääntä. Se on voimakas ja sisältää paljon taajuuksia. Paukahdus tallennetaan tilassa ja ladataan ohjelmaan. Tällaista äänitettä kutsutaan impulssivasteeksi (engl. IR eli *impulse response*; ks. Rainio ym. artikkeli tässä julkaisussa). Impulssivastekarttoja ja kirjastoja on verkossa (AM 2016) tarjolla lukemattomista rakennuksista ja maantieteellisistä paikoista, esimerkiksi Kolilta. Tällaisella konvoluutiotekniikalla on siten mahdollista lisätä mihin tahansa ääneen jonkin toisen äänimaiseman ja tilan piirteitä ilman lisä-ääniä, eli muokata vain alkuperäisen äänen vartaloa, sen syntymistä, kestovaihetta ja vaimentumista. (Farina & Ayalon 2003.)

Jotta tällaista tekniikkaa voitaisiin käyttää, tulee kartoittaa ja analysoida erilaisia akustisia tiloja, joiden ominaisuuksia kannattaisi mallintaa. Impulssivasteiden tallentaminen on yksi mahdollisuus laajentaa äänen tallentamiseen ja sen jatkokäsittelyyn liittyvää tematiikkaa. Mallintamiseen tarvittavan tekniikan olisi tosin vielä kehitytettävä, sillä nykytekniikalla voidaan tallentaa kaiun ominaisuuksia vain yhdessä pisteessä ja yhdellä hetkellä kerrallaan, mikä ei vielä riitä kuvaamaan tilassa liikkuvaa äänilähdettä.

Lähteet

Aineisto

AK (2015a) Helsinki, rautatieasema 22.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015b) Helsinki, Länsiterminaali 22.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015c) Helsinki, metrokyyti 22.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015d) Helsinki, Hakaniemen kauppahalli 23.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015e) Turku, Maarian Prisman kauppakeskus 28.4 2015. Tekijän hallussa.

AK (2015f) Helsinki, Tuomiokirkko 23.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015g) Turku, Tuomiokirkko 28.4 2015. Tekijän hallussa.

AK (2015h) Turku, Martin kirkon ehtookellot 29.4 2015. Tekijän hallussa.

AK (2015i) Helsinki, Suomen Pankki 23.4.2015. Tekijän hallussa.

AK (2015j) Joensuu, Siltakatu, läppäsilta 18.11.2015. Tekijän hallussa.

KH 1971. *Kauppahalli.* Tampereen Kauppahalli vuonna 1971. Toimittajat Jussi Aarnio, Pekka Sandholm, Timo Jokinen, kuvaussuunnittelija Harry Kankaanpää, äänisuunnittelija Ahti Nummela, leikkaaja Jorma Kuusisto, kuvaussihteeri Maija Hiltunen. Helsinki: YLE Elävä arkisto. http://yle.fi/aihe/artikkeli/2013/05/29/tampereen-kauppahalli-pohjoismaiden-suurin#media=96395 [tark. 4.3.2016].

ÄI 2015. *Äänien ilta*, Radio Suomi 18.10. "Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat". Asiantuntijavieraina professori Helmi Järviluoma-Mäkelä, tutkijatohtori Meri Kytö ja professori Heikki Uimonen.

Kirjallisuus

Aro, Eero. 2006. *Tilaääni.* Helsinki: Idemco Oy.

AM 2016. Impulssivastekartta, *Auralization map*. York: The University of York, Open AIR Library. http://www.openairlib.net/auralizationdb/map[tark. 4.3.2016].

Farina, Angelo & Ayalon, Regev. 2003. Recording Concert Hall Acoustics for Posterity. *24th AES International Conference*. http://www.waves.com/objects/pdf/general/article_farina05.pdf [tark. 4.3.2016].

Junttila, Marja-Leena. 1991. Äänimaisemakäsitteitä. *Musiikin suunta* 1, vol.13.

Järviluoma, Helmi, Kytö, Meri, Truax, Barry, Uimonen, Heikki, Vikman, Noora (eds). 2009. *Acoustic Environments in Change.* Tampere: TAMK University of Applied Sciences & Joensuu: University of Joensuu.

Karjalainen, Matti. 2009. *Kommunikaatioakustiikka*. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Laaksonen, Jukka. 2006. *Äänityön kivijalka*. Helsinki: Idemco Oy.

MSÄ 2016. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat*. http://www.aanimaisemat.fi/ [tark. 4.3.2016].

McCartney, Andra. 2010. *Soundwalking: Creating Moving Environmental Sound Narratives.* http://soundwalkinginteractions.wordpress.com/2010/09/27/soundwalking-creating-moving-environmental-sound-narratives/ [tark. 4.3.2016].

Schafer, R. Murray. 1977. *The Tuning of the World.* Toronto, McClelland and Stewart.

Schafer, R. Murray. 1998. Winter Diary. Journal of the Making of a Radio Program. Teoksessa *Yearbook of Soundscape Studies. Northern Soundscapes, vol. 1.* Toim. R. M. Schafer & Helmi Järviluoma. Tampere: University of Tampere.

Uimonen, Heikki. 2005. *Ääntä kohti, ääniympäristön kuuntelu, muutos ja merkitys.* Tampere, Tampereen yliopisto. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67535/951-44-6442-7.pdf [tark. 4.3.2016].

Uimonen, Heikki. 2011. Everyday Sounds Revealed: Acoustic communication and environmental recordings. *Organised Sound*, 16(03) 2011, Cambridge: Cambridge University Press. DOI: https://doi.org/10.1017/S1355771811000264 [tark. 4.3.2016].

Vikman, Noora. 2007. *Eletty ääniympäristö. Pohjoisitalialaisen Cembran kylän kuulokulmat muutoksessa.* Tampere: Tampereen yliopisto. http://tampub.uta.fi/handle/10024/67777 [tark. 4.3.2016].

SUKUPOLVET VEDEN ÄÄNIÄ KUUNTELEMASSA

HELMI JÄRVILUOMA

Sade avaa korvat nukkujalle
sade avaa varjot kulkijalle
sade avaa kuulon, kävelyn sisäänpäin.

Eeva-Liisa Manner

Veden äänet ovat ihmisille merkityksellisiä. Ne sijoittuvat poikkeuksetta eri puolilla maailmaa tehdyissä kyselyissä suosituimpien, miellyttävimpinä pidettyjen äänien kärkeen (Schafer 1977; Järviluoma et al. 2009). Vesi on elollisten toimintojen ehdoton perusta (Ilmavirta 2002, 33). Ympäristöestetiikan kannalta vesi on kiinnostava elementti: se on yhtäältä joka aistin asia, toisaalta veden arvostetut ominaisuudet ovat ”tilannekohtaisia, odotuksiin suhtautuvia” (Sepänmaa 2002, 16). Ei siis ollut mikään yllätys, että myös *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keräys tuotti kiinnostavia kuvauksia veden eri olomuodoista, niiden muutoksista ja veden ääniin liittyvistä kokemuksista aivan samoin kuin aiemmin järjestetty *Sata suomalaista äänimaisemaa* -kilpakeruukin.

Ensimmäinen ajatukseni käsillä olevaa artikkelia aloittaessani oli analysoida näitä kuvauksia temaattisesti. Jatkoin kuitenkin aiheen ja teeman rajaamista. Olen parhaillaan käynnistämässä laajaa viisivuotista hanketta, jossa tuotetaan kipeästi kaivattua uutta tietoa ja ymmärrystä aistiympäristöjen muutoksesta Euroopassa. Tieteidenvälisessä hankkeessa[9] keskitytään tutkimaan ylisukupolvisia ympäristösuhteita esimerkiksi aistielämäkertojen avulla. Siksi päädyin etsimään aineistoksi

9 Tämän artikkelin kirjoittamista on rahoittanut ERC AdG 2015 -hanke 694893 Sensory Transformations and Transgenerational Environmental Relationships in Europe, 2016–2020 (SENSOTRA).

jo löytämästäni *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen veteen liittyvien kirjoitusten pinosta sellaiset tekstit, joissa on läsnä useita sukupolvia ja joissa sukupolvien välistä ympäristösuhdetta kuulostellaan tavoin taikka toisin.

Eläkepäivinään oululaistunut, Paltamon Mieslahdessa lapsuutensa elänyt Pirkko Tiirola (s. 1941) lähetti *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -kilpailuun kymmensivuisen kirjoituksen Äänimaiseman kuvauksia ja huomioita ääniympäristöstäni. Tiirola on lähettänyt kirjoituksia kansanrunousarkistoon vuodesta 2005 lähtien, kymmenessä vuodessa kymmeniä lähetyksiä ja satoja sivuja. Äänimaisemakilpailuun lähetetty teksti on muiden lähetysten tapaan pitkä, runsas ja perusteellinen. Valitsin siis lopulta luontevasti tarkemman analyysini kohteeksi Tiirolan kirjoituksen, jossa eksplisiittisesti useaan otteeseen liikutaan eri sukupolvien ympäristökokemusten piirissä.

YLISUKUPOLVISTEN AISTIYMPÄRISTÖSUHTEIDEN TUTKIMUS

Kulttuurimaantieteilijät ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että eri sukupolvien paikan kokemisen tapoja on tutkittu liian vähän (Hammad 2011; Tarrant 2009). Eletyn ympäristösuhteen (Karjalainen 2009) ylisukupolvisessa tutkimuksessa on mielestäni tärkeää ja kiinnostavaa analysoida myös eri sukupolvien suhdetta aistiympäristöihin.

Muistelutyö on aina aktiivista, dynaamista. Muistot saavat ajan kuluessa ja ymmärtämisen prosessissa uusia elementtejä. (Misztal 2003; Järviluoma 2009.) Ymmärtämisen prosessi kytkeytyy olennaisin tavoin narraatioon (ks. Uimonen 2009). Paul Connerton (1989, 3) on Marcel Proustia esimerkkinään käyttäen väittänyt, että eri sukupolvilla on eri muistot, jotka ovat usein viestintätilanteissa läsnä lausumattomina taustakertomuksina. Vaikka sukupolvet olisivatkin fyysisesti läsnä samassa paikassa, heidän muistonsa saattavat olla mentaalisesti ja tunnetasolla aivan eri maailmoista.

Pirkko Tiirolan tekstiä lukiessa mieleen tuli kysymys: asuttavatko eri sukupolvet todellakin eri ”planeettoja” (ks. Connerton sama) vai ovatko aistiympäristöt

ja niiden kokeminen yhteydessä toisiinsa? Kuinka keruukilpailuun lähetetyssä tekstissä kuvataan tällaisia yhteyksiä ja niiden luomista – ylisukupolvisen ympäristösuhteen ja -tiedon rakentamista?

Keruukilpailujen aineistot olivat pitkään ”näkymätön aineistonkeruumenetelmä” (Pöysä 2015, 6). Nykyään ei enää voida puhua näkymättömästä aineistonkeruumenetelmästä, sillä aineistoja on jo käytetty runsaasti hyväksi esimerkiksi väitöskirjoissa. (Pöysä sama, ks. esim. Peltonen 1996; Vilkko 1997; Pöysä 1997; Laurén 2007; Kaarlenkaski 2012; Kytö 2013.) Tässä artikkelissa hyödynnän erityisesti folkloristi Jyrki Pöysän tapaa lähilukea keruukilpailuaineistoa. Pöysän tuore yhteenveto (2015) kirjoitetun muistelukerronnan tutkimuksesta innosti minut kokeilemaan lähilukua. Kiinnitän huomiota yksittäiseen tekstiin tai vain osaan tekstiä – kuitenkin kokonaisuuden huomioon ottaen. Paljon lähilukua tyypillisempi tapa kulttuurintutkimuksessa on tarkastella kilpakeruuaineistoja aineisto- ja tutkimuskohtaisesti muodostettujen temaattisten jäsennysten kautta (Pöysä 2015, 10). Keskittyneen lukutavan haasteena on saada myös lukija mukaan analyysin seuraamiseen ja johtopäätösten oivaltamiseen: tämän vuoksi tulkittava teksti usein liitetään julkaisuun mukaan (Pöysä 2015, 7). Niin on tämänkin artikkelin laita – Pirkko Tiirolan muisteluteksti on mahdollista lukea osana käsillä olevaa kirjaa kokonaisuudessaan.

Millä nimellä *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keruukilpailuun lähetettyjä tekstejä sitten olisi syytä kutsua? Pöysä (2015, 11–18) valitsee termin *muistelukerronta* pitkällisen pohdinnan ja vaihtoehtojen erittelyn jälkeen. Mitä tulee Tiirolan tekstiin, pidän itsekin tätä nimitystä osuvana. Kilpailuun toki lähetettiin hyvin monenlaisia tekstejä, eikä kaikissa muistelu ole keskeistä. Folkloristi Satu Apo (1995, 173–174) onkin ehdottanut määreeksi *teemakirjoittamista*. Pöysä (2015, 12) ei ole täysin tyytyväinen termiin: ”Eikö kaikki kirjoittaminen ole teemallista, johonkin aiheeseen fokusoitunutta?” Samaan aikaan hän kuitenkin nostaa esiin sen keruukilpailuille tyypillisen väljän aihepiirin rajauksen verrattuna tarkasti ohjeistettuihin kyselyihin.

Kirjoittamisen väljyys, kirjoittajan kokemuksiin keskittyvät ja elämäkertakeruut ovatkin yleistyneet 1960-luvulta lähtien. Samalla tutkijan haasteet ovat muuttu-

neet, ja tutkijan vastuulla on välittää analysoimansa kirjoittajan erityislaatuisuus jopa siinä määrin, että aineiston sijaan kirjoituksia tutkittaisiin "ainutkertaisina *teoksina*" (Pöysä 2015, 19–20; ks. myös Pöysä & Timonen 2004, 246; Saresma 2007; Vilkko 1997.)

Tämä pätee hyvin tässä artikkelissa analysoituun Pirkko Tiirolan tekstiin. Sitä ei voi lukea välittymättömänä raporttina muistikuvista, sillä "jokainen kokemuskuvaus on sisäisen maailman ja *kulttuuristen assosiaatioiden* kohtauspiste, sellaisena aina epätyypillinen ja ainutkertainen" (Pöysä 2015, 39). Tiirolan teksteissä kulttuuriset assosiaatiot ovat välillä myös erittäin konkreettisia ja medioituneita. Kirjoittaja on lisännyt melkein kohtaan kuin kohtaan intertekstuaalisia viitteitä lukemaansa kirjallisuuteen, runoihin ja romaaneihin.

RUNOJA VEDEN ÄÄNISTÄ

Tiirolan pitkähkössä, tietokoneella tiheästi kirjoitetussa tekstissä vesi on elementtinä läsnä useissa kohden, mutta tarkennan nyt alkajaisiksi tekstissä sivuille viisi ja kuusi sijoittuvaan ja alaotsikolla rajattuun osioon "Veden ääniä kuuntelemassa". Analyysiani auttaakseni olen numeroinut tekstinpätkän lauseet juoksevasti, ja aloitan jokaisen virkkeen uudelta riviltä (vrt. Pöysä 2015, 57).

1. Veden ääniä kuuntelemassa [Tiirolan oma alaotsikko]
2. Kotivaaralla juoksee keväisin lumen sulamisvedet pulppuavina puroina alas kumpuilevia rinteitä.
3. Äänen nyanssit ovat vaihtelevia rinteiden erilaisissa syvänteissä ja polveilevissa maastoissa.
4. Kaunein veden ääni on mielestäni maan onkalon sisältä pulppuava pienen pieni solina.
5. Keskipäivän auringon lämmittävät vedet ryöppyävät vaahtoavina suvantoihin.
6. Olin lapsena niin uppoutunut puron ääniin, että hyppelin ja riimittelin pieniä runoja veden äänistä.

Tiirola on itse merkinnyt tämän kymmensivuisen kirjoituksensa puoliväliin, sivun viisi alareunaan sijoittuvan kertomuksen omaksi kokonaisuudekseen lisäämällä osioon alaotsikon. Veden ääniä kuuntelemassa on preesensissä, samaten kertomuksen rivit 2–5 sekä kertomuksen eräänlainen peräkaneetti eli virkkeet 14–16. Preesens kutsuu lukijan Tiirolan Kotivaaralle ja tulee tunnetta vahvempi tiedonjyvä siitä, että lumen sulamisvedet pulppuavat edelleen, tänäkin päivänä, alas kumpuilevia rinteitä.

Olemme siis paikassa, kuuntelemassa Tiirolan kanssa erilaisia veden äänen vivahteita. Paikka fokusoituu entisestään, kun Tiirola sijoittuu virkkeessä neljä kuuntelemaan mielestään kauneinta veden ääntä kohtaan, jossa “pienen pieni solina” pulppuaa maan onkalosta. Jos tarkkoja ollaan, Tiirola ei väitä, että mainittu kaunis ääni olisi kuultavissa nimenomaan hänen Kotivaarallaan. Mutta koska hän edellä kuvailee veden äänten moninaisuutta kumpumaastossa, etnometodologi Harvey Sacksin kategoria-analyysin käsitteissään esittelemän keskustelun johdonmukaisuussäännön mukaisesti me sijoitamme seuraavan virkkeen samaan paikkaan ja tilaan – lähes automaattisesti käsitämme, että tuo kaunis pienen pieni pulputus on kuultavissa Kotivaarallakin. Tiirolan tapa aloittaa lause sanomalla, että ”Kaunein veden ääni on mielestäni” kuitenkin implikoi, että tuo samainen kotimaisemissa kuultava pulputus on samalla ja ylipäätään kaunein kaikista kirjoittajan kokemuspiiriin kuuluvista veden äänistä.

Paikan lisäksi Tiirola tulee sijoittaneeksi lukijakokijan myös aikaan. Hän aloittaa puhumalla rivillä kaksi keväisistä lumen sulamisvesistä ja muutenkin kertomuksessa ollaan alkupuolen ajan keväässä: virkkeissä seitsemän ja kahdeksan mainitaan kevätvedet ja valkovuokot. Kirjoittaja maalaa lukijakokijalle myös kellonajan. Keskipäivän aurinko (5) lämmittää veden ja se ryöppyää vaahtoavana suvantokohtaan.

Tekstissä siis liikutaan pienen pienestä kauniista solinasta seuraavan lauseen aivan erilaiseen veden ääneen, jota kirjoittaja ei kuitenkaan varsinaisesti kuvaile äänellisellä vaan määrää, voimaa ja veden materiaalista olemusta kuvaavalla verbillä ”ryöpytä” ja verbin ”vaahdota” partisiipilla ”vaahtoava”, veden olomuoto muuttuu tässäkin ryöppyävästä voimakkaasta vaahdosta hiljaiseksi suvantokoh-

dan tasaiseksi vedenpinnaksi. Vedellä on esteettisiä ominaisuuksia, joita se ottaa itsensä ulkopuolelta: puhtaan veden suhteen arvostamme pikemminkin ominaisuuksien puutteita eli hajuttomuutta, mauttomuutta ja värittömyyttä (Sepänmaa 2002, 16). Tiirolan kuvailemat maaston kumpuilevat muodot saavat ilman sekoittumaan mineraalipitoiseen veteen, jolloin syntyy vaahtoa.

Kuudennessa virkkeessä kirjoittaja vaihtaa menneeseen aikamuotoon. Tekstin minäkertoja on ilmentynyt jo aiemmin (4) mutta preesensissä. Nyt toimija muuttuu lapseksi ja aikamuoto pluskvamperfektiksi, aikamuodoksi, joka ilmaisee, mitä on tapahtunut ennen kuin jotakin on tapahtunut (6). Tässä tapauksessa kirjoittaja, lapsi, on ensin uppoutunut täydellisesti puron ääniin – erittäin kuvaava termi, ”olin uppoutunut”, hetkestä, ajasta ja paikasta jossa lapsi-ihmisen äänellinen ja aistillinen kokemus ympäristöstä, virtaavan veden äärellä, on niin voimakas, että sitä voi pikemminkin kutsua elämykseksi. Tätä voisi ehkä kuvata jopa sanalla ”flow”: lapsi uppoutui elämykselliseen aistiympäristöön, aika ja paikka ehkä menettivät merkityksensä. Kuten kirjoittaja kertoo seuraavaksi imperfektissä, hän hyppeli ja riimitteli runoja veden äänistä.

Virkkeessä 7 kirjoittaja siirtyy kertomaan vielä aikaisemmasta ajankohdasta ja toimijaksi muuttuu veli Pentti, joka reippaasti yli kymmenen vuotta tai jopa 20 vuotta aiemmin oli rakentanut kotipuroon vesiväkkärän. Mielenkiintoisesti saman lauseen aikana siirrytään nykypäivään. Vesiväkkärä on objekti, joka yhdistää 1920-luvun, 1940-luvun ja 2010-luvun toisiinsa. Rivillä 8 Tiirola siirtyykin takaisin lapsuutensa kevääseen ja kertoo, että hänen ”sisältään heräsi runotyttö”, kun kotipuron – ei minkä tahansa puron, vaan juuri Kotivaaran rinteitä pulppuavan puron – vesiväkkärä ”soitti säveltään”. Vesiväkkärän ääni kuulosti runotytön korviin musiikilta. Väkkärän siipien aiheuttamaa ääntä ja sen laatua kuvataan virkkeessä 9 ”sirittäväksi”. Itse kielikin on hyvin runollista – lyyrinen tunnelma on läsnä virkkeissä 8 ja 9 hyvin voimakkaasti, kun vesiväkkärä soitti säveltään ”ja valkovuokot nostivat umpunsa”. Umpu on hitusen vanhahtavaan runokieleen kuuluva ilmaus. Läsnä on tyttö, kevät, umpu ja koko elämä on edessä.

Virkkeessä 9 Tiirola kuitenkin tekee vaihdoksen vuodenajassa ja kellonajassa ja ehkä myös paikassa. Hyppelehtiminen viittaa kenties puron kivillä hyppelehtimiseen. Kesäiltana hän jo istui kotipihlajan oksalla ja edelleen kuunteli vesirattaan "siipien sirittävää ääntä", jota puroveden pyörteet saivat aikaan. Runotyttö on muuten kuin kertojan toinen minä, olento, joka herää kertojan sisällä oikeassa atmosfäärissä, vesiväkkärän soittaessa, valkovuokkojen aikaan. Runotyttö-sanan käyttö assosioituu Louise Montgomeryn (1923) *Pieni runotyttö* -kirjoihin ja Uudenkuun Emiliaan, joka sai kirjoittamiseen virittäviä "leimahduksia" nimenomaan luontoelämysten äärellä.

7. Pentti-veljeni s. 1929 rakensi kotipuroon vesiväkkärän, joka pyörii kevätveden aikana vieläkin.
8. Runotyttö heräsi sisälläni aina, kun kotipuron vesiväkkärä soitti säveltään ja valkovuokot nostivat umpunsa.
9. Istuin kesäiltaisin kotipihlajan oksalla ja kuuntelin vesirattaan siipien sirittävää ääntä puroveden pyörteissä.
10. Koulutieni varrella solisi ennen Tervapuro, mutta salaojitus kuivasi puron.
11. Mutta muistoissani Tervapuron ääni solisee rinteitä alas hyppelevänä veden äänenä yhäkin.
12. [Tyhjä rivi.]
13. Kiinnostuin kansakoulun lukukirjassa olevasta Kirsi Kunnaksen suomentamasta R. Southebynin runosta Koski.
14. Yksisäke[i]stöisessä runossa kuvataan veden liikkeen ääntä monilla kiehtovilla sanoilla: *räiskyen, läiskyen, loiskuen, roiskuen mylläten, jylläten, kuplien, kaplien, liitäen, pysähtymättä milloinkaan*".
15. Koko lyhyt runo soi äänellisenä runona mielessäni tänäkin päivänä, *pysähtymättä milloinkaan* (liite 5).
16. Runokieli soi niin kauniisti! (Tiirola SKS 224)

Rivillä kymmenen ja yksitoista kertoja vaihtaa paikkaa, kotipihalta siirrytään koulutielle. Siellä "solisi ennen Tervapuro, mutta salaojitus kuivasi puron". Veden ääntä lyyrisesti kuvaava sana "solina" vaihtuu proosalliseen, ikäviä mielikuvia herättävään ja tietopuoliseen huomioon salaojituksesta, joka lopetti kauniin äänen.

Äänimuistojen tutkijana (ks. esim. Järviluoma 2007) minua kiinnostaa kirjoittajan lauseen mittainen kuvaus (rivi 11): ”Mutta muistoissani Tervapuron ääni solisee rinteitä alas hyppelevänä veden äänenä yhäkin”. Ääntä kuvataan edelleen solinana, äänen laatua kuvataan ”hyppeleväksi veden ääneksi”. Aikamuoto vaihtuu tällä rivillä preesensiin, ollaan muiston nykyhetkessä, jossa kertoja kuulee saman solinan kuin lapsuuden koulutiellä.

Tiirolan kirjoituksessa on vielä eräänlainen loppukaneetti, joka hän on itse erottanut pääkertomuksesta jättämällä yhden rivin väliin. Kirjoittaja kertoo virkkeissä 13–16 Kirsi Kunnaksen runosta, johon hän selvästikin tutustui jo huomattavasti aikaisemmin ainakin virkkeen 15 perusteella, jossa hän mainitsee runon soivan mielessään tänäkin päivänä. Tiirolan tekstin loppupuolella on siis kaksi kohtaa, joissa kirjoittaja itse tuo esiin elävät äänimuistot. Virkkeessä 11 muisto on veden solinan, rivillä 15 Kunnaksen ”äänellinen runo” *Koski*. Kiintoisaa onkin, että Tiirola muistaa runon nimenomaan lausuttuna. Kunnaksesta sanotaan, että hänen ansiostaan runoja on lastenkamareissa nimenomaan lausuttu. Sothebyn runosta Kunnas on etsinyt ja löytänyt vastineita veden erilaisille äänellisille laaduille ja onnistunut siinä Tiirolan mieleisin tavoin. Aivan kuten vesi liitää pysähtymättä, samalla tavoin runon äänellinen muisto liitää kirjoittajan muistissa ”pysähtymättä milloinkaan”. Runon löytämisen ja kuulemisen ajankohtaa Tiirola ei kerro. Se on silti aikoinaan tehnyt kirjoittajaan sellaisen vaikutuksen, että runoa voi kutsua hänelle merkittäväksi taide-elämykseksi. Tämä varmasti osaltaan on vaikuttanut siihen, että runo on painunut muistiin vuosikymmeniksi. Pedagogisesti on tunnettua, että asia, jonka oppija pystyy yhdistämään johonkin itselleen merkitykselliseen ja tuttuun, jää paremmin mieleen. Tiirola on juuri edellä kuvannut, kuinka erityisen merkityksellisiä juuri veden äänet hänelle lapsuudessa olivat. Ei jää epäselväksi, etteikö Kirsi Kunnaksen kääntämä runo koskettanut Pirkko Tiirolalle tärkeitä aistimuistoja ja osa elämyksen lähteistä löytyy varmasti kotipurosta ja Tervapurosta, Paltamon Mieslahden keväistä ja kesistä.

Tiirolan kymmensivuisessa tekstissä on muutamia kohtia, joissa kirjoittaja viittaa perheeseensä. Hän jopa eksplisiittisesti kertoo sivulla viisi, että koko lapsuuden perheen hyvinvoinnille ympäristön äänillä oli

”tärkeä merkitys. Äitini sanoikin usein kotini pihalla ympäristön viihtyvyyttä ihasteleville vieraillemme, että tästä luonnon äänien rikkaudesta ja maiseman kauneudestahan me tämän pienen pirtin väki elämmekin” (Tiirola SKS 222).

Veden äänien kannalta kiinnostava tällainen maininta on kohta, jossa Tiirola viittaa lapsenlapseensa seuraavasti kirjoituksensa sivulla 8 (Tiirola SKS 228) kirjoittajan osuvasti otsikoimassa osiossa:

1. Äänien rikkaus tuo onnellisia hetkiä
2. ”Olin kevään tuloa ihastelemassa 4-vuotiaan lapsenlapseni, Annin, kanssa Pudasjärven Jongulla v. 2009.
3. Jo kotipihalla pysähdyimme kuuntelemaan pesimispaikalle lentävien joutsenten torvien soittoa.
4. Metsäpolulla porot juosta jolkuttelivat kaviot kopsaen meidän ohitse, ja säikähtynyt hiiri ampaisi vikisten ladon alle piiloon.
5. Kotimetsikön tieltä tulimme solisevan kevätpuron äärelle.
6. Anni olisi halunnut kuunnella puron ääniä koko päivän.
7. ’Mummi, anna minä vielä pikkuisen kuuntelen, kun aalto vetää kuplia alas ja puro soittaa!’
8. Annin kysymyksistä ei tahtonut tulla loppua.
9. Hänellä oli aikaa kuunnella luonnossa kuuluvaa pientäkin risahdusta.”
10. – Niin, jospa itsekin osaisin lapsen lailla oppia kuulemaan luonnosta sen kaikkein pienimmänkin äänen!
11. Tunnen itseni äärettömän onnelliseksi 45 lapsenlapseni mummina.
12. Äänien runsaus ja rikkaus on ympäröinyt minua kotona ja koulussa äänien kaikissa voluumeissa, aina melusta kuiskaukseen!
13. Tyhjä rivi

Jo Tiirolan kertomuksen alaotsikko osoittaa, että kirjoittaja osaa arvostaa monipuolista äänimaisemaa. Äänien rikkaus voi viitata siihen, että maisemassa on monenlaisia eri ääniä tai vaihtoehtoisesti yksikin ääni, kuten Tiirolan edellä kuvaama puron ääni. Se voi sisältää kymmeniä vivahteita eri tilanteissa. Tämä moninaisuus kytketään tilanteessa syntyvään olotilaan, onnellisiin hetkiin, joita

rikkaus tuo tullessaan. Tässä rakennetaan suorastaan syy–seuraus-suhde äänen ja lyhyehkön olotilan välille. Onnellinen hetki voidaan tulkita kokemukseksi. Se ei ole syvästi ja jyrkästi ja voimakkaasti mielessä syntyvä elämys, vaan ”onnen pipana” (Aapeli 1947), positiivinen elämän merkityksellinen hetki, joka tässä kertomuksessa syntyy luonnossa yhdessä nelivuotiaan lapsenlapsen kanssa.

Rivi kaksi alkaa lainausmerkillä, jota ei ole selitetty. Tulkitsen niin, että Tiirola lainaa aiempaa kirjoitustaan, sijoittaa kertomuksen kertomuksen sisään. Tapahtuma-aika on seitsemisen vuotta aiemmin ja paikka on Pudasjärven Jongulla, jossa kirjoittaja toisaalla pitkässä kirjoituksessaan sanoo olleensa vuosikymmeniä opettajana. Kyseessä on lähes Tiirolan toinen kotiseutu.

Virkkeessä 2 kirjoittaja myös ilmaisee olleensa ”kevään tuloa ihastelemassa” lapsenlapsensa Annin kanssa. Lapsi ei ehkä itse osaisi varta vasten lähteä vuodenajan vaihtumista ihailemaan, vaan tulkitsen asian niin, että isoäiti on tiennyt, että kevättä kannattaa mennä varta vasten ”ihastelemaan”. Onhan luultavaa, että kevät tarjoaa poikkeuksellisia, miellyttäviä kokemuksia. Hieman vanhemmat lapset, nuoret ja aikuiset tämän tietävät ja muistavat aiempien kevätkokemustensa nojalla. Kevät tarjoaa elämyksiä ja kokemuksia kaikille aisteille, sulavan lumen alta paljastuva maa tuoksuu, kasvit saattavat jo vihertää, ensimmäiset kukatkin voivat jo olla katsojaa ihastuttamassa. Juoksevat vedet, kuten tässä kertomuksessa kuunneltava puro, solisevat ja kohisevat ja pulputtavat huomattavasti äänekkäämmin kuin jäiden kahlitsemina talvella. Muuttolintujen äänet elähdyttävät huomattavasti hiljaisemman talven äänimaiseman jälkeen. Rivillä kolme isoäiti ja lapsenlapsi pysähtyvätkin kuuntelemaan ’joutsenten torvia’. Tiirola käyttää usein musiikkimetaforia luonnonäänistä. Niin tässäkin.

Lainausmerkkien sisällä kuljetaan *reitti* (vrt. Pöysä 2015). Aluksi, kuten edellä sanon, sijoitetaan koko kertomus paikkakunnalle ja sen tiettyyn kylään sekä vuoteen. Mummin ja lapsenlapsen reitti alkaa kotipihalta (lause 3), jatkuu *metsäpolulle* (4), jossa myös se seikka että ”porot juosta jolkuttelevat kaviot kopsaen” sijoittaa kertomuksen paikkaan, pohjoiseen Suomeen, tässä tapauksessa Poh-

jois-Pohjanmaan ja Lapin rajalle. Isoäiti johdattaa lapsenlapsen *kotimetsikön tieltä* ”solisevan kevätpuron äärelle”.

Olen lukijana ja tutkijana jo perehtynyt mummin aiempiin omiin äänelliseen lapsuusmuisteluun, joten pienen Annin sanoja ei voi olla liittämättä Tiirolan omiin kokemuksiin. Virkkeissä 6–8 kuvataan Annin pohjatonta halua kuunnella puron ääniä, joka kirjoittajan tulkinnan mukaan olisi saattanut – liioitellen – kestää koko päivän. Kirjoittaja lainaa lainauksen sisällä vielä nelivuotiaan Anni-tyttösen omaa ääntä, omaa kokemusta puron äänestä, “kun aalto vetää kuplia ja puro soittaa”. Lainaus vuodelta 2009 päättyy, ja mummi-Pirkko vetää tarinan yhteen ja tulkitsee sitä (8-13). Hän lisää vielä, että Anni kyselee kyselemistään.

Pikku kertomus äänten rikkaudesta päättyy vielä Tiirolan esille tuomaan oleelliseen tiedonmuruun, että hänellä on 45 lastenlasta. Lopussa hän laajentaa vielä yhteiskunnalliseen äitiyteen: vuodet opettajana ovat aiheuttaneet sen, että hän on tutustunut äänten rikkauteen sekä kotona että työssä monipuolisesti. Kaiken kaikkiaan Tiirolan asenne ääniin on erittäin positiivinen, jopa melu rakennetaan osaksi lausetta, jossa puhutaan äänten laajasta kiinnostavasta kirjosta – toisin kuin useissa äänimaisemakeräyksissä esiin tulleet äärimmäisen negatiivisetkin kuvaukset ääniympäristöjen muutoksista (ks. esim. Järviluoma 2007).

TARINAN (L)OPETUS

> Jospa itse osaisin lapsen lailla oppia kuulemaan luonnosta sen pienimmänkin äänen.

Tässä kohden ei voi olla vertaamatta Eino Leinonkin keskeisiin nuoruuden ympäristöihin kuuluneen Paltamon Mieslahden runotytön kokemuksia ääniantropologi Steven Feldin (2012/1982) kuvaaman, Uuden Guinean kaluli-heimoon kuuluvan Ulahin tapaan tehdä lauluja. Ulahi kuten monet muutkin kalulit teki lauluja mieluiten vesiputouksen tai kosken rannalla. Vesi on aivan keskeinen kalulien arkipäivään liittyvä luontoelementti. Se tarjoaa metaforisia keinoja, joilla heimo pystyi ajattelemaan musiikin organisoitumista. Feld havaitsi, että kalulien

laulujen terminologia ja musiikillisen muodon käsitteellistäminen liittyi systemaattisesti vesiputouksiin, veden ääniin ja veden virtauksiin. Kun Feld yritti itse tehdä lauluja kalulien tyyliin, hänelle saatettiin kertoa, että hänen "kielekkeensä on liian pitkä ennen kuin vesi putoaa", "vesi pysyy altaassa liian pitkään" tai "liikaa läiskettä" (Feld 2012/1982, 164–165).

Kertomuksessa ei mainita, kuuluvatko Pirkon lapsuuden puronkuuntelukokemukset perheen muistelukerrontaan eli onko tyttönen jo jostakin oppinut, että puro "soittaa", että luonnon äänistä voi käyttää musiikillisia metaforia. Tällainen kielenkäyttö on yleistä ja varhaiskasvatuksessakin käytössä oleva keino saada lapset kiinnostumaan ympäristön ilmiöistä. Toisaalta folkloristit ovat myös tähdentäneet, että veden tärkeyttä, pyhyyttä ja tuhoavuutta ilmaistaan hyvin eri puolella maailmaa samankaltaisin kuvin. Veteen liittyvissä, usein mytologisissa mielikuvissa ollaan ihmiskunnan yhteisen ajattelun alkulähteillä. (Lehtipuro 2002, 70; vrt. toiston merkityksestä muistelukerronnassa Kallio tässä julkaisussa.)

Tässä kirjoituksessa olen analysoinut *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keruukilpailuun lähetettyä pohjoispohjalaisen 45 lapsenlapsen isoäidin muistelukerrontatekstiä. Kohteeksi valitsemassani Pirkko Tiirolan kirjoituksessa liikutaan eri sukupolvien ympäristökokemusten piirissä. Olen tehnyt kirjoituksesta lähilukua erityisesti ylisukupolvisen aistiympäristösuhteen, veteen liittyvien äänimaisemien kokemisen perspektiivistä. Mielestäni on selvää, että tämäntyyppisellä tarkalla ja luettavaa tekstiä kirjoittajan persoonallisena ja elettynä kokemuskerrontana lähestyvällä lukutavalla saa analyysista irti kiinnostavia asioita. Kuten Jyrki Pöysä toteaa, " [...] mitä aineiston kattavuudessa menetetään, on korvattavissa esimerkiksi näkemyksellä paikan ja elämänhistoriallisten kokemusten monimutkaisesta rakentumisesta" (2015, 51).

Pirkko Tiirolan kertomus kertomuksen sisällä, "äänien rikkaus tuo onnellisia hetkiä" on kuin mindfulness-taidon oppikirjasta. Lapsi on läsnä luonnossa, ajassa, paikassa kaikkine aisteineen, eikä hänellä ole kiirettä minnekään. Mummi on epäilemättä tytön metsään vienyt – enää ei nelivuotiaita päästetä edes kotimetsikköön kovin hevillä yksin. Mummille reitti on tuttu ja hän pystyy vastaa-

maan tyttösen lukemattomiin kysymyksiin. Lapselle jää tilanteesta sekä aistikokemuksia että tietoja, joita hän kyselyikäisenä ahmii läsnä olevalta aikuiselta loputtomiin.

Summaus ja tarinan opetus on siinä, että samalla kun mummi pystyy vastaamaan lapsen kysymyksiin, myös lapsi muistuttaa hetkessä, paikassa ja tilassa olemisen taidon tärkeydestä.

Lähteet

Aineisto

Tiirola, Pirkko: Äänimaiseman kuvauksia ja huomioita ääniympäristöstäni. Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat -keruun aineisto SKS KRA 2015. [Luettavissa myös tässä julkaisussa, luvussa "Reen jalakset lumella naukui ja narisi – Kadonneista maisemista".]

Kirjallisuus

Aapeli. 1947. *Onnen pipanoita eli viisikymmentä juttua elämän aurinkoiselta puolelta*. Helsinki: WSOY.

Apo, Satu. 1995. Teemakirjoittaminen. Perinteentutkimuksen näkymätön aineistonkeruumenetelmä. Teoksessa *Naisen väki.* Helsinki: Hanki ja jää.

Connerton, Paul. 1989. *How societies remember.* Cambridge: Cambridge University Press.

Feld, Steven. 2012 [1982]. *Sound and Sentiment.* Durham: Duke University Press.

Hammad, S. H. 2011. Senses of place in flux: a generational approach. *International Journal of Sociology and Social Policy,* 31(9/10). 555–568.

Ilmavirta, Veijo. 2002. Vedet ja luonnontieteet. Teoksessa *Vesi vetää puoleensa*. Toim. Yrjö Sepänmaa ja Liisa Heikkilä-Palo. Helsinki: Maahenki. 33–39.

Järviluoma Helmi. 2009. Soundscape and social memory in Skruv. Teoksessa *Acoustic Environments in Change*. Eds. Järviluoma et al. Tampere: TAMK University of Applied Sciences & Joensuu: University of Joensuu. 138–153.

Järviluoma Helmi. 2007. "Kuulen korvissani vieläkin." Muistellut kuulokuvat. Teoksessa *Menneisyys on toista maata. Kalevalaseuran vuosikirja 86*. Toim. Seppo Knuuttila & Ulla Piela. 62–78.

Järviluoma, Helmi, Kytö, Meri, Truax, Barry, Uimonen, Heikki, Vikman, Noora (eds). 2009. *Acoustic environments in change.* Tampere: TAMK University of applied sciences & Joensuu: University of Joensuu.

Kaarlenkaski, Taija. 2012. *Kertomuksia lehmästä*. Joensuu: SKTS.

Kallio, Kati. 2017. *Toiston mieli: pääskyset, lehmät ja ukonilma maaseutumaiseman muutoksen kuvauksissa*. Tässä julkaisussa.

Kytö, Meri. 2013. *Kotiin kuuluvaa. Yksityisen ja yhteisen kaupunkiäänitilan risteymät*. Joensuu: UEF Dissertations in Humanities, Education and Theology 45.

Laurén, Kirsi. 2006. *Suo – sisulla ja sydämellä.* Helsinki: SKS.

Lehtipuro, Outi. 2002. Kolmas esteettinen kulttuuri. Teoksessa *Vesi vetää puoleensa*. Toim. Yrjö Sepänmaa ja Liisa Heikkilä-Palo. Helsinki: Maahenki. 65–71.

Misztal Barbara. 2003. *Theories of social remembering.* Maidenhead: Open University Press.

Montgomery, L. M. 2005 [1923]. *Pieni runotyttö.* Helsinki: WSOY.

Peltonen, Ulla. 1996. *Punakapinan muistot.* Helsinki: SKS.

Pöysä, Jyrki. 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain seura.

Pöysä, Jyrki. 1997. *Jätkän synty.* Helsinki: SKS.

Sacks, Harvey. 1995. *Lectures in Conversation* I-II. New Jersey: Wiley–Blackwell.

Saresma, Tuija. 2007. *Omaelämäkerran rajapinnoilla.* Jyväskylä: JyU.

Schafer, R. Murray. 1977. T*he Tuning of the World. N*ew York: Random House.

Sepänmaa, Yrjö. 2002. Veden ja vesiluonnon kauneus. Teoksessa *Vesi vetää puoleensa*. Toim. Yrjö Sepänmaa ja Liisa Heikkilä-Palo. Helsinki: Maahenki. 9–17.

Pöysä, Jyrki & Timonen, Senni. 2004. Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. Teoksessa *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat.* Toim. Tuulikki Kurki. Helsinki: SKS.

Tarrant, Anna. 2009. Constructing a social geography of grandparenthood: a new focus for intergenerationality. Area, 42(2), 190–197.

Uimonen, Heikki. 2009. Stories of sounds. The narrated past of the Scottish village. Teoksessa *Acoustic Environments in Change*. Eds. Järviluoma et al. Tampere: TAMK University of applied sciences & Joensuu: University of Joensuu. 194–209.

Vilkko, Anni. 1997. *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana.* Helsinki: SKS.

TOISTON MIELI JA PITKÄT JUURET:

PÄÄSKYSET, LEHMÄT JA UKONILMA MAASEUTUMAISEMAN MUUTOKSEN KUVAUKSISSA

KATI KALLIO

Tarkkailin tunnelmiani, kun luin *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keruukilpailun vastauksia ja pohdin itseni ja muiden palkintoraatilaisten kommentteja tavatessamme. Kokemuksemme vaikuttivat pohjimmiltaan melko yhtenäisiltä, vaikka arvostimme monenlaisia erityyppisiä tekstejä. Etsimme joko sisällöltään tai kuvaustyyliltään tavanomaisesta ja muista ehdotuksista poikkeavia kirjoituksia. Aiheiden ja teemojen toistuvuus on kuitenkin yhtä mielenkiintoista ja merkityksellistä kuin niiden variaatio ja uusien teemojen ilmaantuminen. Juuri toistuvalla, tunnetulla teemalla ja sen variaatioilla voi olla mahdollista sanoa yleisesti tunnetusta jotain henkilökohtaista. Yleisen, henkilökohtaisen, toistuvan ja ainutlaatuisen suhteet eivät siten ole mitenkään yksiselitteisiä.

Avaan artikkelissani näkökulmia *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -aineistoon (MuSuo) lukemalla muutoksen näkökulmasta tuotettua aineistoa pysyvyyden ja toistuvien teemojen suunnasta. Viittaan paikoin myös aikaisempaan *Sata suomalaista äänimaisemaa* -keruun julkaisuun (Järviluoma et al. 2006) – aiheen kannalta relevanttia aineistoa olisi runsaasti myös julkaisemattomassa aineistossa (SaSuo). Punon yhteen kulttuurin- ja perinteentutkimuksen parissa käytyä pohdintaa kulttuurisista malleista ja stereotypioista, keskustelua äänimaisemien muutoksista sekä paloja monialaisista kerronnan, kokemuksen ja tunteiden välisiä suhteita käsittelevistä keskusteluista.

Kilpakeruuaineistosta poimin analyysin kohteeksi tekstit, jotka käsittelevät muutamia perinteisiin maaseutuympäristöihin liitettyjä, aineistoissa riittävän tiheään toistuvia teemoja: pääskysiä, lehmiä ja ukkosta. Mietin, miten näitä on koettu ja kuvailtu, ja miten aineiston kirjoittajat niistä kertovat. Minkälaisia merkityksiä niiden muutokseen tai pysyvyyteen, tai ihmisten ja näiden elementtien

suhteen muutoksiin liitetään ja minkälaisia historiallisia juuria on niihin liittyvillä mielikuvilla? Aineistoa läpi käydessäni kiinnitin huomiota myös esimerkiksi erilaisten koneiden ääniin, muihin lintuihin (kuten käkiin, lokkeihin ja peipposiin), sateen ropinaan sekä muiden kotieläinten (kuten koirien, kanojen, lampaiden ja hevosten) ääniin. Valitsemani teemat resonoivat erityisen hyvin tuntemieni vanhempien perinneaineistojen ja historiallisten lähteiden kanssa, mutta eivät suinkaan olleet ainoita mahdollisia vaihtoehtoja äänimaisemamuistojen, toistuvien kerronnan teemojen ja kansanperinteen suhteiden pohdiskeluun.

MERKITYKSELLINEN TOISTO JA KERRONNAN AUKOT

Perinteentutkimuksen eli folkloristiikan suunnalta katsottuna toisto ei ole koskaan merkityksetöntä. Juuri toistuvat kielen, kerronnan ja esittämisen rakenteet tekevät meille mahdolliseksi ylimalkaan ymmärtää toisiamme. Toistuvat ilmaisut voivat olla hyvin merkityksellisiksi koettuja, rituaalisia tai tunnekylläisiä, mutta yhtä lailla ne voivat olla niin arkisia, että niitä tuskin noteerataan. Kaikkein pyhimmät, rituaalisimmat tai vaikuttavimmat laulut voivat pysyä pitkiä aikoja samanlaisina tai käyttäjät voivat arvottaa niitä pysyvyyden kannalta (Kallio 2013; Siikala & Siikala 2005; Tarkka 2013), mutta yhtä lailla tiettyjä arkisia kehtolauluteemoja on esitetty laajoilla alueilla vuosisatoja, niitä vain vähän muunnellen (Kallio 2009, 134; Siikala 2012, 181–195).

Suullisen runouden ja kerronnan tutkimuksen piirissä on puhuttu kommunikaation ekonomisuudesta: vakiintuneilla termeillä, kielikuvilla, teemoilla tai tarinoilla voi olla mahdollista ilmaista nopeasti ja tarkasti paljon kielellistä asua laajempia ajatus- tai mielikuvakokonaisuuksia. Suullisen runon tutkija John Miles Foley (1991; 1995) on nostanut esiin perinteisen viittaavuuden (*traditional referentiality)* merkitystä: yksi säe tai sanakin voi kantaa mukanaan itseään paljon laajempia ajatusmaailmoja ja tulkintakehyksiä. Kulttuuria tuntemattomille nämä laajemmat merkityskokonaisuudet eivät aukea. Esimerkiksi folkloristit Satu Apo (2001) ja Eija Stark (2011) ovat puhuneet kerronnan kulttuurisista malleista ja jatkuvuuksista. Saman perinteen tuntevan puheyhteisön jäsenet jakavat keskenään käsityksiä erilaisista kerronnan ja esittämisen lajeista ja rakenteista, erilai-

siin tilanteisiin sopivista puhumisen tavoista, sanojen ja symbolien merkityksistä (Hanks 1996; Siikala 2012; Tarkka 2013; ks. myös Silvasti 2001). Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki yhteisön jäsenet olisivat yhtä taitavia tekemään tulkintoja tai tulkitsisivat esitykset samalla tavoin, vaan sitä, että he jakavat samankaltaisia käsityksiä, joiden pohjalta he ylimalkaan kykenevät tulkitsemaan toisten kertomaa. Ihmisten kompetenssi eli heidän kerronnalliset ja tulkinnalliset kykynsä vaihtelevat, ja usein yhteisössä voi olla ristiriitaisia, vaihtelevia käsityksiä joistain kerronnan tavoista tai yksityiskohdista (Agha 2004, 24; Briggs 1988).

Kerronnan jaettujen piirteiden analyysi on mahdollista ainoastaan yhtä kertomusta ja kertojaa laajemmasta aineistosta – esimerkiksi nyt käsillä oleva kilpakeruuaineisto on monien teemojen osalta jo riittävän suuri, jaetuista piirteistä kertova aineisto. Olennaista on tarkastella kerronnan toistuvia ominaisuuksia, niiden yhdistelmiä ja variaatiota sekä merkityksiä, joita kertojat niille antavat tai joita niihin kytkeytyy. Lingvististä antropologiaa edustava Asif Agha (2004, erit. 24–26, 30) toteaa kielenkäytön tilannesidonnaisia, sosiaalisesti rakentuvia tapoja eli rekistereitä jäsentäessään, että näitä jaettuja ilmaisun malleja on mahdollista tutkia sekä kysymällä ihmisiltä, miten he erilaisia puhumisen tapoja hahmottavat että ennen kaikkea tutkimalla, miten ja minkälaisina variaatioina ihmiset erilaisia puheen piirteitä käyttävät. Kerronnan tai puheen mallit voivat olla joko käyttäjien itsensä hahmottamia ja nimeämiä tai osin tiedostamattomia, ainoastaan käytäntöinä eläviä.

Antropologi ja lingvisti Dennis Tedlock (1983) puolestaan on puhunut siitä, miten tekstin tasolla neutraalit tai typistyneen tuntuiset tarinat voivat esitettyinä kantaa vahvoja tunnelatauksia: tarinan kertoja ei välttämättä kerro tarinan kantamia tunteita sanallisesti, vaan välittää ne äänellään ja eleillään. Tämä tarkoittaa sitä, että hyvinkin stereotyyppisiin, toistuviin ja yleisiin kerronnan teemoihin voi liittyä väkeviä kulttuurisia tai henkilökohtaisia tunteita, joita ei välttämättä ole tapana sanallistaa. Esimerkiksi yksinkertaisiin, kaikkien tuntemiin kehtolauluteemoihin voi kätkeytyä henkilökohtaisia, elämän kokoisia suruja (Heinonen 2008). Kirjoitetussa muisteluaineistossa mielikuvat eivät tietenkään välity äänensävyjen kautta, vaan ainoastaan kielikuvina, kielen piirteinä ja tekstin raken-

teena. Etenkin silloin, kun kirjoittaja viittaa johonkin suullisen ilmaisun muotoon tai käyttää myös puheen lajeihin kuuluvia kielten piirteitä, saattaa hänen mielessään olla myös näihin liittyvä äänensävyjen ja esittämistapojen kirjo. Lukija saa tästä otteen, jos hänellä itsellään on riittävän samankaltaisia kokemuksia ja taustatietoja.

Perinteisten ilmaisujen ekonomisuus, niiden viittaavuus itseään suurempiin ajatuskokonaisuuksiin, ja tunteiden ilmaisu ennemminkin esityksen kuin kielen tasolla tarkoittaa sitä, että perinteisten suullisten esitysten tekstit voivat näyttää aukkoisilta, juonikuluiltaan epäselviltä tai katkelmallisilta. Tekstin taitava esitys saattaa täyttää nämä aukot kielenulkoisin keinoin, ja toisaalta saman kerrontatradition jakavat kuulijat tajuavat pienetkin viittaukset tekstiä itseään laajempiin kertomusmaailmoihin, ja kykenevät mielessään täyttämään tarinan pintatason aukot. Esimerkiksi ukkosen, pääskysen lennon tai karjan kellon mainitseva sivulause voi kertojansa ajatuksissa viitata kokonaiseen kulttuurisesti rakentuneeseen mielikuvien, tuntemusten ja tunteiden verkostoon. Jos kertoja ei tunne tarvetta avata mainintaa laajemmalla kuvailulla, hän olettaa asian olevan mahdollisen lukijakunnan piirissä jaettua tietoa. Siten kirjoittajien valitsemat tarkkuustasot ja kielikuvat kertovat myös siitä, mikä kaikki oletetaan yleisesti suomalaisen lukijakunnan yhteiseksi kulttuuriseksi tiedoksi.

Suullinen perinne, ja inhimillinen kieli ja kulttuuri ylimalkaan, on jatkuvaa muutoksen ja pysyvyyden välistä vuorovaikutusta. Kaikki, mitä kerromme, rakentuu aiemmin käytetyille kielellisille ja kerronnallisille malleille. Kertoessamme samalla jatkuvasti muutamme ja tulkitsemme uudestaan näitä malleja. (Ks. esim. Siikala & Siikala 2005; Siikala 2013.) Kerrontaan punoutuu siten samanaikaisesti sekä sosiaalisia, jaettuja tai kollektiivisia että yksilöllisiä tai improvisatorisia ulottuvuuksia. Samalla tavoin äänimaiseman aistimisen, sen tulkitsemisen ja siitä kertomisen välillä on vastavuoroinen suhde (Järviluoma 2005; Feld 1990; Vikman 2006, 16–17). Kerronnan tutkimuksen ja lingvistisen antropologian piirissä on ajateltu, että kulttuuriset, yhteiset kerronnan mallit vaikuttavat monin tavoin myös siihen, miten koemme maailman (ks. esim. Kaivola-Bregenhøj 1988; Koski 2011.) Paljon riippuu kuitenkin kuulijan henkilökohtaisesta taustasta ja sen myötä ra-

kentuvasta kompetenssista ja tulkintakehyksistä. Äänimaisemakuvauksen lukijan tekemät tulkinnat ovat sidoksissa hänen taustatietoihinsa ja lukuhetkeensä, aivan kuten äänimaiseman kuvaaminen on sidoksissa sitä edeltäneeseen kokemisen hetkeen ja tähän vaikuttaneisiin mielen- ja ruumiintiloihin (ks. Järviluoma 2006).

Aineellinen todellisuus ja yksilölliset kokemukset antavat kerronnalle erilaisia kimmokkeita, mutta se, miten tulkitsemme näitä ja miten kerromme näistä, perustuu siihen, miten olemme yhteisöissämme oppineet maailmasta, kertomisesta ja tunteista. Pääskyset ovat pieniä hyönteisiä syöviä muuttolintuja, joiden käyttäytyminen on sidoksissa vuodenaikoihin, vuorokaudenaikoihin ja säätilaan: korkeapaineella ne lentävät hyönteisten perässä korkealla, matalapaineen aikana matalammalla. Tämä ei kuitenkaan vielä selitä sitä, miten ne eri aikoina ovat symboloineet kesää tai koko maailman luomista, eivätkä niitä ilon tai vapauden tunteita, joita pääskysistä kertomiseen voi sitoutua. Ukonilma koetaan melko universaalisti väkevänä ja potentiaalisesti pelottavana ilmiönä, mutta siihen liittyvät mielikuvat ja sen kokemiseen liittyvät yksilölliset tunteet vaihtelevat. Heikki Uimonen (2014, erit. 304) toteaa, että kulttuurisessa äänentutkimuksessa onkin ensisijaisesti kyse äänen ja kuulijan välisestä suhteesta, ei niinkään äänestä itsessään, ja tämä suhde muotoutuu erilaiseksi tilanteesta, ajasta ja paikasta riippuen.

Hieman samalla tavoin kuin kerronnan tutkimuksen piirissä on yksityisen ja kulttuurisen kokemuksen suhteita pohdittu tunteiden tutkimuksen parissa. On todettu, että tietyt perustunteet – ilo, suru, viha – tunnistetaan eri kulttuureista kasvonilmeistä tai äänensävyistä melko yleisesti. Niistä tehdyt tulkinnat kuitenkin varioivat, ja vielä enemmän varioivat muiden tunteiden tunnistaminen ja tulkinnat. Eri kulttuureissa on erilaisia malleja sille, minkälaisia ja miten nimettyjä tunteita on, miten niitä on mahdollista tai soveliasta milloinkin ilmaista ja minkälaisia merkityksiä niihin kytkeytyy. Jollain tasolla on mahdollista erotella tunteiden kulttuurisia ilmauksia (hidas laskeva sävelkulku tai musta väri voi suomalaisessa kulttuurissa ilmaista surua) ja tunteiden kokemisesta nousevia spontaanimpia ilmauksia (tietynlainen hienovireinen äänensävyjen ja eleiden kokonaisuus koetun tunteen indikaattorina). Esimerkiksi se, miten koehenki-

löt tulkitsevat näyttelijöiden esittämiä tunteita näyttää riippuvan siitä, kokeeko kuulija heidän esityksensä stereotyyppisiksi tunteen kulttuurisiksi ilmauksiksi vai hienovaraisemmiksi koetun tunteen ilmauksiksi. (Ks. Johnstone & Scherer 2004; Oatley & Jenkins 1996.)

Tekstiä lukiessamme teemme samalla tavoin tulkintoja siitä, onko tietty tunteen ilmaus tai tunteeseen viittaava kielikuva ainoastaan kulttuurinen, yleinen viite vaikkapa iloon tai suruun, vai välittääkö se kirjoittajan itse kokemaa, meille elävästi kertomaa ja paikoin jopa meidän kokemukseksemme asti välittyvää tunnetta. Itseäni ja muita palkintoraatilaisia kuunnellessani tuli tunne siitä, että taidamme kokea yleisistä mielikuvista ja meille tutuimmista kehyksistä poikkeavat, henkilökohtaisemmilta tuntuvat äänimaisemakuvaukset puhuttelevampina. Tämä arvostus poikkeaa aika paljon siitä, mitä vielä viisikymmentä vuottakin sitten ajateltiin perinnearkistojen ja muistitietokeruiden tehtäväksi: tällöin pyrkimyksenä oli nimenomaan tallentaa yleistä, jaettua suullista tietoa, ja liian omaperäiset perinteen kuvaukset eivät aina edes kelvanneet arkistoon (ks. esim. Mikkola 2013). Tallennusten painopisteet ovat vaihtuneet ja arvostettavan aineiston skaala on muuttunut, sillä nykyään arkistoihin kaivataan *sekä* laajemmin yhteisiin mielikuvakehyksiin kytkeytyvää *että* henkilökohtaista kerrontaa.

PÄÄSKYSET

Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat -kilpakeruuaineisto on *Sata suomalaista äänimaisemaa* -keruun (Järviluoma et al. 2006, erit. 135–210) tavoin paikoin täynnä lintujen laulua. Linnunäänten kuvaukset ovat paikoin lyhyitä parin sanan toteamuksia muiden äänten tai hiljaisuuden taustalla ("lintujen viserrys", MuSuo 24:65), paikoin pitkiä runollisia tai ornitologisia kuvauksia huimista kevään tai syysmuuton aikaisista konserteista (ks. esim. MuSuo 1:1; 91:246; ks. myös esim. Järviluoma et al. 2006, 148, 184, 185–186, 188–191; Vikman 2006, 19).

Kerronnan rakenteissa linnuilla on monia erilaisia tehtäviä. Lintujen laulu määrittyy äänimaisemakuvauksissa sekä äänenä, inhimilliseen toimintaan vertautuvana musiikkina tai konserttina (esim. MuSuo 82:230) että hiljaisuutena,

luonnonrauhana, lepona ihmisen tuottamista äänistä (esim. MuSuo 78: 213; 81: 219; ks. myös Aaltonen 2006; Uimonen 2006). Ehkä vahvimmin linnut toimivat paikkojen, vuodenaikojen ja vuorokaudenaikojen merkitsijöinä. Tietyt lintulajit ja linnun ääntelyn tavat liittyvät tiettyihin elinympäristöihin ja tiettyihin hetkiin. Joissain kuvauksissa linnunäänien kirjon avulla on mahdollista kuvata vuodenaikojen liike keväästä syksyyn ja talven hiljaisuuteen, tai kevätkesäinen vuorokaudenkierto, tai siirtymä asutun ja asumattoman, tai maaseudun ja kaupungin välillä. (Esim. MuSuo 8; 14:52; 33:83; 54:119; 62; 76: 196; 77:205–206, 211; 91:246; ks. myös Seppä 1928). Toisaalta vuorokaudenaikojen, säätilojen ja vuodenaikojen muutoksia on mahdollista yhtä lailla kuvata myös vaikkapa valtatien tuottamien äänten kautta (MuSuo 90:245), ei ainoastaan lintujen ja luonnon äänien. Lintujen äänet ovat yksi vahvimmista hiljaista kylmää talvea ja sulaa vuodenaikaa erottavista tekijöistä: ”Lapsuudessa maalla talven pitkä hiljaisuus katkesi jonakin varhaisen alkukevään päivänä linnunlaulun tulvaan” (Järviluoma et al. 2006, 197).

Lintujen laulu liittyy teksteissä paitsi ajan ja maiseman syklisiin muutoksiin, myös pidempiin ajallisiin kaariin. Nämä voivat olla sekä yhteiskunnallisia että henkilökohtaisia, kuten muuttaminen, elämäntilanteen vaihdokset, vanheneminen ja kuulon heikkeneminen. Modernisaation tuottamat muutokset ovat vaikuttaneet myös lintulajistoon (MA9 Maatalousympäristöjen pesimälinnut). Pääskynen on vahvasti lapsuuden maalaismaiseman laji:

> Metsä alkoi kotini takaa, koivujen ja haapojen humina tuulessa, keväisin muuttolintujen, varsinkin pääskysten tulo oli juhlaa. Hain kanalasta untuvia, joita viskelin tuuleen, pääskyset siukoilivat kilpaa nappaamaan pesätarvikkeita. (MuSuo 49:111.)

Yhteys karjanhoitoon on kuvauksissa usein ilmeinen:

> Pääskyset tekivät pesiänsä räystäiden alle. Oli vettä, savea ja linnuille ruokaa. Navetta ja talli oli lähitienoossa. Muistan pääskysen viserryksen ja puuhastelut. (MuSuo 8:8.)

Erityisesti ne lintulajit, jotka olivat suoraan tai välillisesti riippuvaisia vanhakantaisesta maanviljelyksestä, metsänhoidosta ja karjataloudesta laidunmaineen ja muine perinneympäristöineen, ovat taantuneet sitten 1950-luvun. Samalla toiset lajit, kuvauksissa näkyvimpänä laulujoutsen, ovat yleistyneet. (MA9 Maatalousympäristöjen pesimälinnut; Vepsäläinen 2011a; 2011b; 2011c; 2011d.)

Pääskysen kohdalla kuvataan usein sen alkukesään paikantuvaa sirkutusta ja lentoa korkealla taivaalla, mutta myös pesimistä ja puuhailemista (MuSuo 2:2; 8:8; 14:52; 33:83; 49:111; 52:115; 54:119; 73: 192). Pääskysen kanssa hyvin samanlaisia sävyjä saa osakseen kottarainen, pääskysen tavoin nykyaikaa kohden taantunut lintu (MuSuo 36:86; 62:151; 82: 225; Järviluoma et al. 2006 esim. 195; Vepsäläinen 2011e), sekä paikoin muut ”kuu kiurusta kesään” -sananlaskun siivekkäät kiuru, peipponen ja västäräkki (esim. MuSuo 1:1; 3:3; 33:83; 91:246–251; Järviluoma et. al 2006, 131; 145). Myös käki toimii kuvauksissa yleisenä kesänalun merkkinä, erottuvana äänenä sekä elinvuosin tai avioitumisajankohdan laskemiseen liittyvänä perinteisenä leikkinä tai uskomuksena (esim. MuSuo 14:52; 33:83; 36:86; 65:155; 82:225; 87:236).

Pääskynen on aineistossa selkeästi asuttuun maalaisympäristöön ja kesän tuloon liittyvä lintu, mikä pitää yhtä sen esiintymisen kanssa. Erämaa- tai kaupunkimaisemiin se ei kuvauksissa juuri kuulu. Ainoassa kaupunkiin liittyvässä kuvauksessa pääskyt ovat tervapääskyjä eli ornitologisesti toisen lintulajin edustajia:

> Odotin jo lapsena tervapääskyjä kaupunkiin tietämättä niiden nimeä. Tervapääskyjen lento ja niiden srrii-äänet toivat jo lapsena kesän kaupunkiin. Nyt aikuisenakin kesä alkaa täällä kaupungissa tervapääskyjen iloisen kirkumisen myötä. Tervapääskyjen sirinä kuuluu ehdottomasti lempeisiin kesäiltoihin. Samoin niiden poislähteminen tuo mieleen haikeuden tunteen syksyn alkamisesta ja siitä, että vasta ensi keväänä tavataan. Tervapääsky symboloi minulle vapautta. (MuSuo 73:192.)

Tervapääsky mainitaan kaupunkiympäristön kesälintuna myös *Sata suomalaista äänimaisemaa* -aineiston kuvauksessa *Lintujen äänet* (SaSuo; Sata suomalaista

äänimaisemaa -verkkoarkisto, 2006). Toisin kuin muut pääskyt, laji ei ole juurikaan taantunut (Vepsäläinen 2011f). Kansan käytössä tervapääskyyn ja räystäspääskyyn on liitetty osin haarapääskystä poikkeavia, hieman negatiivisempia mielikuvia (Järvinen & Tanttu 2005, 8–11, 23–28, 30–31). Lintujen luomia äänimaisemia elävästi luonnehtinut opettaja Jussi Seppä (1928, 106–108) kuvaa haarapääskyn lennon ja laulun huomattavasti räystäspääskyä taidokkaammaksi ja eloisammaksi. Kilpakeräysaineistoissa tämänkaltaisia eroja ei näy. Yllä oleva kuvaus on poikkeuksellisen eksplisiittinen: pääsky merkitsee kesän rajat; sen kirkuminen on iloista ja kuuluun lempeisiin kesäiltoihin; pääskyseen liittyy ajatus vapaudesta (ks. myös esim. Järviluoma et al. 2006, 203). Kirjoittaja ei avaa vapauden mielikuvaa tarkemmin: mahtaako se liittyä pääskyn lentoon korkealla taivaalla vai yleisempään, melko moderniin mielikuvaan kesästä vapauden ja loman aikana? Saako pääskysen sijoittuminen vähemmän tyypilliseen kaupunkimaisemaan kertomaan sen kantamista merkityksistä tarkemmin tai kuvaamaan sitä poeettisemmin? Turkulaisen työmatkakävelyn kuvauksessa pääskyt ”kirskahtelevat auringonvaloa vasten, niiden pyrstöistä jää taivaalle äänisuihketta” (MuSuo 52:115). Toisaalta *Sata suomalaista äänimaisemaa* -keruun tekstissä *Haarapääskyjen lentoäänet* kuvataan hyvin tarkasti pääskyjen lentoa ja sen tuottamia ääniä nimenomaan maaseutumaisemassa (SaSuo; Sata suomalaista äänimaisemaa -verkkoarkisto, 2006).

Yksi potentiaalisia tulkintakehyksiä jakava tekijä pääskysen kohdalla on kunkin kertojan suhde kesään. Kesä loman ja levon aikana on selkeästi koululaitokseen ja kaupunkien palkkatyöhön liittyvä mielikuva. Maanviljelyn näkökulmasta kesä on vuoden työntäyteisin aika, joskin myös kasvukauden yltäkylläisyyden aika. Maaseudun töiden kannalta pääskysen lento korkealla taivaalla merkitsee kesän parhaita, poutaisia työpäiviä (Järviluoma et al. 2006, 117). Nämä kaksi tulkintakehystä lomittuvat kaupunkilaislasten kesänviettokuvauksissa, jos kesä on vietetty maatilalla (esim. MuSuo 33:83).

Pääskysen korkea lento, kesä, lämpö, aurinko, vapaus ja ilo tuntuvat läikähtelevän lakonisempienkin mainintojen taustalla. *Sata suomalaista äänimaisemaa* -keruun julkaistussa kuvauksessa kerrotaan, kuinka koulun juhlasalin Suvivirsi

loi ”silmieni eteen ihanat vihreät kunnaat ja kuulin korvissani lintujen keväisen konsertin.” Tähän liittyi pääskysten tirskutus ja kaartelu mummolan pihamaan yllä ja ajatus siitä, miten tästä eteenpäin kesän ”kaikki ihanuudet seurasivat toisiaan”. (Järviluoma et al. 2006, 169.) Vaikka itse virressä ei mainita kuin kauniisti laulujaan visertävät linnut, on koulun päättäjäisjuhlissa laulettava, kasvukauden riemua ylistävä laulu selkeästi osa samoja laajempia, juurensa pitkälle kurottavia mielikuvakehyksiä kuin pääskynen (Suvivirrestä ks. Lehtonen 2012).

LEHMÄT

Lehmät sijoittuvat *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -aineistossa pääskysten tavoin usein menneisiin maalaismaisemiin ja lapsuuden aikaan. Erityisesti näin on ulkolaidunnukseen ja paimentamiseen liittyvien lehmänkellojen, karjankutsuhuutojen, käsinlypsyn ja käsin pyöritettävän separaattorin äänien kohdalla. (MuSuo 1:1; 8:8; 10:27; 13:40–45; 14:52; 30:73; 39:97; 47:107; 49:111; 59:138; 62:151, 159; 66:167; 68:180; 88:241.) Muistot voivat olla omasta lapsuusympäristöstä tai kaupunkilaislasten kesänviettoympäristöstä:

> Lehmät ammuivat. Lehmiä huudeltiin: Mansikkii, Mustikkii... Se oli niin kotoista, vaikka olin kaupunkilaistyttö. (MuSuo 69:182.)

Paikoin kuvataan myös 1900-luvun loppupuolen käytäntöihin liittyviä karjan ääniä: tällöin muutos ei liity niinkään maatalouden käytänteiden muutoksiin kuin esimerkiksi lehmien pidon loppumiseen omalla kotitilalla (esim. MuSuo 47:107). Lintujen ja lehmien äänet ovat kuvauksissa monin tavoin sidoksissa toisiinsa:

> Lapsuuteni pihapiiriin ilmestyivät keväästä toiseen kottaraiset pesimään koivuun kiinnitetyssä pöntössä. Huhtikuussa ne alkoivat viheltelynsä. Meistä oli erikoista, kun ne osasivat matkia kaikkia pihapiirin ääniä, jopa lehmien ammumista. (MuSuo 36:86.)

Kuten lintujen, lehmien äänet usein vain vilahtavat toteamuksena. Tällöin kyse on usein yhtä ääntä ja sen merkityksiä laajemman paikkasidonnaisen maiseman

maalaamisesta. Laiduntava lehmä kelloineen on vain yksi, joskin symbolisesti keskeinen osa 1900-luvun puolivälin ja sitä edeltäneen ajan maisemaa. Joskus kuva lapsuuden maalaismaisemasta ja modernisaation ja kaupungistumisen tuomista muutoksista kerrotaan pidemmin kuvaillen (esim. MuSuo 10:22–25; 34:84; 62; 82; Järviluoma et al. 2006, esim. 198–201), mutta usein kuvaus on lyhyt ja edellyttää lukijalta jonkinlaisia yhteisiä taustatietoja:

> Sodan melskeen, karjankellon kalkatuksen, luonnon äänien muistissa viipymisen, vastapainona, sopeutuminen kaupungin ääniin ja yhä enenevään korvien huminaan. Siinä on tämän ajan äänimaisemani. Nautin hiljaisuudesta. Vain meren, oman veren kohinasta ja musiikista. (MuSuo 32:81.)

”Sodan melske” on yleistermi monessa kuvauksessa vedenjakajana toimivalle toisen maailmansodan ajalle, ”karjankellon kalkatus” sitä vastoin maalaismaisemasta esiin poimittu symbolisesti tai kokemuksellisesti merkittävä yksittäinen ääni, jonka voi uumoilla kuvauksessa edustavan luonnonäänien kanssa koko maalaismaiseman äänikirjoa. Kertojan kannalta lyhyetkin maininnat epäilemättä liittyvät laajempiin kokemusmaailmoihin ja mielikuvakehyksiin: myös Suomen historian ja luonnonolot tuntevalle lukijalle ne aukeavat helposti.

Joitain poikkeuksia lehmän ja perinteisen maatalouden äänien yksiselitteiseen yhteyteen on, etenkin monikerroksinen kuvaus siitä, kuinka myöhään keinosiemennysaseman viereiseen kotiin bussilla palaava nuori juhlija pelkää makuulta nousevien, muuten hiljaisten sonnien ketjujen kalinaa (MuSuo 20:61). Pitkä teksti kymmenvuotiaan pojan paimenessa olosta puolestaan kuvaa tarkasti lehmien liikkeiden kuuntelemista, mutta toisaalta myös vuorokaudenajan ja turvallisten radanylityshetkien kuuntelemista läheisen junaradan äänistä (MuSuo 88:241).

Lehmään liittyvät kuvaukset painottuvat *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keruussa suppeammalle alalle kuin Taija Kaarlenkasken (2012) tutkiman vuonna 2004 tallennetun laajan *Ei auta sanoi nauta* -kilpakeruuaineiston tekstit, mikä on keruiden painotusten kannalta katsottuna luonnollista. Jälkimmäinen aineisto sisältää laajan kirjon omaelämänkerrallisia kuvauksia, tarkkoja etnografisia kuvauk-

sia, lehmän näkökulmasta kirjoitettuja realistisia kuvauksia sekä erilaisia fiktiivisiä kertomuksia. Kaarlenkaski kuvaa, miten fyysisesti raskasta yleensä naisten kontolla oleva perinteinen karjanhoito oli, ja toisaalta miten läheiseksi lehmä voitiin aineiston perusteella kokea, jopa ystäväksi. Vielä 1960-luvulla lypsytilalla oli tyypillisesti alle kymmenen lehmää ja lehmät olivat hoitajilleen nimeltä kutsuttuja yksilöitä. Kuten äänimaisemakuvauksissa, lehmä on tässäkin keskeinen maaseudun ja sen muutoksen symboli. Lehmäkeruun aineistossa lehmä kuitenkin asettuu eri tavoin huomion keskipisteeksi. Se näyttää myös edustaneen moninaisempia asioita: "tyhmyyttä ja viisautta, kömpelyyttä ja kauneutta, alistuneisuutta ja päättäväisyyttä, lempeyttä ja äkäisyyttä, turvaa ja pelkoa," kirjoittaa Kaarlenkaski (2013, 192).

UKONILMA

Siinä missä pääskysten ja karjan äänet liittyvät usein muuttuneisiin tai kadonneisiin äänimaisemiin, näyttää ukonilma *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -aineistossa edustavan jonkinlaista pysyvyyttä. Ukkonen on yhtä lailla ennen kaikkea kesään liittyvä ilmiö, ja sen kokemisen paikat ja tavat voivat vaihdella ajan kulumisen myötä, mutta ilmiö itse, kaikessa satunnaisuudessaan, ei muutu. (MuSuo 8:9; 9:15; 10:27; 14:52; 72:191; 76:198; 82:221; 82:225; 87:236; 88:240; Järviluoma et al. 2006, 165, 181, 185.) Silti ukkonen voi olla keskeinen osa kadonnutta lapsuuden ajan maaseudun äänimaisemaa:

> Käki kukkuu ja mustarastaat soittivat huiluaan myöhään iltaan asti. Muutaman viikon kuluttua vesi on laskenut purossa jo sen verran, että kohina on vaimentunut ja vesimyllyjen moikutus lakannut. Pääskyset kunnostavat kiireellä viimekesäisiä pesiään aitan räystäällä. Liverrystä on mukava kuunnella ja karjankellojen ääni kantaa kaukaa metsäpellolta.
>
> Hevosniittokoneen raklatus aamuvarhaisella, ja varsinkin haravakoneen piikkien rämähdys istuimeen tasaisin väliajoin tietää sitä, että iltapäivällä on töitä heinäpellolla. Ja pääskyset ovat saaneet pesänsä valmiiksi ja poikaset huutavat ruokaa myöhään yöhön. Lopulta ne nukahtavat kanssamme kesäyöhön ja orrella talveksi tehdyt saunavastat tuoksuvat väkevälle kesälle.

Joku yö ukkonen saapuu yli vaarojen ja jyrisee tuntikaupalla omia jyrinöitään niin, että välillä koko rakennus tärisee. Pärekatto kestää kyllä rankemmankin sateen ja kun se rauhoittuu tasaiseksi ropinaksi, on se parasta unilääkettä. – Varsinkin kun tietää, ettei seuraavana päivänä ole asiaa heinäpellolle." (MuSuo 14:52.)

Ukonilman tämänkaltainen kuvaaminen on mainio esimerkki siitä, että hyvin pysyvät, säilyneetkin elementit voivat olla osa kadonnutta kokonaisuutta: lapsuuden äänimaiseman kokonaisuuden kannalta yhä nykyään kuultavissa olevat äänet ovat yhtä merkittäviä kuin jo kadonneet tai muuttuneet äänet. Olennaista on äänten muodostama kokonaisuus lintuineen, eläimineen, työn ja luonnon äänineen. Yllä olevassa kuvauksessa äänten kaari ulottuu kevätkesästä talven tuloon asti. Ukkosen rakennusta tärisyttävä voima asettuu vastakkain muissakin kuvauksissa usein toistuvan rauhoittavan ja turvallisen sateen ropinan kanssa (vrt. esim. MuSuo 13:47; 41:100; veden ääniin liittyvistä mielikuvista ks. Järviluoman artikkeli tässä teoksessa).

Satunnaisessa toistuvuudessaankin ukonilma on poikkeama tavallisesta kesän kulusta. Äänen saamat merkitykset vaihtelevat pelon ja vaaran kokemuksista luonnonvoimien ihailuun tai kunnioitukseen. Lapsuudessa lähelle osuneiden salamien tai vain ukkosen rajuuden itsessään kerrotaan aiheuttaneen pitkiäkin pelkotiloja, joiden kuvataan myös helposti siirtyneen aikuisista lapsiin. (MuSuo, erit. 9:15; 10:27; 69:182; 82:221; 87:236, 88:240.)

Vaikka ukonilma on miltei universaalisti yhdistetty supranormaaleihin voimiin tai mytologiaan, ei tämänkaltaisia viitteitä aineistossa juuri ole. Tyypillisesti ukonilma on pelottavuudessaankin vaille tarkempia määreitä jäävä luonnonilmiö. Ainoat narratiivisiin tai mytologisiin selityksiin liittyvät kuvaukset sijoitetaan lapsien ja vanhusten piiriin. "Vanhat ihmiset puhuivat kunnioittavasti pelottavista Ukkosen jylinän pojista" (MuSuo 82:221), ja lapsille on voitu kertoa paukkeen ja salamien johtuvan taivaassa pidettävistä häistä (MuSuo 9:15). Näin uskomukselliset kehykset ovat joko lapsille satuilua tai entistä maailmaa: niitä ei esitetä modernin kertojan näkökulmasta keskeisinä tulkintakehyksinä. Toi-

saalta tarkemmin personoimattoman luonnon kuvataan kuitenkin varoittaneen myrskyistä: ”Perinnetietona ja omana kokemuksena isäni ja veljeni kertoivat, että Oulujärven rannat ovat soineet muutamia päiviä ennen tulevia suurmyrskyjä varoitukseksi kalastajille ja Kainuun meren soutajille” (MuSuo 88:240).

HISTORIALLISET JUURET

Luonnonilmiöihin sekä yleisimpiin koti- ja luonnoneläimiin liittyvät, muuttuvat uskomus- ja kertomusmaailmat ovat olleet läsnä eteläisen Suomen alueen maaseutukulttuureissa useamman tuhatta vuotta. Karjaan, lintuihin ja ukonilmaan liittyvillä toistuvilla kertomisen tavoilla on siten pitkät juuret, jotka ovat osin todennettavissakin muutaman sata vuotta taaksepäin.

Historian ensimmäiset tallentuneet suomenkieliset kansanomaiset tekstit ovat kalevalamittainen sananlasku säiden ennustamisesta sekä runomuotoinen, lehmänkin mainitseva luettelo kotieläinten kantamisajoista (”kymenen Kwta Ammuua” eli kymmenen kuuta ammuva) vuoden 1544 *Rukouskirian* kalenteriosassa (MAT 1, 60, 72). Näyttää siltä, että Mikael Agricola julkaisi nämä molemmat runot maailmasta ja sen säännönmukaisuuksista kertovana relevanttina tietona muun juhlapäiviä, universumin rakennetta, soveliaita työaikoja, kuunkiertoja ja sen sellaista koskevan, lähinnä latinankielisen tiedon rinnalla, ei siis mitenkään erityisesti kansanperinteenä tai uskomusaineistona. Säiden ja kantamisaikojen tuntemus oli olennaista lähes läpi koko maataloudesta riippuvaisen yhteiskunnan, kirkonmiehiä ja aatelisia myöten. (Kallio et al., tulossa, luku 5.)

Juuri sananlaskut ovat sellaista kiteytynyttä, moneen sovellettavissa olevaa tietoa, jota on vanhastaan pidetty sukupolvien testaamana, hyödyllisenä ja totena. Niitä esiintyy myös siellä täällä kilpakeruuaineiston joukossa (esim. Järviluoma et al. 2006, 192–193). Toisaalta, kuten folkloristi, antropologi Charles Briggs (1988) toteaa, sananlaskupuhe on myös keino siirtää vastuu ajatuksista toisaalle: sananlaskut eivät ole puhujansa mielipiteitä tai omia sanoja, vaan aikaisempien sukupolvien tietoa. Lintuihin, karjaan, maanviljelykseen ja säihin liittyy valtava määrä suomalaisia sanontoja, jotka usein kertovat, mitä tietynlainen lintujen

käyttäytyminen tai tietynlaiset sääilmiöt kertovat tulevista ilmoista, karjanhoidosta tai sadon onnistumisesta (ks. esim. Kuusi 1953; SKS KRA Sananlaskukortisto; ks. myös esim. Järviluoma et al. 2006, 192–196, 198–199).

Ensimmäinen vuonna 1702 julkaistu suomenkielinen sananlaskukokoelma sisältää monien karjaan ja säähän liittyvien sananlaskujen ohella sananlaskun ”Käki tuo suwen sanoman, pääsky päiwän lämbymän.” (Florinus 1987, C1a.) Sananlasku esiintyy viittauksellisemmin ”pääskyin sanoman saattap” vuoden 1616 *Piae Cantiones* -laulukirjan *In vernali tempore* -laulun suomennoksessa *Keväst ja kesäst* (VKK Hemm1616-123), ja suoremmin saman laulun rinnakkaisessa versiossa:

Toucoo toevottap kyhkyinen,
Lindu pieni pääskyinen
Suven sanoman saattap.
Käed cuckuvat cuusistos,
Linnud laolavat haavistos,
Visertäin Suven virttä. (VKK Hemm1616-124.)

Osaltaan kalevalamittaisen sanalaskun sijoittamista riimilliseen latinankielisen laulun käännökseen helpotti se, että kääntäjä, Maskun kirkkoherra Hemminki rakensi monet lauluistaan alkusoinnulliseen ja säerakenteiltaankin usein kalevalamitan kaltaiseen, joskin säkeistölliseen ja riimilliseen muotoon. (Lehtonen 1999; Kallio 2015.)

Pääskysen yhdistäminen kristilliseen kasvukauden ylistykseen periytyy siten Suomen alueella viimeistään 1600-luvulta. Virsi on hyvä esimerkki siitä, kuinka kauan kirjalliset ja suulliset, kansanomaiset ja oppineet tulkintakehykset ovat Suomenkin alueella olleet vuorovaikutuksessa keskenään, ja vaikuttavat yhä nykyhetkessäkin elävien mielikuvakehysten taustalla. Sananlasku itsessään on ilmeistä sukua varioivissa muodoissa esiintyvälle, nykyään tunnetummalle sananlaskulle ”Kuu kiurusta kesään, puoli kuuta peipposesta, västäräkistä vähäsen, pääskysestä ei päivääkään.” Juuri pääskysen assosiaatio kesään ja poutapäiviin näyttääkin olevan kilpakeruuaineistossa toistuvin teema. Kesä alkaa kun pääsky-

set saapuvat. Toisaalta, kertovat sananlaskut, ”Ei yksi pääsky kesää tiedä” (Kuusi 1953, 247).

Etenkin Suomenlahden eteläpuolella pääskysellä on ollut myös eksplisiittisemmin mytologisia ulottuvuuksia. Inkerissä ja Virossa on laulettu maailmansyntymyyttiä, jossa pääskynen lentää etsien pesän paikkaa ja munii sen löydettyään munansa, mutta myrsky vierittää pesän mereen ja munan osista syntyy maailma aurinkoineen, kuineen ja tähtineen (Siikala 2012, 50–51). Runon loppua on paikoin laulettu minä-muodossa: laulaja ikään kuin ottaa muniaan merestä haravoivan pääskysen roolin (Harvilahti 2004, 206–208). Myytti on samaa sukua Kalevalasta tutun pohjoisemman version kanssa, jossa lintu on sotka tai jokin muu vesilintu ja pesäpaikka usein Väinämöisen polvi (Kalevalassa Ilmattaren). (Siikala 2012, 148–165.) Inkeriläisissä itkuvirsissä pääskyseksi voitiin puhutella rakkaita edesmenneitä ihmisiä: ”miun pääskylintuiseen” (Nenola 2002, itku 1507). Runoissa kuollut äiti voi palata pääskysenä hautansa päälle laulamaan: linnut voivat välittää viestejä elävien ja kuolleitten välillä (SKVR III:2345). Erään tarinan mukaan pääskynen syntyi äitipuolensa tappaman pojan luista, jotka sisko sitoi yhteen punaisella langalla ja heitti mereen (SKS KRA Alava 267), toisessa tarinassa pääsky pelastaa äitipuolen metsään tuomitsemat lapset (SKS KRA Alava 267b).

Inkerinsuomalaisen kertojan mukaan ”Kun pääskyläisen ensi kerran keväällä lennossa näet, niin on suän lennossa aastajan. A kun näät istumassa, siit on suän rauhallinen.” Tallentajan mukaan kertoja ”sanoi tätä turhaksi”, eli ei tahtonut tallentajan ajattelevan, että uskoisi perinteisen ajatuksen sellaisenaan (SKS KRA Alava 86.) Sanonta on siitä mielenkiintoinen, että siitä on vaikea päätellä, mitä kaikkea sydämen (suän) vuoden eli ajastajan (aastajan) pituinen lennossa oleminen oikeastaan tarkoitti: levottomuutta vai riemua? Pääskysellä katsottiin joka tapauksessa olevan yhteys sekä ihmiseen että Jumalaan: ”Sanotaan, pääskynen on ihmisestä tehty” (SKS KRA Alava 278), ja pääskynen ”laulaa Jumalan sanoja” (SKS KRA Alava 1088). Paikoin ajateltiin pääskysen viettävän talven kuoliaaksi paleltuneena ja heräävän keväällä jälleen eloon (SKS KRA Alava 201).

Samankaltaisia teemoja on myös Suomen alueilta tallennetussa aineistossa, jota kertomusperinteen ja kansanuskon tutkija Irma-Riitta Järvinen (Järvinen & Tanttu 2005) on koonnut yhteen: Aikaiset pääskyt toivat lämpimän kesän ja niitä siunattiin, kun ne tulivat. Lintujen paljous, muidenkin kuin pääskysten, tiesi maailmaan rikkautta. Pääskyset toivat onnea taloon, mutta linnun lento sisälle merkitsi jonkun kuolemaa. Pääskysen vahingoittamisesta tai sen pesän hävittämisestä seurasi sairaus tai vammautuminen. Niiden kerrottiin alkujaan syntyneen tapetusta tai palaneesta ihmisestä ja menevän talvehtimaan järven pohjaan tai lentävän linnunrataa myöten etelään. (Järvinen & Tanttu 2005, 8–11, 23–28, 30–31, 33, 54, 134, 140; ks. myös esim. SKS KRA: Syntytarut-kortisto, pääskynen.)

Lehmiin liittyvää aineistoa on vanhakantaisessa kansanperinteessä paljon: karjankutsuhuutoja, lypsylauluja, taikoja ja loitsuja karjan suojaksi ja petoeläinten karkottamiseksi. Taija Kaarlenkasken (2012, 82) mukaan karjataiat näyttävät lehmän ja emännän perinteisen tiiviin suhteen ja osoittavat, että lehmä katsottiin monin tavoin ihmisen kaltaiseksi olennoksi: sen vaivat olivat pitkälti samoja kuin ihmisellä. Läheisyys oli sekä taloudellista, kulttuurista, henkilökohtaista että emotionaalista. Läheisyyden pitkästä historiasta kertoo osaltaan Raamatun kymmenes käsky, joka Mikael Agricolan *Abc-kiriassa* kuuluu ”Sinun lehemeises Emende, Paluelia, Pica, caria, iucta, ia mite sinun lehemeiselles onopi, ele himoitze” (MAT I, 8). Karja ja juhta olivat heti ihmisten (emäntä, palvelija, piika) jälkeen ne nimeltä luetellut asiat, joita lähimmäiseltään (eli toiselta mieheltä) ei saanut himoita, ja ne esitettiin suorana jatkona naispuolisille, miehisen hallinnan alla oleville talouden jäsenille. Lehmä oli tärkeä paitsi maitotuotteiden, nahan ja lihan myös peltojen lannoitteena välttämättömän lannan vuoksi (Kaarlenkaski 2012, 16).

Lehmään liittyvät myyttiset mielikuvat liittyvät lihan ja maidon ylenpalttisuuteen. Kekrinä ja muulloinkin lauletussa *Ison härän runossa* härkä kasvaa niin valtavaksi, että pääskylinnulta kestää päivä lentää sen sarvien väli. Eläintä tappamaan saadaan lopulta merestä nouseva pikkuruinen tai musta mies, maan alta nouseva mies tai Agricolan jumalluettelossakin (MAT I, 212) esiintyvä Vironkannos, ja härästä saatavan lihan määrä on valtava. (Kaarlenkaski 2012,

80; Siikala 2012, 410–413; SKVR-tietokanta, runotyyppi Iso härkä.) Muutamissa *Raudan synty* -loitsun toisinnoissa rauta saa alkunsa mustan, myyttisen kolminännisen lehmän punaisesta, valkeasta ja mustasta maidosta. Myös vedenhaltian, vuorenpeikkojen ja hiiden kauniista, valtavasti lypsävistä lehmistä kerrottiin; joidenkin tarinoiden mukaan näistä lehmistä periytyi myös ihmisten karja. (Kaarlenkaski 2012, 80–85.)

Ukko puolestaan oli paikoin vielä 1600–1800-lukujen kansanperinteessä taivaan ja säiden valtias, ja siten sidoksissa ihmisyhteisöjen olemassaoloa keskeisesti määrittäneeseen vuotuiseen viljasatoon. Ukolta pyydettiin viljan kasvulle sopivia sateita rituaalisella oluen juonnilla, jota kirkon auktoriteetit vielä 1600-luvulla joutuivat Suomenkin alueella kitkemään, ja joka näyttää Inkerissä eläneen osin kristillistyneenä rituaalina 1800-luvun lopulle asti (Haavio 1961; Kallio 2013, 252–256). Savolaisista 1600-luvun oikeuspöytäkirjoista käy ilmi, että Ukon vakkojen juomista tulkittiin myös kristillisen Jumalan kiittämisen kautta (Kuha 2016, 148, ks. myös 135, 146–147). Loitsuissa ja muissakin mielikuvissa Ukko menee usein päällekkäin ja lomittain kristillisen jumalan kanssa: ”Oi Ukko, ylinen luoja, Taivahallinen Jumala” (SKVR XII:1, 4220). Taivaan ylin Jumala esiintyy yhdessä niin Jeesuksen, Neitsyt Marian kuin Väinämöisenkin kanssa. Ukkonen – Ukon ilma, Jumalan ilma – onkin kansanperinneaineistoissa liitetty vaihdellen esikristilliseen Ukkoon ja kristilliseen Jumalaan, tämän vihastumiseen, ajamiseen rattailla kivet sinkoillen ja salamoiden taivaankannen halki tai taivaassa pidettyihin häihin. Kansanperinneaineistoissa ei aina ole selvää, missä oikeastaan kulkevat erilaisten uskomusmaailmojen ja jumalhahmojen rajat. (Siikala 2012, 395–402.)

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon tallennettujen uskomustarinoiden mukaan ukkosta pilkkaavaan kerrottiin salaman lyövän tai taivaasta putoavan kiven osuvan; ukkosella ei saanut myöskään juosta tai meluta eikä ukkoselta piiloutua. Pakenijan piilopaikan salama hajotti. Ilmeisesti takana oli ajatus siitä, että Jumala näkee kaiken, häneltä ei saanut eikä voinut piiloutua. (SKS KRA Uskomuskortisto: Luonnonvoimien pilkkaaminen F 301–304.) Ukkosen ajankohta, voimakkuus, äänekkyys, kaiku, suhde sateeseen, salamoinnin määrä ja kulku-

suunta ennustivat tulevaa, etenkin tulevia säitä, viljasatoa ja karjaonnea (SKS KRA Kansanuskokortisto; sää 2, Ukkonen; Sanalaskukortisto: Ukkonen). Ajateltiin Jumalan hajottavan puun ukonvaajalla eli ukonkynnellä, joka vajosi tämän jälkeen syvälle maahan ja nousi sieltä vasta hyvin hitaasti maan pinnalle löydettäväksi. Ukonvaajoja eli maasta ajoittain löytyneitä esihistoriallisia kivikirveitä pidettiin voimakkaina, parannustaioissa hyödyllisinä esineinä, joita maallikoiden kuitenkin oli varottava niiden sisältämän väen vuoksi. Myös salaman särkemässä puussa oli voimaa. (SKS KRA Uskomustarinat D 66, ukonvaaja.)

Suomen alueen ääniympäristöjen pitkistä, elinkeinoihin ja elämäntapoihin sidoksissa olevista kaarista on osuvasti kirjoittanut Outi Ampuja (2014). Tässä artikkelissa esiin nostetut teemat liittyvät tavalla tai toisella hyvin vanhoihin elämän perusehtoihin: karjanhoitoon, kesän lämpöön ja kasvun edellytyksiin, sateeseen ja viljasatoon. Historiallisissa aineistoissa korostuvat eri tavoin pääskysen, lehmän ja ukonilman kulttuurinen tärkeys ja uskomuksellisestikin latautuneet merkitykset. Nämä liittyvät paitsi vanhoihin kansanomaisiin, myös Raamatun kantamiin mielikuviin, jotka myös ovat perinteisen, joskin eteläisemmän paimentolais- ja maanviljelyskulttuurin luomia. *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -aineistossa supranormaaliin liittyvät mielikuvat eivät yleensä ole äänimuistojen kannalta joko ajankohtaisia, merkityksellisiä tai ääneen lausumista vaativia. Olennaista on kuitenkin huomata, että äkkiseltään hyvin arkiset, yleiset eläimet ja luonnonilmiöt ovat voineet kantaa pitkiä myyttisiä ja kulttuurisia laahuksia. Harmiton sievä pikkulintu vai koko maailmankaikkeuden munija, Jumalan lintu, keväällä kuolleista heräävä kesän tuoja? Tuotantoeläin vai läheinen osa ihmisten maailmaa, ystävä, koko elämäntavan perusedellytys ja myyttinenkin runsauden lähde? Vaikuttava, mutta yleinen luonnonilmiö vai taivaan valtojen persoonallisen mahdin osoitus?

TOISTON MIELI

Maaseudun muutokseen liittyvät kuvaukset kiertyvät usein koneellistumisen, kotieläinten vähenemisen ja laiduntamiskäytäntöjen muutoksen ympärille (ks. myös Ampuja 2014). Paikoin muutos on vain implisiittisesti läsnä: 1900-luvun

puolivälin tienoille sijoittuvan lapsuuden äänimaiseman kuvaus pitää ikään kuin itsestään selvänä sisällään ajatuksen siitä, että tätä ei enää ole. Kadonneen kuvaaminen on myös muutoksesta kertomista, vaikka muutosta ei mainittaisi. *Sata suomalaista äänimaisemaa* ja *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -keruuaineistot pitävätkin erilaisista kirjoitusohjeistaan huolimatta sisällään paljon samoja teemoja. Suomalaiseksi määrittyvät äänet liittyvät usein perinteiseen maaseutukulttuuriin tai luonnonääniin, ja äänimaiseman muutos pitää sisällään ajatuksen katoavista tai jo kadonneista äänistä. Osin tähän orientaatioon on voinut vaikuttaa myös hankkeisiin osallistuneen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran rooli kansanperinteen tallentajana sekä seuran vastaajaverkkoon kuuluvien osallistuminen keruisiin. (Ks. Järviluoma et al. 2006.)

Monissa vastauksissa on nähtävissä se, että tavallisen ja toistuvan merkityksellisyys käy ilmeiseksi elämän aikana tapahtuvia muutoksia vasten. Maaseudun perinteiset äänet ovat uudella tavalla merkityksellisiä, kun äänimaisema on muuttunut. Eläinlajit ovat osin vaihtuneet tai niiden hoitokäytännöt muuttuneet sekä maisemaan että sen ääniin heijastuvilla tavoilla. Myös sekä vapaa-aikaan että työhön liittyvät koneelliset äänet ovat muuttuneet. Maaseutumaiseman äänet eläimineen ja lintuineen sekä ukonilma olivat vahvasti läsnä myös radio-ohjelmaan *Äänien ilta* tulleissa äänitoiveissa, ja jo käytöstä jääneiden koneiden äänet kuuluivat maaseudun osalta kysytyimpiin toiveisiin (Uimonen & Mikkola tässä kirjassa).

On usein ajateltu, että tavanomainen muuttuu sanallistetuksi ja merkityksellistetyksi vasta silloin, kun se on muuttumassa tai katoamassa. Historiallisen kansanperinneaineiston valossa näyttää kuitenkin siltä, että jokapäiväisten ilmiöiden olettaminen itsestään selviksi tai arkisiksi voi olla väärin. Pääskysten lento, lehmät ja ukonilma ovat olleet 1900-luvun alkupuolen ja 1800-luvun kansankulttuurissa paitsi tavanomaisia, myös monin tavoin merkityksellisiä, sanallistettuja, myytillistettyjä ja perinteeksi kiteytyneitä ilmiöitä. Niihin liittyvät mielikuvat ovat vuosisatojen saatossa keränneet aineksia eri suunnista. Mielikuvien historiaa on osin hahmoteltavissa ensimmäisiin 1500-luvun suomenkielisiin lähteisiin asti ja oletettavissa aina karjanhoidon näille seuduin juurtumisen alkuun asti.

Näitä mielikuvia ovat pitäneet yllä yhä uudelleen toistetut, muunnellut ja joskus uusiksikin sepitetyt sanonnat, kertomukset ja laulut.

Yleisten, jaettujen, pitkillä mielikuvalaahuksilla varustettujen teemojen käyttö äänimaisemakuvauksissa kytkee monin tavoin yhteen kertomisen nykyhetkiä, muisteltuja hetkiä ja kulttuurisesti jaettuja merkityksiä. Arkisilta vaikuttaviin teemoihin voi punoutua yllättävän laajoja, historiallisesti pitkiä ja myyttisiäkin mielikuvia, joiden koko kirjosta yksittäinen käyttäjä ei mitenkään voi olla tietoinen. Toisaalta toistuvat, tavanomaisilta tuntuvat teemat ja sanonnat voivat kantaa vahvoja, henkilökohtaisiakin tunteita ja muistoja. Joissain tapauksissa kirjallisen muistelukerronnan voi ajatella toimivan samalla tavoin kuin on todettu suullisten kertomus- ja runokulttuurien toimivan: lyhyeltä tai lakoniselta näyttävä kuvaus voi samankaltaisen kokemus- ja kertomusmaailman jakaville välittää väkeviä tunteita ja kuvauksen ilmitasoa laajempia mielikuvia. 'Suomalaiset', jotka suppeamman tutkijayhteisön tai arkiston ohella luultavasti ovat monien äänimaisemakuvausten kirjoittajien ajattelema kohdeyleisö, eivät kuitenkaan – kansallisvaltiosta, yhtenäisestä kouluopetuksesta ja suomenkielisestä mediasta huolimatta – ole yksi yhtenäinen vastaanottajajoukko. Lukijan henkilöhistoriasta, taustatiedoista ja lukemishetkestäkin riippuu, minkälainen kirjo sävyjä ja kokemuksia stereotyyppisiin aihelmiin luettaessa assosioituu. Toisaalta kirjoittajasta riippuu, onnistuuko hän avaamaan omalta kannaltaan itsestään selvän kokemuksen, tunteen tai sanonnan myös yleisölle, joka ei jaa samoja kokemuksia tai mielikuvia. Parhaimmillaan yhteisön jakamiin mielikuviin ja kaavoittuneisiin kerrontamalleihin tukeutuminen on tehokas, ytimekäs kommunikoinnin tapa: herkälle ja riittävän samankaltaisesta taustasta tulevalle lukijalle muutama sana – pääskysen lento tai lehmänkello – voi avata paljon ilmaisua itseään laajemman merkityskehyksen, kokemusmaailman tai muiston.

Lähteet

Arkistoaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto:

MuSuo: SKS KRA Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat 2015.

SaSuo: SKS KRA Sata suomalaista äänimaisemaa 2005.
SKS KRA Alava: Vihtori Alavan keräelmät Inkeristä.
SKS KRA Kansanuskokortisto; Sanalaskukortisto; Syntytarinakortisto; Uskomustarinakortisto.

Julkaistu aineisto

Florinus, Henrik 1987 [1702]. Wanhain suomalaisten tawaliset ja suloiset sananlascut. Näköispainos teoksessa *Sananlaskut*. Helsinki: SKS.

MAT 1. *Mikael Agricolan teokset I.* 1987. Porvoo: WSOY. Julkaistu myös digitaalisena editiona: Agricola. *Vanhan kirjasuomen korpus*. Helsinki: Kotus. Verkkolähde http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/agricola/agricola_coll_rdf.xml [tark. 15.1.2015].

Sata suomalaista äänimaisemaa -verkkoarkisto. 2006. Suomen Akustisen Ekologian Seura ry. http://www.aanimaisemat.fi/p/sata-suomalaista-aanimaisemaa.html [tark. 10.1.2017].

Seppä, Jussi 1928. Luonnon löytöjä. Lintunäkymiä- ja kuulumia. Porvoo: WSOY.

SKVR. *Suomen Kansan Vanhat Runot*. 1908–1997. Eri toimittajia. Helsinki: SKS. Julkaistu myös sähköisenä: *SKVR-tietokanta*. http://dbgw.finlit.fi/skvr [tark. 15.5.2015.]

VKK Hemm1616. *Hemminki [Maskulainen] (suom.): Vanhain Suomen maan Pijspain, ja Kircon Esimiesten Latinan kielised laulud 1616*. *Vanhan kirjasuomen korpus* [online]. Kotus. http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/meta/virret/hemm1616_rdf.xml [tark. 15.1.2015].

Kirjallisuus

Aaltonen, Maria. 2006. Tystnadens ljudlandskap. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö ja Heikki Uimonen. Helsinki: SKS. 68–81.

Agha, Asif. 2004. Registers of language. Teoksessa *A Companion to Linguistic Anthropology*. Toim. Alessandro Duranti. Malden: Blackwell. 23–45.

Ampuja, Outi. 2014. Äänimaisema ennen ja nyt. Teoksessa *Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä*. Toim. Outi Ampuja & Miikka Peltomaa. Helsinki: Gaudeamus. 17–39.

Ampuja, Outi & Kilpiö, Kaarina. 2005. *Kuultava menneisyys: suomalaista äänimaiseman historiaa.* Turku: Turun historiallinen yhdistys.

Apo, Satu. 2001. *Viinan voima: näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin.* SKST 759. Helsinki: SKS.

Briggs, Charles. L. 1988. *Competence in Performance. The creativity of tradition in mexicano verbal art.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Feld, Steven. 1990 [1982]. *Sound and Sentiment. Birds, Weeping, Poetics, and Song in Kaluli Expression.* Second edition. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Foley, John Miles. 1991. *Immanent Art. From structure to meaning in traditional oral epic.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Foley, John Miles. 1995. *The Singer of the Tales in Performance.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Haavio, Martti. 1961. *Kuolematonten lehdot: Sämpsöi Pellervoisen arvoitus.* Porvoo: WSOY.

Hanks, William F. 1996. *Language and Communicative practices*. Boulder (Colo.); Oxford: WestviewPress.

Harvilahti, Lauri. 1992. *Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta*. SKST 522. Helsinki: SKS.

Heinonen, Kati. 2008. Tunne ääninauhalla: äänensävyjä ja aukkoja. Teoksessa Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta. Toim. Outi Fingeroos ja Tuulikki Kurki. SKST 1194. Helsinki: SKS. 234–260.

Johnson-Laird, P.N ja Oatley, Keith. 2000. Cognitive and Social Construction of Emotions. Teoksessa *Handbook of Emotions*. Toim. Michael Lewis ja Jeanette M. Haviland-Jones. New York: The Guilford Press. 458–475.

Johnstone, Tom ja Scherer, Klaus R. 2004. [2000] Vocal Communication of Emotion. *Handbook of Emotions*. Toim. Michael Lewis ja Jeanette M. Haviland-Jones. New York: The Guilford Press. 220–235.

Järviluoma, Helmi. 2005. Äänimaisema ja sosiaalinen muisti. Teoksessa *Kuultava menneisyys: suomalaista äänimaiseman historiaa.* Toim. Outi Ampuja ja Kaarina Kilpiö. Turku: Turun historiallinen yhdistys. 71–95.

Järviluoma, Helmi. 2006. Turvallisuuden tunne, äänimaisema ja eletty tila lapsuudenmuistoissa. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö ja Heikki Uimonen. Helsinki: SKS. 23–40.

Järviluoma, Helmi ja Koivumäki, Ari ja Kytö, Meri ja Uimonen, Heikki. 2006. *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Helsinki: SKS.

Järvinen, Irma-Riitta ja Tanttu, Markku. 2005. *Pieni lintukirja: suomalaista kansanperinnettä*. Helsinki: SKS.

Kaarlenkaski, Taija. 2012. *Kertomuksia lehmästä. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Kaarlenkaski, Taija. 2013. Ystävä ja tuotantoväline: lehmä suomalaisten kirjoitetuissa kertomuksissa: lectio. *Elore* 20 (1): 187–193. http://www.elore.fi/arkisto/1_13/kaarlenkaski.pdf [tark. 15.1.2016].

Kallio, Kati. 2009. Kehtolaulun poetiikkaa. Teoksessa *Korkeempi kaiku. Kalevalaseuran vuosikirja* 88. Toim. Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Helsinki: SKS. 127–137.

Kallio, Kati. 2013. *Laulamisen tapoja. Esitysareena, rekisteri ja paikallinen laji länsi-inkeriläisessä kalevalamittaisessa runossa.* Helsinki: Helsingin yliopisto. Verkkolähde http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9566-5 [tark. 15.1.2016].

Kallio, Kati 2015. Kalevalamitta oppineiden käytössä uuden ajan alun Suomessa. *Elore* 22 (1): 1–30. www.elore.fi/arkisto/1_15/kallio.pdf [tark. 15.1.2016].

Kallio, Kati & Lehtonen, Tuomas & Timonen, Senni & Järvinen, Irma-Riitta & Leskelä, Ilkka (tulossa). *Laulut ja kirjoitukset: Suullinen ja kirjallinen kulttuuri uuden ajan alun Suomessa.* Helsinki: SKS.

Kaivola-Bregenhøj, Annikki. 1988. *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: SKS.

Koski, Kaarina. 2011. *Kuoleman voimat: kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä.* SKST 1313. Helsinki: SKS.

Kuha, Miia. 2016: *Pyhäpäivien vietto varhaismodernin ajan Savossa (vuoteen 1710)*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuusi, Matti. 1953. *Vanhan kansan sananlaskuviisaus: suomalaisia elämänohjeita, kansanaforismeja, lentäviä lauseita ja kokkapuheita vuosilta 1544–1826*. Porvoo: WSOY.

Lehtonen, Tuomas M. S. 1999. Piae Cantiones. Teoksessa *Finlands svenska litteraturhistoria. Första delen: Åren 1400–1900*. Toim. Johan Wrede. Helsingfors ja Stockholm: Svenska Litteratursällskapet i Finland ja Bokförlaget Atlantis. 41–50.

Lehtonen, Tuomas M. S. 2012. Suvivirsi. Teoksessa Maailman paras maa. Toim. Anu Koivunen. Helsinki: SKS. 224–246.

Mikkola, Kati. 2013. Kansanrunouden kokoelmat: kerääjinä kuuliaisia avustajia ja visionäärejä. Teoksessa *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toim. Leea Laitinen ja Kati Mikkola. Helsinki: SKS.

MA9 Maatalousympäristöjen pesimälinnut. 29.2.2016 (päivitetty). *Luonnontila.fi.* http://www.luonnontila.fi/fi/elinymparistot/maatalousymparistot/ma9-maatalousymparistojen-pesimalinnut [tark. 20.11.2016]

Nenola, Aili. 2002. *Inkerin itkuvirret. Ingrian Laments*. SKST 735. Helsinki: SKS.

Oatley, Keith ja Jenkins, Jennifer M. 1996. *Understanding Emotions*. Cambridge (MA): Blackwell Publishers.

Siikala, Anna-Leena. 2012. *Itämerensuomalaisten mytologia*. SKST 1388. Helsinki: SKS.

Siikala, Anna-Leena ja Siikala, Jukka. 2005. *Return to Culture: Oral Tradition and Society in The Southern Cook Islands.* FFC 287. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.

Silvasti, Niina. 2001. *Talonpojan elämä: tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista.* Helsinki: SKS.

Stark, Eija. 2011. *Köyhyyden perintö: tutkimus kulttuurisen tiedon sisällöistä ja jatkuvuuksista suomalaisissa elämäkerta- ja sananlaskuaineistoissa*. Helsinki: SKS.

Tarkka, Lotte. 2013. *Songs of the Border People: Genre, Reflexivity, and Performance in Karelian Oral Poetry*. Folklore Fellows' Communications 305. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

Tedlock, Dennis. 1983. *The Spoken Word and the Work of Interpretation*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Uimonen, Heikki. 2014: Hiljaisuuden ja melun tekstit – äänimaiseman kulttuurinen rakentuminen. Teoksessa *Huutoja hiljaisuuteen. Ihminen ääniympäristössä*. Toim. Outi Ampuja & Miikka Peltomaa. Helsinki: Gaudeamus. 303–327.

Uimonen, Heikki. 2006. Mieluisat ja meluisat – ääniympäristön veto ja vastenmielisyys. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö ja Heikki Uimonen. Helsinki: SKS. 55–67.

Vepsäläinen, Ville 2011a: Törmäpääsky (Riparia Riparia). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi [tark. 20.11.2016].

Vepsäläinen, Ville 2011b: Haarapääsky (Hirundo Rustica). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi ([tark. 20.11.2016].

Vepsäläinen, Ville 2011c: Räystäspääsky (Delichon urbicum). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi [tark. 20.11.2016].

Vepsäläinen, Ville 2011d: Laulujoutsen (Cygnus Cygnus). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi [tark. 20.11.2016].

Vepsäläinen, Ville 2011e: Kottarainen (Sturns Vulgaris). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi [tark. 20.11.2016].

Vepsäläinen, Ville 2011f: Tervapääsky (Apus Apus). Teoksessa *Suomen III Lintuatlas*. Toim. Jari Valkama, Ville Vepsäläinen ja Aleksi Lehikoinen. Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. http://atlas3.lintuatlas.fi [tark. 20.11.2016].

NAURAVAT KALLIOT:

POHJOIS-SUOMEN PYHIEN PAIKKOJEN KAIKUTUTKIMUS

RIITTA RAINIO, TIINA ÄIKÄS,
ANTTI LAHELMA & KAI LASSFOLK

Tuntuu lähestulkoon itsestään selvältä oletukselta, että musiikki ja äänet ovat olleet tärkeitä menneisyyden ihmisille, samaan tapaan kuin meillekin. On kuitenkin kestänyt kauan, että tämä ajatus on saanut käytännön merkitystä tai sovelluksia menneisyyttä tutkivassa arkeologiassa. Vaikka äänet sinänsä ovat luonteeltaan katoavia, niiden tuottamiseen käytetyt soittimet ja akustiset tilat säilyvät ja tekevät äänellisten ilmiöiden ja kokemusten tutkimisesta periaatteessa mahdollista. Cajsa Lundin (1974; 1981), Iégor Reznikoffin ja Michel Dauvoisin (1988) sekä Steven Wallerin (1993) kaltaisten tutkijoiden pioneerityö on parin viime vuosikymmenen aikana synnyttänyt uuden, arkeoakustiikaksi kutsutun tutkimusalan, jossa muinainen musiikki, äänet sekä arkeologisten kohteiden akustiikka ovat tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena (Scarre & Lawson 2006; Eneix 2014; Till 2014).

Vuonna 2013 käynnistyneessä arkeoakustisessa tutkimusprojektissa tutkimme Pohjois-Suomessa sijaitsevien muinaisten pyhien paikkojen akustiikkaa (Rainio *et al.* 2014). Tutkimuskohteitamme ovat esihistorialliset kalliomaalaukset ja saamelaiset seidat, pystysuorat ja suoraan veteen putoavat kalliot, joita menneisyyden ihmiset ovat maalanneet tai kunnioittaneet uhrilahjoilla. Molemmat muinaisjäännöstyypit on yhdistetty poikkeukselliseen, anomaaliseen akustiikkaan. Kalliomaalausten tapauksessa kyse on lähinnä subjektiivisista kuulohavainnoista tai yksinkertaisista kallioilla suoritetuista kokeista (Reznikoff 1995; Lahelma 2008), mutta seitojen tapauksessa etnografiset lähteet kertovat uhraamiseen liittyneestä rituaalisesta äänenkäytöstä sekä kalliosta kuuluneesta kaiusta (vrt. Paulaharju 1932; Itkonen 1948). Pystysuorien kallioiden synnyttämät kaiut saattoivat olla tärkeitä maalaamiseen ja uhraamiseen liittyneissä rituaaleissa, joissa kommunikoitiin näkymättömien henkien kanssa. Kalliot saatettiin mieltää pyhiksi juuri niiden antaman kaiun takia. Paikat tarjoavat siis tilaisuuden

tehdä havaintoja ja päätelmiä muinaisen uskomusmaailman ja äänimaiseman välisestä suhteesta.

Arkeoakustiikan suosion kasvaessa on kasvanut myös huoli sen piirissä tehtävän tutkimuksen tieteellisestä tasosta (esim. Drake 2012). Esipuheessaan alan viimeaikaiseen konferenssijulkaisuun Ezra Zubrow (2014) kirjoittaa: ”[Arkeoakustiikassa] ei ole yleisesti hyväksyttyjä teorioita, yleisesti hyväksyttyjä metodologioita tai yleisesti hyväksyttyä dataa... vielä.” Omassa tutkimuksessamme pyrimme osaltamme vastaamaan haasteeseen ja kehittämään arkeologisten kohteiden akustiseen tutkimukseen soveltuvia kenttätyö- ja äänianalyysimenetelmiä. Tallennamme tutkittavien pyhien paikkojen impulssivasteen kartoitettujen mittauspisteiden, kontrolloitujen herätesignaalien ja tarkoitusta varten suunnitellun äänityslaitteiston avulla. Analysoimme impulssivasteen sisältämät kaiut ja muut heijastukset äänenvoimakkuuden- eli amplitudin-, äänenpainetason-, taajuusalueen-, vastausajan-, heijastavan pinnan etäisyyden-[10] ja saapumissuunnan- eli tulokulmankaltaisilla kvantitatiivisilla määreillä. Informaation avulla pyrimme määrittämään paikkojen akustiset ominaispiirteet sekä päättelemään, miltä paikoilla muinoin suoritetut rituaalit kuulostivat.

Kalliomaalaukset ja seidat eroavat toisistaan monin tavoin. Suurimmat erot liittyvät ajoitukseen sekä siihen, ettei seitakallioissa tai -kivissä ole maalauksia. Useimmat seidat eivät myöskään ole pystysuoria kallioita eli pahtoja, vaan yksittäisiä suurikokoisia kiviä. Pohjois-Suomessa, lähellä järvenpintaa sijaitsevia kalliomaalauksia ei voi ajoittaa vedenkorkeuden vaihtelujen perusteella, mutta Etelä- ja Keski-Suomessa samanlaiset maalaukset ajoittuvat kivi- ja varhaismetallikaudelle, vuosiin 5200–1000 BC (Lahelma 2008). Tyylillisten piirteiden takia pohjoisen maalaukset on syytä ajoittaa samoin. Seidat puolestaan liittyvät rautakauden ja historiallisen ajan saamelaisten uskomusperinteeseen. Perinteen alkuperä on tuntematon, mutta paikoilta tavattavat uhrilöydöt ajoittuvat Suomen alueella 1000–1600-luvuille (Äikäs 2015). Tuoreimmat löydöt ajoittuvat viime

---

10 Heijastavan pinnan etäisyys mittauspisteestä lasketaan kaavalla T / 2 x c, jossa T on kaiun vastausaika (s) ja c äänitysajankohdan lämpötilasta riippuva äänennopeus (m/s).

vuosiin. Vaikka arkeologisen tiedon valossa vaikuttaisi siltä, että kalliomaalausten ja seitojen välillä on parin tuhannen vuoden aukko, useiden tutkijoiden mukaan aukko on näennäinen (esim. Luho 1971; Núñez 1995; Lahelma 2012). Paikkojen topografia, kallioiden muoto sekä samanlaiset uhrauskäytännöt viittaavat siihen, että seitaperinne on kalliomaalausperinteen läheinen sukulainen, ehkäpä jopa suora jälkeläinen. Tähän viittaavat myös kalliomaalausten ja saamelaisten noitarumpujen samanlaiset kuva-aiheet. Vertailemalla seitojen ja kalliomaalausten akustiikkaa saatamme siis jäljittää äänellistä perinnettä, joka jatkui Pohjois-Suomen alueella pitkään, jopa tuhansia vuosia.

VÄRIKALLION JA JULMAN-ÖLKYN KALLIOMAALAUKSET

Värikallion ja Julman-Ölkyn kalliomaalaukset sijaitsevat Suomussalmen ja Kuusamon välisellä asumattomalla rajaseudulla, vain 3,5 kilometrin päässä toisistaan. Ympärillä levittäytyvät karut, vesistön pirstomat erämaat kuuluvat Valtion retkeilyalueeseen ja vuodesta 2017 lähtien perustettavaan Hossan kansallispuistoon. Esihistoriallisella ajalla alue oli tärkeiden vesireittien solmukohdassa. Kapean Somerjärven pohjoisrannalla sijaitseva Värikallion kalliomaalaus on yksi Suomen suurimmista ja tunnetuimmista (Kuva 1). Sileään, pystysuoraan ja suoraan veteen putoavaan kallioon tehty maalaus kattaa 10,5 metriä leveän ja 2,3 metriä korkean alueen ja käsittää ainakin 60 erillistä kuvahahmoa (Kivikäs 1995; Lahelma 2008, liite 3). Punamultavärin leviämisen vuoksi kaikkia hahmoja ei voi tunnistaa, mutta useimmat esittävät hirviä tai peuroja ja kolmiopäisiä ihmisiä. Mukana on myös suippokorvainen tai sarvipäinen ihminen, geometrisia kuvioita sekä muutamia muitakin eläimiä, kuten mahdollisia sisiliskoja tai majavia. Maalauksen dokumentoineen Jussi-Pekka Taavitsaisen (1979) mukaan lähimmät kuvalliset vastineet maalaukselle löytyvät Nämforsenin ja Zalavrugan kivikautisista kalliopiirroksista Pohjois-Ruotsista ja Luoteis-Venäjältä (ks. Hallström 1960; Savvateev 1970).

Julma-Ölkky-nimisen järven itärannalla sijaitseva samanniminen kalliomaalaus on Värikallion maalausta huomattavasti pienempi ja vaatimattomampi. Sileään, pystysuoraan ja suoraan veteen putoavaan kallioon tehty maalaus koostuu kolmesta tai neljästä hahmosta: pienestä 21 senttimetriä pitkästä hirvestä,

Kuva 1: Värikallion kalliomaalaus. (Valokuva Tiina Äikäs.)

kahdesta samaa kokoluokkaa olevasta ihmisestä sekä mahdollisesta toisesta hirvestä (Kivikäs 1995; Lahelma 2008, liite 3). Maalauskallio itsessään ja Julma-Ölkky -järvi ovat kuitenkin kaukana vaatimattomasta. Suomen suurimman, maan halkeamaan syntyneen rotkojärven pituus on yli 3 kilometriä ja leveys 10–80 metriä. Äkkijyrkät kalliorannat kohoavat jopa 50 metrin korkeudelle järven pinnasta. Pinnan alla ne ulottuvat 30–50 metrin syvyyteen. Molempien maalausten edustalle pääsee ainoastaan veneellä tai talvella jäätä pitkin. Koska maalaukset sijaitsevat 0,2–2,5 metrin korkeudella järven pinnasta, pinnankorkeus ja täten myös akustiikka ovat ilmeisesti säilyneet muuttumattomina tuhansia vuosia.

TAATSIN SEITA JA TAATSINKIRKKO

Kittilässä sijaitseva Taatsin seita sekä vieressä oleva Taatsinkirkko-niminen kallio ovat saamelaisten tunnetuimpia uhripaikkoja Suomen Lapissa (Kuva 2). Molemmat mainitaan kirjallisissa lähteissä 1820-luvulta alkaen (Fellman 1906,

167; Andersson 1914; Paulaharju 1922, 160–162; 1932; Äyräpää 1931). Paikalla vierailevia turisteja johdattavat opastaulut, sillä paikka luetaan valtakunnallisesti merkittäviin kulttuuriympäristöihin. Alueella on myös Metsähallituksen suojelumetsä. Opettaja ja etnografi Samuli Paulaharju (1932, 50) kertoo, että Taatsin seidaksi kutsutun patsasmaisen kalliomuodostuman päällä oli ennen poron- ja peuransarvia ja luita sekä kalanpäitä. Vuonna 2008 suoritetuissa arkeologisissa kaivauksissa paikalta löytyi poron- tai peuran-, kalan- ja metsonluita. Radiohiiliajoitusten mukaan hauenluut olivat peräisin 1000–1100-luvuilta ja edustivat näin vanhimpia Suomessa ajoitettuja seitoihin liittyviä uhreja. Poron- tai peuranluut olivat mahdollisesti peräisin 1900-luvulta ja viittasivat huomattavasti myöhäisempään uhraustraditioon. (Salmi *et al.* 2011; Äikäs 2011.) Tarkasteltaessa kaikkea Suomen alueen seidoilta ajoitettua uhrimateriaalia näyttäisi siltä, että eläinuhrit lakkasivat 1600-luvulla, minkä jälkeen uhraustoiminta sai uudenlaisia, sekä paikalliseen perinteeseen että uuspakanuuteen ja turismiin liittyviä muotoja (Äikäs 2011; Äikäs & Salmi 2013; Äikäs & Spangen 2015).

Kuva 2: Taatsin seita ja Taatsinkirkko (taka-alalla). (Valokuva Anssi Malinen.)

Taatsinkirkon pystysuora kallio eli seitapahta kohoaa jyrkkärantaisen Rotkojärven pohjoisrannalla 150 metriä Taatsin seidasta länsiluoteeseen. Myös Taatsinkirkkoon liittyy uhraustoiminnasta kertovaa perinnettä, mutta tätä ei ole pystytty vahvistamaan arkeologisesti. Paulaharju (1932, 50) korostaa kaiun merkitystä kallioon liittyneissä rituaaleissa:

> Vesi juoksee siellä ja tippuu ja ottaa kaijun niinkuin saarnattaisiin siellä. Se on niinkuin huone. Sanothan, että se on jättiläisten tekemä. Lappalaiset ovat laittanhet uhriaan siellä päällä, poronsarvia ja kalanpäitä, peuransarvia ja luita. [...] Taatsinkirkon alla ovat lappalaiset laulanhet seitarukouksiansa. Se kun kumisi, siksi siellä lauloivat.

Paulaharjun nimettömäksi jäävän informantin mukaan saamelaiset kiinnittivät siis Taatsinkirkolla huomiota kaikuun ja liittivät sen mukaan rituaalisiin käytäntöihin. Ilmaus ”seitarukous” on erityisen kiinnostava, sillä se viittaa jonkinlaiseen uhrilauluun sekä saamelaisten maagiseen laulutapaan, joikuun. Maagisen luonteensa vuoksi joiku liittyi läheisesti myös šamaaniin eli noitaan sekä tämän tärkeimpään työvälineeseen, rumpuun.

KARTOITUS

Kenttätyöt toteutettiin kahdessa eri vaiheessa. Ensimmäiset äänitykset kaikilla kolmella kohteella tehtiin elokuussa 2013 soutu- tai moottoriveneestä. Veneen avulla tutkimusryhmämme pääsi liikkumaan verrattain nopeasti ja helposti järvillä, mutta ongelmaksi muodostui mittauslaitteiden pitäminen paikoillaan äänitysten aikana; tyynelläkin säällä vene pyrki kääntymään ja liikkumaan virtauksen mukana. Tästä syystä jatkoäänitykset tehtiin talvella jäältä. Värikalliolle ja Julmalle-Ölkylle palattiin maaliskuussa 2014 ja Taatsinkirkolle huhtikuussa 2015.

Kesällä maalauskallioiden ja seitapahdan lähistöltä sekä kauempaa rotkojärveltä valittiin 15 mittauspistettä, jotka merkittiin köyden ja metallipainojen avulla pohjaan ankkuroiduilla poijuilla. Pisteet kartoitettiin GPS-laitteella. Poijut sekä alueet kallioiden ympärillä kartoitettiin myös 3D-malliin käyttäen Leica

ScanStation 2 -laserskanneria, joka oli sijoitettuna Värikalliota, Julmaa-Ölkkyä ja Taatsinkirkkoa vastapäätä oleville rannoille. Poijujen käyttäminen mittauspisteinä osoittautui kuitenkin hankalaksi, sillä aallot ja virtaukset liikuttivat niitä äänityspäivän aikana jopa seitsemän metriä. Myös tästä syystä jatkoäänitykset päätettiin tehdä talvella. Jatkoäänityksissä mittauspisteitä oli kussakin kohteessa vain muutama, mutta ne sijaitsivat stabiilisti jään pinnalla maalauskallioiden ja seitapahdan edustalla. Pisteet kartoitettiin RTK GPS -laitteella, jonka tarkkuus yltää yhteen senttimetriin. Lopuksi akustinen data kustakin mittauspisteestä yhdistettiin sijaintitietoon ArcGIS-paikkatieto-ohjelmalla.

ÄÄNITYSLAITTEISTO

Kesällä käytetty äänityslaitteisto koostui nelikanavaisesta Zoom H4n -äänentallentimesta (näytteenottotaajuus 48 kHz, näytteen koko 16 bittiä) ja kahdesta pallokuvioisesta Neumann KM 183 -mikrofonista. AB-stereoparin muodostaneet KM 183 -mikrofonit ja H4n:n sisäinen mikrofoni asetettiin tasasivuisen kolmion muotoon ja sijoitettiin veneen keulaan. Mikrofonien keskinäinen etäisyys asetelmassa oli 22 senttimetriä. KM 183 -paria käytettiin päämikrofonina, jolla mitattiin jälkikaiunta-aikaa, spektriä ja kaikujen tulokulmaa. H4n:n sisäinen mikrofoni toimi puolestaan tukimikrofonina, josta saatiin referenssisignaali tulokulman laskemista ja XY-stereokuva audiodemonstraatioita varten. Herätesignaalina käytettiin starttirevolverin laukausta sekä demonstraatiotarkoituksiin myös taputusta, puista perkussiolevyä ja luupillejä. Menetelmän suurin heikkous oli samasta veneestä laukaistun voimakkaan herätesignaalin leikkautuminen, mutta heijastukset voitiin useimmiten tallentaa yliohjautumatta. Toista heikkoutta eli veneeseen sijoitetun mittauslaitteiston epävakautta kompensoitiin analyysivaiheessa pyöristämällä tulokulmalaskennan tuloksia.

Talviäänityksiä varten välineistöä paranneltiin monin tavoin (Kuva 3). Äänityslaitteisto koostui nyt monikanavaisesta Zoom H6 -äänentallentimesta (96 kHz, 24 bittiä) ja neljästä KM 183 -mikrofonista, jotka asetettiin tasasivuisen tetraedrin muotoon. Mikrofonien keskinäinen etäisyys tarkoitusta varten valmistetussa tetraedritelineessä oli 40 senttimetriä. Asetelma mahdollisti kaikujen

tulokulman mittaamisen kolmiulotteisessa tilassa. Herätesignaalina käytettiin logaritmista sinipyyhkäisyä, siniääni- ja kohinapurskeita sekä valmiiksi äänitettyä rummutusta, naisen ääntä, puhetta ja naurua. Nämä aiempaa monipuolisemmat herätteet soitettiin Zoom H4n -äänentallentimella sekä ympärisäteilevällä dodekaedrikaiuttimella, 5–10 metrin päässä mikrofoneista. Sinipyyhkäisyt jälkikäsiteltiin Angelo Farinan (2000) kehittämällä dekonvoluutio-menetelmällä. Menetelmän ansiosta impulssivasteiden dynaaminen tarkkuus parantui huomattavasti kesällä tehdyistä äänityksistä. Menetelmän haittapuolia olivat laitteiston kasvanut koko sekä siitä aiheutuneet logistiset ongelmat. Raskaamman välineistön kanssa oli toimittava myös kylmissä lämpötiloissa, sillä sen käyttö edellytti vakaata jäänkaltaista alustaa.

Kuva 3: Äänityslaitteisto Julman-Ölkyn maalauskallion edustalla. (Valokuva Riitta Rainio.)

ÄÄNIANALYYSIT

Äänitiedostot analysoitiin Spectutils-spektrianalyysiohjelmistolla (Lassfolk & Uimonen 2008; Lassfolk 2013; 2014). GNU Octave -matematiikkaohjelmointikieleen perustuva Spectutils koostuu tietokoneohjelmista eli funktioista, joilla voidaan analysoida äänitiedostoihin tallennettuja äänisignaaleja ja tulostaa näistä graafisia kuvaajia, kuten oskillogrammeja, äänenpainetasokuvaajia sekä Fourier-muunnokseen perustuvia spektrogrammeja ja sonogrammeja. Tutkimuksen aikana ohjelmistoon kirjoitettiin myös uusia Octave-funktioita kaikujen tulokulman laskemista varten. Kesällä tehdyissä, ensimmäisen sukupolven äänityksissä tulokulman laskeminen tehtiin käsin. Talvella tehtyjen, toisen sukupolven äänitysten analyysia varten kirjoitettiin ristikorrelaatiofunktio, joka laskee heijastuksen tulokulman automaattisesti horisontaali- ja vertikaalisuunnassa.

Sekä starttirevolverilla että sinipyyhkäisyllä tuotettuja impulssivasteita käytettiin kaikujen spektrin eli taajuusjakauman ja jälkikaiunta-ajan analysoimiseen. Impulssivasteiden oskillogrammikuvaajien alustavassa tarkastelussa huomasimme, että kalliot tuottavat selvästi erottuvia heijastuksia, joiden tulokulma on laskettavissa tarkasti mikrofonien välisen etäisyyden ja heijastuvan impulssin saapumisaikaerojen perusteella. Ensimmäisen sukupolven laitteistolla tehtyjen äänitteiden tulokulmat laskettiin 360°:n horisontaalisella tasolla seuraavan kaavan avulla:

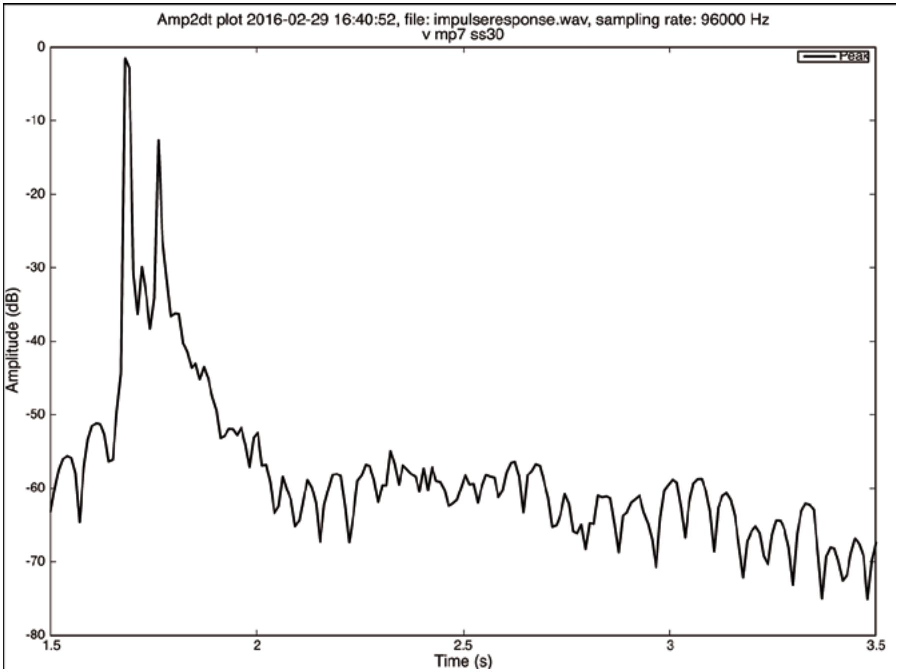
$$\theta = \cos^{-1}\left[\frac{\Delta t_{AB}}{\Delta t_{MAX}}\right]$$

Siinä Δt_{AB} on heijastuvan impulssin saapumisaikaero KM 183 -mikrofoneihin (sekunneissa) ja Δt_{MAX} suurin mahdollinen saapumisaikaero näiden mikrofonien välillä. Suurin mahdollinen aikaero saadaan jakamalla mikrofonien välinen etäisyys (cm) ja äänitysajankohdan lämpötilasta riippuva äänennopeus (cm/s) keskenään. Toisen sukupolven laitteistolla tehtyjen äänitteiden analyysissa sovellettiin samaa kaavaa, mutta kolmiulotteiseen avaruuteen laajennettuna. Neljän mikrofonisignaalin tuottaman suuren datamäärän vuoksi tulokulmien laskentaan kehitettiin mikrofonikanavien väliseen ristikorrelaatioon perustuva funktio, joka etsii yksittäisen heijastuvan impulssin saapumisajan kuhunkin mikrofoniin ja

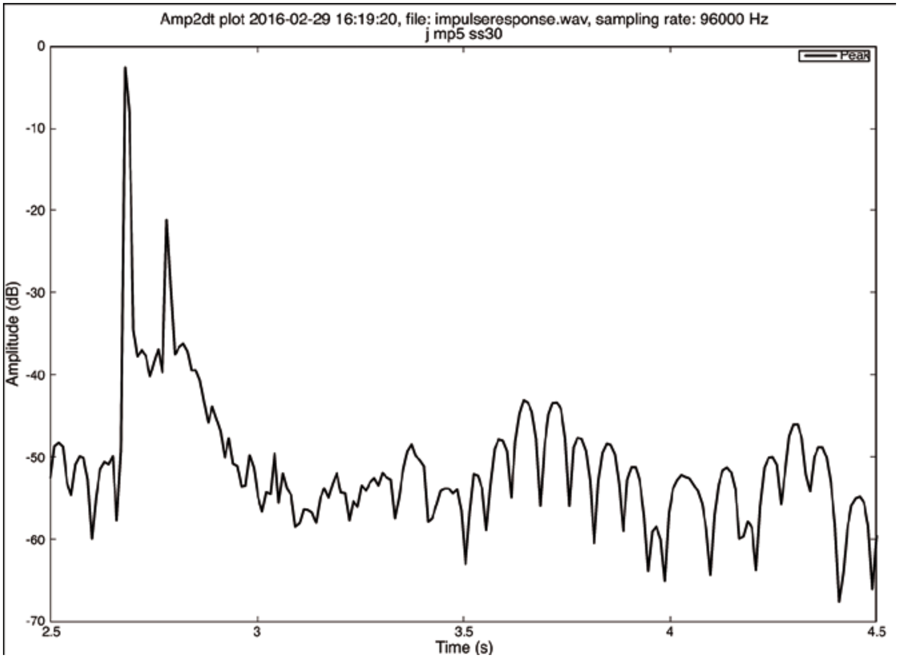
laskee näiden perusteella heijastukselle ±180°:n horisontaalikulman (atsimuutti) ja ±90°:n vertikaalikulman (elevaatio). Lopullisessa analyysissa nämä äänilähteeseen eli dodekaedrikaiuttimeen suhteutetut tulokulmat muunnetaan globaaliin (maantieteelliseen) koordinaatistoon.

KAIUT PYHISTÄ KALLIOISTA

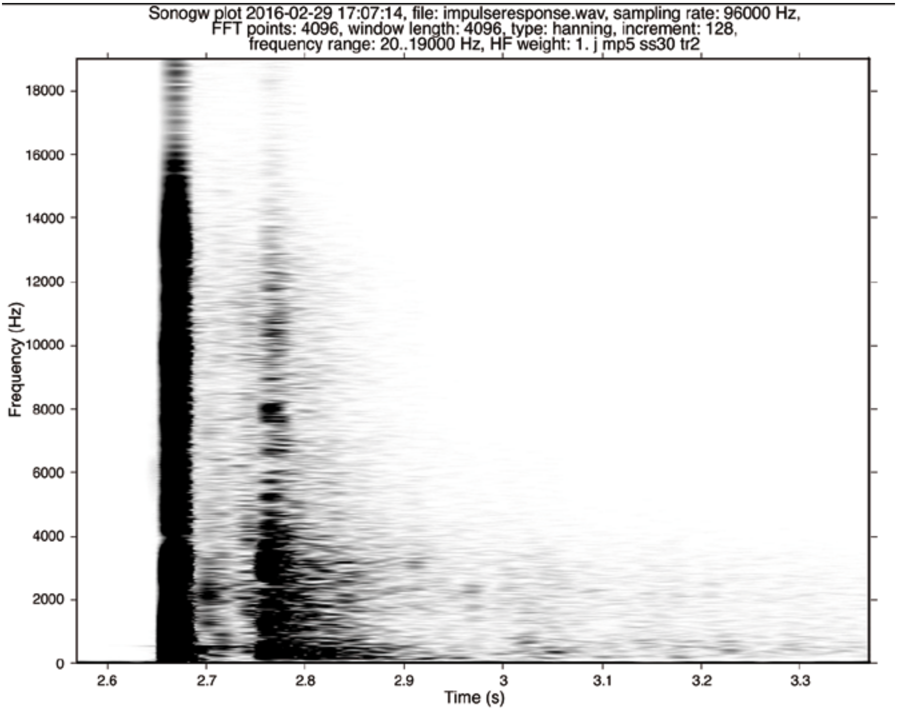
Kun herätesignaali soitetaan tai laukaistaan Värikallion ja Julman-Ölkyn maalauskallioiden tai Taatsinkirkon seitapahdan edustalla, ääni heijastuu takaisin lähettäjälle. Tämä heijastus eli kaiku on kuultavissa paljain korvin ja nähtävissä äänianalyysikuvaajissa, joissa se näyttäisi toistavan annetun herätteen melko tarkasti. Oskillogrammeissa ja äänenpainetasokuvaajissa kaikua edustava piikki on korkea ja sykäysmäinen, mikä osoittaa, että ääni on voimakas ja rakenteellisesti annetun herätteen kaltainen (Kuva 4). Sonogrammit paljastavat, että kaiku sisältää kaikki herätteen taajuudet (20–20 000 Hz) tai ainakin valtaosan näistä, jopa useiden kymmenien metrien päässä kalliosta (Kuva 5). Kaiun vastausaika vaihtelee mittauspisteestä toiseen ja vastaa kyseisen pisteen etäisyyttä maalauskalliosta tai seitapahdasta. Noin kymmenen metrin päässä kalliosta ääni heijastuu takaisin niin nopeasti (noin 0,06 s), että sitä tuskin ehtii erottaa alkuperäisestä signaalista. Kauempana ääni heijastuu takaisin hitaammin, mutta voimakkuus on toisaalta vaimeampi. Paras kuunteluetäisyys vaikuttaisi olevan 30–50 metriä, jolloin vastausaika on 0,2–0,3 sekuntia. Saapumisaikaerot mikrofonien välillä osoittavat kiistatta, että kaiku saapuu maalauskallioiden ja seitapahdan suunnasta, tarkalleen ottaen juuri näistä kallioista (Kuva 6). Paikan päällä tulosuunta on myös selvästi kuultavissa. Tällainen voimakas vastaus tutkittavista kallioista ei oikeastaan ole yllätys. Sileät ja kovat kallioseinämät ovat heijastuskyvyltään herkkiä ja heijastavat edelleen lähes kaiken niihin saapuvan äänienergian (esim. Waller *et al.* 1999, 180–182; Egan 2007, 52, 89, 93). Seinämien laaja pinta-ala (130–400 m^2) ja järvelle viettävä kallistuskulma (noin 100°) varmistavat, että suuri määrä energiaa palautuu takaisin lähettäjälle, myös talvella, sillä nämä pystysuorat pinnat ovat aina paljaana lumesta.

Kuva 4 a): Herätesignaali ja Värikallion maalauskalliosta kuuluva kaiku (etäisyys kallioon 12 m, lämpötila +2 °C).

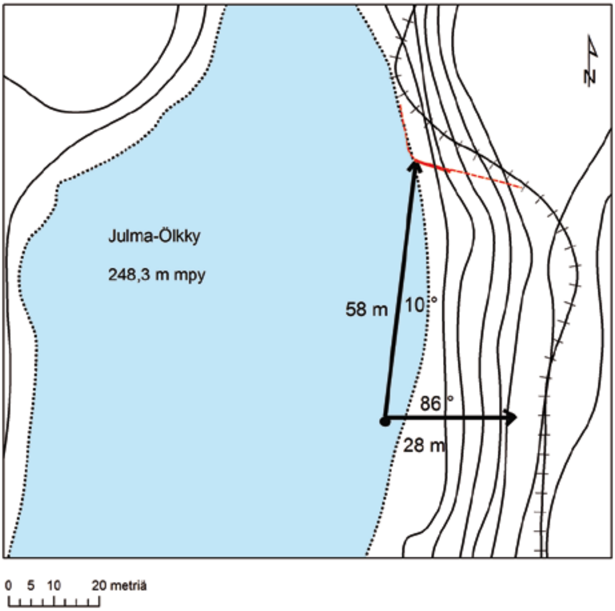

Kuva 4b): Herätesignaali ja Julman-Ölkyn maalauskalliosta kuuluva kaiku (etäisyys kallioon 16 m, lämpötila +2 °C).

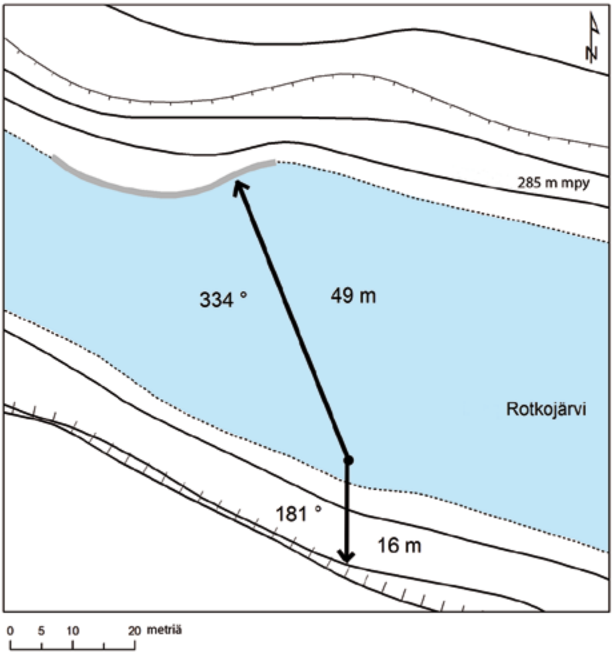

Kuva 5: Herätesignaali ja Julman-Ölkyn maalauskalliosta kuuluva kaiku (etäisyys kallioon 16 m, lämpötila +2 °C).

Kuva 6 a): Kaikujen tulokulma ja äänitteestä laskettu heijastavan pinnan etäisyys Julman-Ölkyn kalliomaalauksella (etäisyys kallioon 58 m, lämpötila -13 °C). Kalliomaalaus sijaitsee punaisella merkityssä kohdassa (punainen katkoviiva on hahmotelma maalauskallion muodosta).

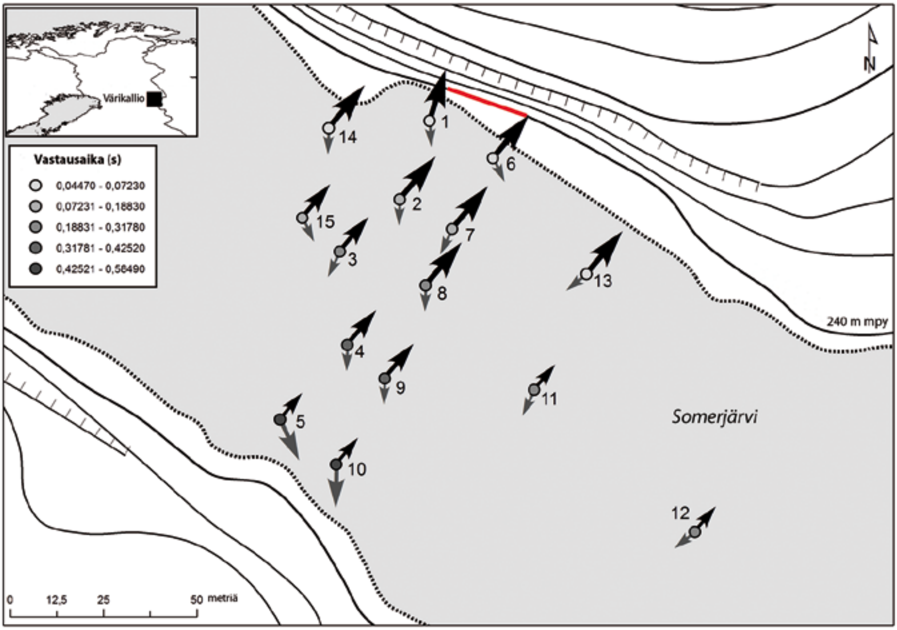
Kuva 6 b): Kaikujen tulokulma ja äänitteestä laskettu heijastavan pinnan etäisyys Taatsinkirkon seitapahdalla (etäisyys kallioon 49 m, lämpötila +8 °C). Seitapahta sijaitsee harmaalla merkityssä kohdassa.

MUUT KAIUT ROTKOJÄRVILLÄ

Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsinkirkon kallioista kimpoavat kaiut eivät ole ainoita tutkimuskohteissa kuultavia kaikuja, päinvastoin. Erityisesti kesällä useita muitakin kaikuja voidaan kuulla ja tallentaa kallioiden läheisyydessä sekä kauempana kapeilla rotkojärvillä. Yksikään valitsemistamme mittauspisteistä ei ole täysin kaiuton. Useissa pisteissä voidaan kuulla kaksin- tai jopa kolminkertaisia kaikuja. Äänianalyysikuvaajien mukaan nämä kaiut eivät ole herätesignaalin tarkkoja kopioita, vaan paljon hiljaisempia, pitkäkestoisempia ja taajuusalueeltaan rajoitetumpia (350–5000 Hz). Korkeimmat ja matalimmat taajuudet, mikäli ylipäätään heijastuvat, vaimenevat nopeasti matkan varrella. Enimmäkseen nämä kaiut kuulostavat saapuvan rotkojärvien vastakkaisilta rannoilta, jotka tutkittavissa kohdissa ovat 40–100 metrin päässä toisistaan. Tulokulmien laskenta vahvistaa tämän kuulohavainnon (Kuva 7). Järvien keskellä vastakkaisilta rannoilta saapuvat kaiut kuuluvat lähes päällekkäin, rannan tuntumassa puolestaan peräkkäin. Rantaviivalla tältä samalta rannalta tuleva kaiku osuu yhteen herätteen kanssa ja jää sen vuoksi kuulumattomiin. Tällainen kaikuisa akustiikka on todennäköisesti tyypillinen kapeille rotkojärville, joissa molemmat rannat ovat jyrkkiä ja kallioisia. Rosoiset kalliorannat eivät kuitenkaan ole heijastuskyvyltään yhtä herkkiä kuin Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsinkirkon huomiota herättävän sileät kalliot. Lisäksi talvella nämä rosoiset pinnat ovat lähestulkoon heijastuskyvyttömiä paksun lumipeitteen takia.

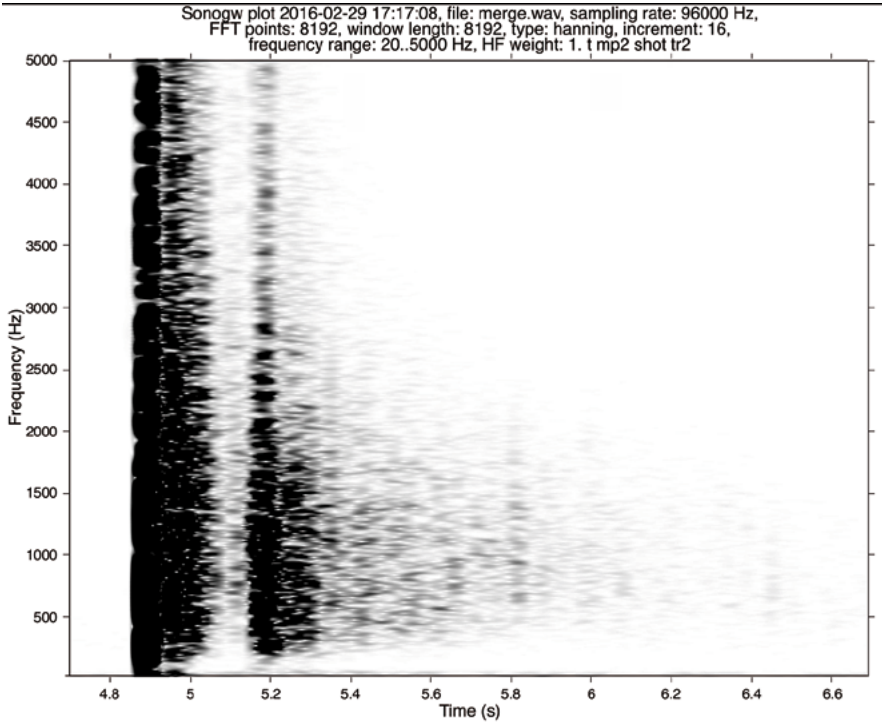
Kuva 7: Mittauspisteet ja niissä kuullut kaiut Värikallion kalliomaalauksella kesällä 2013: nuolen suunta = kaiun tulokulma, nuolen koko = kaiun amplitudi (0–0.1, 0.11–0.5, 0.51–0.99, > 1), nuolen väri = kaiun rakenne (musta = kaksinkertainen, harmaa = moninkertainen), mittauspisteen väri = pohjoissuunnasta kuuluvan kaiun vastausaika. Kalliomaalaus sijaitsee punaisella merkityssä kohdassa.

TÄRYKAIUT KALLIOSTA TOISEEN

Värikalliolla ja Taatsinkirkolla voidaan tallentaa myös rakenteeltaan monimutkaisempia kaikuja. Maalauskallion ja seitapahdan edustalla ääni kimpoaa takaisin kalliosta ja vastarannalta, mutta oskillogrammit ja sonogrammit paljastavat, että näillä heijastuksilla on myös eräänlainen värähtelevä häntäosa, noin sekunnin kestoinen jälkikaiunta (Kuva 8). Lisäksi jälkikaiunnassa on intensiteettipiikkejä eli äänenvoimakkuuskorostumia enemmän tai vähemmän säännöllisin väliajoin. Intensiteettipiikit paljastavat, että ääni koostuu itse asiassa useista peräkkäisistä kaiuista, joista jälkimmäiset eivät ole kuultavissa erillisinä, vaan lievänä tärinänä jälkikaiunnassa. Tämä voisi viitata siihen, että kyseessä on niin kutsuttu tärykaiku, jossa ääni heijastuu ensin toiselta rannalta, sitten vastapäiseltä rannalta ja jää sen jälkeen poukkoilemaan rantojen välille (vrt. Egan 2007, 61, 109, 112). Vähintään neljä peräkkäistä suunnanvaihdosta tai heijastusta voidaan laskea Värikalliolla ja Taatsinkirkolla. Julmalla-Ölkyllä tällaiset heijastukset puuttuvat kuvaajista, mutta tämä on ilmeistä, koska

maalauskallio sijaitsee poikittain kapeaan rotkojärveen nähden, eikä sillä näin ollen ole vastarantaa. Nämä havainnot vahvistavat vaikutelmaa siitä, että tutkittavat kalliot ovat heijastuskyvyltään hyvin herkkiä. Voimakkaan yksittäisen kaiun lisäksi ne kykenevät tuottamaan toistuvan tärykaiun tai tärykaikumaisen heijastusliikkeen itsensä ja vastarannan välille.

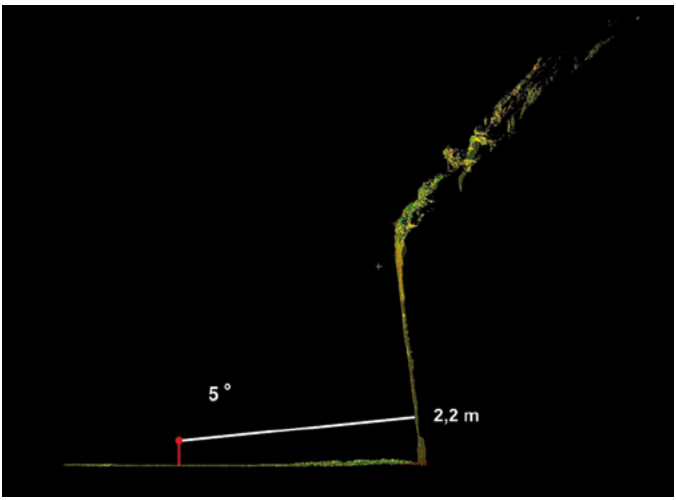

Kuva 8: Herätesignaali ja Taatsinkirkon seitapahdasta kuuluva kaiku (etäisyys kallioon 49 m, lämpötila +8 °C).

HAVAINTOHARHAT JA NAURAVAT HIRVET

Edellä mainitut kaiut ovat vaikuttavia sellaisenaan, mutta Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsinkirkon kallioiden edustalla voidaan kuulla myös jotain poikkeuksellista. Energisten herätesignaalien lisäksi kalliot heijastavat takaisin hiljaista keskustelua, naurua ja askeleita eli satunnaisia seurustelun, työn ja toiminnan ääniä. Hätkähdyttävää on se, että Värikalliolla nämä äänet vaikuttaisivat

tulevan suoraan maalatuista hirvien tai ihmisten kuvista, ikään kuin nämä puhuisivat, nauraisivat tai heräisivät henkiin. Vaikutelma syntyy varsinkin silloin, kun herätteenä toimiva sykäyksittäinen ääni, puhe tai nauru tulee kaiuttimesta. Vertikaalisen tulokulman laskenta näyttäisi tukevan tätä audio-visuaalista vaikutelmaa (Kuva 9). Paitsi lähettäjälle, ääni heijastuu maalauskallioista ja seitapahdasta myös muille paikalla olijoille, mikäli nämä sattuvat sijoittumaan tiettyihin sopiviin kulmiin suhteessa lähettäjään ja kallioon. Nämä kuulijat voivat kuulla äänen yhtä aikaa kahdesta eri suunnasta: alkuperäisestä äänilähteestä ja kalliosta. Tällainen stereoefekti on hämmentävä, sillä se synnyttää kuulijoissa sekaannusta sekä illuusion, jonka mukaan kallio yllättäen "reagoisi", "kommunikoisi" tai puuttuisi keskusteluun. Maagisesta vaikutelmasta huolimatta efektille löytyy looginen selitys. Yleisten heijastuslakien mukaan heijastavaan pintaan saapuvan ääniaallon kulma on yhtä suuri kuin pinnasta heijastuvan ääniaallon kulma (Kuttruff 2000, 33–37, 90–97, Fig. 2.1, 2.4). Tästä seuraa, että kohtisuoraan kallion edessä oleva esiintyjä voi kuulla oman äänensä kaikuna, kun taas muut paikalla olijat voivat kuulla esiintyjän äänen heijastuneena, mikäli sijoittuvat tiettyyn viistoon kulmaan kallioon nähden. Lähes samanaikaisesti tai kymmenkunta millisekuntia aiemmin nämä kuulijat kuulevat myös suoran, alkuperäisestä äänilähteestä tulevan äänen.

Kuva 9: Kaiun vertikaalinen tulokulma Värikallion kalliomaalauksella (etäisyys kallioon 12 m, lämpötila +2 °C). Maalaukset sijaitsevat 0,2–2,5 metrin korkeudella järven pinnasta. (Pysäytyskuva 3D-mallista Jari Okkonen.)

MUUT KUULOHAVAINNOT

Herätesignaalien ja kenttätyöstä aiheutuneen melun lisäksi tutkimuskohteissa ei kuulu juuri muita ääniä. Värikalliolla mitattu äänenpainetaso (LA, Amprobe SM-20) 29–30 desibeliä kertoo, että paikalla on hyvin hiljaista. Matalaan taustamelutasoon vaikuttavat paitsi erämaakohteiden syrjäinen sijainti ja huolellisesti valikoidut äänitysajankohdat, myös rotkojärvillä vallitsevat sää- ja luonnonolosuhteet. Rotkon pohjalla on suhteellisen tyyntä ja suurempaa ääntä aiheuttavat tuulet, puun oksat, pakkasessa paukkuvat rungot ja laululinnut ovat kaukana, rotkon yläpuolisilla karuilla soilla ja kankailla. Alhaalla rotkossa etualan pienet äänet korostuvat: jyrkänteiltä veteen tipahtavat vesipisarat, paikalle pyrähtävät uteliaat tiaiset sekä omien liikkeiden ja kulkuvälineiden äänet: airot, sukset, lumikengät. Järvellä liikkuvan moottoriveneen tai moottorikelkan ääni täyttää rotkolaakson useiden minuuttien ajaksi ja äänitykset on tällöin pakko keskeyttää. Ohiajavista koiravaljakoista kuuluu sen sijaan vain tiheää, vaimeaa läähätystä. Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsinkirkon edustalla vallitsevan hiljaisen äänimaiseman merkitystä korostaa se, että vain parin sadan metrin päässä kallioista alkaa kuulua virtaavan veden kohinaa. Tämä järviin laskevista puroista, vesiputouksista tai järvien laskujoista aiheutuva kohina nostaa äänenpainetasoa (LA) asteittain, niin, että se koskipaikoissa on 60–62 desibeliä. Tällaisessa taustakohinassa on mahdotonta erottaa minkäänlaisia kaikuja.

PYHÄN ÄÄNIMAISEMAN ELEMENTIT

Kenttä-äänitysten ja äänianalyysien perusteella tutkitut pyhät paikat Värikalliolla, Julmalla-Ölkyllä ja Taatsilla ovat akustiikaltaan selvästi anomaalisia, muusta ympäristöstä poikkeavia. Kapeat ja jyrkkärantaiset rotkojärvet heijastavat tehokkaasti ääntä ja palauttavat sen lähettäjälle takaisin yksin-, kaksin- tai jopa kolminkertaisina kaikuina. Voimakkaimmat ja toistoltaan tarkimmat kaiut kimpoavat takaisin sileistä, pystysuorista ja suoraan veteen putoavista kallioista, joita menneisyyden ihmiset ovat maalanneet ja kunnioittaneet uhrilahjoilla. Nämä pyhät kalliot eivät ainoastaan toista annettua ääntä, vaan synnyttävät myös kalliosta toiseen kimpoilevia niin kutsuttuja tärykaikuja sekä illuusioita, joissa ääni kuulostaisi saapuvan yhtä aikaa kahdesta eri suunnasta, Värikalliolla

jopa kallioon maalatuista kuvista. Herkän heijastavuutensa ansiosta kalliot, maalaukset ja koko paikat vaikuttavat ikään kuin reagoivilta, kommunikoivilta ja eläviltä. Ne muodostavat illusorisen, näennäisen äänilähteen, joka tarttuu annettuun ääneen, värittää sitä ja vastaa lähettäjälle.

Tällainen kaikuisa akustiikka saa lisätehoa siitä, että rotkojärvillä on muuten hiljaista. Rotkon pohjalla, kirjaimellisessa maan raossa on suhteellisen tuuletonta, ja rotkon reunalla humisevat puun oksat, pakkasessa paukkuvat rungot, laululinnut ja muut elonmerkit vaikuttavat olevan kaukana, kuin toisessa maailmassa. Tällaisessa ärsyketyhjiössä entisaikojen eräretkeilijä tai vesitietä käyttävä kulkija on kuullut lähinnä omia ääniään: veneen kolinaa, melan tai airojen loisketta ja yksinäistä puhetta. Kun ensimmäiset heijastukset sitten ovat kuuluneet, vaikutelma on saattanut olla hämmentävä tai pelottava. On vaikuttanut siltä kuin paikalla olisi joku muukin. Omia liikkeitä ja toimintaa kommentoivat, tuntemattomasta lähteestä tulevat äänet ovat saattaneet aiheuttaa jopa paranoidisia tai dissosiatiivisia tuntemuksia, joissa ulkoinen maailma vaikuttaa epätodelliselta, vääristyneeltä tai vääntyneeltä. Normaalin todellisuuden lainalaisuudet eivät tällaisessa pyhässä paikassa ole voimassa (vrt. seuraava luku).

Kuvatun kaltainen akustiikka, ääniympäristö ja psykoakustiset vaikutukset muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jota voisi kutsua pyhän paikan äänimaisemaksi. Vaikka akustisia tutkimuksia on tehty vain kolmessa eri kohteessa, äänelliset olosuhteet Suomen muilla kalliomaalauksilla ovat todennäköisesti olleet samantapaiset. Kohteet sijaitsevat säännönmukaisesti karuilla asumattomilla seuduilla, muinaisissa järvikapeikoissa ja huomiota herättävän äkkijyrkillä rantakallioilla (Kivikäs 1995; Lahelma 2008). Asuinpaikat ovat kaukana helppokulkuisemmassa maastossa, jopa kilometrien päässä. Perinne vaikuttaisi siis laajalle levinneeltä ja pitkäkestoiselta. Pyhät paikat ovat rakentuneet mainittujen ympäristöelementtien varaan varmasti muutenkin kuin äänellisesti. Heijastuskyvyltään herkimmät, sileät kallioseinämät ovat näyttäviä maamerkkejä visuaalisesti, ja ne ovat tarjonneet parhaat, säätä kestävimmät pinnat maalaamiseen. Rotkojärvet itsessään ovat vaikuttava näky. Veden syvyys ja pinnasta heijastuvat kuvajaiset ovat ehkä nekin olleet osa pyhäksi koettua maisemaa.

KAIKU JA HENKIMAAILMA

Kaiku tuntuu nykyään harmittomalta ja yhdentekevältä ilmiöltä, johon harva kiinnittää suurempaa huomiota. Arkaaisissa pyyntikulttuureissa, joissa ääniaallon ja heijastumisen käsitteet olivat tuntemattomia, tilanne on ollut toinen. Arkeoakustikko Steven Wallerin (1993; 2006) mukaan useimmat esimodernit kulttuurit ovat personifioineet kaiun ja liittäneet se henkiolentoihin. Kaikua on pidetty henkien tapana kommunikoida, viestien välittäjänä elävien ja kuolleiden maailmojen välillä sekä rituaaliin osallistuvien esi-isien äänenä (Nordström 1999, 134). Vastaavasti ääntä heijastavat kalliot on mielletty henkien asuinsijoiksi. Esimerkiksi Pohjois-Amerikan Ojibwa-intiaanien käsityksen mukaan veden äärellä sijaitsevissa maalatuissa kallioissa asui pieniä ihmisenkaltaisia olentoja, jotka ilmaisivat itseään kaiunkaltaisen ääniheijastuksen muodossa (Dewdney & Kidd 1962; Rajnovich 1994, 67–69). Ohi melottaessa näiden olentojen saattoi kuulla puhuvan kallion sisällä.

Suomen esihistoriallisiin kalliomaalauksiin liittyneistä uskomuksista ei ole säilynyt perimätietoa, mutta esikristillisen ja historiallisen ajan saamelaisilla ympäröivä maailma oli henkien kansoittama (Mulk 2000, 26; Mebius 2003, 25). Pyhänä pidetyt seitakivet ja -kalliot ymmärrettiin elollisiksi olennoiksi, joiden kanssa kommunikoitiin uhritoimitusten yhteydessä. Seidat saattoivat liikahtaa tai muuttua painaviksi merkkinä suotuisasta kalastus- tai pyyntiajankohdasta (Qvigstad 1926, 321). Ne saattoivat myös tuntea tunteita, kuten ylpeyttä, vihaa ja kostonhimoa (Paulaharju 1932; Manker 1957, 34). Seidan inhimillisyyttä ja pyhyyttä lisäsi kivessä tai kalliossa näkyvä ihmisen hahmo (Itkonen 1948, 310). Muun muassa Taatsin seidassa oli nähtävissä ihmiskasvot ennen kuin sen lakialue vieritettiin pois (Paulaharju 1932, 50). Joskus henki nähtiin kivestä erillisenä. Saamelaisen kulttuurin tutkija T. I. Itkonen (1948, 308) kertoo, että tunnettu seitojen tuhoaja, Päiviö Vuolab, näki kerran kiviseidan hengen ryömivän alastoman lapsen hahmossa.

Seidat saattoivat myös äännellä. Paulaharju (1932, 22) kertoo Kilkkasjäyrin seidasta, joka nauroi annettuaan huonon kalansaaliin. Sotkajärven vanha seita puolestaan huusi kovalla äänellä, kun sitä loukattiin (Paulaharju 1932, 23).

Kolttien kunnioittamassa Algažjaurpaht-nimisessä kalliopahdassa asui maanalaisia ihmisiä, jotka valvoivat öisin ”ja tyynenä kesäyönä voi niiden kuulla puhelevan” (Itkonen 1948, 320). Seidoista saattoi kuulua myös soittoa tai laulua. Kittilän Ketojärven seidan kerrotaan joikanneen koko yön: ”Tiijukka, tiijukka, tii-jui-jui!” (Paulaharju 1962 [1922], 143.) Taatsin seidan kerrotaan vastanneen uhraajille patsaasta kuuluvalla tiukujen helkettä muistuttavalla äänellä (Paulaharju 1962 [1922], 138). Saamelaisten relationaalisen maailmankuvan mukaisesti maailmaa asuttivat ihmisten ja eläinten lisäksi monet muutkin olennot ja näin oli mahdollista ajatella, että seidat itsessään tuottivat nämä äänet. Ääntely näyttäisi kuitenkin liittyneen ennen kaikkea paikalla suoritettuihin rituaaleihin, uhritoimituksiin tai näiden laiminlyömiseen. Tämä antaisi mahdollisuuden olettaa, että seidoista kuulunut nauru, soitto ja laulu olivat ainakin joissakin tapauksissa kaikuja, heijastuksia äänistä, joita rituaalien suorittajat tai muut paikalla olijat itse tuottivat.

AKUSTISEN KOMMUNIKAATION SÄÄNNÖT

On helppo kuvitella, että kommunikointi elolliseksi olennoksi mielletyn, Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsinkirkon kaltaisen kallion kanssa oli jossain määrin pelottavaa ja tarkkuutta vaativaa. Se mitä sanoi tai teki, kaikui kohta henkiolennon ”suusta” ja herätti tämän ikään kuin puhumaan. Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että saamelaisia koskevassa kirjallisuudessa on lukuisia kuvauksia siitä, kuinka seidoilla tulee käyttäytyä. Seitojen ja niiden henkien sanotaan usein rakastaneen hiljaisuutta. Algažjaurpaht-pahdan lähellä ei saanut pitää ääntä: ”Kesällä pitää ohi soudettaessa hankavitsat kastella, jottei narinaa kuuluisi; talvella ei sen ohitse saa ajaa juosten, vaan käyden.” (Itkonen 1948, 320.) Gonjalvuonossa sijaitsevasta Golleahkkusta kerrotaan seuraavaa: ”Golleahkkun ohitse ajettaessa piti panna porontiukuun heiniä tai lunta. Jos tiuvut saivat täysin äänin mouhuta, niin Golleahkku suuttui ja antoi huonon matkan.” (Paulaharju 1932, 25.) Kunnioittavaan käytökseen kuului myös seidalle epämieluisten äänten välttäminen. Kiroilu, lasten itku ja muu elämöinti seidalla oli kielletty. Paulaharjun (1921, 145; 1932, 22) mukaan Vuenni-jaurin Piess-väärin seita ei sallinut oikean nimensä mainitsemista, Kittilän Korteniemen seita puolestaan sanojen kissa tai

koira lausumista. Arkiset tai muuten sopimattomat äänet loukkasivat ilmeisesti pyhän paikan rauhaa. Tällaiset äänet eivät ehkä toisaalta sopineet henkiolennon tuottamiksi.

Pyyntiin tai kalaan lähdettäessä seitojen kanssa kuitenkin kommunikoitiin; osa pyhistä paikoista jopa vaati tällaista kohtelua. Seidalta kysyttiin, onko aika otollinen. Mikäli seita vastasi myöntävästi, sille luvattiin osa saaliista onnistuneen pyynnin jälkeen. Puhuttelun piti kuitenkin olla kaunista, usein juuri tiettyyn tilanteeseen sopivaa ja määrätyin sanakääntein tapahtuvaa joikausta (Leem 1956 [1767], 443–444; Qvigstad 1926, 321; Itkonen 1948, 311, 318). Esimerkiksi Karhulan Sammu Kaisa-muoreineen souti kalaretkillään Taatsin seidan juureen ja lauloi: ”Jos saamme kaloja, jos saamme suuren siian, niin suurimuksen siianpään me tuomme sinulle.” Peuraa pyytäessään hän lauloi: ”Jos saamme peuroja, niin suurimukset naamasarvet me sinulle kannamme.” Näiden sanojen jälkeen kalliopahta kumisi komeasti ja antoi hyvän saaliin. (Paulaharju 1922, 161; 1932, 13, 16.) Myös Jänkäjärven Seitasaaren seidan kerrottaan yhtyneen uhraajien lauluun (Paulaharju 1922, 163). Toisaalta Koutokeinossa, Norjan Lapissa ollut pyhä tunturi nostatti tunturista tuiskun, jollei sitä joikannut (Paulaharju 1922, 168). Vaikuttaisi siltä, että joikaaminen oli kiinteä osa uhritoimituksia, kieli, jolla voitiin vaikuttaa kalliossa asuviin henkiin ja kommunikoida näiden kanssa. Perimätiedon mukaan joikaaminen oli alun perin opittu juuri maanalaisilta ihmisiltä, jonkinlaisilta hengiltä (Qvigstad 1929). Seidan vastaaminen kumisemalla tai jopa joikaamalla osoittaa, että kommunikaatio oli kaksisuuntaista ja perustui – ainakin Taatsinkirkon kaltaisten paikkojen tapauksessa – kaikuun.

MUSIIKKI PYHILLÄ PAIKOILLA

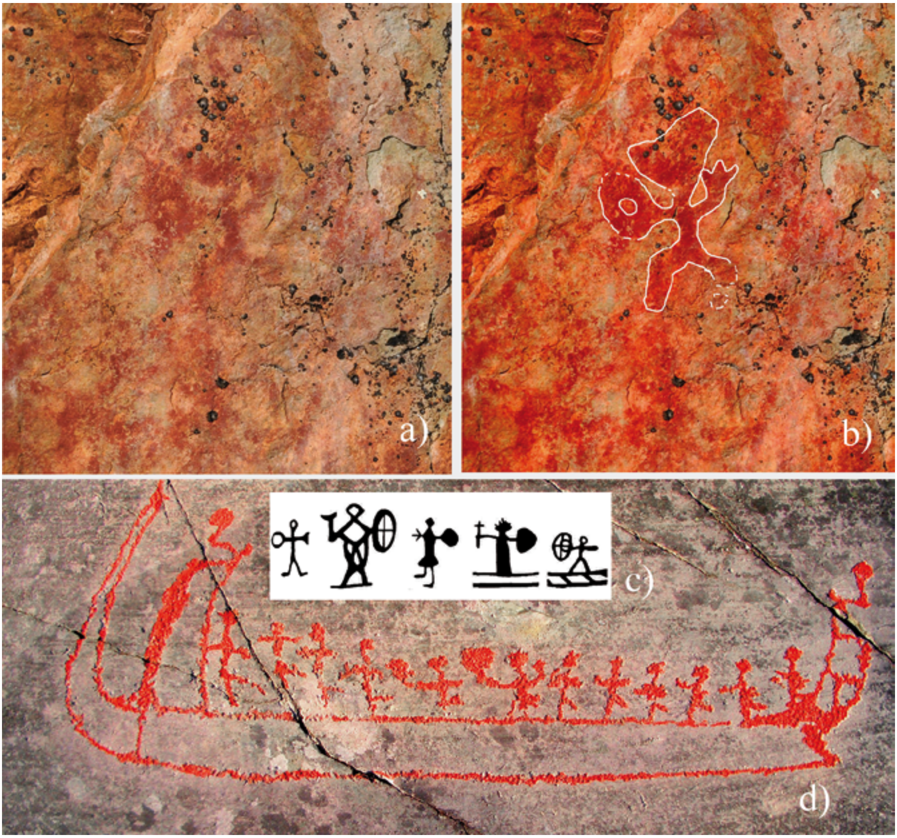
Modernissa saliakustiikassa erillisiä kaikuja pyritään välttämään viimeiseen asti, koska ne häiritsevät esitystä kaksinkertaistamalla säveliä ja puhuttuja tavuja (Kuttruff 2000, 199–202; Egan 2007, 61, 101–109). Rituaaleissa, jotka sijoittuivat kaikuvien kallioiden äärelle, tällaista efektiä ei ilmeisestikään vierastettu, vaan se todennäköisesti valjastettiin osaksi rituaalista äänenkäyttöä. Joitain piirteitä muinaisilla pyhillä paikoilla kuullusta musiikista voidaan siis rekonstruoida

paikkojen akustisten ominaisuuksien perusteella. Jotta kaiut olisivat kuuluneet kunnolla, annettujen herätteiden tuli olla teräviä ja melko äänekkäitä, esimerkiksi taputusta, rummun iskuja tai lyhyitä huutoja. Samasta syystä herätteiden välillä tuli olla riittävästi taukoa, niin, että syntyi eräänlainen vastavuoroinen dialogi tai duetto. Kokonaisuus oli siis vuoropuhelua tai vuorolaulua rituaalin suorittajan ja kallion välillä. Kenttätyön yhteydessä kävi ilmi, että oli houkuttelevaa synnyttää tasainen, musiikillinen pulssi yhdessä kaikujen kanssa. Parhaalla kuunteluetäisyydellä 30–50 metrin päässä kalliosta tempo oli kiihkeä, 180–240 BPM.[11] Lähempänä kalliota tempo kiihtyi entisestään, mutta taputtajan kädet säästyivät pahemmalta puutumiselta, koska kallio tuotti joka toisen iskun. Paikka soveltui siis hyvin nopean pulssin tuottamiseen.

Mielenkiintoista kyllä, kenttätyön yhteydessä löysimme Värikallion maalausseinämästä todennäköisen rumpua lyövän ihmishahmon (Kuva 10). Tämä aiemmin dokumentoimaton, 22 senttimetriä korkea hahmo pitää toisessa kädessään pyöreää, rumpumaista esinettä. Toinen käsi puolestaan on kohotettuna lyöntiasentoon. Kuva on ainutlaatuinen Suomessa, mutta vastaavanlaisia, rummuttaviksi tulkittuja hahmoja tunnetaan Pohjois-Norjasta Skavbergin ja Altan kalliopiirroksista (Simonsen 1958; Helskog 1988, 53, 133). Hahmojen yksityiskohdat ovat näissä piirroksissa, kuten myös saamelaisiin rumpuihin maalatuissa noitien kuvissa (Manker 1950), varsin samanlaiset. Löytämämme kuva viittaa siihen, että Värikallion maalausten tekijät käyttivät rumpua, mahdollisesti juuri maalaamiseen liittyneissä rituaaleissa. Maalauksen edustalla ollut rummuttaja saattoi rummuttaa yhdessä maalatun rummuttajan kanssa, ja herättää tämän näin henkiin. Samalla kuva opasti paikan seuraavia käyttäjiä valitsemaan rituaaliin sopivan soittimen. Kiihkeä, ekstaattinen rummutus on ollut keskeinen osa pohjoisen Euraasian ja Amerikan šamanismia ja šamanistista perinnettä (esim. Ahlbäck & Bergman 1991). Viitteitä tällaisesta uskomusjärjestelmästä on löydettävissä myös Suomen kalliomaalauksista, erityisesti Värikaliolta. Värikallion ”kaatunut”, kyljellään makaava ihmishahmo voidaan tulkita loveen langenneeksi eli transsiin vajonneeksi šamaaniksi; suippokorvainen tai sarvipäinen ihmishahmo ja

11 BPM = beats per minute.

ylöspäin nousevat hirvieläimet puolestaan šamaanin matkaksi tuonpuoleiseen (Lahelma 2008, 52, 55–56, Fig. 26). Mikäli kalliomaalausten avulla manattiin esiin matkalla tarvittavat hirven- tai peuranhahmoiset apuhenget, rituaaleissa kuultiin varmaankin myös eläinten ääniä jäljitteleviä huutoja.

Kuva 10: Todennäköinen rumpua lyövä ihmishahmo Värikallion kalliomaalauksessa: a) muokkaamaton valokuva, b) digitaalisella kuvankäsittelyllä muokattu ja valkoisella ääriviivalla varustettu valokuva, c) rummuttavien noitien kuvia saamelaisrumpujen kalvolla (Manker 1950), d) seremoniallinen vene ja kaksi todennäköistä rumpua lyövää ihmishahmoa Altan kalliopiirroksessa Pohjois-Norjassa. (Kuvat a–b & d Antti Lahelma)

Vaikka kirjallisissa lähteissä ei mainita rummuttamista seidoilla, lähteet kertovat, että saamelaiset noidat lankesivat loveen joikaamalla seidan juurella (Paulaharju 1932, 16, 53; Itkonen 1948, 318). Koska rumpu oli saamelaisnoidan tärkein työkalu, tämä on myös epäsuora viittaus rummuttamiseen. Joikaamisesta kertovia tietoja ja joikusäkeitä on sen sijaan säilynyt runsaasti. Taatsin seidalla pyyntiretkien yhteydessä esitetty uhrilaulu 1820-luvulta kuuluu seuraavasti:

”Tatscha Seita! minä kannan
metsän viljan eestä vaskirahaa,
veen viljan eestä,
kun minä hyvin saan,
messinkirenkaita annan maanantaina
ennen päivän nousua.
Tuon keskipäivällä
hirvaan sarvia
hirvaan saannin etehen,
tuon lampahan sarvia
metsän akan etehen,
kun minulle hyvin käypi.
Mutta jos minun pahoin käy,
minä kokoan yhdeksän
pihkasta puun latvusta,
poltan tämän pyhän paikan,
siirryn toiseen paikkaan.
Jos minä hyvin saan,
kymmenen isoa hirvasta annan
hänelle parhaalla rykimänajalla.
Vielä sitten peurasia
veen viljan edestä,
majavan ja karhun eestä
peurasia ja kettuja,
ristikettusia ja kissoja.
Ja kun kaikkia näitä saan,

minä tuon paljon uhria,
hopia riksin veen viljan edestä,
siihen vielä kettuja ja ahmoja,
vaskirahaa kolmannen osan.” (Fellman 1906, 230.)

Tiedossa ei ole, millaisella sävelmällä tätä suomen- ja saamenkielellä taltioitua uhrilaulua laulettiin, mutta joitakin piirteitä siitä, miltä se kuulosti kallion juurella esitettynä, voidaan hahmotella. Pitkien säkeiden ja sanojen aikana kaiut eivät kuuluneet laulajalle itselleen, koska hänen oma äänensä peitti kuuluvuuden. Muut kuulijat, sopivaan kulmaan sattuessaan, saattoivat kuitenkin kuulla säkeet yhtä aikaa sekä laulajan suusta että kalliosta. Säkeiden viimeiset sanat ja tavut kaikuivat koko ajan kaksinkertaisina, toistettuina. Keskikohdalla, kun laulajan sävy muuttui uhkailevaksi, myös kallio vastasi uhmakkaasti takaisin. Näin laulaminen yhdessä kaikujen kanssa havainnollisti omalta osaltaan tasa-arvoista kumppanuutta, joka uhraajan ja pyhän paikan välillä vallitsi. Saamelaisten ja seitojen suhdetta on kuvattu vastavuoroiseksi kestiystävyydeksi, sillä se ei perustunut kummankaan osapuolen määräävään valtaan, vaan vaati keskinäistä neuvottelua ja kunnioitusta (Paulaharju 1979 [1939], 152; Mulk 1996, 63–65; Schanche 2004, 5). Seidat olivat kommunikointitilanteessa ihmisten kanssa yhdenvertaisia kumppaneita, jotka voivat auttaa, mutta myös suuttua. Vastaavasti ihmisten oli syytä kunnioittaa seitaa, mutta toimimaton seita saatettiin myös hylätä tai tuhota. (Fellman 1906, 19–20; Holmberg 1915, 31, 35–36; Paulaharju 1932, 24, 43–44.)

ÄÄNIMAISEMA ENNEN JA NYT

Kalliomaalaus- ja seitaperinteeseen liitettävä äänellinen kommunikaatio pyhien kallioiden kanssa näyttäisi jatkuneen Suomen alueella pitkään, tuhansia vuosia vanhoissa kivikautisissa pyyntikulttuureissa sekä viime vuosisadoilla dokumentoitujen saamelaisten elämässä. Vaikka Etelä-Suomen kalliomaalausten ääniympäristö usein muuttunut järvenpintojen laskun, maatalouden koneellistumisen sekä mökkeilyn ja liikennemelun lisääntymisen seurauksena, Pohjois-Suomen tutkitut kohteet ovat säästyneet tällaisilta muutoksilta. Pyhän paikan äänimaisema, kaiut ja hiljaisuus ovat näissä erämaakohteissa kuultavissa yhä sellaisenaan.

Status valtakunnallisesti merkittävänä kulttuuriympäristönä, Valtion retkeilyalueena ja Metsähallituksen suojelumetsänä turvaa Värikallion, Julman-Ölkyn ja Taatsin alueellista koskemattomuutta ja suojelee paikkoja statukseen sopimattomilta ääniltä. Kenttätöitä varten jouduimme hakemaan tutkimuslupaa akustisiin mittauksiin sekä moottoriveneen ja moottorikelkan käyttöön. Vaikka perusteet olivat luonnonsuojelullisia, seidan tai pyhän paikan ympäristöön kuulumattomien äänten tuottaminen on siis tavallaan edelleen kiellettyä tai luvanvaraista. Värikallion vieressä olevaan puuhun ripustettu hauki sekä Taatsin seidalle asetellut poronsarvet, tomaatit, pelikortit ja rahat kertovat uhraamisen jatkuvan yhä perinteistä muistuttavalla tavalla (vrt. Äikäs 2012; Äikäs & Spangen 2016).

Säilyneistä piirteistä huolimatta pyhien paikkojen kaikuisa akustiikka näyttäisi jääneen unohduksiin. Matkailuesitteet korostavat rotkojärvien visuaalista näyttävyyttä mainitsematta akustiikkaa lainkaan. Kaikuja on myös vaikea päästä kuulemaan: Värikalliolle rakennettu puusilta mahdollistaa maalausten katselun, mutta sijoittuu niin lähelle kalliota, ettei kalliosta lähtevä kaiku ennätä erottua kävijän omasta äänestä. Julmalla-Ölkyllä kesäisin järjestettävät moottorivenekuljetukset ovat puolestaan niin äänekkäitä, ettei järven ääniolosuhteista saa minkäänlaista käsitystä. Kävelyreitit kiertävät korkealla rotkon reunalla. Jos asiaa ajattelee kalliomaalausten tekijöiden tai seidan palvojien näkökulmasta, voi olla suotavaakin, etteivät retkeilijät pääse rikkomaan pyhän paikan rauhaa sattumanvaraisilla äänillään. Tämä haastaa toisaalta pohtimaan, syyllistyimmekö itse samaan kenttätyössä käytetyillä sinipyyhkäisyillä, kohinapurskeilla ja laukauksilla. Julmalla-Ölkyllä noussut lumipyry, mikrofonitelineen kaatanut tuulenpuuska ja paleltunut pikkusormi voisivat viitata siihen, ettei kallion henki ollut täysin tyytyväinen.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Akustisten mittausten perusteella muinaiset pyhät paikat Värikalliolla, Julmalla-Ölkyllä ja Taatsinkirkolla ovat akustiikaltaan selvästi muusta ympäristöstä poikkeavia. Muinaisjäännösten edustalla olevat rotkojärvet heijastavat tehokkaasti ääntä synnyttäen moninkertaisia kaikuja, erityisesti kesällä, kun kallio-

rannat ovat paljaana lumesta. Sekä kesällä että talvella huomiota herättävimmät ja tarkimmin paikannettavat kaiut heijastuvat sileistä ja pystysuorista kallioista, joita menneisyyden ihmiset ovat pitäneet pyhinä. Nämä maalatut kalliot ja seitapahdat toistavat annetun herätesignaalin voimakkaasti ja tarkasti, muodostavat niin kutsuttuja tärykaikuja vastarannan ja itsensä välille sekä synnyttävät illuusioita, joissa ääni kuulostaisi saapuvan yhtä aikaa kahdesta eri suunnasta. Värikalliolla ääni vaikuttaisi tulevan jopa kallioon maalatuista kuvista, ikään kuin nämä reagoisivat, puhuisivat tai heräisivät henkiin.

Tällainen kaikuisa akustiikka on tarjonnut erinomaiset edellytykset akustiselle kommunikaatiolle pyhien kallioiden tai näissä saamelaisuskomusten mukaan asuneiden henkien kanssa. Kaiut ovat elollistaneet elottomat tai illusoriset kohteet ja muodostaneet eräänlaisen dialogin näiden ja rituaalin suorittajien välille. Värikallion maalauksesta löytynyt rummuttava ihmishahmo voisi viitata siihen, että tällaisissa äänirituaaleissa käytettiin rumpua. Toisaalta kirjalliset lähteet kertovat, että saamelaiset joikasivat seitakivien ja -kallioiden juurella. Taatsinkirkon tapauksessa kallion kerrotaan myös vastanneen uhraajien lauluun.

Asumattomilla seuduilla sijaitsevat, äänimaisemaltaan hiljaiset rotkojärvet, kaikuvat kalliot ja niiden luona tapahtuneet äänelliset kohtaamiset henkien kanssa muodostavat kokonaisuuden, jota voisi kutsua muinaisajan pyhäksi äänimaisemaksi. Tällainen pyhään maisemaan liittynyt perinne näyttäisi jatkuneen Suomen alueella pitkään, jopa tuhansia vuosia. Vaikka muinaisesta uskomusmaailmasta on kalliomaalausten, etnografisten ja arkeologisten lähteiden avulla tavoitettavissa enää rippeitä, Värikalliolla, Julmalla-Ölkyllä ja Taatsinkirkolla kalliot ovat yhä paikoillaan ja kaikujen vastaus kuultavissa.

Lähteet

Ahlbäck, Tore & Bergman, Jan (eds.) 1991. *The Saami Shaman Drum*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Andersson, G.A. 1914. *Tietoja Sodankylän ja Kittilän pitäjien aikaisemmista ja myöhäisemmistä waiheista*. Kemi: Kemin uusi kirjapaino.

Dewdney, S. & Kidd, K. E. 1962. *Indian Rock Paintings of the Great Lakes*. Toronto: University of Ontario Press.

Drake, Nadia. 2012. Archaeoacoustics: tantalizing, but fantastical. *ScienceNews*, February 17, 2012. https://www.sciencenews.org/blog/scene/archaeoacoustics-tantalizing-fantastical [tark. 6.3.2016].

Egan, M. David. 2007. *Architectural acoustics*. Ft. Lauderdale (FL): J. Ross Pub.

Eneix, Linda C. (ed.). 2014. *Archaeoacoustic: The Archaeology of Sound*. Myakka City (FL): The OTS Foundation.

Farina, Angelo. 2000. Simultaneous Measurement of Impulse Response and Distortion with a Swept-Sine Technique. Presented at the 108th AES Convention, Paris, France, 2000, Paper number 5093. The Audio Engineering Society.

Fellman, Jacob. 1906. *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken* 2. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet.

Hallström, Gustaf. 1960. *Monumental Art of Northern Sweden from the Stone Age*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Helskog, Knut. 1988. *Helleristningene i Alta*. Alta: Alta Museum.

Holmberg, Uno. 1915. *Lappalaisten uskonto*. Suomen suvun uskonnot II. Porvoo: WSOY.

Itkonen, Toivo Immanuel. 1948. *Suomen lappalaiset vuoteen 1945* II. Porvoo: WSOY.

Kivikäs, Pekka. 1995. *Kalliomaalaukset: muinainen kuva-arkisto*. Jyväskylä: Atena.

Kuttruff, Heinrich. 2000. *Room acoustics*. London: Spon.

Lahelma, Antti. 2008. *A Touch of Red: Archaeological and Ethnographic Approaches to Interpreting Finnish Rock Paintings*. Iskos 15. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.

Lahelma, Antti. 2010. Hearing and touching rock art: Finnish rock paintings and the non-visual. *Changing pictures: Rock art traditions and visions in northernmost Europe*, eds. J. Goldhahn, I. Fuglestvedt & A. Jones. Oxford: Oxbow Books. 48–59.

Lahelma, Antti. 2012. Kuka maalasi kalliot? *Muinaistutkija* 1: 2–22.

Lassfolk, Kai. 2013. Fourier-muunnos ja spektrianalyysikuvaajien tulkinta musiikintutkimuksessa, osa 1. *Musiikin suunta* 1: 57–64.

Lassfolk, Kai. 2014. Fourier-muunnos ja spektrianalyysikuvaajien tulkinta musiikintutkimuksessa, osa 2. *Musiikin suunta* 1: 67–73.

Lassfolk, Kai & Uimonen, Jaska. 2008. Spectutils: an audio signal analysis and visualization toolkit for GNU Octave. *Proceedings of the 11th International Conference on Digital Audio Effects (DAFx-08), September 1–4, 2008, Espoo, Finland*, eds. J. Pakarinen, C. Erkut, H. Penttinen & V. Välimäki. 289–292. http://legacy.spa.aalto.fi/dafx08/papers/dafx08_49.pdf [tark. 6.3.2016].

Leem, Knud. 1956 [1767]. *Beskrivelse over Finmarkens Lapper*. Oslo: Halvorsen & Borsum.

Luho, Ville. 1971. Suomen kalliomaalaukset ja lappalaiset. *Kalevalaseuran vuosikirja* 51: 5–17.

Lund, Cajsa. 1974. *The Sound of Archaeology*. Stockholm: Musikmuseet.

Lund, Cajsa. 1981. The Archaeomusicology of Scandinavia. *World Archaeology* 12 (3): 246–65.

Manker, Ernst. 1950. *Die lappische Zaubertrommel* II. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Manker, Ernst. 1957. *Lapparnas heliga ställen. Kultplatser och offerkult i belysning av nordiska museets och landsantikvariernas fältundersökningar*. Acta Lapponica XIII. Stockholm: Almquist & Wiksell.

Mebius, Hans. 2003. *Bissie: Studier i samisk religionshistoria*. Östersund: Berndtssons Tryckeri AB.

Mulk, Inga-Maria. 1996. The role of the Sámi in fur trading during the Late Iron Age and Nordic Medieval Period in the light of the Sámi sacrificial sites in Lapland, Northern Sweden. *Acta Borealia* 13 (1): 47–80.

Mulk, Inga-Maria. 2000. Laponia. Lapplands världsarv. Ett natur- och kulturarv att förvaltas för framtiden. Småskrifter från Ájtte 6.

Nordström, Patrik. 1999. Ristningarnas rytm: Om hällristningar och landskap, Exemplet Boglösa, Uppland. *Aktuell Arkeologi* VII, toim. Patrik Nordström & Marie Svedin. Stockholm Archaeological Reports 36. 127–136.

Núnez, Milton. 1995. Reflections on Finnish Rock Art and Ethnohistorical Data. *Fennoscandia archaeologica* XII: 123-135.

Paulaharju, Samuli. 1921. *Kolttain mailta: kansatieteellisiä kuvauksia Kuollan-Lapista*. Helsinki: Kirja.

Paulaharju, Samuli. 1922. *Lapin muisteluksia*. Helsinki: Kirja.

Paulaharju, Samuli. 1932. *Seitoja ja seidan palvontaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Paulaharju, Samuli. 1962 [1922]. *Lapin muisteluksia*. Toinen painos. Porvoo: WSOY.

Paulaharju, Samuli. 1979 [1939]. *Sompio*. Kolmas painos. Porvoo: WSOY.

Qvigstad, J. 1926. *Lappische Opfersteine und heilige Berge in Norwegen*. Oslo: Etnografiske Museums skrifter 1 (5).

Qvigstad, J. 1929. *Lappiske eventyr og sagn* 4. Oslo: Aschehoug.

Rainio, Riitta, Lahelma, Antti, Äikäs, Tiina, Lassfolk, Kai & Okkonen, Jari. 2014. Acoustic Measurements at the Rock Painting of Värikallio, Northern Finland. *Archaeoacoustics: The Archaeology of Sound,* ed. Linda C. Eneix. Myakka City (FL): The OTS Foundation. 141–152.

Rajnovich, G. 1994. *Reading Rock Art: Interpreting the Indian Rock Paintings of the Canadian Shield.* Ontario: Natural Heritage Books.

Reznikoff, Iégor. 1995. On the sound dimension of prehistoric painted caves and rocks. *Musical Signification: Essays in the Semiotic Theory and Analysis of Music,* ed. Eero Tarasti. Berlin: Mouton de Gruyter. 541–558.

Reznikoff, Iégor & Dauvois, Michel. 1988. La Dimension sonore des grottes ornées. *Bulletin de la Société Préhistorique Francaise* 85: 238–246.

Salmi, Anna-Kaisa, Äikäs, Tiina & Lipkin, Sanna. 2011. Animating ritual at Sámi sacred sites in Northern Finland. *Journal of Social Archaeology* 11 (2): 212–235.

Savvateev, U. A. 1970. *Zalavruga: Arheologičeskie pamâtniki nizov'â reki Vyg. 100. 1, Petroglify*. Leningrad: Nauka.

Scarre, Chris & Lawson, Graeme (eds.). 2006. *Archaeoacoustics.* Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research.

Schanche, Audhild. 2004. Horizontal and vertical perceptions of Saami landscapes. *Landscape, Law and Customery Rights: Report from a symposium in Guovdageaidnu-Kautokeino 26–28 March 2003,* toim. Michael Jones & Audhild Scanche. Dieđut 3: 1–10.

Simonsen, P. 1958. *Arktiske helleristninger i Nord-Norge* II. Oslo: Universitetsforlaget.

Taavitsainen, Jussi-Pekka. 1979. Suomussalmen Värikallio: kalliomaalaus Nämforsenin ja Itä-Karjalan kalliopiirrosten välissä. *Kotiseutu* 3–4: 109–117.

Till, Rupert. 2014. Sound archaeology: terminology, Palaeolithic cave art and the soundscape. *World Archaeology* 46 (3): 292–304.

Waller, Steven J. 1993. Sound and rock art. *Nature* 363 (6429): 501.

Waller, Steven J., Lubman, David & Kiser, Brenda. 1999. Digital Acoustic Recording Techniques Applied to Rock Art Sites. *American Indian Rock Art* 25: 179–190.

Waller, Steven J. 2006. Intentionality of Rock-art Placement Deduced from Acoustical Measurements and Echo Myths. *Archaeoacoustics*, eds. Chris Scarre & Graeme Lawson. Cambridge: McDonald Institute Monographs. 31–39.

Zubrow, Ezra B. W. 2014. The silence of sound: a prologue. *Archaeoacoustics: The Archaeology of Sound,* ed. Linda C. Eneix. Myakka City (FL): The OTS Foundation. 7–9.

Äikäs, Tiina. 2011. *Rantakiviltä tuntureille: Pyhät paikat saamelaisten rituaalisessa maisemassa*. Studia Archaeologica Septentrionalia 5. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.

Äikäs, Tiina. 2012. Quartzite at a sieidi: a new life of an offering site? *N-TAG TEN. Proceedings of the 10th Nordic TAG conference at Stiklestad, Norway 2009*, eds. Ragnhild Berge, Marek E. Jasinski & Kalle Sognnes. BAR International Series 2399: 1–8.

Äikäs, Tiina. 2015. *From Boulders to Fells: Sacred Places in the Sámi Ritual Landscape.* Helsinki: The Archaeological Society of Finland.

Äikäs, Tiina & Salmi, Anna-Kaisa. 2013. "The sieidi is a better altar / the noaidi drum's a purer church bell" – Long term changes and syncretism at Sámi offering sites. *World Archaeology* 45 (1) (Archaeology of Religious Change): 20–38.

Äikäs, Tiina & Spangen, Marte. 2016. New users and changing traditions – (re)defining Sami offering sites. *European Journal of Archaeology* 19 (1): 95–121.

Äyräpää, Aarne. 1931. Muinaismuistot -osuudet. *Suomenmaa: Maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja* IX: 2 *Oulun lääni*, toim. J. E. Rosberg, Kaarlo Hildén & Erkki Mikkola. Porvoo: WSOY.

Äänimaisemakirjoitukset

JOKU PUHUU PORTAITTEN PÄÄSSÄ PÄÄSKYSISTÄ
– MUIDEN ÄÄNISTÄ

Pohjoismaiden Yhdyspankin pankkisali

Olen seitsemän, tai kahta puolta. On vuosi 1970, tai vähän ennen, enintään pikkuisen jälkeen. Olen päässyt isän mukana kaupunkiin pankkiasioille. Sillä maalla ei ollut sen pankin konttoria, jossa isä mieluiten asioi. Helsingissä oli, pääpaikkansa Senaatin-, tai niin kuin monet ihmiset yhä sanoivat, Suurtorin nurkalla.

Astutaan sisään moniosaisista ovista, syvästä tuulikaapista eteiseen. Lämminilmapuhaltimen ystävällinen vaikka vähän kireä hurina ja kuuma, suolalumet äkkiä ovensuihin paakuttava henkäys jää taakse. Huolella vahatut harmaaruutuiset lattiat kiiltävät. Vasemmalla istuvat vahtimestarit jakarandaisen tiskinsä takana ainakin kaksi, joskus kolmekin yhtaikaa paikalla tummansinisissä univormuissa, kultakaluunat kauluskäänteissä arvonmerkkinä. Moninkertaista kalkkeeripaperia olevien kuittilomakkeiden viehko mutta huumaava tuoksu alkaa jo tuntua. Jatketaan Väinö Aaltosen veistoshahmojen editse pankkisaliin.

Samalla, korkean fasettikaton, josta valo tulee, heijastamana iskevät salin äänet täydellä terällä vastaan.

Olen kuullut sodasta, mutten asevelvollisuutta itse aikoihin suorittamattomana tiedä, miltä konekivääri kuulostaa. Tältä kuitenkin, tai ehkä astetta kimeämpänä naputuksena tulevana, pikakivääriltä. Oikeastaan kymmeniltä pikkuisen eri korkeudelta kilpaa ja yhdessä laulavilta konetuliaseilta, rätätätätätä, ritititi-tiiii, rivinvaihto, drinnn, rätätäätäätäätä, triit-triit-triiti-trii-tri. Laskukoneiden, mekaanisten kirjoituskoneiden, kaukokirjoittimien, nitojienkin, yhtaikainen käyttö, kymmenet ja kymmenet taitavat pankkineidit hyvin meikattuina ja korut heiluen, kampaukset vavahdellen niitä hakkaamassa luovat sinfonian, kiireisen teeman, yltyvän, huipennusta odottavan, mutta sen tulematta aina vain staccatoina jatkuvan soitannon. Siitä sulautuu yhtenäinen pauhu, joka eteisestä kuultuna sai jopa ajoittain laulavan rytmin.

Lähietäisyydeltä modernissa sinfoniassa erottuu myös eri instrumenttien sooloja, esimerkiksi leimasinten pyörähdyksestä ja osumista kuuluva rempsbumps, uudestaan ja uudestaan, aina neljän sarjoina ja kaikilta suunnilta, onhan tositteiden leimaaminen pankkitoiminnan olennaisinta ydintä. Yksittäiset äänilähteet voisi jo paikallistaakin, se joka näkisi vihreällä marmorilla vuoratun tiskin ylitse. Minä en.

Vokalisteina erottuu melun ylitse ruotsinkielistä puhetta. En toki ymmärrä, mutta kovalta kalskahtava äänikuva ja voimallisempi rytmi puhuttelevat. Ja voinhan lukea, tiskillä lepäävistä metallisista viistekkeisistä laatoista ”Myös kassa-asiat – Även kassaärenden” tai seinästä salin perältä tyylikkäillä mustanruskeilla kohokirjaimilla ihmeellisiä asioita ”Ulkomaat – Utlandet”, ”Perittävät – Inkasso” tai proosallisemmin ”Talletukset – Depositioner”. Vielä kun tietäisi, miten sanotaan, tuo viimeinen sana varsinkin. Saati sitten ”Shekkitilit – Checkräkningar”.

Odottaa saadaan yleensä aikansa, onhan väkeä paljon, talvitakit kostuvat ja päästävät märän veran tuoksuaan, hajuvesien omaan sekoittuen. Silti en väsy taivastelemaan, kuuntelemaan. Onhan kaikki aivan eri mittakaavassa kuin kotikirkonkylän osuuskassassa tai säästöpankissa, piskuisessa Kansallispankissakaan. Konttorikonekonsertista erottaa aina uusia teemoja ja toisintoja, soolojakin, jonkun instrumentin lopettaessa kaksi muuta aloittaa. Kuittilomakkeiden paljoutta ei väsy ihmettelemään. Yksin pankkisiirtolomake, aikansa ylpeys, päällä punainen, maksajan pankki, sitten vihreä, saajan pankki, ruskea, saaja, ja lopulta se joka jää isän käteen, sininen ja jo häilyvällä tekstillä täytetty, maksaja. Ohuen itsekopioivan karheahkon paperin sivistynyt kahina kun pankkivirkailija kääntelee, vikkelästi sittenkin, joillakuilla oranssi kuminen sormustin avittamassa, lehden kerrallaan esiin, ja mäiskii kullekin sivulle violetinsinisen leiman laitteella, jossa on juokseva päivämäärä ja teksti PYP-H:ki-Senaatintori – NFB-H:fors-Senatstorget, olen kotona mennyt omin päin katsomaan isän kirjoituspöydältä.

Jos käy hyvin, tai huonosti, miten sen nyt ottaa, joudutaan vielä menemään sivukäytävän päähän, Aleksanterinkadun kulmaan, vähän alemmas, kuponkiosastolle – kupongavdelning. Heti käytävästä käännyttäessä pääpankkisalin kumu vaimenee. Perillä on vähemmän väkeä, hiljaisempaa, mutta pienelle pojalle erittäinkin ystävällisiä tätejä, jotka puhuvat suomea huolitellusti ja joilla on nimet kuin sadusta: Britt-May [*Lähde*], Margareta [*Kytö*]. Sielläkin voi joutua odottelemaan, pitkästymistä auttaa torjumaan isoista ikkunoista verhon lävitse varjokuvina kulkevien raitiovaunujen seuraaminen. Perävaunua ylös Aleksanterinkatua vetävien vanhojen puukoristen vaunujen ujellus ja kolina erottuu hyvin sisälle, luo pankkitoiminnalle sen vakavuutta korostavan taustan. Täällä on myös paikan nimen mukaisesti kuponkitaivas: värikylläisiä, kuin leikkiraha ja nimeltään

arvoituksellisia: ”talonki – talong”, ”osinkolippu – dividendkupong”. Sisätilojen äänimaailma on hillittyä puhetta, monestikin ruotsiksi, väliin pieni kirjoitus- tai laskukonesoolo jonkun leimasimen harvakseltaan komppaamana.

Ihmeellisempää voi enää olla kellarissa, pääovesta vasemmalle, holvissa, jossa käydään lähinnä vain keväisin, ja jossa on aivan hiljaista, arvopaperien haju sankka ja saatavilla teräviksi hiottuja suorakulmia, joilla kupongit leikataan niin että pieni repeytyvän paperin rahina, useita arkkeja kerrallaan, vain käy.

Iiro Liukkonen, Bryssel

Suviseurojen äänimaisema

Vanhoillislestadiolaisten suviseurojen äänimaisema on kovasti muuttunut lapsuuteni 1960-luvusta. Seurapuheet, virret ja laulut jaettiin tuolloin kymmenien hehtaarien laajuiselle seura-alueelle äänentoistojärjestelmällä, jota ei ollut lainkaan vaiheistettu. Kun ääniaalto kulkee ilmassa n. 343 m sekunnissa, laajalla seura-alueella oli kuultavissa samanaikaisesti useista kaiuttimista tulevia ääniä muutaman sekunnin viiveellä. Seura-alueen laidoilla äänimaisema oli paikoin melko erikoinen, kun saman puheen tai laulun kohdan kuuli useampaan kertaan. Ilmiö on varmasti tuttu monista muistakin tuon ajan suurista yleisötilaisuuksista.

Suviseurojen äänentoisto on jo pitkään ollut vaiheistettua, jolloin äänisignaalia viivästetään äänennopeuden suhteessa (343 m/sek), kun se jaetaan kauempana sijaitseville kaiuttimille. Näin esimerkiksi kilometrin päässä seurateltasta oleva kuulee välitetyt puheet ja laulut noin 3 sekuntia myöhemmin kuin seurateltan vieressä seisovat, mutta hän kuulee sekä läheisen kaiuttimen että ilmateitse kulkeutuneen äänen samanaikaisesti. On suviseurojen äänimaisemassa tapahtunut muitakin muutoksia, joskin moni asia on pysynyt ennallaan.

Toinen merkittävä ero lapsuuteni suviseurojen äänimaisemaan on, että seurakansan kiitosäänet ovat vaienneet. Lapsuuteni aikaisissa suviseuroissa oli usein niin sanottuja liikutuksia, joita ulkopuoliset kovasti kummeksuivat. Seuraväen joukossa oli aina sellaisia kuulijoita, enimmäkseen naispuolisia, joita seurapuheet ja laulut erityisellä tavalla koskettivat. He nousivat seurapenkistä ylös, löivät käsiään yhteen ja toistivat kovalla äänellä sanoja ”Herra Jeesus, ole kiitetty!”

Nämä kiitosäänet kuuluivat tietysti äänentoiston välityksellä koko seura-alueelle ja olivat kiinteä osa 1960-luvun suviseurojen äänimaisemaa.

Olisi mielenkiintoista tutkia, miksi tämä ilmiö on käytännössä tyystin kadonnut vanhoillislestadiolaisesta seuraperinteestä. Kyse oli tuolloin täysin spontaanista ilmiöstä, jota ei millään tavalla ohjattu tai korostettu. Ehkä seurapuheet olivat koskettavampia kuin nykyisin vai onko yleinen käyttäytymiskoodi niin perin pohjin muuttunut? Asiaa ei tietääkseni ole tutkittu, joten siinäpä mielenkiintoinen aihe teologeille, sosiologeille ja perinteentutkijoille.

Mikko Junes, Launonen

Teatterin kulisseissa

Ensimmäistä kertaa astuin Tampereen Teatterin kulisseihin vuonna 2003. Prinsessa Ruusunen -baletin sinilintuparvessa tanssiminen oli pienelle ihmiselle sykähdyttäväkokemus. Vuonna 2006 sain kokea saman uudelleen, tällä kertaa useammassa roolissa Pähkinänsärkijä-baletissa tanssien. Kärkitossujen kopina, kankaiden viuhahdukset kiireellisissä pukuvaihdoissa, meikkikynien ja -puuterien kolina peilin edessä kiireen ja tohinan keskellä. Naurahduksia, kikatusta. Lasten ja aikuisten äänet samassa tilassa. Musiikki, joka kertoo lavalla tapahtumien olevan vauhdissa.

Pienenä sinilintusena pukuhuoneet sijaitsivat ullakolla, kaukana kaikesta kiireestä. Sinne päästäkseen oli käveltävä pitkiä kierreportaita aina ylöspäin, korkeuksiin asti. Pienet malttamattomat balettitossut suhisevat ja tömistelevät hiljalleen, välillä voimakkaampana, kunnes viimein aikuisen tomera ääni kehottaa olemaan hiljempaa! Kulississa pimeyden keskellä aistii oman hengityksensä. Sydän pamppailee jännityksestä. Musiikki loppuu. Yleisö taputtaa ja hurraa edellisille esiintyjille. Karaktäärikenkien kopina on merkki siitä, että pian on aika siirtyä lavalle pimeyden keskelle, hengitystä pidättäen.

Vanhempana tanssijana pukutiloja eivät enää olekaan ullakon huoneet, vaan merkkinä aikuistumisesta ja useammasta roolista pääsee pukeutumaan ihan oikeaan lämpiöön. Samaan paikkaan, missä ihan oikeat näyttelijätkin vaihtavat vaatteensa ja ehostautuvat. Lattiakin tuntuu kopisevan kenkien alla eri tavalla.

Peilien valot särähtävät syttyessään. Vaatteiden nepparit poksuvat riisuutuessa. Kärkitossut viedään varovasti kopahtaen pukuhuoneista kulissin puolelle. Pukuhuoneeseen ei nimittäin aina ehdi, kun on oltava pian jo takaisin lavalla ja uudessa roolissa. Taikurin nukesta vaihdos tinasotilaaksi tapahtuu vauhdikkaasti parin minuutin aikana. Kankaat ropisevat ja kahisevat. Hengitys on kiivasta. Täytyy yrittää olla mahdollisimman hiljaa.

Musiikki syleilee ja kantaa jonnekin kauas ajasta ja paikasta, kun seisoo kulissien turvallisessa, lämpimässä ja pimeässä syleilyssä. Suljen silmät ja annan tietoisuuden lipua jonnekin kauas. Valojen ja savukoneen hurina kertovat siitä, että lavalla tapahtuu jotakin. Tuntuu kuin valokin olisi ääntä.

Läpimenon jälkeen luppoaika ennen varsinaista näytöstä muuttaa kulissien luonteen. Kiireen ja tohinan sijasta kuuluu vain hiljaisuutta. Lepoa, rauhaa. Odotusta. Ennen kaikkea odotusta. Valot kolisevat kun niitä korjaillaan ja pian ne jo taas hinataan takaisin kattoon köysien varaan. Savukoneeseen lisätään vettä – lavasteet kolisevat ja rapisevat, kun niitä käydään siirtämässä ja valmistamassa tulevaan näytökseen. Lavastemiehet jutustelevat mukavia ja kas, joku keventää tunnelmaa muutamalla vitsilläkin.

Vierestäsi löydät hyvän ystävän. Jutustelette hiljaa makoillen divaanilla kulisseissa. Lavasteiden päällä istuminen on jännittävää, oikeastaan kiellettyäkin. On oltava tarkkana etteivät ne rikkoonnu. Nariseva kulissiovi muistuttaa siitä, että näytös on pian edessä. Ympärillä olevien ihmisten kanssa ystävystyt helposti, sillä osaatte kaikki olla myös hiljaa. Kuuntelette toistenne hengitystä. Saatatte siirtyä lattialle makoilemaan. Kenties kanttiinista on osunut käsiin karkkipussikin. Silloin voi jo vähän naurattaa. Pussin rapina muistuttaa, että tärkeänä päivänä pitää myös vähän herkutella!

Päällimmäisenä ilmassa leijuu odotus.

Johanna Kallio, Tampere

Suvivirsi ja kesän ensimmäinen päivä

Mieleeni on ikuisesti jäänyt vanhan rouvan Helsingin Käpylästä kertoma muistelu. Hauras ääni kertoi kesän ensimmäisestä päivästä joskus aikaa sitten.

Rouva oli kulkenut Käpylän kaduilla toukokuun viimeisenä päivänä. Päivä oli aurinkoinen ja ihana. Syreenit kukkivat ja linnut lauloivat niin kuin vain alkukesän innoissaan pystyvät. Oli aamupäivä ja rouva nautti ihanasta kesätunnelmasta rauhallisia katuja kävellessään. Leppoisa tuuli suhisi koivuissa, jotka vain hetki sitten olivat saaneet uudet lehdet. Hetken päästä hän ohitti paikallisen koulun, jonka avoimista ikkunoista kajahti juuri hänen ohi kävellessään Suvivirsi. Lapset lauloivat sen kirkkaalla äänellä, kesätuuli suhisi syreenipensaissa ja koivuissa, linnut lauloivat. Tuuli liikutti heikosti koulun ikkunan verhoja.

Rouva sanoi liikuttuneella äänellä, joka vaikuttavuudessaan on jäänyt vahvasti mieleeni, ettei koskaan tule unohtamaan sitä hetkeä. Niin ihana se oli. Minä itkin vuolaasti.

Susanna Pressler

Arkisia ihmisten ääniä

Erityisen hieno ääni on talvisten tapahtumien tumpputaputus. Siis se, kun suuri ihmisjoukko aplodeeraa. Lapasista ei kuulu melkein mitään ja nahkarukkasistakin vain vähän enemmän. Tällainen pehmeä läpsytys yhdistyy mielessäni kaikkeen juhlavaan, kuten kaupungin järjestämään uudenvuoden ilotulitukseen ja Salpausselän kisojen mitalien jakoon.

Tämän perään toinen erittäin suomalainen ääni on suodatinkahvinkeittimen pörisevä pulputus. Monessa maassa kahvit keitetään erilaisilla vekottimilla. Mikään ei ole niin ihana ääni herätä, kuin kahvinkeittimen pörpötys. Tämä ääni yhdistyy myös kaikkeen mukavaan ja sosiaaliseen, kun kahvitellaan yhdessä. Tämä on ääni, johon on helppo kuvitella tuoksu mukaan.

Elina Koskelainen, Lahti

Lapsuuden mummila

Ikävoin mummilaa. Sitä, joka täyttyi lasten naurusta. Suuri suku oli usein koolla, jolloin me nuorimmat saimme nauttia toistemme seurasta. Vietimme elämä-

niloiset kesät mummin pihalla hyppien narua ja leikkien piilosta. Kahdeksan serkusta juoksi ympäri suurta pihaa kiljahdellen riemusta. Samaan aikaan aikuiset yrittivät epätoivoisesti melun keskellä tuudittaa kahta nuorinta serkkua uneen. Miltei hiljaisuuden sai kuulla vain leikkiessä piilosta. Kiven takana piileskellessä pystyi kuulemaan heinäsirkkojen sirityksen. Taivaalla näki lintujen lentelevän ja laskeutuvan sähkölangoille. Kuunnellessa lintujen laulua pohdimme, miten linnut eivät saa sähköiskuja sähköä virtaavista langoista. Muistan vieläkin sen sähkötolpan, jonka yksi tikka oli valinnut nakutettavakseen. Kun joku serkuista kuuli nakutuksen taas alkavan, hän kutsui kaikki muut serkut todistamaan tapahtumaa.

Maaseudulla liikenteen äänenä kuului vain pelloilla huriseva traktori tai mummilan pihaan saapuva auto. Suvussamme on aina ollut useita koiria. Vieraiden saapuessa mummille koirat innostuivat ja haukkuen vastaanottivat heidät. Pienenä pelkäsin koiran haukuntaa, sillä se kuulosti hyvin aggressiiviselta korviini. Yritin aina veljeni kanssa juosta pikaisesti räksyttävien koirien ohitse sisälle mummin kotitaloon. Isokokoiset koirat suurine torahampaineen aiheuttivat ahdistusta pienessä minussa.

Mummilan suuressa reilut 100 vuotta vanhassa kotitalossa leikimme talvisin vintillä. Jyrkät haalistuneen punaiset puuportaat kaartuivat pimeyteen. Jokainen askel tuntui hieman ontolta rappusten naristessa jalkojen alla. Serkkujen kanssa kapusimme portaita varovasti kaiteesta kiinni pitäen. Narina jatkui vintin käytävällä, jolloin kuvittelimme lattian romahtavan, jos hidastelisimme askelissa. Muistan, kuinka kurkimme kahisevien pressujen alle, jos löytäisimme aarteita vanhojen esineiden joukosta. Pimeän käytävän päässä oli makuuhuone, jossa äitini ja hänen siskonsa ovat lapsina nukkuneet. Vintin narina loppui aina, kun astuimme tähän valoisaan makuuhuoneeseen. Tuntui kuin olisimme päässeet turvaan.

Nykyisin mummila ei ole entisensä. Nuorimmatkin serkut ovat teini-ikäisiä. Ahtaudumme kaikki olohuoneeseen, joka täyttyy puheensorinasta. Iloiset kiljahdukset ovat muuttuneet aikuisten keskusteluiksi. Puheenvuoroista kilpaillaan, mutta äänensävyt eivät ole enää niin kirjavia. Villiä menoa ja meteliä pitävät vain koirat. Nyt lattialla pyörii seitsemän pientä koiraa leikkien ja haukkuen. Enää en ahdistu koirien ääntelyistä, sillä ne ovat osa mummilan äänimaisemaa. Vielä vintille kiivetessä voin

kuulla saman rappusten narinan, mutta nyt se tuo vain muistoja menneistä. Ikävöin lapsuuden mummilaa. Sitä, jossa ajanvietto oli aina suurenmoinen seikkailu.

Karoliina Laitinen (23), Tampere

Tulitikkurasia

Tulitikkurasia tuo iloa sekä itselle käyttäjänä että kuunnella ja katsella toisen käytössä. Pimeää. Rasian tapailun ääniä. Rasian avaaminen. Tikkua poimittaessa rapina. Terävä raapaisu, toinen, jo syttyi sähinä.

Siinä on vielä valo ja lämpö, sammutetun tikun käryn tuoksu...

Muistaa kuinka isä nousi pimeässä ylös, haki tikkuja...

Ei koskaan sytytintä siis stendaria tai kaasuhellan sytytintä mökille, en käytä, en.

Stidejä, Stadin kundina stidejä.

Risto Savolainen

Tietokoneita ja ystäviä

Tietokonepelaaminen oli teini-ikäisenä minun ja monien ystävieni harrastus. Monet illat ja viikonloput kuluivat pelien ääressä. Toisin kuin monet vanhemmat silloin tiesivät, pelaaminen on erittäin sosiaalinen harrastus. Suosittuja pelejä pelattiin yhdessä joukkueena internetin välityksellä siten, että jokainen pystyi keskustelemaan toistensa kanssa mikrofonien avulla.

Kun kirjautui sisään peliin ja laittoi kuulokkeet korville, tuntui kuin olisi mennyt tapaamaan ystäviä – vaikkei ihmisiä nimimerkkien takana välttämättä olisi koskaan tavannutkaan. Ennen otteluita vaihdettiin kuulumiset elämästä ja suunniteltiin tulevaa matsia. Otteluiden aikana keskusteluyhteys täyttyi kiihkeistä taktiikkakomennoista, onnistumisen ilosta ja turhautumisesta. Lopuksi kiiteltiin hyvistä matseista, sovittiin treeneistä ja seuraavan turnausottelun kokoonpanosta. Joinain päivinä pelaaminen saattoi jäädä kokonaan sivuseikaksi, kun avoin keskustelu pyöri opiskelun, parisuhteiden, perheen ja ajankohtaisten asioiden ympärillä. Pelikavereita oli ympäri Eurooppaa, joten

samalla myös eri kulttuurit kohtasivat toisensa – ja siinä sivussa kehittyi englanninkielen taito.

Kun olin itse vasta aloittelemassa pelaamista, isoveljeni järjesti kotonamme joitain kertoja laneja. Lanit on tapahtuma, jonne joukko ihmisiä kokoontuu yhteen samaan tilaan ja tuo mukanaan omat tietokoneet, tarkoituksena pelata pelejä yhdessä samassa verkossa. Tämä on mielestäni historiallisesti ja kulttuurisesti tallentamisen arvoinen äänimaailma: kotilanien tunnelma. Joukko tietokonepelien harrastajia pelaamassa yhdessä samaa peliä, kukin omalla tietokoneellaan, jonkun kotona tai toimistolla.

Keskusyksiköiden tuulettimien hurinaan sekoittuu näppäimistöjen intensiivinen naputus, hiirten klikkailu ja pelaajien puhe. Naurua, kommentteja, huutoa. Hauskanpitoa. Reagointia. Joku ottaa ottelun liian vakavasti ja suuttuu, lyö nyrkillä pöytään. Tsemppausta ja yhdessä tekemisen riemua. Kohta on aika pitää tauko ja syödä. Joku laittaa musiikin soimaan kaiuttimista ja limsapullo sihahtaa auki. Muut lähtevät keittiöön lämmittämään ruokaa. Kohta on aamu.

Itse en enää harrasta pelaamista kovin usein, mutta monelle pelaaminen ja lanit ovat rakas harrastus ja sosiaalinen ajanviete. Se on myös ainutlaatuinen, tietokoneajan ilmiö. Iäkkäämmille sukupolville se on tuntematon asia, mutta monille nuoremmille tärkeä osa elämää ja ystävyyssuhteita.

Pyry Survo

Soittoäänien kirjoa ja vaikenevaa vuorovaikutusta

Kun suomalainen teknologiayritys 1990-luvun alussa lanseerasi viimeisimmän kehittelytyönsä tuloksen, GSM-matkapuhelimen, ei voitu aavistaa, kuinka suuren roolin uutuustuote tulisi saamaan suomalaisessa äänimaisemassa. Tuskin on sellaista suomalaista aikuisikään ehtinyttä, joka ei tunnistaisi Nokia-puhelimen soittoääntä, Nokia tunea, joka lainaa 1800-luvun espanjalaista sävellystä, tai Säkkijärven polkkaa, joka Nokian kautta tuli tutuksi koko maailmalle.

Puhelinten erilaiset äänimerkit ja soittoäänet ovat kantautuneet korviimme jo parinkymmenen vuoden ajan, niin sopivissa kuin vähemmän sopivissa tilanteissa. Teattereissa muistutetaan aina näytöksen alkaessa puhelinten sulkemi-

sesta. Pyyntö kaikuu kuuroille korville, sillä tilaisuudessa kuin tilaisuudessa kaivaa joku taskujensa tai laukkunsa kätköistä esille soittoäänensä volyymia koko ajan nostavan puhelimen, joka saatetaan hiljaiseksi nolostunein ilmein.

Lähes jokaiseen linja-autoon ja junanvaunuun osuu sen sijaan vähintään yksi, joka ei tunne noloutta siitä, että käyttää muutoin hyödyttömän matka-aikansa jutteluun tuttujen kanssa tai työasioiden hoitamiseen. Muu matkustajajoukko kuuntelee vaiteliaana, mitä kuuluu puhelimessa puhujan omaan rakkauselämään tai tuttavan terveydentilaan tällä hetkellä, tai miten työt sujuvat. Toisia puhuminen häiritsee, toiset eivät siitä välitä. Ja mahtuu kuulijoihin varmasti myös heitä, jotka hyödyntävät matkustamisen sivutuotteena saamaansa tietoa harjoittaessaan oman alansa tiedettä tai taidetta.

Koska nykyään matkustan aika harvoin julkisilla liikennevälineillä, en ole ehtinyt kyllästyä kuuntelemaan näitä avoimia tilityksiä. Viimeisin kuuntelukokemus sai minut tosin ärtyneeksi: Hiljaisessa junanvaunussa muutaman penkkirivin päässä minusta istui nuorehko mies, joka soitti tunnin, puolentoista aikana useita perättäisiä puheluita ja puhui kainostelematta kovalla äänellä. Aivan varmasti puhuja tiesi, ettei vaunussa kukaan hänen omaa matkakumppaniaan lukuun ottamatta ymmärtänyt puheesta sanaakaan – ja sekös vasta ärsytti!

Rupattelu kanssamatkustajien kesken ei sen sijaan ole enää aikoihin kuulunut suomalaiseen äänimaisemaan. Tosin täällä pohjoisessa sellaistakin vielä tapaa, ainakin, jos linja-auto tulee niin täyteen, että joudutaan istumaan vierekkäisille penkeille; vapaa naapuripenkkihän pidetään mielellään kasseilla miehitettynä aivan viimeiseen asti.

Kuljettajan kanssa käytävää keskustelua ei nyky-Suomessa tarvitse kyltillä erikseen kieltää. Älypuhelimien myötä Suomeen on muodostunut äänettömyysmaisema. Ei ole tarvetta keskustella vieressä istuvan kanssa, sillä puhelimen avulla voi valita, kenen kanssa keskustelee. Ei ole myöskään enää sellaista tilaisuutta tai kokoontumista, jossa ei vähintään yhden osallistujan katse olisi toistuvasti luotuna puhelimeen. Sillä ei ole merkitystä, puhuuko joku parhaillaan. Puhelimen haltijan ajatukset ovat muualla. Puhelimen kautta saatava yhteys on aina tärkeämpi kuin paikan päällä meneillään oleva elävä esitys. Teatteriesityksessä, jota katkoivat useammatkin puhelinäänet, istui samalla penkkirivillä mies, jonka puhelimen valo välkkyi tämän tästä. Esityksen edetessä kelmeä valo loisti yhä useammin.

Tilaisuuksissa vallitseva äänettömyys ei toki aina johdu siitä, että kokoukseen osallistujat olisivat syventyneitä seurustelemaan koneidensa kanssa. Monen suomalaisen temperamenttiin sopii parhaiten seurata tilanteen kehittymistä ääneti. Vanhempainilloissa kuunnellaan opettajan terveiset, mutta suoriinkaan kysymyksiin on opettajan vaikea saada vastauksia. Yleisötilaisuuksissa toivotaan vaieten, että joku toisi julki sen, mitä itse ajattelee. Keskustelut käydään jälkeenpäin, pienemmissä ryhmissä, joissa kaikki ovat tuttuja. Ne, jotka puhuvat julkisesti, täyttävät tilan, ja tuntuvat muiden mielestä puhuvan jo liikaa. Kovin monia puheenvuoroja ottavia ei pidetä viisaina, vaan pisimmän korren vetää sellainen, ”joka puhuu vähän, mutta asiaa”.

Salme Tarkiainen, Sodankylä

Vappuyönä

Etelä-Pohjanmaalla joissain pitäjissä, ainakin Teuvalla, vielä 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa, soitettiin vappuyönä lehmänkelloja ihmisten ikkunoiden alla. Soittajia olivat kylän noin kymmenvuotiset lapset, jotka kellojen lisäksi kalisuttelivat kattilankansia ja rautaketjuja. Kelloja lähdettiin soittamaan lapsilaumoissa vanhemmilta salaa ja takaisin sänkyyn ehdittiin ennen kuin vanhemmat heräsivät askareilleen.

Seuraavana päivänä kukaan ei tunnustanut olleensa soittopuuhissa. Taloissa varauduttiin myös soittajiin. Niskaan heitettiin kauhallinen tai ämpärillinen vettä ovesta tai avoimesta ikkunasta. Soitoilla torjuttiin pahoja henkiä karjan parista, mutta henget eivät juurikaan lapsia askarruttaneet.

Eeva-Liisa Laulajainen-Vallin, Noormarkku

Pääskyset

Mummolan portaista nousee kuumaa, punamultaista ilmaa. Se on laiskaa ja hidasta. Tuntuu nenässä jos sen antaa nousta, mutta lähtee liikkeelle, kun siirtää katsettaan ja nenäänsä ja yrittää kuunnella pääskysiä.

Pihaanajajat astuvat autosta. Ovet iskeytyvät kiinni. Kämmenistä lähtee surullinen suhina, kun he pitävät itseään kädestä kiinni. Sora pyörii mustan kengän alla, huilaa pitkin tasaista pohjaa ja hyppii alamäkeen. Se törmäilee toisiin hiekanjyväsiin ja siitä lähtevä ääni kuulostaa pääskysistä kuin moukarilla lyötäisiin.

Joku puhuu portaitten päässä pääskysistä. Yskii ihmistä kurkkuunsa ja valkoisen paidan nappi värisee rintaa vasten. Se surisee ja sorjuu samaan tahtiin kuin sanat putoilevat. Ripset räpsyvät ja leuka nyökkää ja kaikki ovat tyytyväisiä, että joku puhuu vaikka ei sano mitään.

Kun portaita pyörittää peukalonkynnellä, maali ripsii irti ja puhaltuu tuuleen. Kaikki maali ei ole irti ja joskus se tuikkaa kynnen alle. Äkkinäinen sisäänhengitys. Pihaanajajat kuuntelevat ja niiden tasapainoelimissä värähtelee. Joku raaputtaa terassin valkeaa puuta ja siitä sihisee ruoholle luonnonvalkoisia lumihiutaleita, joissa on ruukkukukista pudonneita multarantuja. Muurahaiset nostavat hiutaleet olalleen. Joku niistä alkaa laulaa ja terassilla se kuulostaa siltä kuin metsä nojaisi eteenpäin.

Tuuli koskettaa korvannukkaa. Se puhaltaa niin kovaa, että hetkisen kuuluu vain pauhua. Sitten se liikkuu eteenpäin ja pauhu toisen korvassa kuulostaa kevyeltä. Joku lausuu latinankielisen sananlaskun, jota kukaan ei ymmärrä ja jota kukaan ei ymmärrä loukkaukseksi. Parempi puhua pääskysistä.

Niiden siivet halkovat ilmaa ja se kuroo itsensä umpeen niiden perässä. Jos ne lentävät pään ylitse, sen kuulee otsan hennoissa hiuksissa. Ne osaavat väistää pihan kuusia, vaikka puut kasvoivat sinne tänä aamuna. Ne kasvoivat niin nopeasti, että runko repesi irti ja retkahti pystyyn sata metriä siitä, missä ne olivat nuoruutensa viettäneet.

Ihmisen mittainen auto kääntyy pihatielle. Rengas kääntää hiekkaa, neulaset putoavat konepellille. Terassilla paperitollo rahisee nyrkissä ja polttaa sieraimissa. Hengitys tulee iskuissa ja yrittää nenän kautta ulos. Ei pääse, palaa takaisin, kasvaa palloksi kurkussa.

Jukka Ahola (29), Oulu

Sisko

Mä yritin nukkua mutta en pystynyt nukkua vaikka otin kuusi tyynyä korvilleni eikä se auttanut. Yritin sanoa iskälleni että hiljentää siskoni. Niin ei onnistunut ja äiti oli yövuorossa. Minulla alkoi särkeä pää. Siskoni itku oli hyvin kovaääninen ja kireä. Kävin juomassa ja syömässä. Tunnin päästä siskoni lopetti itkun. Ja sitten sain unta.

Aleksi Laine

JÄÄ RATISEE LENKKAREIDEN ALLA
– ARJESTA JA PAIKOISTA

•|•|•|•

Lapsuuden kesän ääniä aitassa

Pieni tupa väljentyi kesäksi, kun me vanhimmat lapset muutimme nukkumaan aitan vinttiin. Kevätkesästä läheiseltä purolta kuuluu tasainen, unettava vedenkohina. Vesimyllyt ja niihin rakennetut koputtimet koputtavat kukin omanlaistaan sointuaan peltipurkkien pohjiin.

Käki kukkuu ja mustarastaat soittivat huiluaan myöhään iltaan asti. Muutaman viikon kuluttua vesi on laskenut purossa jo sen verran, että kohina on vaimentunut ja vesimyllyjen moikutus lakannut. Pääskyset kunnostavat kiireellä viimekesäisiä pesiään aitan räystäällä. Liverrystä on mukava kuunnella ja karjankellojen ääni kantaa kaukaa metsäpellolta.

Hevosniittokoneen raklatus aamuvarhaisella, ja varsinkin haravakoneen piikkien rämähdys istuimeen tasaisin väliajoin tietää sitä, että iltapäivällä on töitä heinäpellolla. Ja pääskyset ovat saaneet pesänsä valmiiksi ja poikaset huutavat ruokaa myöhään yöhön. Lopulta ne nukahtavat kanssamme kesäyöhön ja orrella talveksi tehdyt saunavastat tuoksuvat väkevälle kesälle.

Joku yö ukkonen saapuu yli vaarojen ja jyrisee tuntikaupalla omia jyrinöitään niin, että välillä koko rakennus tärisee. Pärekatto kestää kyllä rankemmankin sateen ja kun se rauhoittuu tasaiseksi ropinaksi, on se parasta unilääkettä. Varsinkin kun tietää, ettei seuraavana päivänä ole asiaa heinäpellolle. Lintujen äänet vähenevät. Pääskysenpojat ovat jo lentokunnossa. Välillä ne kokeilivat siipiään ja asettuvat riviin aitan katon harjalle tai sähkölangalle livertämään kuorossa. Muutama viikko ja ne lentävät etelään. Yöt hiljenevät ja pimenevät.

Sitten naapuritalossa alkavat puinnit. Isäntä-Otto syöttää Sampo-puimakoneen nieluun ohraa niin, että se meinaa jatkuvasti tukehtua. Välillä Sampon ääni tasaantuu ja aittaan erottuu myös pehkupuhaltimen kohina ja tietysti sen kolmepyttyisen, Massikka35:n käynti. Syksy on tullut.

Maisema hiljenee. Karja on otettu navettaan. Lähiaikoina siirrytään nukkumaan takaisin tupaan. Tulee pakkasyö. Lammasnahkavällyä vedetään yhä ylemmäksi.

Jostain hyvin kaukaa kuuluu tasainen, harva papatus. Keskustelemme isoveljen kanssa, onko se hinurin ääni Pielisjoelta asti? Ei, kyllä sen täytyy olla

Porilainen. Maamoottori Porilainen se on, ovat ne Väänäset saaneet, veitikan, kuntoon viljankuivuria pyörittämään.

Kaltimo

Iltalenkki

Melu on mahtava. Satojen oppilaiden koulupäivä on päättymässä. Kiiruhdan päivän viimeiseen kokoukseen. Oppilaiden hiljaiset tervehdykset ja kännyköiden napsuttelu tahdittavat askeleitani koulun ylimmällä käytävällä. Vastapaistetun pullan tuoksua, joku on tuonut kokouspullia! Puheen sorina vaimenee, päästään asiaan. Puolentoista tunnin kuluttua kuulen vain tietokoneen surinan, ajatukseni takkuavat. Vielä pari asiaa ja tämä on ohi. Mieleni sopukoista kuulen Leenan, elinikäisen ystäväni äänen: ”Hit the road Jack!” On pakko päästä pois. Sandaalieni napse kaikuu käytävällä, kun kiiruhdan huoneeseeni. Kurkistan vielä sähköpostiin. Voi, taas kurja viesti samalta lähettäjältä. Lukaisen. En vastaa. Hyppään pyörän selkään ja poljen kotia kohti. Sorainen jää rouskuu rikki renkaiden alla. Ison lätäkön kohdalla rapa roiskuu kauan.

Kotiovella soi jazz, siis neiti on kotona. Eteisessä tajuntaani virtaa kakofoniana TV:n tunnusääni, jazz ja kilahtava mikroaaltouuni. Isäntä lämmittää eilistä keittoa.
– Otatko?
– Ei, en jaksa, vielä.

Lorautan puolukkamehua lasiin, sihautan vichypullon auki ja kaadan kuplavettä mehuun. Sihinä saa juoman maistumaan entistä paremmalta.
– Sorry, syön myöhemmin.

Vilkaisen puhelimen viestit. Ystäväni, urhea nainen, ei jaksanut töihin tänään. Kipeää se ottaa, kun on aloitettava kaikki alusta. En jaksa soittaa hänelle vielä, anteeksi. Päässäni hakkaavat sepät on hiljennettävä. On pakko juosta ja puhdistaa ajatukset.

Sujautan ihanat, kuluneet verkkarit jalkaan ja puen kahisevan juoksupuvun päälle. Yksi tasku on vielä ehjä. Siellä on avainten paikka. Niiden vaimea helinä rytmittää aina juoksuani. Ulko-ovi aukeaa narahtaen. Tihkuttaa vettä, tuuli kahisuttaa lehdettömiä puita ja tyhjä karkkipussi hyppelehtii rahisten pihan vesilam-

mikoiden ja jääsaarekkeiden välissä. Naapurin poika paukuttaa palloa varaston seinään ja huikkaa:
– Moi!

Joku paiskaa varaston oven kiinni. Lukossa taitaa olla joku vika, kun ovea on pakko paiskoa monta kertaa. Oven pauke antaa peruskompin päähäni ja päivän aikana tapaamieni ihmisten äänet huutavat punkkia. Juokse jo! Jalat aloittavat urakkansa. Voi kuinka raskailta ne tuntuvat.

Sohjoisella tiellä lenkkarien lätinää terästää soran rahina. Pääsen rytmiin. Raps, raps, raps, raps, tasatahtiin. Auto ajaa hitaasti ohi ja surisee hiljaa. Sohjo loiskuu. Otan spurtin ylös jäiselle mäelle. On saatava kiinni jostakin ajatuksesta. On unohdettava pään kumina ja ihmisten puheet. Keskityn pysymään pystyssä jäisellä polulla ja ajattelen ystävääni. Hän soittaa klassista yksinäisessä huoneessaan. Itse en jaksaisi kuunnella, en vaikka se soisi hyvin hiljaa. Mutta toivon, että musiikki hoitaa ystäväni haavoja.

Maastopyöräilijöillä on kiire. Pohkeet paksuina miehet ohittavat minut ylämäessä vingahtaen. Pysyvätköhän pystyssä jäisessä alamäessä? Sitä en näe, sillä alamäkeen päästyäni miehet ovat jo kadonneet. Kuulen kaukaa takaani miesten hörähtelyä ja puheensorinaa. Lenkkiporukka juoksee minut kiinni ja hiljenee. Taitavat kunnioittaa ikääni ja vaivalloista jolkutustani. Ajokoiralaumana maratoonarit ohittavat minut. Häpeän huohotustani. Miesporukan piikkilenkkarit purevat kevyesti jäistä polunpintaa. Onpa rapsetta ja rahinaa. Huikkaavat hyväntahtoisia kannustuksia. Kiitos. Tartun miesten imuun, yritän pysyä vauhdissa, vaikkakin sopivan välimatkan päässä. Kuulen vain oman sydämen sykkeen ja annan periksi. Menkööt. Hongat humisevat yläpuolella, eihän minulla ole mihinkään kiire.

Lähellä soi nokkahuilun tapainen hiljainen ääni. Helmipöllö siellä huhuilee kevätlempeä. Jäiselle polulle on lumenaurauksen jäljiltä jäätynyt pyykkilautainen pinta. On pakko luistella laahustamalla, jotta pysyn pystyssä. Jytyyttävä jumputus välittyy lenkkarien pojista koko kroppaan. Rytmi kuuluu ja tuntuu selässä.

Alamäessä jää ratisee lenkkareiden alla. Sulamisvesi lirisee ohuina noroina rinnettä alas. Jospa kevään myötä talven jäät sulavat sisältänikin. Mikä sinne sisälle on jäätynyt? Liika työnteko? Lähenevä vanhuus? Iso ikävä lapsia, maailmalle lähteneitä? Ihmisten murheet? Vaiko omat virheet? Sukuni naiset olivat äi-

tini mukaan sankareita. Olisivatkohan jaksaneet juosta lujempaa? Tehdä työtäni viisaammin ja tehokkaammin? Varmaan olisivat. Älä nainen valita. Matkanteko voi väsyttää, mutta kesken ei jätetä. Vielä jaksan, jaksan. Pari mopoautoa vonkuu mäkeä ylös, ei suju helposti niilläkään. Rinne on hiekoitettu suurirakeisella soralla. Uskallan antaa jalkojen viedä kuin kesällä. Kohtahan on kesä ja silloin juoksu taas kulkee.

Liikennevaloissa autot surraavat tyhjäkäynnillä ja valo piipittää. Vihreä valo, vauhtia jalat! Polku kaartaa joelle. Rannassa tuulenvire hivelee poskiani ja ilmavirta suhisee korvissani. Rauhoitun. Jalat tapsuttelevat jäisellä polulla. Näen vettä ja virtapaikka kohisee, vaikka vain vaimeasti. Vietin lapsuuskesät joen saaressa. Kosken kohina on ollut tuutulauluni, se rauhoittaa ja lupaa uudet voimat huomiseksi, vesihän ei lopu koskaan.

Puisella sillalla askeleet kumisevat ja ylämäessä pistää vähän kylkeen. Kävelen hetken ja kuulen sorsien räpistelevän jään reunassa. Puut suhisevat. Kuinkahan ne kestävät talven noin paljaina? Ohikulkeva pariskunta puhelee kasvot vakavina. Noin vakavaksi en tahdo tulla. On juostava pois turha vakavuus.

Astun syvään lätäkköön. Sukat litisevät ja kylmä vesi turruttaa varpaat. Ei haittaa, sillä askel tuntuu kuitenkin kevyeltä ja hengitys kulkee. Lähestyn kaupunginsiltaa. Hiljaisuuteen halkeaa rako. Korvia särkevä pärinä lähestyy. Meteli peittää muut äänet, joen, tuulen, lenkkareiden alla krahisevan soran. Poika huudattaa mopoaan ja ajaa yhdellä renkaalla keulien sillan yli. Ei taida olla mopossa äänenvaimentimia, päinvastoin. Tuon menon kuulevat kyllä tädit, mummot ja nuoret tytöt. Kuinkahan pitkästi voi ajaa keulien? Lakeuden ristille asti, ehkä? Kuulen kirskunaa ja peltien räiskettä. Ei tainnut päästä ristille asti, ellei sitten jäänyt juuri siihen. Milloin soivat sireenit? Ei tälle asialle tarvita minua nyt, huomenna ehkä on toisin.

Olikohan se meidän poikia? Oppilaathan ovat omiani, kaikki kuusisataa, siltä se tuntuu. Aamulla sitten jo tiedän, nyt en ajattele. Toivottavasti ei henki lähtenyt. Ettei kuitenkaan kitumaan jäänyt? Huokaan pilville: ”Anna pojalle opetus, mutta säästä pahimmalta?” Mitä sanoisin pojalle aamulla? Entä äidille, jos poika ei enää tule kouluun. Älä ajattele! Juokse!

Koira haukahtaa minulle muutaman kerran, säälistä varmaan. Kiitos, kun huomasit. Käännyn kotiin johtavalle sillalle. Näiden korkeiden rakennusten vä-

lissä tuulee aina, ja vastaan. Tuuli ulvoo tuulitunnelissa, taitaakin olla vastatuulitunneli. Valitsen hiljaisimman reitin kotiin. Omakotialueella vain muutama koira isäntineen värjöttelee tihkussa. Mies koputtelee rautakangella uomaa auki sulamisvedelle. Savu tuoksuu. Palaakohan tuli takassa vai saunanpesässä? Olisinpa mökillä! Tuijottelisin yhtä aikaa takkatulta ja kuohuvaa koskea.

Lasketteluriteestä kuuluu vaimeaa hissikapuloiden kilinää. Joku laskettelee tälläkin ilmalla. Muistan, minkälaista oli lasketella omilla Titaneilla. Kuinka hienon puuterilumipilvien sain aikaan, kun suksien metallikantit hioivat lumen pintaa. Mitä kovemman hiontaäänen sai aikaan, sitä parempi laskija oli. Siltä ainakin tuntui. Murtsikkasuksien ääni on hiljaisempi. Ne sopivat jalkoihini, korviini ja elooni nykyisin. Rinneravintolan musiikki soi tänään hiljaa, mukavaa. Ranskanperunoiden tuoksu herättää nälkäni. Mitä isäntä lämmittikään ruuaksi lenkille lähtiessäni? Eilistä lohisoppaa, ihanaa!

Lopulta lenkkareiden alla on kiinteää maata. Sattuipa yksi kuivakin kohta tälle polulle. Kengät tapsuttavat kevyesti kuin kesällä. Tapsuttelen kotiin asti. Kotiovi tervehtii narahtaen. Täällähän on ihan hiljaista. Neiti on iltatöissä, isäntä nukkuu ja koneet ovat kiinni. Niin kaunis on hiljaisuus. Hiissaan lamellilattiaa pitkin hiljaisesti hyrisevälle jääkaapille. Lorinaa, sihinää ja jääpalojen kilinää. Nostan puolukkaisen voimajuoman huulilleni.

Höyrysauna ei anna kiukkuisia löylyjä, vaan hoitaa ihoa ja mieltä lempeästi sihisten. Nostan jalat seinälle ja olen. Ajattelen. Ajattelen. Mutta mitä? Oliko työpäivä rankka? Ei tainnut olla, kun en edes muista, mitä tapahtui. Kuolikohan se mopokuski? Päätän tarkistaa sen netistä ja muotoilla pojan keulimisesta jotakin opetukseksi uusille mopopojille. Jospa nuoret voisivat oppia edes jotakin muiden virheistä. Ystäväni päätän viedä pääsiäisenä tulvajoen saareen. Saunotan, syötän ja kuuntelen. Tarjoan tilan ja ajan patojen murtua ja pahan olon purkautua kosken kuohuihin.

Miltä minusta tuntuu? Saunan lauteilla olo on levollinen ja raukea. Kroppa ja mieli puhdistuivat. Hymyilyttää. Onni on tässä ja nyt. Sisälläni kohisee koski.

Kaisa Isotalo, Seinäjoki

Aina mukanani

Voin kuunnella sitä ääntä melkein missä vain. Se ääni ei ole samanlaista ja toistuvaa. Se, mistä se ääni tulee on melkein aina mukanani. Ääni on musiikki ja voin kuunnella sitä vaikka puhelimestani. Se on mukava ääni. En pidä kotimaisesta musiikista. Suomenkieliset musiikit kuulostavat oudoilta. Musiikki on siihen asti kivaa kunnes pitää laulaa.

Waltteri Markkanen (10), Turku

Keikalla

Olin keikalla. Keikalla esiintyi Tyga. Tyga on hyvin menestynyt thaimaalainen artisti. Tyga laulaa englanninkielellä. Keikalla oli myös paljon muitakin kuin minä. Sen lisäksi että oli ihan kivaa niin oli myös kiinnostavaa nähdä pitkäaikainen idoli. Yleisö taputti ja huusi samaan aikaan kun Tyga lauloi lavalla. Oli myös kiva nähdä miten energinen ja positiivinen Tyga oli lavalla. Mielimusiikkini on räppi koska siinä on tosi paljon sanoja ja nopeaa musiikkia taustalla. Räpissä on myös tosi paljon riimipareja.

Abdinasir (10), Turku

Kop, kop, kop, kop

On olemassa ääni, jota mielelläni muistelen, jopa kaipaan.

Asuimme Viipurissa. Kesämökkimme oli ja on Taipalsaarella. Kun Viipurista oli matkustettu Lappeenrantaan, ei sieltä enää ollut samana päivänä jatkoyhteyttä Taipalsaarelle. Salmetar-laiva lähtisi vasta seuraavana päivänä Taipalsaarelle Lappeenrannan laivarannasta. Piti siis yöpyä Lappeenrannassa. Yövyimme aina Hotelli Patriassa.

Aamulla kuulin sen äänen heti herättyäni: Hevosen kavioiden rauhallinen, rytmikäs kopsutus mukulakivellä tai asfaltilla. Kun yksi hevonen oli verkkaisesti kopsutellut ikkunan alta, saapui seuraava. Osa hevosista suuntasi läheiselle torille laivarantaan.

Halusin kuunnella sängyssä pitkään. Nämä kuuluivat yhteen: kesä, alkava loma ja kavioitten kopina. Myöhemmin olen vielä lisännyt mielessäni, että silloin oli rauha, aika ennen sotaa.

Kohta sodan jälkeen Taipalsaarelle rakennettiin maantie. Enää ei ollut tarvetta yöpyä hotellissa. Tätä nostalgista hevosen askellusta kuulin kuitenkin kesäisin Lappeenrannassa vielä pitkään.

Nykyään ei hevosen kavioiden kopse kuulu edes Lappeenrannan kaupungin arkisiin ääniin.

Kun kuljen kesällä lehmusten reunustamaa katua Hotelli Patrian ohi, muistan elävästi sen äänen, jonka kuulin sänkyyni hotellin avoimesta ikkunasta kesäaamuna kauan sitten.

Kaija Lehtipuu, Tampere

Äänimaisemaa Toivakan takamailta

Yli kolmekymmentä vuotta olen viettänyt kauniita kesäpäiviä Toivakan takamailla. Meillä on puoli hehtaaria maata, jossa saan peuhata mieleni mukaan. Maapalalla kasvaa lukematon määrä ruohovartisia kasveja ja yli kahdeksankymmentä erilaista puuta tai pensasta. Tällainen kasvien sekameteli houkuttelee myös eläinmaailmaa paikalle. Toivottuina linnut ja ilman tervetulotoivotuksia tulleet jänikset ja myyrät. Kettu ja supikoira jättävät vain käyntikortteja ja kärppä esittäytyy muutaman sekunnin kerrallaan.

Päivällä ympärillämme ovat maalaiskylän äänet. Useimmat niistä äänistä suodattuvat harmittomaksi taustaääneksi, mutta silti ne kuuluvat kaiken aikaa. Naapurin maanviljelijän traktori jyrisee jonain päivänä kellon ympäri, toisena päivänä hän ajaa muutaman kerran ohi. Traktori jyrisee täysillä kierroksilla ja perässä oleva kone rämähtelee kuopissa metallisen julmasti.

Omanlaisensa ääni tulee toisen naapurin aikuisten poikien käynnistä lapsuuden kodissa. Mökkimme ohitse menee suora soratie ja nuoren miehen on välttämättä kiihdytettävä siinä. Ensin koneen murahtelu, kaasun vaihtelu vaihtamisen tahtiin, nopeus sataan ja äkkinäinen lentävän soran ropina ja rahina voimallisessa jarrutuksessa.

Kauempaa pihan ohittaa ikämies, jonka harrastus on mönkijä. Ilmeisesti mönkijää pitää ulkoiluttaa kuin koiraa ja siksi hän kruisailee kerran pari päivässä kilometrin päähän maantien varteen ja takaisin. Sekin on ääni, jota ei huomaa, jos ei pysähdy sitä kuuntelemaan.

Maalaiskylän arkisiin kotieläinääniin kuuluu enää vain kylän koirat. Viime vuosituhannella lehmien äänet olivat erottamaton osa kesää. Kuului myös kanan kotkotus ja kukon kiekaisu. Tilalle on tullut eksotiikkaa, naapurin kesäaasi kiljahtaa varoittamatta, kun sitä huvittaa. Toinen kummajainen on fasaanikukko, joka hiipii pusikossa ja herättää yhä uudelleen ajatuksiin vaipuneen ihmisen järkyttävällä rääkäisyllä. Naapurin ajokoirien haukunnalla ei liene mitään logiikkaa, kai ne kertovat toisilleen tarhaelämän tylsyydestä tai liekakettingin lyhyydestä. Ainoa poikkeus arkisesta louskuttelusta on isännän saapuminen kotiin päivän töistä. Silloin koirien haukunta yltyy petoeläinlauman mylvinnäksi. Voin kuvitella isännän askeleet koiratarhan viereen ja muutama sana rauhoittaa kiljuvan lauman.

Illan tullen kylän äänet vaimenevat ja luonto saa siitä yliotteen. Kevätkesä on täynnä lintujen laulua. Tai eihän kauneinkaan linnun ääni ole laulua vaan puhetta, jolla kutsutaan puoliso tai vallataan reviiri. Joskus mietin, onko lintujen laulua koko päivän. Päivällä kesän linnuista pääsee parhaiten esiin voimakasääninen kuovi ja hyvänä kakkosena yhä uudelleen yllättävä korpin kajautus. Hukkuuko muu päivän ääntely kylän elämään vai säästävätkö linnut energiaa illan konserttiin, jota jatkavat kevätkesällä aamuun asti.

Kiurun laulu loppuu samoilla hetkillä, kun olemme toukokuussa ensimmäisiä kertoja paikalla. Samaan aikaan kuuluu taivaanvuohen mäkätys. Itse syöksyjää näkee harvoin. Joutsenet ovat veikeää kansaa. Usein ne aloittavat metelöinnin jo lähtökiidossa Lapinjärveltä ja juttelu jatkuu kiivaana Kankaisten aukealle asti. Sinne ne laskeutuvat räpylät levällään. Hiljenevät tunneiksi. Sitten joku huudahtaa, kaveri vastaa ja lauma on ilmassa. Taas juttelu kiihtyy toraiseksi kakofoniaksi.

Istumme usein iltahetken nuotiolla. Kyllästymisen estämiseksi tontillamme on neljä erilaista nuotiopaikkaa. Alkukesän iltaan on kaikki vuodet kuulunut lehtokurpan ränkätys. Mietin, periytyykö soidinlentoreitti, koska se toistuu täsmälleen samaa rataa vuosikymmenestä toiseen. Hiljenee, kuulen tulen äänet. Räiskähdys, kohaus, suhinaa. Ja paistuvan makkaran vihellys. Jossain herää tuulenhenki ja ohittaa haavan. Kahina jatkuu tuulen hälvettyä.

Kesän edetessä ja myöhäisillan tummuessa tulee uusia ääniä. Ensin kehrääjän hurina ja muutama viikko myöhemmin ruisrääkän narina.

Syksymmällä linnut vaikenevat. Sattumakurjet toitottelevat pellolla tai lentokoulussa olevat joutsenet saavat monisanaista opetusta. Vastapainona linnuille on syksyn tuulien loputon kirjo sateen suhjusta myrskyn meteliin. Lähestyvän tuulen kohina on kiehtovin. Puut ovat hiljaa, mutta kohina kuuluu. Sitten äkkiä kohina muuttuu ja tuuli on paikalla.

Ilta päättyy aikanaan. Viimeiset äänet aiheutamme itse: portaan narahdus ja oven kolahdus. Mökkiyön mahtavin ääni on ukkonen. Kaiken hallitsevana äänenä se tunkeutuu ihmisen luihin ja ytimiin asti. Yön hiljaisin ääni on seinän sisällä touhuava myyrä. Hiljaisuudestaan huolimatta se on valvottavin ääni.

Jorma Aaltonen (67), Jyväskylä

Luotuja kulkemaan

”Pohjois-Haaga. Norra Haga”, ja maisemat vilisivät ikkunassa. Perhoset vatsassani tanssivat saksanpolkkaa. Olin muuttanut Helsinkiin kaksi päivää aiemmin ja matkustin nyt ensimmäistä kertaa uuteen työpaikkaani. Ensimmäiseen vakituiseen työpaikkaani.

Katselin, kuinka väsyneet ihmiset astuivat sisään ja laahustivat paikoilleen. Tylsin katsein he etsivät paikkaa, jossa heidän ei tarvitsisi istua kovin lähellä ketään toista matkustajaa. Junan ovi piipitti äänekkäästi sulkeutuessaan, mutta kukaan ei näyttänyt edes huomaavan. Pienen kaupungin tyttönä en koskaan ollut osannut edes ajatella, että menisi junalla töihin. Synnyinkaupungissani ei edes ollut sisäistä julkista liikennettä ja paikkakunnalta pois vievää linja-autoakin joutui odottamaan. Täällä, isossa maailmassa, pääsin töihin lähijunalla jopa viidessätoista minuutissa.

”Huopalahti. Hoplax”, selkeä-ääninen nainen jatkoi ja kertoi, miltä raiteilta lähijunat lähtivät. Kuuntelin naista ääneti. Minua vastapäätä istuva herra avasi kahistellen tuoreimman Metron ja alkoi täyttää sudokua. Kynän rapina hukkui junan tasaisen huminan alle. Mies oli jo saanut valmiiksi helpoimman aivopähkinän.

Mitä lähemmäs työpaikkaani pääsin, sen hermostuneemmaksi oloni tunsin. Halusin kovasti tehdä vaikutuksen uusiin työkavereihini, sillä työskentelisin heidän kanssaan vielä usean vuoden ajan. Hengitin syvään ja suljin silmäni rauhoittaakseni itseni.

”Ilmala.” Ihmiset ympärilläni olivat yllättävän hiljaa. Kaupungissa ei kai juurikaan juteltu tuntemattomien kanssa. Edelleen silmät ummessa kuuntelin, kuinka pitkä piippaava ääni kertoi junan ovien aukeavan ja ihmisten askeleet loittonivat. Tunsin oloni kovin kokemattomaksi, sillä vaikutin olevani ainoa, joka ihmetteli jokaista yksityiskohtaa uuden työmatkani varrella. Kuulin, kuinka takanani istuva teinipoika kuunteli kuulokkeidensa kautta musiikkia ja mietin, kuinka hän menetti koko tämän suuren kaupungin äänimaailman: sanomalehtien kahinan, askelten kopinan, vakuuttavan kuuluttajanaisen äänen, junan kohinan kiskoja vasten... Junan tasainen ääni tuntui rauhoittavalta ja hukuin hetkeltä tuntuvan ajan ajatuksiini...

Joku tönäisi minua laukullaan ja aukaisin hieman ärtyneenä silmäni. Naisen korot kopisivat, kun hän kiirehti junan oven ääreen. Huokaisin itsekseni ja pujottauduin turhan lähelle istuneen naisen ohi anteeksipyynnön mutisten. ”Tuokaan ei viitsinyt edes yrittää antaa tilaa”, ajattelin, kun vihdoin pääsin kookkaan naisen ohi junan käytävälle.

”Pasila. Böle”, miesääni kuulutti. Mies jatkoi kertomalla lähijunien lähtöraiteista ja mietin hänen äänensä olevan lempeä mutta liian hiljainen. Olin pitänyt paljon enemmän naisäänestä, jonka olin tottunut kuulemaan näiden muutaman vuoden aikana, jotka Helsingissä olin asunut. Yhä vieraalta tuntuva miesääni kaikessa miellyttävyydessään hukkui mielestäni liikaa junan kohinan alle.

Ovet avautuivat piipaten äänekkäästi ja livahdin nopeasti ulos asemalle. Junat olivat taas myöhässä ja työmatkani oli kestänyt siitä syystä peräti kaksikymmentä minuuttia. Tottumuksesta olin kuitenkin valinnut oven, josta pääsin suoraan rullaportaisiin ja säästin muutaman sekunnin aikaa. Rullaportaiden koliseva ja nirisevä ääni pisti korviini, kun kävelin kiireisimpien joukossa ylös portaiden vasenta puolta. Ihmisten askeleet kolahtelivat rappusia vasten ja askeleiden alla rappuset valittivat kitisten huoltamattomuuttaan.

Asemalle sisään päästyäni kuulutukset kaikuivat hallissa ja kiireisten ihmisten kenkien kopina sekä puheensorina sekoittivat kuulutuksen sanat niin, ettei

niistä saanut kunnolla selvää. Toisaalta en siitä välittänytkään. Kaivoin laukustani kuulokkeet ja painoin ne korviini. Kuulutukset pyrkivät voittamaan musiikin, joten käänsin äänenvoimakkuutta kovemmalle. Vedin takkini vetoketjua yhä ylemmäs ja suuntasin rutiininomaisesti askeleeni kohti tutuksi tullutta reittiä. Aamun ankeudessa mietin, jokohan olisi aika vaihtaa työpaikkaa. Kuulokkeissa Jenni Vartiainen muistutti minua kaksi vuotta vanhassa hitissään junien ja naisten olevan luotuja kulkemaan.

Katriina Gafoor (30), Helsinki

Kirjasto

Istun kirjaston keltaiselle nojatuolille. Siihen osuessa takkini tekee pienen hankausäänen. On hetken aivan hiljaista, mutta pian kuuluu vaimea tömähdys jota seuraa pienen lapsen avuton, korviariipova huuto. Äidin matala hyssyttely saa huudon loppumaan, mutta korviini kantautuu jo seuraavat äänet. Kirjojen kannet paukkuvat eri voimakkuuksilla kiinni ihmisten niitä lukiessa. Kirjakärryjä työntävä vaimeasti mutta niin että kuuluu, niiskuttava kirjastonhoitaja kävelee ohitseni. Hän pysähtyy ja latoo paksuja kirjoja hyllyyn. Pam, pum. Pieniä lapsia juoksee hyllyjen välitse kirkuen ja osoitellen ympäristöään. Askelien äänestä päätelleen roteva vartija harppoo kiireisenä. Silmänräpäyksen verran on hiljaista. Syvän hiljaisuuden ja sivujenkääntelyn keskeyttää läheltä kuuluva riemukas kikatus. Ennen kuin ehdin päätä kääntää katsoakseni, on rotevin harppauksin tömistelty äänen lähdettä vaimentamaan. Joku lukee satuja heleällä äänellä ja toinen hyräilee hiljaa jalalla lattiaan rummuttaen. Askelia – nopeampia, hitaampia, voimakkaampia, hiljaisempia – kantautuu joka ilmansuunnasta. Näiden lähetessä ja hölinän ja hälinän voimistuessa joukko aasialaisia turisteja pysähtyy nauramaan ja lukemaan kirjoja toisilleen. Torut, joita äidit tai isät esittävät haahuileville lapsilleen ja rauhallinen viheltely tulvahtavat korviini. ”Kirjasto suljetaan puolen tunnin kuluttua”, kuuluu vaimea kuulutus, ja haukotus katkaisee ajatukseni.

Ronja Pöyhönen (12), Turku

Impivaaran uimahalli

Astun sisään liukuovista. Kuulen niiden vetäytyvän vingahtaen sivuille, ja jymähtäen kiinni mennessään. Tulen pukuhuoneeseen. Kuulen hiustenkuivaajan hurinaa, suihkun lotinaa, puhetta, märkiä askeleita, piippauksia kaapeista, ovien pamahduksia ja omat askeleeni, jotka tavoittelevat matkaansa kohti toisen pukuhuonevälin kaappia. Puen uikkarit, kuullen samalla kavereiden puhetta, treenikassin kaivamista ja uimapuvun kiskomisen ääntä. Hetken kuluttua suihku lotisee ja märät askeleemme sipsuttavat kahdenkymmenenviiden metrin altaalle. Matkalla kuulen puhetta, joukkuekavereitteni naurua ja keskustelua, veden lotinaa, hälinää, pillin vihellystä, valmentajan ohjeita, hanan lotinaa, korvia särkevää lapsen kirkunaa, ilmastointilaitteen hurinaa. Kaikki äänet tekevät yhdessä kokonaisuuden, jotka kuvaavat täydellisen Impparin aineksia.

Pulahtaessani veteen ja uidessani kuulen veden räiskynää ja lotinaa, ääntä, kun potkii ja porskuttaa, pillin vihellyksiä, läähätystä, neuvoja, huutoja, kuulutuksen ja autuuden, kun sukelsi veden alle; kaikki vaimeni, samalla auringonsäteet heijastuivat pohjaan, samalla tuoden pirteän tunnelman.

Myöhempään, kun kenttä oli siivottu, oli hiljaista ja rauhallista. Vesi liplatteli laidoille. Oli tyyntä ja rentouttavaa. Panin silmäni kiinni ja kuuntelin valmentajan lempeää ja tyytyväistä puhetta, kavereiden vaimeaa keskustelua ja pientä ääntä sisälläni, joka kutsui minua kotiin.

Aura (12), Turku

Rautatieasemalla

Käykääpä kuuntelemassa sitä ritinää ja kolinaa, mikä kuuluu Helsingin päärautatieasemalla. Katetussa tilassa nämä äänet kuuluvat hyvin ja niistä muodostuu koko orkesteri. Äänet lähtevät junilta tulevien ja juniin menevien matkustajien vetolaukuista. Laukkujen pyörät ääntelevät laiturikiveyksen saumakohtia kohdatessaan eri lailla kuin tasaisella asfaltilla. Painavasta laukusta lähtee erilainen ääni kuin kevyestä laukusta. Nuoruudessani oli toisin. Silloin ei ollut pyörillä kulkevia vetolaukkuja. Oli vain reppuja ja kapsäkkejä. Aseman laituriautot tai kantajat kuljettivat matkustavaisten tavaroita. Sitten yhtäkkiä katukuvaan ja

laitureille ilmestyivät nämä pyörälliset vetolaukut voimia säästämään ja joskus korvia kiusaamaan. Laukkujen pyörien päällyste ja pyörien koko vaikuttavat ääniin.

Tuleehan noita ääniä kuunnellessa hiukan nostalginen olo. Jotkut menevät matkalle suurin toivein. Toiset jo palaavat laukun äänissä kuuluu ilo ja suru. Kulkijan kiire antaa äänille uutta pontta. Kohta tekee mieli itsekin lähteä matkalle.

Laukun ääniä kuulee myös satamissa ja lentoasemilla. Siellä äänien sävy on erilainen joskus kilisevä ja kiireinen, kun jokainen haluaa olla ensimmäisenä tarkastuspisteissä. Asemalla on toisin. Junilla on kiire. Minulla ei.

Risto Nihtilä (78), Hyvinkää

Bussissa

Kuuluu lyhyt piippaus ja alan etsiä paikkaani hiljaisen puheensorinan alta. Bussin moottori hurisee hiljaa jalkojeni alla ja kuulen ku vieressä olevan pojan kuulokkeista paukkuu basso. Kuuluu hiljainen kolmisointu ja etupenkin pappa nousee verkkaisesti pois bussista. Bussin ovet aukeavat naristen ja kuuluu hidas puhaus. Pappa kiittää kyydistä ovet sulkeutuvat. Edessä olevat liikennevalot muuttuvat punaisiksi ja kuuluu hidasta tikitystä. Edessä olevan Nissanin torvi pauhaa. Valot muuttuvat nopeaksi tikitykseksi ja bussi kurvaa huristellen Myllynsiltaa kohti. Jokea ylittäessä kuulen surinaa korva juuressani kun hätkähdän huitasemaan ampiaisen kaulaltani. Kuulen ku ampiainen jatkaa matkaa ja saa aikaan monta kiljahdusta. Juuri ku olen nousemassa pois bussista huomaan ikkunan toisella puolella lämpimästä palannut peipponen visertää laulujaan.

Henriikka Pelkonen (12), Turku

Lintuja pihapiirissä

Lapsuuteni pihapiiriin ilmestyivät keväästä toiseen kottaraiset pesimään koivuun kiinnitetyssä pöntössä. Huhtikuussa ne alkoivat viheltelynsä. Meistä oli erikoista, kun ne osasivat matkia kaikkia pihapiirin ääniä, jopa lehmien ammu-

mista. Ilmojen lämmettyä navetan ovi oli avoinna päivät pääksytysten. Navetan äänet tietysti kantautuivat pihaan.

Vuosikymmenten kuluessa katosivat ammujat navetasta, mutta niin katosivat kottaraisetkin tyystin. Vihdoin 1990-luvun lopulla kiinnitettiin vanhan tallin päätyseinään pystyhirren yläosaan uusi pönttö, jossa kottaraiset taas ovat pesineet uskollisesti. Poikasten äännellessä pöntöstä kuuluu melkoinen ”säväkkä”.

Nuoruudestani ja myös aikuisuudestani muistan elokuiset kuutamoillat, jolloin kuhilaille leikattu ruispelto tuoksui ja kuinkas muuten, korviini kantautui ruislinnun laulu , sama jonka Eino Leino on runoonsa tallentanut. Nämä kaihoisat muistot kulkevat aina mukanani. Enää niillä pelloilla ei viljellä ruista, mutta eipä ole montakaan vuotta siitä, kun ruisrääkkä helteisen päivän kallistuessa iltaan narisi haikeasti peltoaukealla illasta toiseen, aina suunnilleen samoihin aikoihin. Lintu pysytteli piilossa, mutta kävi ilonamme useana kesänä peräkkäin, vielä viime kesänäkin.

Nämä havainnot on tehty Hankasalmen Ristimäen kylässä Ristiniemen tilalla, joka nykyisin on veljeni omistuksessa. Sieltä on jäänyt mieleen myös keväiset käen kukunnat. Ne ovat toistuneet katkeamatta 1950-luvulta näihin päiviin asti. Kukunnat on tapana laskea silloin, kun kuulee käkeä ensimmäisen kerran. On uskottu käen lupaavan kukunnan määrän elinvuosia tai hyviä vuosia kuulijalle. Se ei pitäne paikkaansa, koska eräänä keväänä äskettäin laskin elinvuosia itselleni pitkälti toista sataa... Jätin laskemisen sikseen ja keskityin aistimaan varhaisen aamun heleyttä peilityynen järven takaa kiirivän kukunnan säestämänä.

Anja Korpela (73), Hankasalmi

Metsä

Astun raskailla saappaillani pehmeään sammaleeseen. Jokaisella askeleella kuuluu muhea suhahdus kun astun mättäältä mättäälle, Tuuli humisee suloisesti korvissani. Ihan kuin se kuiskaisi jotain minulle. Yläpuolellani haavan lehdet havisevat. Vähän väliä linnut lirkuttelevat omia melodioitaan. Pysähdyn kuuntelemaan

tätä kaikkea. Vaikka kuulen monia eri ääniä tunnelma on silti rauhallinen. Olen ihan hiljaa ja rauhassa, vain kuuntelen ja ihailen.

Aino (12), Turku

Nelostien ääniä

Usein ympäristön ääniin liittyy kiinteästi jokin arvotus – puhutaan esimerkiksi liikenteen melusta. Toki minuakin liikenteen ääni häiritsee, jos olen vaikkapa marjametsällä, ja häiritsee se monesti kaupunkien keskustoissakin kävellessä. Mutta kotona Pulkkilassa – pienessä pohjois-pohjalaisessa kylässä – ei ole liikenteen melua vaan liikenteen ääniä.

Luulen, että meren rannalla tai vaikkapa jokivarressa asumisen viehätykseen liittyy tietoinen tai tiedostamaton ajatus kulkureitistä – tästähän pääsisi veneellä mihin vain. Minulle tienvarren asukkina Nelostiellä on samanlainen merkitys. Nelostie kytkee vaatimattoman kylämme muualle Eurooppaan.

Olen asunut suurimman osan lähes viisikymmentä vuotta kestäneestä elämästäni Pulkkilassa valtatie 4:n varrella. Olen asunut kylällä viidessä eri osoitteessa, joista kaikista on kuuloyhteys Nelostielle, useimmista niistä myös näki valtaväylän liikenteen. Välillä asuin vuosikausia Oulussa, mutta sielläkin pitkäaikaisimmasta asunnostani Nelostien virta oli hyvin kuultavissa. Vuosien saatossa olen herännyt huomaamaan, että valtatien äänimaisemalla on minulle erityinen merkitys.

Muutimme Pulkkilaan Nelostien varrelle ollessani kolmevuotias. Eräs varhaisimmista muistikuvistani on valtatien linjauksen muuttaminen 1970. Katselin ja kuuntelin keittiön ikkunasta työmaan kuorma-autoja sekä muuta tietyökalustoa: jyriä ja asfalttikoneita. Tämän jälkeen tutuksi on tullut valtava kirjo erilaisia kuulokokemuksia, joita Nelostie tarjoaa.

Tien äänet vaihtelevat luonnollisesti ajankohdan mukaan erilaisessa vuorokausi- ja vuodenaikarytmissä. Päivällä tien äänet voivat olla taustakohinaa, mutta yöllä hiljaisempaan aikaan yksittäisiin kulkijoihin kiinnittää tarkemmin huomiota. Talvipakkasella ääni kantautuu terävämpänä kuin nuoskakelillä,

toukokuussa taas saattaa havaita liikenneäänten pehmentymistä lehtipuiden vihertymisen myötä. Märän tien ääni on erilainen kuin kuivan.

Jos Nelostien äänistä nostaisi esille joitain suosikkeja, niitä olisivat esimerkiksi rekan ääni kesäyössä ja lumiaura talvipäivänä. Hiljaisessa kesäyössä raskaan rekka-auton ohiajo on jollain tavalla majesteetillinen äänikokemus. Myös moottoripyörän äänet yössä ovat mukavia, mutta kevyenä ja nopeana ajokkina ohiajavan moottoripyörän äänivaikutus on lyhytaikainen. Sen sijaan kymmeniä tonneja painava perävaunullinen yhdistelmä, jonka alla on parhaimmillaan pitkästi kolmattakymmentä rengasta, saa aikaan äänen, joka ryhtyy kuulaassa kesäyössä kuulumaan todella kaukaa. Sitten se jyristää hitaasti ohi, ja äänen hiljaa hävitessä on hyvää aikaa miettiä, minne kauas tämä yötyöläinen oli lastiaan viemässä. Joskus rekan ääneen liittyi ainakin takavuosina kuormaa peittävän pressun lepattamisesta lähtevä vaikeasti kuvailtava terävä ääni. Useammassakin asuinpaikassa rekkojen ohiajoihin on liittynyt myös tuntoaistillinen kokemus, koska lähistöllä on ollut siltoja, joiden saumojen yli ajaessaan raskas ajoneuvo sai aikaan värinää ja tömähdyksiä.

Talviseen lumiauran ääntelyyn liittyy varsin samanlainen tunnelma. Laulussa lauletaan lumiauran kolahtelusta, mutta valtatien varrella kuultuna lujaa kulkevan kuorma-auton työntämä aura ei kolise.

Ääni on suihkukonemainen mutta sitä metallisempi kantava kumu. Etenkin kovemmalla pakkasella ääni taittuu hauskasti tuntuen tulevan enemmänkin taivaalta kuin tien suunnasta. Lumiauran ääneen liittyy myös oleellisesti tuntoaistikokemus: lumihiutaleitten kutittelu nenässä ja poskipäissä!

Nelostien äänet ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa. Kun lähimmät asuinpaikkani ovat olleet vain muutaman kymmenen metrin päässä Nelostiestä, on ollut helppo erottaa itse moottoreiden ääni. Eli persoonallisemmat ääntelijät kuten Kuplat, Saab 96:t ja Wartburgit tunnisti helposti. Myös moottoripyöräkannan täydellinen muuttuminen on vaikuttanut tien äänimaisemaan: raikasta kaksitahtisen ujellusta kuulee enää harvoin.

Kun kuuntelupaikka sijaitsee etäämmällä, koostuvat tieäänet ehkä enemmänkin renkaiden ja ilmavirran aikaan saamasta äänestä – ei niinkään moottoriäänistä. En tiedä kuvittelenko vain, mutta raskaan liikenteen suhteen veikkaisin rengasäänten pienentyneen merkittävästi sitten 1970-luvun, tai

ainakaan ääni ei ole enää niin terävää. Vai eikö kuuntelija enää aisti asiaa samalla tavalla. Mutta Nelostien äänet kuitenkin kuuluvat ja hyvä niin - tietää olevansa kotona.

Pauli Ylikoski (49), Pulkkila

Vuorokauden ympäri

On aamu. Nousen ylös. Venyttelen haukotellen. Laveri natisee. Nytkään ei herätyskello ehtinyt pärrätä. Napsautan nupin alas.

Tassuttelen eteiseen. Otan aamulehden luukusta. Aviisi kainalossa käpsehdin keittiöön. Heitän lehden pöydälle. Läts! Lasken hanasta vettä, jonka loruuttelen kahvinkeittimen säiliöön. Mittaan kahvijauheen suodatinpussiin. Tups, tups, tups! Kahvinkeitin rupeaa kohta ruplattamaan. No frost -kylmälaite kohisee ja huokailee kuin hiljainen koski. Joskus se naksahtelee. Toisinaan kuulostaa siltä kuin se pudottelisi jääpaloja maljaan.

Nautin aamupalaa. Selaamani sanomalehti rapisee. Linja-auto vinkuu ja sihisee pysäkille. Askeleet kopsavat ja kapsavat. Bussi rouhaisee eteenpäin. Ovet lupsahtavat kiinni. Lapset hälisevät ala-asteen pihalla. Pian koulun kello plimputtaa oppituntien alkua.

Hissi höylää edestakaisin. Talon nuorimmat asukkaat lähtevät töihin. Seniorit saavat apujoukkoja. Jossakin hiissataan vuodesohvaa kiinni. Sänky kitisee, vaikka pääsee päiväunille.

Pian hasattaa hammasharjani. Suihkuvesi lotisee. Jossakin vaiheessa vedän WC:n. Miehen partakone surisee. Deodoranttipullon kuula kalisee.

Ulkoiluvaatteet kahisevat, kun puen niitä ylleni. Painan kotioven kiinni. Napin painalluksella hissi kehrää ja hurisee pohjakerrokseen.

Pihakoivussa varis raakkuu raskasta rockiaan. Jossakin kitkuttavat ja ujeltavat hälytysajoneuvot. Suuntaan kulkuni meren rantaan. Aallokko loiskii louhikkoon. Lokit kirkuvat. Jossakin toitottaa joutsen. Tien mutkassa humisevat vanhat kuusipuut. Oksalla istuu peipponen. Sen viserrys on hullunkurisen ylenpalttista.

Käännyn pienelle, nitisevälle puusillalle. Näen edessäni ruosteisen verkkoaidan ja lukitut portit, jotka narisevat tuulessa. Niiden takana uinuu sahavainaja.

Kesällä 1973 olin tuolla lautatarhalla töissä. Oranssit trukit röykyttivät kuoppaisilla kujilla. Apumiehen puolimmaiset ovet reuhottivat auki, heijasivat ja kolkkasivat. Alueella kolisivat rimat, laudat, lankut ja parrut. Sahansaaren maisemaa hallitsi Pohjoismaiden suurin siltanosturi. Ajopelissä oli teksti ”Landsverket, Landskrona”. Nosturi jytyytti omia raiteitaan pitkin. Vaijerit kitisten se rymäytti lastinsa tarvittavaan paikkaan ja kahmaisi syliinsä uuden kuorman. Joskus helle väänsi kiskoja. Silloin oli nosturin meno vaivalloista. Niin, olen elämäni aikana ehtinyt nähdä ja kuulla Euroopan suurimman erottelutyömaan ja Pohjoismaiden suurimman siltanosturin.

Vuosina 1975–1989 työskentelin sahan konttorilla, vientipuolella. Mieleeni nousevat meluisat työpäivät. Työhuoneessamme oli kaksi kirjoitinta. Toinen lapatti metritolkulla sinivalkoraitaista vaakasuoraa listaa. Toinen raapusti esim. laskutustietoja valkovihreälle pystysuoralle lomakkeelle. Puhelimet pärisivät. Kaksi naista riiteli jossakin. Joitakin asiapapereita ei voinut tietokoneella tehdä. Kirjoituskonettakin tarvittiin. IBM:n jykevä ns. pallokone piti kovaa rätinää, kun sen pyöreä kirjasinkiekko kääntyili. Tullipapereita odottaessaan rekkakuski mittaili toimiston lattiaa raskain saappain.

Palaan nostalgiasta nykypäivään. Käännyn pyörätielle, jonka vasemmalla puolen hyrisee paperitehdas. Jokin vesipeto molskahtaa oikealla puolella virtaavaan jokeen. Piisami? Majava? Ovat tällä tienpätkällä joskus hirvetkin mölynneet.

Sillalla rymistelee vastaan kolme rekkaa. Ne rahtaavat raaka-aineitta tehtaalle. Tuore puu tuoksahtaa ihanasti. Tyhjillään olevan pääkonttorin edessä on muutama lipputanko, joiden narut naputtavat tuulenvirissä. Haapapuut havisevat hiljalleen. Puomit laskeutuvat. Kello kilkattaa. Kohta radalla jytisee rautahepo pitkä vaunuletka perässään. Tehtaalle tuodaan raaka-ainetta myös rautateitse. Puomit nousevat. Autojonot hurahtelevat ylikäytävän ylitse.

Kotona klunkutan janooni lasillisen sihisevää limukkaa. Kolistelen, kalistelen ja kilistelen esille kattilan, kasarin, tarjoiluastian, lasit, lautaset, aterimet...

Puolen päivän tienoilla postiluukku kolahtaa. Päivän saldo jysähtää tai rapsahtaa lattialle. Käyn noukkimassa postit pois. Saksin kirjeet auki. Helsingistä saapuva iltapäiväkone jylisee talomme yli.

Kello 17 rupeaa Sub TV:llä soimaan saksalaisen saippuasarjan, Lemmenviemän, tunnussävel. Läheiseltä urheilukentältä kantautuu selostajan päpätys.

Ollaan jo illassa. Naapuri jyrrää vuodesohvaa auki. Kadulla ulkoilutetaan lemmikkejä. Joku iso koira louskuttaa kolkosti. Pieni sesu räksyttää kimeästi.

Nyt eivät moottoripyörät ja mopot pörise ja pärise. Kukaan ei kadulla leiki Kimi Räikköstä. Kukaan ei polta kumia tai kaahaa elokuvarenkailla. Kenenkään kosla ei huuda tyhjäkäyntiä ihmisten ikkunoiden alla. Humalaiset eivät hoilaa. Ei kuulu kikatusta, kiljumista, rätkätystä ja mölinää. Yöstä näyttää onneksi tulevan rauhallinen.

Ennen nukahtamistani muistan, kun entistä kotikatuamme päällystettiin keväällä 1990, ja asfalttijyrä sai keittiömme astiakaapit helisemään.

Maarit Alatossava (63), Kemi

Luonnon ja työn äänet

Voin iloita, että kuuloni on vielä valpas. Se kertoo minun yksinäisyyteeni viestiäänitapahtumista.

Kesämaisemaani kuuluvat työn äänet. Rakastan raivaussahan tahdikasta soittoa. Kuulen korpikuusen kaatuvan sammalen pehmeyteen. Yhtä aikaa pohjoistuuli heittää reippaasti laineita erämaajärven rantakallioon ja iloisesti pärskähtää vesi vetäytyen takaisin järven sineen.

Kesäkukkien yllä parveilee mehiläisparvi ja hiljentyy hetken hunajaa etsien. Pesäpöntön paikka rantakoivun kupeessa synnyttää kutsuääniä. Kiireesti sukeltavat rakastuneet lintuparit aukosta sisään. Jo aamunvarhaisella soi kutsulaulu koivun oksilla.

Järvi tyyntyy. Kaislikossa polskahtaa vesi synnyttäen laineita. Kala siellä etsii aamiaista.

Mökin portaalla kuulen sääskien itsepäistä ininää. Suljen oven. Illassa palaa tuli ja vesikin vielä poreilee liedellä. Nyt on aika soittaa ruokakelloa, ehkäpä raivaussahan äänen keskellä soitto kuuluu.

Näitä ääniä rakastan ja kaipaan kaupungin katujen mitäänsanomattomuuteen. Ne ovat miltei kaikki luonnon ääniä ja työn äänet ovat minulle myös rakkaita.

Alli Markkanen (88), Jyväskylä

Tuuleen kadonneet

Kun isä palasi katsomasta meille myönnettyä rintamamiestonttia Pielisensuun Utrasta, kertoi hän äidille innoissaan, että siellä on kirkko, hautausmaa, koulu ja kauppa noin kilometrin säteellä. Työtäkin saattaisi saada läheiseltä "Kutsetin" sahalta, Uittoyhdistyksen konepajalta taikka Utran kanavalta.

Minä en olisi halunnut muuttaa pois Hämeenlinnasta, olin ehtinyt jo kotiutua sinne raskaiden evakkovuosien jälkeen. Eipä siinä mielipidettäni kyselty, ja niin saavuimme puuskuttavan höyryveturin vetämällä matkustajajunalla Joensuun asemalle syksyllä 1948. Ennen junan saapumista on rautatieasemalla varmaan kaikunut kuulutus "Juna Pieksämäeltä saapuu raiteelle kaksi".

Nytpä tahdon olla ma pienen mökin laittaja

Asemalta otimme vossikan jolla ajoimme torin laitaan, linja-autoasemalle. Vieläkin kuulen korvissani hevosen kavioiden kopseen Pielisjoen ylittävillä puusilloilla ja torin reunaman mukulakivillä. Ihmetystä herättivät myös siltojen alitse virtaavat kosket, sellaisia en ollut nähnyt aikaisemmin. Torilta oli Utraan seitsemän kilometriä "ylävirtaan".

Kun laskeuduimme laukkuinemme linja-autosta Oma-Avun pysäkillä, suorastaan jähmetyimme hämmästelemään mahtavaa Utran koskea ja sen jylhää pauhinaa. Tosin siihen tottui pian, vaikka vieraat aina ihmettelivät kuinka voimme edes nukkua sellaisessa kohinassa.

Kosken partaalla oli Utran saha joka kävi vielä tuolloin – jos en väärin muista – kahdessa vuorossa. Syksyinen päivä oli pimeä ja niinpä sahan pienistä ikkunoista loisti keltainen valo ja korviin kantautui raamisahan ja lautojen taaplauksesta aiheutuvia työn ääniä. Taisi joku kuorma-autokin jurrata pihamaalla.

Sahaa vastapäätä sijaitsi Utran iäkäs puukoulu. Oli välitunti ja kymmenten lasten riemukkaat äänet kimpoilivat koulun, keittolarakennuksen ja liiterin seinustoilta.

Kaupan narisevia, korkeita puuportaita vaelsi useitakin huolestuneita kotirouvia ostoskassit kourassaan. Elettiin vielä korttiaikaa ja kiihkeä keskustelu sivusi sitä mitä kaupassa olisi tänään tarjolla. Tekivät varmaan kauppaan asiaa juuri linja-auton tuloaikaan. Nytkin siis näkivät kuinka kolmilapsinen perhe lähti kimpsuineen ja kampsuineen vaeltamaan Utran kirkolle päin.

Siinä kirkkoa vastapäätä oli Uittoyhdistyksen konepaja, jossa korjattiin ja kunnostettiin yhtiön proomuja ja hinaajia talvikaudella. Parhaillaankin pajasta

kuului pajavasaran kalketta ja pajan takana virtaavasta joesta puulauttoja vetävien hinaajien puksutusta. Myöhemmin tulin huomaamaan, että juuri nämä hinaajien äänet ja niiden pillien äänekkäät töräytykset kanavaa lähestyttäessä häiritsevät yöuntamme kesäisinä aikoina.

Seinät kun saan valmihiksi, toisen pään teen kamariksi

Kirkon kulmalta erkani hiekkatie kohti hautausmaata ja suunnilleen kirkon ja hautausmaan välisen tien puolivälissä oli uusi, vielä hieman keskeneräinen kotimme. Kun lopulta saavuimme omalle pihamaallemme sieltä kuului vasaranpauketta ja käsikäyttöisen puukkosahan sirinää. Isän veli siellä viimeisteli omaa puoliskoaan yhteisestä rintamamiestalon piirustuksilla rakennetusta paritalosta. Eikä tämä meidän rakennustyömaamme ollut seudun ainoa. "Kutsetin" pelloista oli lohkaistu tontteja monelle muullekin siirtolaiselle, ja niinpä rakentamisen ääniä kuului joka puolelta pyhänä ja arkena.

Pyhäaamuna saattoi herätä kirkonkellojen kuminaan, olihan Utran kirkolle vain parisataa metriä ja kirkon torni näkyikin yläkertamme ikkunaan. Mari-mummo, joka asui yläkerrassamme, oli ahkera kirkossakävijä ja minä lähdin usein hänen mukaansa. Mummolla oli kädessään virsikirja ja valkoinen pitsinenäliina taiteltuna hihansuuhun. Matkalla hän neuvoi minua kuinka kirkossa käyttäydytään. Tosin saarnastuolissa messuava, mustakaapuinen pappi pelotti minua hieman, mutta urkujen säestyksellä veisatut virret olivat kauniita. Varsinkin se Suvivirsi.

Hautausmaa ei meitä peloittanut vaan kävimme siellä usein leikkimässäkin. Joskus lähdimme seuraamaan hautausmaalle vaeltavaa surusaattoa, siunaaminenhan tapahtui tuolloin vielä hautausmaan pienessä paarihuoneessa taikka suoraan haudan äärellä. Suruhuntujen suojasta kuului tukahdutettuja nyyhkäyksiä ja värisevällä äänellä laulettua "minä vaivainen oon mato matkamies maan".

Hyv' on olla myöskin sauna jossa kylven lauantaina

Tulimme siis Hämeestä näin runsaaseen äänimaailmaan, eipä sitä tullut tuolloin ajatelleeksi. Vaikka asuimme lähellä kaupunkia, melkein kaikilla ihmisillä oli vielä kotieläimiä. Savikylältä saakka kuului sekarotuisten koirien rähäkkää, koirathan saivat tuolloin juoksennella irrallaan. Aamuin ja iltapäivisin Utran vaaroille ilman paimenta vaeltavan kylän lehmälauman sorkat rapisivat talomme ohi johtavalla hiekkatiellä. Edellä kulkevan kellokkaan kellon kalkatuksesta äitimme

tiesi, milloin narisevan, punaisen portin voi aukaista ja päästää oma, innokkaana ammuva Lemmikkimme jonon jatkoksi.

Kerran lehmälauma oli säikähtänyt jotakin ja juoksi vauhkona pitkin Kirkkolinjaksi kutsuttua polkua. Meidän vauvamme nukkui vaunuissaan tuolla polulla kun äitimme oli suon laidassa mustikassa. Säikähdimme lähestyvää lehmälaumaa niin, että ryhdyimme parkumaan kuin Jukolan veljekset Hiidenkivellä. Tähän meteliin heräsi vauvakin ja parahti itkuun. Äiti tietenkin torui meitä ensin, mutta kun palasimme kotipihaan, menimme kaikki istumaan uuden saunamme lauteille vaikka ei ollut edes lauantai. Siellä viritimme laulun: "lauteilla saunan kotoisen taas illalla kylpy maittaa". Äidillä oli kyyneleet silmissä. Olimmehan viimeinkin päässeet kotiutumaan uudelle asuinseudullemme.

Siin on kaikki toivehein, josta laulun tämän tein

Mitä tuosta kaikesta on jäljellä? Pielisensuun kunta liitettiin Joensuun kaupunkiin vuonna 1954. Koski on ruopattu ja saha purettu jo aikapäiviä. Utran saariin pääsee retkeilemään kapeita puusiltoja pitkin. Kanava ei ole enää toiminnassa, sen korvaa ruopattu syväväylä. Entinen konepaja on nyt ravintolana ja sen pihamaalla toimii kesäteatteri. Kauppa paloi jo kuusikymmentäluvun alussa ja koulukin hiljeni kun uusi koulu rakennettiin kylän toiseen reunaan.

Joensuun kaupunki lunasti rintamamiestontit virkistysalueiksi, mutta möi ne myöhemmin yksityisille. Nyt entisillä kahden hehtaarin tonteilla on taloja vieri vieressä. Kirkkolinja on kadonnut, se on muuttunut kaduksi jonka varrella on rivi vaaleaksi maalattuja taloja. Kirkon ympäristö on muodostunut taajamaksi jonka ainoa "luontoääni" päiväsaikaan lienee vilkkaan autoliikenteen aiheuttama.

Utran historiasta muistuttavat kirkkoa vastapäätä seisova Aurinkokello -muistomerkki sekä Pielisjoen partaalla sijaitseva Sahan muistomerkki. Aurinkokello on samalla paikalla jossa kuuluisat Väisälän tiedemiesveljekset ovat asuneet. Historiallinen on myös Utran työväentalo, se on rakennettu 1905. Entisaikaan työväentalon seutua sanottiin Savikyläksi, nyt sekin kaupunginosa tunnetaan paremmin Utrana. Muistan minäkin joskus lapsena rissautuneeni polkupyörällä katsomaan työväentalolta lähtenyttä Vappukulkuetta. Marssilaulut raikuivat jäisellä tiellä rahisevien askelten tahdissa.

Utran puukoulu on Pohjois-Karjalan vanhin vielä käytössä oleva julkinen rakennus. Se on Utran asukasyhdistyksen ja muiden järjestöjen käytössä.

Pystyhirsikirkko seisoo paikallaan, se on jopa valaistu ulkopuolelta pimeän aikana. Utran laajennettu hautausmaakin on vielä käytössä. Siellä lepäävät nyt isä ja äiti rinnakkain. Mari-mummon hauta on siinä vieressä. Kulmala nimistä tonttiamme kahdelta puolelta ympäröineet Enso-Gutzeitin salskeat mäntymetsät ovat myös poissa, mutta metsähautausmaan puiden latvoissa humisee vielä Utran menneisyydestä ja kadonneesta lapsuudesta kertova tuuli.

Riitta Pakarinen (74), Joensuu

Joutomaa

On toukokuun ensimmäinen maanantai, ja edessä töitä vain iltapäivä. Liikenteen melu taittuu huminaksi, sitten loittonee, jää taakse.

Astun polulle, kiipeän jyrkkään ylämäkeen. Pääskyt kirskahtelevat auringonvaloa vasten, niiden pyrstöistä jää taivaalle äänisuihketta. Tintit suhahtelevat sinne tänne jo vihertävistä pihlajista ja parvi varpusia pyörähtää oksistoissa. Ruskea havunneulapeitto nitisee polulla jalkojeni alla. Huohotan päästyäni mäen päälle. Pensaikossa ja pitkässä heinässä kahisee puolituttu, joka kertoo keräävänsä nokkosia ja kevään villiyrttejä. Tuuli puuskii heinissä ja ripisyttää kuivia lehtiä puiden väleissä. Oravalta putoaa edellisvuotinen terho tammista laakealle kalliolle: pientä kitinää.

Laelta näkyvät Suomen Joutsenen mastot, Wärtsilän punaiset nosturit ja Turun linnan torni.

Polun oikealla puolella kiljahtelevat ja nauravat päiväkotilapset, pikkutyttö istuu kurahaalareissaan sammaloituneen siirtolohkareen juurella hyräilemässä itse keksimäänsä laulua. Pari taaperoa porhaltaa luokseni kirkkain kysymyksin: Kuka sää oot? Mihin sää meet? Kenen mummo sää oot? Mustarastas huiluttaa vaahteran latvassa.

Jaksoittainen läpitunkeva varoitustuuttaus peittoaa muun, se kestää kauan: Aurajoen rannan kalliotörmiä räjäytetään kohta, uusia taloja rakennetaan. Räjähdyksen kumu vahvistuu, se aaltoilee ja resonoi kalliosta, jonka päällä seison.

Polku on alamäessä sateen jäljiltä liukas. Kenkä litsahtaa märkään mutaan ja maiskahtaa ylös. Putsaan savea kengästäni laskeutuessani rappusia, betonipor-

taan terävä reuna raapii pahimmat kokkareet. Joella huutaa höyrylaiva pitkän huokoisen lähtötervehdyksen. Lokit kirkuvat kevättä, ja jokilautta Förin laskusilta kolahtaa teräksisesti itärannan laituriin.

Pihaan päästyäni kailottaa talkkari tervehdyksen. Hänen lapionsa korskui edellisellä viikolla tasaisella rytmillä talven hiekoitussepelikasaan, ja siirtoheitto kottikärryihin levitti asfalttiin rapisevia sepelimuruja. Nyt hänen kuulokkeissaan soi, ja vesiletkukone hurisee kimakoilla taajuuksilla. Hän sammuttaa sen ja alkaa kasata loppuja hiekkoja nurkista pitkävartisella harjalla. Se laahaa lakaisun ääntä perässään.

Väestöhälyttimien testaussireenit vonkuvat kaupungin halki aikansa. Nostan kilisevän avainketjun laukustani: ensimmäinen lukko raksahtaa, sitten toinen. Kiinni mennessään ne klonksuvat. Olen työpaikalla.

Marja Mäenpää

KATOLLA SAA TANSSIA VAIKKA PIRU, MUTTA MINUA SE EI TÄÄLTÄ LÖYDÄ

– KODISTA JA TURVALLISUUDESTA

Lapsuudenkodissa

Uni ympäröi minut vielä ihan kokonaan, vaikka alhaalta tuvasta on kuulunut vaimeita oven sulkemisääniä ja ukin vanha seinäkello on pimpottanut kaksi kertaa puoli kuuden merkiksi. Aamu etenee omia aikojaan tuttuun ja turvalliseen tapaansa.

Mutta alitajunnassani tiedän, että kohta käynnistyy navetalla lypsykone ja kello on kuusi, äiti on aloittanut päivän työnsä. Koneen ääni voisi olla epämiellyttävä sen käynnistyessä ja vetäessä ilmaa keuhkoihinsa, meillä se kuitenkin merkitsee, että kaikki on navetassa hyvin, äidillä on kaikki hyvin ja päivä voi käynnistyä. Unia voi siis vielä rauhassa jatkaa.

Lapsuudenkodissani tuo lypsykoneen ääni sammui 2000-luvun alussa, vieläkin kuitenkin siellä yöpyessäni ihmettelen, miksi äiti ei ole käynnistänyt konetta, vaikka kello löi jo seitsemän. Onneksi äidillä on kuitenkin alhaalla tuvassa teenkeitin päällä. Sen ääni muistuttaa arjen jatkumisesta, eri tavalla vain.

Ritva Majoinen, Kiihtelysvaara

Kesän viikonloppuyöt

Asuin elämäni ensimmäiset 17 vuotta Varsinais-Suomessa, alle kymmenen kilometrin päässä Turusta mutta silti maalla. Isäni työskenteli keinosiemennysaseman eläintenhoitajana ja siksi kotimme oli aseman yhteydessä, ihanan tammilehdon reunalla.

Kesäisinä viikonloppuöinä 90-luvun alussa vietin illat ja yöt Turussa kaupungilla. Yleensä tulin kotiin joko viimeisellä bussilla tai liftillä. Joka tapauksessa ison tien reunasta piti kävellä vielä 1-2 kilometriä kotiin. Kesäisen yön ja aamuyön tunnelma on jäänyt elävästi mieleen; linnut olivat vielä hiljaa, joskus fasaanikukko saattoi rääkäistä jos kävelin vahingossa liian läheltä.

Tarkoitus hipsiä hiljaa kotiin epäonnistui yleensä siinä vaiheessa kun ohitin sonninavetan. Navetan ovet olivat auki ulos, ja vaikka kuinka hiljaa olisin ohittanut ne niin sonnit havahtui. Ketjujen kalina oli kova kun muutama kymmentä sonnia nousi yhtä aikaa makuulta seisomaan parsissaan, vanhan kivinavetan seinät heijastivat ketjujen äänet. Ihme kyllä sonnit eivät päästäneet mitään ääniä, ne vain nousivat ylös kun eivät raukat nähneet mikä ovien ulkopuolella hiippailee.

Ajatus sonneista kahleissa siellä navetassa ahdisti kovasti, tiesin että se on väärin ja tunsin kiukkua koko firmaa kohtaan vaikka se toi meidän perheelle leivän pöytään. Kotiovi oli harvoin lukossa, sen aukaisusta kuului vain pehmeä ääni kun hyvin rasvattu metallirulla antaa periksi. Kissa sanoi hiljaa krrr tervehdykseksi ja lähti samalla ovenavauksella ulos.

Taina Jordan (43), Piippola

Kohta kotona

Renkaiden rapinaa soratiellä, lempeä hiljaisuus ympäröi auton moottorin sammuttua, auton avainten kilahdus, auton oven rasahdus, hetken hiljaisuus, hevonen hirnahtaa, hempeä hörinä kertoo kaipauksesta, auton ovi paukahtaa kiinni, lintujen viserrys ja hiljainen tuuli – olen kotona.

Tuija Kailaste

Unimusiikkia

Muutin vuonna 1995 asumaan Helsingistä Poriin. Talo, jossa edelleen asun, sijaitsee noin 200 metrin päässä Porin lentokentän kiitoradasta, radan sivulla.

Ensi alkuun nousevien ja laskeutuvien koneiden ääni häiritsi, mutta aika pian totuin niihin ääniin, enkä nykyään enää edes herää liikenteeseen yöaikaan. Totean, jos satun olemaan hereillä, että nyt laskeutui tämän päivä viimeinen vuorokone, tai että nyt on ensimmäisen koneen lähtöaika. Poikkeuksiakin on ollut. Torstai tai perjantai, jolloin charter-lentoja on, voin herätä ja ihmetellä, mitä kello on, mutta silloinkin käännä vain kylkeä ja jatkan uniani.

Satakunnan Lennosto käy Pirkkalasta tekemässä laskeutumis- ja nousuharjoituksia. Tämä tapahtuu yleensä silloin kun on huono sää, tai vähintään pilvinen päivä. Sotilaskoneet eivät yleensä laskeudu kiitoradalle lainkaan. Ne tekevät lähinnä laskeutumista muistuttavan lähestymisen aika matalalle lähelle kiitorataa ja "vetävät" heti sen jälkeen jyrkästi ylös ja käyttävät silloin kaikkia tehojaan ja mm. ns. jälkipoltinta. Jylinä on nousussa aika kova.

Muutaman kerran on kentällä käynyt erittäin iso kuljetuskone, joka vie varusteita suomalaisille YK-joukoille. Silloin kyllä talo tärisee, kun tuollainen "mammutti" tulee tai lähtee. Kentällä on myös aika paljon pienkoneiden liikennettä, mutta se on yleensä sunnuntaisin.

Olen joskus ajatellut, että mitä sitten, jos ei yhtään konetta laskeutuisi tai nousisi muutamaan päivään. Voi olla, että en pystyisi nukahtamaan. Nyt nukun hyvin ja lentokoneiden ääni on eräänlaista unimusiikkia minulle.

Antti Kanerva

Äänet lokeroissa

Lapsuuden kesämökkini Saimaan rannalla oli isäni rakentama paikallisen pienviljelijän avustamana. Hän oli hankkinut Päijännetupa-nimiset tyyppipiirustukset, joissa oli verannalta kulku eteiseen ja olohuoneeseen, makuuhuone, keittiö ja keittiön eteinen.

Tuntui siltä, että talon vinttikerros kannattaisi myös hyödyntää, ja niinpä isä suunnitteli sinne kaksi peräkkäistä huonetta. Kummankin päädyssä oli pyöreä, keskisaranalla kääntyvä ikkuna. Raput lähtivät keittiön eteisestä. Isäni oli kätevä ja hänellä oli myös mielikuvitusta suunnitella omintakeinen ratkaisu. Että lattialle jäisi enemmän tilaa, hän päätti upottaa sängyt seinän sisään.

Noin polven korkeudelta lattiasta alkoi seinässä lokero, joka ulottui noin metrin verran seinän sisään. Räystään alle jäävät sängyn päätykolmiot, verraten matala peräseinä ja viisto vuoteen sisäkatto olivat kauniisti paneloidut. Hiukan sängyn mittaa lyhyempi aukko saatettiin sulkea verhoilla. Näissä sängyissä käytettiin olkipatjoja. Syksyllä pestyt patjapussit täytettiin joka vuosi uusilla, puhtailla oljilla niin pulleiksi kuin suinkin mahdollista. Kokonaisia olkia saatiin tuosta pienestä talosta, jossa ruis vielä riihitettiin ja puitiin varstoilla. Parina ensimmäisenä yönä saatoimme kierähtää lattialle, sitten oljet jo hiukan litistyivät.

Näissä lokeroissa oli aivan oma äänimaailmansa: olkien kahina oli se perusääni, mutta sateella ne olivat myös tavattoman viehättäviä paikkoja. Illalla tasainen sateen ropina huopakattoon tuuditti uneen, ja jos oli päivällä kova kuuro, menimme nauttimaan tästä luonnon musiikista taas lokeroihimme.

Siihen aikaan kesämökillämme kävi usein lähisukulaisia Helsingistä. Vieraskirjassamme mainostetaan ”tuleville sukumanneillekin” isännän patenttia maailman parhaana unipaikkana - varsinkin, jos sataa.

Virpi Lappalainen (84), Helsinki

Nykynuoren metsä

Sää on pilvinen, paikoin sataa lunta ja vettä. Lämpötila on nollasta miinus viiteen. Pohjoisessa miinus viidestä miinus kymmeneen. YleX:n naisjuontajan ääni on matala ja viimeisen päälle pätevä. Uutinen on sama kuin mummilassa ennen milleniumia. Paitsi siellä kuulutettiin varoituksia merenkulkijoille, kaakkoistuulta niin ja niin monta metriä sekunnissa. Huomaan ajattelevani juontajasta tuttavallisesti, vaikken edes tiedä miltä hän näyttää. Varmasti yhtä harkitulta kuin miltä kuulostaa. Imelä miesbändi laulaa englanniksi enkä tunne bändiä. Heillä on rämisevä ja poukkoileva soundi, jotenkin samantekevä ja ihan varmasti ohimenevä – hivutan tietokoneen äänipalkkia alemmas. Vastalauseena kone pingahtaa kumisevasti. Juontajan selostus on nyt vaimeaa taustahälyä, joka uppoaa tietokoneeni hurinan alle.

Kynteni kolisevat näppäimistöä vasten. Ulkona jatkuu sama vallankumous johon heräsin. Olen miettinyt tätä: Miksi pitää alkaa kaivaa jo seitsemältä aamulla, eikö kahdeksan olisi riittävän ajoissa? Ja ennen kaikkea, miksi lopetetaan yhdeksältä? Eikö voisi metelöidä silloin kun opiskelijat ja työttömätkin ovat heränneet, vai onko tämä joku juoni, tahallista kiusantekoa kenties.

Radio kuuluu vaimeana ja kaukaa, laitan sen kokonaan pois, enää kello tikittää ja tietokone hurisee. Maha kurnii ja muistan etten ole syönyt aamupalaa. Patterista kuuluu taas tuo uhkaava lorina, kohta se ei enää lämmitä ja pitää laittaa vikailmoitus. Joka syksy sama juttu. Suoristan silti selkäni ja päätä nostaessani jumiutunut niska naksahtaa. Niveleni ovat aina olleet kuin pyyhkeen sisään käärittyjä kuivia oksia. Ateistin kunnianosoituksia Jerusalemin temppelin muistolle. Sekavasti, maha kurnien ja vallankumouksesta rättiväsyneenä mietin gradun klikkaamista auki, kun jääkaappi alkaa hurista. Muistan, että sinnekin kertyy vettä, joka pitäisi pyyhkiä pois ennen kuin se lirahtaa lattialle. Vaativa muistutus

arvostaa niitä yksinkertaisia elintarvikkeita, joita se pitää sisällään. Jääkaapin hurina. Nykynuoren metsä.

Hilla Nättilä

Ääniä Joensuun kaupungissa

Eletään vuotta 1956. Nukahdan isosiskon seläntaakse, hetekan jouset rutisee kun kääntää kylkeä. Kammarissa kuorsaa isä, pikkuveli tuhisee kopassaan. Äiti vielä pesee astioita, posliinikupit ja lusikat kilahtelevat emalivadissa. Isä havahtuu, tulee uunin luo, vetää hiilet ranstakalla kriik ja raaps raaps, sulkee pellit, ettei lämpö karkaa harakoille. Sitten ei kuulu mitään, tai kuuluu, seinäkellon tasainen tikitys. Ja lyönnit, pim pom pim pom, tasalta ja puolelta. Aamulla äiti kantaa matot pihalle ja rottinkipiiskalla paukutellen lähtee pölyt! Lapset naruhyppelyä ja ruutua, piilosta ja kymmentä tikkua. Pihan lapsijoukko nauraa ja huutelee, remuaa toisiaan tuuppien, ja äänet etääntyvät kujille välillä, talojen takapihoille. Sitten huutaa tehtaanpilli, kello 11, isä tulee syömään.

Perhe kopistellen puuportaat kotiin ja syömään. Iltapäivällä viemme pikkuveljeä vaunuissa puistoon. Äiti huomaa ja huudahtaa samassa, hevonen!

Sehän on kaupungissa ihme, mutta joku torikauppias kulkee maalta kaupunkiin tuomaan perunoita ja suolakalaa. Sen äänen vielä joskus kuulee, nupukivillä kloppasevat hevosen askeleet. Rantapuistossa kodin edessä on pari keinua ja hiekkalaatikko. Ahaa... laiva on lähdössä. Onkohan se Orivesi, ja komeasti törähtää laivan torvi! Mutta nuo teurastamon äänet, niitä en tahtoisi kuulla. Kun pienet possut ja isotkin varmaan kiljuvat kauhuissaan kun niitä ajetaan autosta sisälle.

Joen vastarannalta kantautuvat äänet hyvin. Ennen kuin kaupungin pilli puhaltaa neljältä merkiksi, että työpäivä päättyy, olen kiivennyt vinttikomeroon. Kääntelen kiiltokuvakansiotani. Kyyhkyset kujertavat katon reunalla, muutamia sadepisaroita ropsahtaa peltikattoon. Sitten sataakin jo kunnolla, peltikatto kohisee. Eikä kuulu mitään muuta. Pikkuveli saa kyytiä vintissä, tilaa on lasten juosta ja kurvailla vaunujen kanssa, pienimmät kintereillä tömistellen, lautalattiat pölisten ja paukkuen. Ei kuulla yhtään kun äiti kiljuu vintin ovella, nyt lopettakkee, isä tulloo kohta. Tulukkee syömmään heti!

Illalla pääsen äidin mukaan lennättimeen, äiti soittaa siskolleen Ouluun. Puhelinkopeissa reikäiset keltaiset vaneriseinät ja joka kopista kuuluu puheen sorinaa ja jutustelua. Kotimatkalla kuulen kuinka puhelinlangat laulaa.

Eeva Lehtola (64), Lahti

Hiljaisuus

Jääkaapista lähtevä ääni häiritsee. Käyn tönimässä sitä. Ei auta asiaa. En voisi kuvitellakaan, että kotonani olisi joku seinäkello, joka tikittäisi.

Kun täytin 40, niin erilaiset äänet alkoivat ärsyttää. Ennen ne eivät olleet haitanneet. Elämä oli ollut niin vauhdikasta, ettei niihin ääniin ollut kiinnittänyt huomiota.

Helsingissä liikenteen melu saa minut pahalle päälle. Kun tulen keskustasta kotiin, niin huokaisen helpotuksesta. Koti. Rauha. Hiljaisuus.

Menen parvekkeelle tupakalle. Lumettomina talvina liikenteen pauhu kuuluu ja tekee minut hermostuneeksi. Kun puissa on lehtiä ja luonto kukkii, niin melua on paljon vähemmän.

Pienistä linnuista lähtee kauneimmat äänet. Variksillakin on tarkoituksensa, mutta ruma on se ääni, joka niistä lähtee.

Jääkaappi rauhoittui.

Olen herkkä äänille ja elämällekin.

Viihdyn hiljaisuudessa.

Päivi Ruippo, Helsinki

Saunassa

Ensin tulee kipakka ja sinne tänne kimpoileva sihahduksensuhahduksen äänivyöry kun kuupallinen iskeytyy kiukaan kuumiin kiviin. Se muistuttaa rankkasateen alkua tai kaukaa päällekäyvää ukonilman kohinaa. Tuo kaikki on kuitenkin hetkessä ohi ja vuoron saa lempeä suhina... shhhhtthhhhhh... On kuin tuhat tuulta tanssittaisi lehtipuita ja kun tanssin aika on ohi, vuorossa on nautinnollinen huo-

kaus ...vuuuvhhhhh... Sitten lämpö alkaa äänellä. Se tihentyy ja puhkuu, törmää välillä johonkin viileämpään, ja nyt saatan jo kuulla hikipisaroiden varovaisen vaelluksen päänahastani kohti niskaani... hiiis... sshaas...

Tähän saunan äänimaisemaan astun joka viikko. Joka kerran äänien painotus ja rytmi ovat erilaiset, mutta aina niiden pohjalla on tutut löylyn aakkoset, iit, uut, hoot, teet ja veet. Löylyn hengellä on myös sanoja. Parhaiten erotan niistä sinän ja suun. On myös surun sanoja, ilon purskahduksia ja jonkun kauan sitten menetetyn kielen ilmauksia, jotka kertovat kaipuusta jonnekin, jota ei enää ole... aahhhhhh... On myös hiljaisuuden ääniä. Niillä ei ole kirjaimia, ei äänteitä, ne vain ovat.

Eikä aikaakaan kun alan kuulla oman hengitykseni kulun, oman sydämeni matkaäänet edes takaisin, korvieni alasinten taonnan, vereni virrat ja kohinat, silmäluomieni liikkeet. Kaikessa tuossa on paljon kirjaimia, äänteitä, sointuja, mutta kaikki ne sulautuvat toisiinsa, tukevat ja antavat vuoron toisilleen kunnes taas limittyvät keskenään mitä erilaisimpiin kokoonpanoihin. Kuuntelen niitä niin kauan kunnes on taas uuden löylynheiton aika. Äänimaisema on taas samaa, mutta kuitenkin eri. Oma mielentilani vaikuttaa siihen suuresti, joskus tarvitaan monta löylynkiertoa ennen kuin rentoudun, joskus kaikki on avoinna heti kun vaan asetun lauteille.

Lapsena saunoin puulämmitteisen saunassa. Siellä kuulin puun ja tulen tarinat. Ja savun salaisuudet ja vastan leppeät laulut, saunan täydeltä pelkkää ällää ja äätä vaan. Sähkölämmitteisessä saunassa naksuvat kiukaan vastukset. Tämä mekaaninen ääni muuntuu mielessäni pihaoravan säksätykseksi ja minun oravani on tulenpunainen, käpälissään koivun vihreät vanttuut ja noenmustin silmin se katselee minun raukeaa, ylälauteella pitkin pituuttani makaavaa olemustani, eikä löydä yhtään tekemisen merkkiä kasvoiltani... nakkss, nukksss, paksss...

Oma kerrostalosaunani on rakennuksen ylimmässä kerroksessa. Usein myrskytuuli hyppii ja rummuttaa patojaan peltikatolla ja kaikki sen ärrät, peet ja koot yhdistyvät silloin kiukaan ja löylyn ääniin. Ne syventävät kokemustani ehdottomasta turvasta, luottamuksesta siihen, että tämän saunan äänimaiseman ympäröimänä minulle ei voi tapahtua mitään pahaa. Katolla saa tanssia vaikka piru, minua se ei täältä löydä... pruuumm, röömmm...

Hiljaa irtoaa sisikunnastani kaikki kuona, kuuluu hiiippss... ja mieleni seestyy ja palaan kauas veden aikaan, äitini kohtuun asti. Silmäluomieni takana on

sinistä ulappaa niin kauaksi kuin vain tahdon katsoa... lipilipi, lapilapi... sen laineet minua kuljettavat.

Löylyjen jälkeen suihku solisee... solisoli... ja sen kohina huuhtoo... huuppssspuuhhps... äänillään taikamaailmani varovaisesti pois. Pyyhkeen karkea kahina iholla pukuhuoneen puolella sorauttaa ärriään ja nauraa käheällä kurkkuäänellään... raapss, riipps... Vielä on avaamatta juomatölkki. Sen tussahduspussahdus ei vedä vertoja sille lapsuuden limonadipullon korkin psuuhhhuffille, joka ryöpsäytti punaista juomaa pullon suusta ja kun sitä yritti heti juoda isoin kulauksin, ettei pisaraakaan menisi hukkaan, kuului vain iloinen... plumplum, plimmm...

Saunan äänet soivat vielä hetken minussa, mutta ihmiselämän äänekäs maailma astuu niiden yli heti kun tilaan hissin. Löylyhuoneessa uusi äänimaailma jo odottaa seuraavaa saunojaa.

Paula Salonen

Sateisen aamun äänimaisema

Se on tässä ja nyt. Kokkolan kodissani marraskuisen hämyisenä sadeaamuna. Lienee satanut koko yön. Vettä on kaikkialla. Maa ja viemärit eivät jaksa imeä vettä. Rapakoita on joka puolella. Pieniä puroja juoksee ja räystäskouruista syöksyvät vesimassat. Veden läsnäolo näkyy ja kuuluu tässä aamuhetkessä. Kello on yli kymmenen tiistaiaamuna 11.11.2014.

Vesipisarat pomppivat ikkunalaudalla tasaiseen tahtiin. Ne pitävät laudan läpimärkänä. Opiskelijat kiiruhtavat opinahjoonsa värikkäissä kumisaappaissa. Askeleet etenevät sateenvarjon suojassa.

Kerrostalon alakerrasta kuuluu sahauksen ääni. Joku käsityötaitoinen valmistanee joululahjoja. Sahauksen ääni tuo mieleeni lapsuuden monet tilanteet maalaiskodissani. Toki itsekin sahailin polttopuita hellan uuniin sopiviksi.

Kolmas äänimaailma avautuu kadun toiselta puolen. Siellä on Runeberginkadun päiväkoti 150 lasta varten. Nyt piha pyörii täynnä pipoja ja myssyjä. Sadevaatteet kahisevat ja vinkuvat. Vilkkaita silmäpareja on joka puolella. Askeleita, puhetta ja kiljuntaa, joka kuuluu kauas. Täyttä elämää. Nyt kuuluu hoitajan viil-

tävä vihellys. Hetkessä lapset ovat sisällä ja piha hiljenee. Ohi kiitää punainen auto. Rapa roiskuu ja heittyy ulommas.

Muuten hiljaisessa kodissani sateen ääni toistuu ikkunalaudalla ja vesinorot kuvioivat suuren ikkunani. Jään jatkamaan kirjoitustyötäni kiitollisena äänimaailman rikkaudesta.

Elvi Löhönen (85), Kokkola

REEN JALAKSET LUMELLA NAUKUI JA NARISI
– KADONNEISTA MAISEMISTA

Yleinen tenttipäivä

Mieleeni on piirtynyt kuukausittain toistunut äänimaisema yliopisto-opintojeni ajalta eli vuosilta 1999–2005. Yleensä kerran kuukaudessa Joensuun yliopistossa oli yleinen tenttipäivä, jolloin useiden tiedekuntien opiskelijat kokoontuivat kello 13 Carelia-saliin, joka on Joensuun kampuksella oleva suuri auditorio. Salin ovella opettajat jakoivat aakkosjärjestyksessä tenttikuoria, jotka olivat hieman A4-kokoa suurempia, jämäkkää paperia olevia ruskeita kuoria. Kuoret oli toimitettu opettajalle pari viikkoa aiemmin ja tentaattori oli tällaiseen kuoreen laittanut kysymyspaperin. Kuori oli liimattu kiinni samaan tapaan kuin nuoltavat kirjekuoret.

Kun kuoret oli jaettu salin ovella ja sadat opiskelijat olivat asettuneet istumaan Carelia-saliin, odotettiin lupaa avata kuoret. Tässä vaiheessa salissa oli melko hiljaista. Kirjoitusvälineiden asettelun ääniä, putoavan kynän ääni, istumaan asettautumisen ääniä ja pientä juttelua. Silloin tällöin kuului kova pamaus, kun joltakin lipsahti edessä istuvan selkänojasta esiin nostettava pöydän kansi takaisin paikalleen. Pääosin oli hiljaista ja ilmapiiri oli jännittynyt.

Kun kello oli pykälässä ja kaikki valmista, tentin valvoja kajautti salin edestä ”voitte avata kuoret”. Tällöin sadat opiskelijat alkoivat yhtä aikaa avaamaan tenttikuoriaan. Yksittäisen kuorten äänistä syntyi tasainen paperin repimisen ääni, joka kesti kymmenkunta sekuntia. Itse en malttanut avata omaa kuortani, koska jäin kuuntelemaan tuota intensiivistä kahinaa.

Vielä hetki sitten vallinnut jännittynyt, melko hiljainen ilmapiiri vaihtui paperimyrskyn kautta keskittyneeksi täydeksi hiljaisuudeksi. Pian alkoi kuulua lyijykynien suhina, kun opiskelijat alkoivat kirjoittaa vastauksiaan. Tässä vaiheessa itse avasin kuoreni, kun olin saanut nautittua tuo valtavan kahinan.

Tenttipäivään oli usein valmistauduttu viikkoja, joten tilaisuus oli jännittävä. Se varmasti terävöitti kaikkia aisteja. Tuo satojen tenttikuorten repimisen hetki on minulle yksi niitä mieleenpainuneita tilanteita, joissa tunsin todella olevani opiskelija ja osa suurta opiskelijoiden yhteisöä.

Olen kuullut, että tenttikuoria ei enää Joensuussa (nykyisessä Itä-Suomen yliopistossa) käytetä. Siispä tämä äänimaisema lienee kadonnutta maailmaa.

Heikki Haapalainen (38), Liperi

Hiljentyneet lapsuuden äänet

Monet lapsuuteeni kuuluneet äänet ovat vuosien kuluessa muuttuneet tai jopa kadonneet tyystin. Muistan yhä kotikyläni osuusmeijerin pillin kimakan vihellyksen, joka vielä 1940-luvulla kuulutti kyläyhteisölle meijerin olevan täydessä käynnissä. Meijeri on jo kauan sitten lopettanut toimintansa, samalla on hiljentynyt tonkkien kolina ja voikirnun voimakas ujellus. Unholaan on vaipunut maitokuskien rattaiden kopinat ja hevosten kavioiden kapse. Meijeri alueineen on hiljentynyt.

Naapurissa oli sahalaitos josta talvisin kuului tukkien vieritykseen liittyviä kolinoita. Raamisaha oli laitoksen kovaäänisin, sen lävitse kulkivat isot tukit, muuttuen laudoiksi ja muuksi sahatavaraksi. Sahan tasainen äänirytmi kantautui kotiini asti ja se kuului talvikausina lapsuuteni äänimaailmaan. Pitkään toiminut sahalaitos on hiljentynyt toiminnan loputtua.

Kansakouluajoilta mieleenpainuvin ääni oli koulussa kellon soitto, joka ilmoitti oppilaille välitunnin loppuneen. Kelloa soittivat vuorossa olevat järjestäjät. Kouluni on vielä toiminnassa, mutta sen uudessa ajanmukaisessa koulurakennuksessa sisään kutsuu oppilaita sähköisen soittokellon erilainen ääni.

Myös linja-autojen äänet ovat muuttuneet vuosikymmenien saatossa. Entisaikaan lähestyvä linja-auto oli voimakasääninen ja moottorin ääni koveni melkoisesti ylämäkeä noustessa. Nykyajan linjurit kulkevat melko äänettömästi.

Lapsuuteni junamatkat olivat jännittäviä. Iso musta höyryveturi piti kovaa meteliä asemalle tullessaan ja pysähtyessään kuului rakkineesta voimakas akselien kirskunta ja höyrypillien puhina. Veturin lähtiessä liikkeelle kuului pitkä vihellys ja isojen vetoakselien jyskettä, joka tasaantui vähitellen vaunujen kolkkeeksi. Nykyisin junat tulevat ja menevät asemille jokseenkin meluttomasti.

Ennen sotia kotiseudullani virtasi vapaana Hartolankoski, jonka kohina kantautui hyvin pitkälle. Sodan jälkeen koskeen rakennettiin voimalaitos ja kosken kohina kahlittiin lopullisesti. Koski ennusti tulevan ukonilman, vaimentuen ennen ukkosta. Voimalaitoksen tieltä kosken rannalta hävitettiin myllyt, ja niiden pitkälle kuuluva kolke vaimeni lopullisesti. Nyt Hartolankoski lipuu hiljaa kohti alajuoksua.

Armi Hohko, Sastamala

Kesä kylässä

Kiihtelysvaara, Pohjois-Karjala, seitsemänkymmentäluku. Kesä. Kesäkuun ensimmäisinä aamuina tuuli tuntuu viileältä ja raikkaalta. Mökistä ulos astuessa se saattaa saada ihon kananlihalle, vaikka aurinko jo lämmittää. Puiden oksat ja lehvästöt kahisevat arasti, siellä täällä soi pikkulintujen murheeton laulu. Peipot ja kirjosiepot, västäräkit ja tiaiset ovat pesimispuuhissaan.

Lammella käväisee nopea vihuri, joka muuttuu rantaa lähestyessään pieniksi laineiksi. Laituri läpsähtelee mukavasti laineiden leikkiessä hippaa sen harmaantuneella reunalla. Muutama lokki tekee nälkäisenä aamukierrostaan ikävästi kirahdellen ja kirkuen, mutta katoaa pian vaaran taakse seuraavalle lammelle, jättäen pääskyset esittelemään lentotaitojaan sinisen taivaan alle. Jos lammen ahvenet eivät polskahdelleet lokkien iloksi, on pääskyillä naposteltavaa – ilman halki lentelee pientä saalisteltavaa kylliksi.

Kärpäset ja paarmat sirahtelevat ohitse myös lomalaisen kulkiessa polulla. Polun varrella mustikanvarpujen suojassa kuuluu rapinaa ja liikehdintää – koppakuoriaiset ja sisiliskot nauttivat oman maailmansa kosteasta hämärästä. Kimalainen on juuttunut metiseen maitikkaan surisemaan, eikä piittaa ohikulkijasta. Suolla tuoksuvat rahkasammal ja suopursu ja sudenkorennot lentävät itsevarmoina kimmeltävine keijunsiipineen hetteiden yllä, siivet rahisevat kuin silkkinen paperi. Käki kukkuu. Palokärki rummuttaa kaukana metsän kätkössä.

Päivän mittaan naapuritaloista kantautuu lasten ja työn ääniä. Vesipumppu pitää sopimatonta meteliä, pärisee äänekkäästi. Sen moottorin ääni peittää hetkeksi alleen kaikki hiljaisemmat äänet. Sitten joku käynnistää traktoria, joku polkaisee mopon liikkeelle ja katoaa pöristen tielle, kohti kirkonkylää.

Viimeistään iltapäivän helteessä saapuu lapsikatras alas rantaan kannoillaan haukkuva koira ja kohta lammen ranta kajahtelee huutoja, naurua, kiljahduksia. Vesi houkuttelee polskimaan kauan. Lasten mentyä tulee taas hiljaista ja silloin maiseman yllä käy kaartelemassa hiirihaukka ja naukaisee terävästi. Tieltä kuuluu ohiajavan kauppa-auton ääni, joka pysähtyy naapuriin vievän tien risteykseen ottamaan vastaan asiakkaita.

Karja on laskettu naapurin pihapiiristä kauemmas laiduntamaan. Kun tuuli tyyntyy iltaan, vaaran takaa metsästä kuuluu vaimea karjankellojen kalke. Emäntä huutelee toisella rannalla omiaan kotiin.

Vähitellen hiljenee, usva leviää suolta lammelle. Hämärässä surisee kehrääjä. Tulee yö. Tänään tuo maisema on hiljaisempi, monet asukkaat ovat muuttaneet muualle, kuolleet. Talot ja mökit ovat harvemmin käytössä, joku on jäänyt kyllä asumaankin paikalle. Kauppa-auto on lakannut kulkemasta, karja myyty pois, kellot eivät kilkahtele kesäillassa.

Hyönteisten ja pikkulintujen lisäksi idyllissä vielä on ihmisen ääniä, mutta vähemmän kuin ennen. Siksipä maisemaan on uskaltautunut niitä, jotka aikaisemmin pakenivat ihmistä piiloon syvälle metsiin. Korppi ronkkuu lähellä, käy jopa mökin pihalla, syö kuppiin unohtuneet koiranruoan tähteet ja lentää tiehensä. Iltaisin peilityynelle lammelle saapuu kuikkapari sukeltelemaan ja haikea huuto kruunaa hiljentyneen, aution maaseutumaiseman.

Marketta Kokko (51), Helsinki

Ääniä ympärilläni

Olen jo 77 vuotta taaplannut tätä Suomen kamaraa, ensimmäiset 17 vuotta maalaistalossa lapsuuteni ja nuoruuteni viettäen. Kesäaamuisin aitassa heräsin lehmien kellojen kalkatukseen, lypsäjän sankon soittoon. Isäni viitakkeen hiomiseen tai muihin pihan askareisiin. Nämä oli hyvin rauhoittavia ääniä, tiesi että kaikki on kunnossa.

30 vuotta kului kaupungin tuulia haistellessa, minkä kesäisin ja lomilla kävin kotiseudulla. Näin valtavan muutoksen, karja hävisi laitumilta, kotiseutu autioitui, lapsuuden tutut äänet hävinneet. Nyt olen maaseutukylässä taas asunut noin 30 vuotta. Kun tulin tänne, muutamassa talossa oli vielä joku lehmä, vasikoita karsinassa. Nekin hävisi. ”Tirektiivit tuli tiukat”, ei kannattanut muutaman kantturan kanssa vanhojen ihmisten taistella. Olipa muuta tilalle, noin 20 nuorta kasvamassa kylällä, paluumuuttajien ansiosta. Oli ääntä ja touhua. Kasvoivat mopoikään. Pärinä täytti tienoon, oli ilo katsella reippaita, ahkeria ja avuliaita nuoria. Kerrankin olivat lumisotasilla, tytöt juoksi meille sisälle nauraen, ”Helena täti pelasta meidät, pojat antaa lumipesuja”, avasin takaoven laskin heidät siitä ulos, pojat seisoi pihalla äimänkäkenä, ”minne tytöt hävisi”.

Nuoriso varttui, tuli aika hankkia autot, silloin kuului toisenlaiset äänet. Tiedettiin kenen pihalta lähtivät. Ensin kuului jump, jump, jump. Jokaisessa autossa oli kaiuttimet ja soitin niin isolla kuin mahdollista. Minunkin jalka niiden tahtiin vipatti täällä kotona. Kaikki tämä on jäänyt taakse, nuoret lähti opiskelemaan ja töihin muualle. Pari kolme jäi kotitanhuville, heillä on pienet vauvat, ei rokki soi autoissa vaan mennään hiljaa ja tasaisesti, onhan aarre takapenkillä turvakaukalossa. Näillä pienillä ei ole sitä joukkovoimaa mikä oli edellisellä sukupolvella sen varttuessa aikuisuuteen.

Minä taas kaipaan niitä pärinöitä ja jumputuksia, että joskus kuuluisi. Karjankelloista, viitakkeen hiomisesta puhumattakaan. Pikkulinnut ja oravat ei ole muuttuneet ikkunani takana ruokaillessaan. Samalta näyttävät kun katselin niitä jo lapsuudessani.

Helena Koponen, Maavesi

Maitokoneen ja lypsyn ääniä

Tämä muistojeni äänimaisema tulee niin kaukaiselta ajalta, kun minä olin pikkuinen vielä. Heräsin usein aamulla ääneen, joka lähti separaattorista, eli niin kuin meillä sanottiin, maitokoneesta. Aluksi kuulin hiljaista hyrinää, joka voimistui pehmeäksi jyrinäksi. Samalla alkoi kello kilkattaa tahdikkaasti. Pian kuului lorinaa, kun kurri valui alemmasta pillistä tonkan pohjalle ja sitten ylemmästä lirisi kermaa pienempään astiaan. Kohta nämä äänet sekoittuivat.

Kun lirinöitä eikä lorinoita enää kuulunut, lakkasi kellokin kilkattamasta ja jyrinä vaimeni hyrinäksi ja loppui pian kokonaan. Kerma jäi odottamaan kirnuamista ja kurri meni vasikoiden juomaksi, ellei äiti tehnyt siitä kokkelipiimää, jota ainakin kesäisin oli aina ruokapöydässä.

Toinen muistoni liittyy myöskin maitoon. Vaikka olin poika, opettelin lypsämään noin kymmenvuotiaana ja kävin vuorollani lypsämässä käsin kolme tai neljä lehmää. Ulkona lypsettäessä kaikki alkoi siitä, että matalalle lypsyjakkaralle piti löytää tasainen paikka lehmän viereltä. Sitten tissien pesu märällä pyyhkeellä, sinkkisankko jalkojen väliin ja ensimmäiset vetäisyt lehmän etutisseistä. Siitä syntyi se mieleeni jäänyt ääni: maitosuihkujen terävä sirahdus sankon pohjaan.

Sitten ääni muuttui rytmikkääksi pouhinaksi. Kun sanko tuli melkein täyteen, oli maidon päällä paksu vaahtokerros ja suihkujen ääni muuttui pehmeäksi kohinaksi.

Kun lypsäjä kaatoi maidon siivilään ja se valui sieltä puhtaan vanun läpi tonkkaan, syntyi siitäkin oma lorinansa. Usein lypsäjä kolisteli siivilää tonkan suuhun saadakseen maidon valumaan nopeammin alas.

Näitä ääniä ei varmaankaan kuulu enää missään, enkä ole päässyt kuulemaan, millainen ääni syntyy, kun robotti ”vetelee” maidon lehmästä.

Pekka Kämäräinen (78), Paltamo

Helsingin muuttuneet äänet

Kun sain tämän toivomuksen kertoa, miten äänimaisemani on muuttunut lapsuuteni ja nuoruuteni ajoista, tuntui alkuun siltä, että kaikki äänet ovat vain kadonneet. Mitään ei oikein ole tullut tilalle. Piharakennuksen alakerroksen pajan mielestäni iloiset alasimen kilkatukset ja yläkerroksen pienen kirjapainon rauhalliset jumputukset, perunakauppiaitten hevosten kavioiden kapse porttikäytävässä, pihalaulajat ja soittajat, kaikki nuo ovat kadonneet siitä huoneistosta, jossa kummipoikani nyt asuu, eikä niitä kuulu nykyiseenkään kotiini. Tilalle ei mielestäni tunnu tulleen mitään ”oikeata” äänimaisemaa.

Samoin kymmenen vuotta sitten kuvaamani Merisataman äänet: Kaljaasien hidaskäyntisten kuulajumppareiden kumeat kaiut sekä pienten saaristolaivojen höyryviheltimien heleitten kolmisointujen heijastumiset Kaivopuiston kallioista eivät oikein korvaudu vesibussien hiljaisten moottoreiden suhinalla. Onneksi näiden ei nykyisin juuri ole tarvinnut tuutata runottomia sähköisiä äänitorviaan. Ensin satamaradaltakin katosivat höyryveturit niille ominaisine äänineen korvautuen dieselvetoisilla, ja lopuksihan koko rata on purettu.

Raitiovaunut ja bussit ovat tulleet yhä hiljaisemmiksi. Vai onko kysymys vain iän tuomasta kuulon heikkenemisestä? Mattoja ei taideta tampata pihaparvekkeilla samassa määrin kuin ennen. Kevään tuomiin ääniin kuului mielestäni myös pienten potkurilentokoneiden surina. Äskettäin kuulin sellaisen, mutta harventuneet ne ovat; sen sijaan uusia ääniä ovat helikopterit. Myös peruuttavien kuor-

ma-autojen varoituspiippaukset ja pyörillä varustettujen jätelaatikoiden rullaukset pihoilta jätteenkuljetusautojen luokse kuuluvat nykyaikaan.

Outoja ääniä ovat kaupunkiin tuoneet myös linnut. Varikset, naakat ja kauniisti viheltävät mustarastaat kuuluivat ennen vain maaseutumaisemaan. Nyt niitä pesii tässä lähiympäristössä. Lokkien äänet toki ovat ennallaan, vai onko naurulokkien kirkuna Merisataman tienoilla kuitenkin vähentynyt. Ruotsinkieli oli osa lapsuuteni äänimaisemaa. Ennen talvisotaa Helsingin ruotsinkielisillä oli tapana puhua verrattain äänekkäästi. Nyt on päinvastoin. Kun nykyisin satun kuulemaan kadulla ruotsinkielisen repliikin, välähtää mieleeni tunnelma lapsuudesta. Englantia kuulee sen sijaan yhtenään, kun erikieliset ihmiset kommunikoivat keskenään, ja maahanmuuttajaperheet tuovat kirjavan lisänsä katujen kielimaisemaan.

Kyllä on todella niin, että äänet ovat oleellinen osa muistiamme elämämme ympäristöstä.

Jouni Arjava (86), Helsinki

Äänimatkalla

Lähden nojatuolimatkalle. Tuletko mukaan?

Aloitan lapsuudenkotimaisemista, Pielaveden Pitkältäkoskelta. Pitkäkoski oli kotini nimi. Kosken pauhu, tai kohina, kuului kauaksi. Vesi virtasi. Koski näytti monenlaiset kasvonsa. Tulva-aikana, keväällä vesi nousi, jäät ryskyivät. Kotiani vastapäätä tätini mies hoiti jääpatoja. Oli mylläri ja sahuri. Työn äänet kuuluivat. Ellei olisi huolella hoitanut veden virtauksia niin elinkeino olisi loppunut. Vesi tuotti myös sähköä myllyllä. Mylläri hallitsi monenlaiset ammatit, myös sepän!

Kesällä vesi virtasi vapaasti. Oli mukava polskahtaa uimaan ja ”vaahtokylpyyn”. Tukinuitto oli sodanjälkeisenä vuosina joessa. Puitten kolina kuului myös pihapiiriin. Siinä oli paikallisille ihmisille vähän ansiotyötä uittohommissa.

Traktoreita ei sota-ajan jälkeen vielä ollut Savossa. Hevonen veti niitto- ja haravakoneet. Kyllähän niistäkin oma äänensä lähti. Pihapiirissä kuului puiden sirkkelöintiä, se oli terävämpi ääni. Muistan, ettei ollut suojaa terän edessä. Kyllä niitä puita lapsena otettiin läheltä terää, ja hengissä ollaan.

Vieläkö jaksat kanssani matkaa tehdä?

Olen elämäntyöni tehnyt mielisairaalassa hoitajana, ja myöskin asunut sen läheisyydessä koko työssäoloajan. Kodistamme näkyi sairaala, noin 100 metriä, ensin oli rivitalo aivan sairaalan pihapiirissä. Äänet saattoivat kuulua joskus. Myöhemmin ”leijaili” usein Medi-Heli koptereita, ambulansseja, poliisiautoja. Pillit huusivat. Myös paloautoja. Tämä oli jokapäiväistä. Omakotitalomme oli aivan Kellokosken keskustassa. Koulukeskus oli lähinaapuria. Kaikkiin ääniin tottuu. Tämä äänimaisema oli 1961–2007. Vuosien varrella levottomuus lisääntyi, niin myös äänet. Oli paljon muutakin kuin Sibeliusta.

Kaikki eivät pidä musiikista. Harjoittelevaa muusikkoa harva jaksaa kuunnella. Tuskin kukaan minuakaan, yhden käden ”pianistia”. On näissäkin maisemissa mökki pistetty myyntiin, kun on ollut laulavia ja äänekkäitä naapureita. Haluan vielä kertoa kun vuosia sitten lapsenlapsemme tytöt, Suvi ja Noora, innostuivat laulamaan veneillessä Hoosiannaa. Monen monta kertaa he lauloivat. Välillä vilkaistiin katiskaa. Tämä on kirkkaana helminauhassani. Nyt tytöt jo opiskelevat.

Pidän kuorolaulusta. Urkumusiikista, viulun- ja sellonsoitosta. Pääkaupunkiseudulla oli musiikkitarjontaa. Äänimaisema on tosi laaja. Kyllä niistä kirjan saisi.

Haluaisin lopuksi viedä sinut matkaseuranani kesämökillemme Aurinkomäelle, Hirvensalmelle. Laulaisimme Suomen laulun: *Kuule hongat huokaileepi. Kuule kosket pauhaileepi. Laulu Suomen on. Laulu Suomen on.*

Kyllä tänne sen verran ääntä sopii. Saapahan kesännaapuritkin arvailla kuka on kanssani laiturilla laulelemassa. Kuunnellaan muuttolintujen lauleloita.

Airi Havve (81), Hirvensalmi

Lapsuus ja sota-aika

Omia äänimaisemia muistelen usein. Asuimme Kajaanin joen varressa 1930-luvulla. Muistan kuinka paljon alta kouluiän rakastin istua pitkän laiturin reunalla ja katsella laineiden välkettä veneiden kupeilla. Auringon valo ja liplatuksen ääni yhdessä olivat ihmeellistä. Sitä ei tarjonnut piha. Piti istua laiturilla ja varoa, ettei putoa veteen.

Vuonna 1938 muutimme suureen puiseen vuokrataloon. Seinän läpi kuului toisten perheiden elämä. Kuului selvästi, kun suurperhe asettui ruokapöytään, äiti

tiskasi, laski vettä kylmästä hanasta ja kaatoi tiskiveden viemäriin. Puhe kuului. Meitä lapsia kiellettiin seuraamasta sitä. Seminaarilainen harjoitteli porilaisten marssia ja virsiä ja nehän kuuluivat. Joskus mekin lauloimme omassa kamarissamme musiikin mukana, varsinkin silloin, kun äiti ei ollut meitä kieltämässä. Isä oli harvoin kotona, työasiat veivät häntä minne milloinkin. Kuiskailtiin, että ajat olivat vakavat.

Vaikeiksi ajat muuttuivat ja niin muuttuivat äänimaisematkin. Joskus, kun isä oli kotona, kuului ikkunaan pimeällä koputus, joka vavahdutti. Pian tuli joku sotilashenkilö puhumaan isän kanssa. Katselivat karttojaan ja häipyivät, emme tienneet pitkään aikaan mitään. Elettiin loppukesää 1939.

Kajaani oli yksi sotilastiedustelun keskuksia. Pian saatiin kaupunkiin pimennysmääräykset ja me lapset kuulimme aikaihmisten puhuvan vain kuiskaamalla toistensa kanssa. Äänimaisema oli muuttunut kuiskaukseksi.

Kun sota oli alkanut, äiti vauvoineen, veljeni ja minä muutimme isoisän ja mummin kotiin Peuraniemen, paperitehtaan luo, joka oli pommitusten pääkohde. Kajaania pommitettiin paljon talvisodan aikana. Ajokoirat Turkka ja Vili tiesivät pommikoneiden tulosta ja alkoivat hurjan haukkumisen ennen virallista hälytysmerkkiä. Siinä oli korviimme uutta eläimellistä äänimaisemaa. Koska kaverukset hyppivät ovea vasten, oli ne päästettävä ulos. Sisällä niitä ei voinut katsoa, olivat levottomia.

Pommitusten aikana äänimaisema oli infernaalinen. Meitä tulitettiin konetuliaseilla. Ikkunasta katsoin, kun puiden oksat tipahtelivat alas. Veljeni ja minä pitelimme päätämme Singer-ompelukoneen alla ja kuuntelimme äänimaisemaa. Koska pommituksia oli 13, saimme äänistä aivan kylliksemme.

Vuonna 1941 perheemme muutti niin sanottuun Ruotsalaistaloon, joita Ruotsi oli lahjoittanut Suomelle ehkä ”moraalikrapulassaan”. Kotiimme sijaitsi aivan rautatieaseman näköetäisyydellä, pieni niitty ja maantie erotti meidät raiteista. Välirauhan aikana ennätimme kuunnella noin kolmen kuukauden ajan äänimaisemamme suloisia veturinvihellyksiä ja höyryveturien puhisuja ja puhkumista, kunnes taas uusi sota alkoi.

Nyt muuttui taas äänimaisema: sotilaita, hevosia, kenttäkeittiöitä, heinäpaaleja lastattiin vaunuihin. Hevosia vietiin rintamalle. Niiden kärryt kolisivat yötä päivää komentosanojen ja muiden äänien kera. Iso remmi oli päällä ja se aiheutti

isoa ääntä. Työnnettiin ja vedettiin. Nostettiin ja laskettiin. Junia tuli ja meni ilman aikatauluja yötä päivää. Taistelut olivat alkaneet. Pian näköalamme ja äänimaisemamme täytti suuri ”vangiksi otettujen” hevosten lauma, jonka kaavion kopse, laukan ääni ja hirnumiset olivat meille uutta. Eläimet olivat irti ja tallasivat niin sanotun aseman niittyä ikkunamme edessä. Näkymän ja äänten muutettua muualle eteemme tuli Karjalasta evakkojen lehmälauma, jota kaupunkilaiset lypsytaitoiset rouvat käskettiin lypsämään. Jotkut eläimistä vauhkoontuivat ja näkyy oli kaaoksellinen äänivarojen myötä.

Olin täyttänyt 10 vuotta. Oma äänimaisemani oli muuttunut rauhallisista laineiden liplatuksista sodan ääniksi. Tätä saa ihmetellä näin elämän loppusuoralla.

Maila Hietala (85), Kajaani

Ääniä lapsuudesta vanhuuteen

Monet kerrat olen ollut hevosen kyydissä aisakellon soidessa. Kirkkoreissulla mieheni kanssa ja kyläreissuilla, hevosen juostessa kavioista vain lumitierat lenteli rekipeiton päälle. Metsätiellä kulkiessa aamulla pimeässä joulukirkkoon mennessä, kuu vilkkui puiden lomitse ja pakkanen paukkui, aisakellon kilkattaissa se tuntui juhlalliselta. Muistui mieleen joululaulu ”yks kaks kolme neljä viis kello löi jo viisi...”

Lapsena 1930-luvun alussa kun kouluun menimme jalkaisin kolmen kilometrin päähän, tiet oli auraamattomat, autoja ei kulkenut, oli vain hevosenreen jälkiä. Talojen isännät veivät hevosilla maitoja meijeriin ja myllykuormia myllyyn. Maantielle päästyämme kuuntelimme kuuluuko hevosen kellojen ääni tulemassa. Kun hevonen tuli kohdalle hypittiin kuormaan ja kannaksille, yksi talon isäntä otti kyllä kyytiin, ei pysähtynyt mutta jos pääsi hyppäämään niin sai kyytiä, toiset isännät ei ottaneet, antoivat vaan vauhtia hevoselle lasten kohdalla.

Tulitikun raapaisun, tuohen syttymisen ja kahvimyllyn ääni

Lapsena me seitsemän lasta nukuimme pirtissä ja isä ja äiti nukkui kammarissa. Aamulla seitsemän seutuvilla isä tuli kammarista, raapaisi tulitikun, josta tuli raapaisuääni. Laittoi seinäöljylamppuun valoon. Ripisteli sytykkeitä, tuohta ja

tikkusia. Raapaisi tulitikun, sytytti tuohen joka käpristyessään rätisi, syttyessä antoi äänen, kun isä sai valkeen hellaan, laittoi vettä sumppipannuun joka oli isompi kuparipannu, siinä oli edellisiä kahvinporoja, otti hellanrinkiä sopivasti pois jotka kolisi otettaessa, asetti pannun reiälle. Valkee kun syttyi, se avohellasta loimusi laipioon jonka se valaisi ja teki kuvioita laipioon.

Olin jo herännyt isän puuhiin ja katselin laipiossa valon kuvioita. Äitikin tuli kammarista, otti kahvimyllyn ja kahvipurkin laittoi kahvimyllyntuuttiin, purkista kahvipapuja ja alkoi polvien välissä istuen jauhaa, jauhaessa ja murskaantuessaan pavut antoivat oman äänensä. Äiti laittoi pienempään kuparipannuun jauhetut kahvijauhot ja nokareen sikuria, päälle kiehunutta sumppivettä. Silloin oltiin tarkkoja kahvinporoista, lähti väriä jos ei muuta. Kahvi kiehautettiin, joskus se pääsi ryöpsähtämään hellalle jos ei vahtinut. Näihin ääniin kaikki lapset oli jo heränneet.

Petäjän käpyjen napsahtelu

Seisoin ulkona saunan edessä jossa on lähellä petäjä, oli lämmin kuiva ilma, aurinkokin näkyi joskus. Siinä ollessani aloin kuulla aina vähän väliä sellaisen pienen napsahduksen, tuumin mikä se napsahtelee, silloin tajusin että ne on petäjän kävyt, ne aukeaa napsahtaen kuivalla ilmalla, ennen en ollut kuullut käpyjen napsahtelua.

Kuulin hiiren sipsutusta

Metsähiiri pääsi eteiseen tulemaan, löysi kolon pirtinoven pielestä eteisestä, kuulin kun se tunki kolinan kanssa siitä kolosta ja sipsutti pienillä varpaillaan muovilattialla, kipitti pienen matkan komeroon jossa se jäi luttaan. Se ääni jäi mieleeni kaikumaan kun varpaankynnet muovimatolla sipsutti. Siitä tuli mieleeni lapsena kun isä kaivoi pellonojaa, pohja siinä oli savesta, kun me lapset sitä ojaa juoksimme paljain jaloin niin lätke vain kuului.

Heinäsirkan siritys

Joka kesä on heinäsirkat sirittäneet kauniina aurinkoisena kesäpäivänä. Sirkat sirittää, niin tänäkin kesänä, kuulin ja näin hyppivänkin. On sellainen sanonta: ”Silloin on ihminen vanha kun ei kuule heinäsirkan siritystä”. Minä kuulin, vielä en ole vanha vaikka olen 93 vuotta.

Äitini neuvoi meitä lapsia ottamaan haavaan lääkettä heinäsirkasta: kun ottaa heinäsirkkaa sormillaan jalkojen kohdalta kiinni niin se erittää ruskeaa nestettä, se on haavavoidetta. Tässä hyvä pisnes, kasvattakaa heinäsirkkoja ja lypsäkää lääkettä.

Lehmien kutsuntaääniä

Lehmiä kutsuttiin metsästä Jämsässä meillä kotona lapsena 1930-luvulla kotia huutamalla: tse tse tse kotia tänne tse tse tse-eee tse tse kotia tse-eee! Lampaita kutsuttiin: kuru kuru kuru!

Olin Pohjois-Karjalassa Enossa miniänä 1948–1950-luvulla. Siellä lehmät kulki laajalla metsäalueella, naapurien lehmien kanssa syvien uurojenkin välissä. Mieheni sisarentyttö kutsui huutamalla omalta mäeltämme pärisyttäen huuliaan niin soinnukkaasti että sitä oli ihan hauska kuunnella: ”ptrui ptrui ptrui Heluna ptrui Mansikki ptrui Ihan ptrui-iii pihaan ptrui-iii” ja taas alusta useita kertoja. Minä en oppinut sitä kutsuntaääntä. Joskus lehmät tulivat, joskus eivät tulleet. Silloin täyty lähteä hakemaan ja etsimään, kuunnella oman lehmän kellon ääntä tarkkaan että mistä päin kuuluisi. Joskus makasivat rauhassa märehtien, silloin kello kilahti vain harvoin. Joskus ne jäi yötsyyn, niin jäi iltalypsy lypsämättä, aamulla niitä täytyi lähteä hakemaan. Karjalainen lehmien kut on kaunista kuunnella. Siellähän käetkin kukkui joka vaaralla ja kaiku vielä lisäsi kukkumisääntä. Ihanat muistot. Lampaita siellä kutsuttiin ”piti, piti piti!”.

Himosmelu 2000-luvulla

Asun niin lähellä Himos-hiihtokeskusta, Himosmäkiä. Matkaa sinne on linnuntietä noin 3–4 kilometriä, että äänet tulee suoraa tietä. Kova soitto ja rumputus, silloin kun siellä on nuorten tapahtumat juhannuksena ja uudenvuodenyönä. Vuonna 2000 oli niin kova melu ettei voinut omalla pihamaallaan viettää juhannusta, sisällekin se jumputus kuului aina korvissa. Lähdin Jämsän keskustaan siskoni luo. Sinne melu ei kuulunut. Olen kiertänyt Himosalueen ympäri, siellä on valtavasti taloja ja asuntovaunuja juhlien aikaan talot on asukkaita täynnä. Vakiasukkaat ovat valittaneet melusta, vähän on ääntä hiljentäneet.

Maire Hirvonen (s. 1926), Jämsä

Hevoosen kaviooren kapset Kopeekalla

Flikan muistoos, sen korvis on kuulunu hevoosen kaviooren kapset Topeekalla neliäkymmentä vuotta. Mikä se oli ja mistä se tuli, sei jättäny flikkaa rauhahan, aina vain se sitä fundeeras. Mutta sitte häivähti flikan muistoos ja se kysyy vanhemmalta serkultansa, Tertun siskoolta, kuinka Tertun arkku vietihin kotua kirkolle. Silloon selevis se asia, flikan isä tuli pyhäaamulla hevoosella ja ruumiskärryyllä Päntäneheltä ja vei Tertun arkun kirkolle. Siinä samas selevis jotta son se muisto hevoosen kaviooren kapseesta Topeekalla.

Tämä äänimaisema on mulle ainulaatuunen. Se tuoo mielehen mulle kuuren ja puolen vuoren vanahalle, sen raskahan menetyksen, rakkahan serkun kuolemasta. Vaikka emmä sitä silloon ymmärtäny, vasta aikuusena vuosikymmenien jäläkihin minoon käsitelly sitä asiaa. Aina ku kuulen jotta lapsi on kuollu, varsinki auto-onnettomuures, mun mielehen tulee Terttu.

Kerttu Karhu (74), Kauhajoki

Kesäöisin

ruohon kahinaa
puuskahduksia
pärskähdyksiä
ammumista.
Nyt laitumet ovat tyhjiä
ja kesäyön täyttää äänettömyys.

Vielä 1990-luvulla maalaiskylässämme oli kahdeksan lypsykarjatilaa – nyt vain kaksi suurta. Naapurimme laitumet ja meidän piha olivat vierekkäin. Kesäöisin kuului laiduntavien lehmien ääniä. Mihin ovat kadonneet lehmät kesälaitumilta?

Eira Kekkonen-Orava (52), Toholampi

Kännyköiden diktatuuri ja tietokoneiden autuus

Muistan hyvin, miten mielenkiintoinen ensimmäinen matkapuhelin oli. Käytin sitä aviomieheni kanssa kirjaimellisesti matkoilla ja se toimi paljolti maaston mukaan. Jossain Sisä-Suomen mäkisillä maanteillä kyttäsin tehokkuuspalkkia ja vaadin kuljettajaa pysäyttämään sen mukaan, missä puhelin olisi kuulunut. Valitettavasti sopiva auton parkkipaikka löytyi harvoin heti. Linja-autopysäkki tai sopiva sivutie osui kuljettajan silmiin monesti vasta silloin, kun puhelin oli suunnilleen mykkä.

Silloin ei kukaan olisi vielä osannut aavistaa, miten nopeasti ensin niin kalliit matkapuhelimet yleistyvät ja miten monipuolisia niistä tulee, ei liioin sitä, miten niiden aletaan kokea häiritsevän. Juhlallisissa tilaisuuksissa, promootioissa ja muissa suurissa akateemisissa juhlissa ja vastaavissa, matkapuhelimen pirinä oli pari vuotta silkkaa ylellisyyttä. Puhelimen omistaja ei nolostunut eikä harmistunut, vaikka hänen laitteensa olisi soinut kesken yliopiston rehtorin tai jonkun piispan puheen. Joskus kankea tilaisuus sai hieman lisää eloa.

Mutta kun ensimmäinen uutuuden viehätys oli ohi ja matkapuhelin oli ristitty kännykäksi, lähimmäisten sietokynnys alkoi helposti ylittyä ja tilanteet muuttuivat ärsyttäviksi. Varsinkin yksityisasioitaan julkisissa kulkuvälineissä ja muissa kaikille avoimissa tiloissa harmittivat ja häiritsivät. Kännyköiden halpeneminen niin, että niillä oli kohtalaista statusarvoa, sai ihmiset esittelemään hienoa ostostaan ylen määrin. ”Moi, missä sä olet?” Olin aina lukenut kaikki matkani, yhtä hyvin metrossa kuin bussissa. Varsinkin Kanavan ja muutaman muun lehden tai pakinamaisen kirjan artikkelit ja jutut ehti hyvin käydä läpi muutamassa minuutissa. Kännyköiden yleistyminen sotki tapani. Oli vaikea keskittyä mihinkään, kun metrin tai parin päästä oli pakko seurata ja kuunnella tylsää keskustelua.

Valitettavasti kännykkähäiriköt tulivat myös Valtionarkistoon. Vaikka tutkijasalien ovet teipattiin täyteen kieltomerkkejä, ei auttanut. Aina joku kuvitteli olevansa niin suunnattoman tärkeä, että hänet piti saada kiinni milloin ja mistä tahansa. Pirinää tai muuta hälytysääntä seurasi vielä tarmokas ponkaisu tuolista ja puolijuoksu salista aulaan. Jaksoin olla kaikki viimeiset arkistovuoteni se vastahäirikkö, joka hermostui kun sai ulkopuolisen herätyksen palata 1600-luvusta nykymaailmaan ja meni aina komentamaan puhujia. Suurin osa päivystäjistäkin yritti auttaa ja pitää yllä tutkijoiden hiljaista työrauhaa, mutta urakka tuntui

toivottomalta. Muutaman kerran joku lääkäri sanoi, ettei hänellä ole kännykkää vaan piippari, joka saa soida missä tahansa omistajansa päivystäessä. Huomautin tietysti tylysti, ettei tutkijainsalissa asiakirjojen ääressä istuminen ole asiallista päivystämistä.

Kännykät tulivat tietysti myös luennoilleni häiritsemään opetustani. Ihan viime vuosina opiskelijat ovat tosin fiksuuntuneet eivätkä enää säntäile ulos, eivät ainakaan yhtä yleisesti kuin vielä muutama lukuvuosi sitten. Entistä paremman käytöksen taustalla on tietysti myös tekninen kehitys, koska puhelimella saa muunkin yhteyden kuin pirinän ja enemmän tai vähemmän äänekkään keskustelun.

Erilaisten soittimien ja musiikkilaitteiden ainaiskäyttäjät tuntuivat ja tuntuvat yhä pikemminkin säälittäviltä kuin fiksuilta olennoilta. En voi ymmärtää, miten joku voi lähteä lenkille ulos, varsinkin täällä Stansvikin luontomaastoissa, ja laittaa typerää jumputusta korviinsa, sen sijaan että kuuntelisi lintuja, tuulen suhinaa ja meren aaltoja.

Tietokoneissa on eräs hyvä puoli: hiljainen naputtelun ääni. Hankimme aviomiehen kanssa ensimmäisen koneen noin 1989 tai 1990, jolloin laitteet olivat hyvin kalliita ja harvinaisia. Tietokone, kotimainen Mikro-Mikko ja HP:n tulostin, maksoivat 30 000 markkaa eli suunnilleen keskikokoisen auton hinnan. Ihastuin heti, mutta rajoittuneesti eli vain kirjoituksen tuottamaan ääneen. Olin saanut ensimmäisen kirjoituskoneeni jo keskikoulussa, noin 13-vuotiaana. Se oli suuri ja painava käytetty konttorikone. En tiedä enkä muista, mihin se sittemmin joutui. Sen ääni, sikäli kun jaksoin hakata sitä, oli lähinnä rätinää.

Opiskeluaikanani ja varsinkin saadessani töitä hankin kevytkäyttöisen sähkökirjoituskoneen, ensin pienemmän ja sitten suuremman. Lopulta investoin peräti IBM:n pallokoneeseen, joka oli aikakauden huippua ja ylellisyyttä. Siinä oli niin uskomattoman hyvä huoltopalvelu, että sen sai paikalle suunnilleen yhtä nopeasti kuin taksin. Huoltoauto päivysti Herttoniemen tienoilla lähteäkseen sieltä heti ratkomaan ongelmaa. Pulmia oli tosin vähän, sillä kone kesti ja toimi, toimi ja kesti. Huoltosopimukseen kuului vuotuinen määräaikaishuolto. Pallokone oli niin hiljainen, että sillä kirjoittaessa voi kuunnella yhtä aikaa radiota.

Rakkaan vihreän pallokoneeni ja radioni yhteistyöajasta muistan parhaiten erään hetken talvelta 1978. Kirjoitin kaksiossani Nastolan historiaa ja kuuntelin

hiihdon maailmanmestaruuskilpailuja Lahdesta. Puhelimeni soi. ”Miltä tuntuu olla suomalainen nainen?” Antero Koljonen, Nastolan kunnansihteeri, myöhemmältä titteliltään hallintojohtaja, halusi onnitella minuakin Suomen naisten voitettua viestin kultamitalin.

Vaikka olisin halunnut omistaa pallokoneeni ikuisesti, huoltaja sai minut lopulta vaihtamaan sen uudempaan malliin. Kaduin valintaani, sillä en saanut parista viimeisestä koneestani samaa nautintoa. Ne olivat välikauden tuotteita, matkalla kohti tietokonetta, ja niissä oli usein erilaisia vikoja. IBM ei ollut enää entisellään. Huoltopalvelukin huononi ja loppui kokonaan. Äänet vaihtelivat rätinästä melkein kilinään; ne herättivät enemmän huolestuneisuutta laitteen kunnosta kuin turvallisuutta.

Päätimme aviomieheni kanssa siirtyä tietokoneaikaan. Odotimme uutta, tehokasta ja miellyttävää uutta aikaa, mutta ensimmäisen koneen tulo järkytti minut sydänjuuria myöten. Aviomiehen alainen oli käynyt meillä kotona asentamaan laitteet kuntoon. Tulin kotiin, kävelin alakerran työhuoneeseen ja kauhistuin. Mikä humina ja surina! Yritin koskea varovasti johonkin, mutten osannut enkä ymmärtänyt mitään. Äänet pelottivat niin, että heitin huopia laitteiden päälle, suljin oven ja pakenin yläkertaan. Ei ikinä! Tuollaisia laitteita en suostu ikimaailmassa käyttämään, en koskaan, en eläissäni. Mikä pettymys ja siihen hintaan, täysi katastrofi.

Vähitellen aviomies sai minut muuttamaan mieleni. Tutustuin koneisiin varovaisesti ja opin jotain: ensin ihan vähän ja sitten hieman enemmän. Tämähän on kätevän hiljainen ja kevyt kirjoituskone. Samalla kannalla olen edelleen, vaikka olen tottunut käyttämään myös sähköpostia ja nettiä. Nykyisessä suuressa pöytäkoneessani on toki kaiuttimet, mutta ne ovat kiinni ja suljettuina. Käytän mykkää konetta vain ja ainoastaan naputteluun.

Tietokoneen kehitys ihastuttaa minua suuresti, koska kohinat ja suhinat ovat poissa. Koneeni on aivan hiljainen, niin että kuulen vain omien sormieni tuottaman kirjoitusäänen. Tämä on aina auki, joten ei tule mitään sulkemisen tai avaamisen ääniäkään.

Tulostin eli tarkemmin sanoen nykyinen monitoimilaitteeni pitää mitä teknisintä ääntä, jos käynnistän sen, mutta avaan sen vain kun todella tarvitsen tulosteen tai valokopion. Seisköön mykkänä ja hiljaisena, valmiina käynnistymään

vain tarvittaessa. Sen sijaan maalla ja matkoilla käyttämämme kannettava päästää aina joskus ääniä, varsinkin mainoksia, kun yritän katsoa netistä sääennustuksen. Mainosten ja liikkuvan kuvan uutisten äänet harmittavat ja ärsyttävät. Ihmisen pitää elää niin, että kirjoittamisesta syntyy vain naputtelua ja taustalla soi klassinen musiikki.

Koska kotimaisen historian tutkijan asiakirjat on hyvin suurelta osin siirretty nettiin ja voin tutkia niitä kotona, käyn vain harvoin Valtionarkistossa. Ensimmäisten pienten tietokoneiden tulo tutkijoiden pöydille tuntui häiritsevältä. Niiden omistajat ryömivät lattialla takamus pystyssä etsimässä pistorasiaa, ja sitten alkoi kuulua erilaisia käynnistymisääniä, samoin kuin myöhemmin sulkeutumisia, ja siinä välissä erilaisia hurinoita. En osaa sanoa, onko tutkijoiden maailma jo niin sivistynyt, että työnteossa on päästy sivistyneen ihmisen hiljaisuuteen ja rauhaan.

Anneli Mäkelä-Alitalo (s. 1947), Helsinki

Kun tehtaan pilli vaikeni

Sata suomalaista äänimaisemaa -keräykseen 2004–2006 kirjoitin savolaisen maatalous-teollisuuspaikkakunta Juankosken tehtaan pillin äänestä (Sata suomalaista äänimaisemaa, Juankoski mummonmökki, SKS, 2006) .

Sadassa vuodessa tuotantosuunnat ja omistajat olivat vaihtuneet, mutta kartonkitehtaan pilli kuulutti edelleen työpäivän ja ruokatunnin alkamiset ja päättymiset. Ääni kantoi laajasti Ruukin keskustan ulkopuolelle. Maanviljelijä ja kesäasukas saattoi tarkistaa päivän kierron tehtaan pillin mukaisesti.

Tuo kaikki on nyt historiaa. Vuosikymmenessä talouden jyrä on latistanut entisen tehdaspaikkakunnan elämän. Pillin huuto ei kutsu enää täyspäiväiseen työntekoon. Konkurssiin ajautuneen tuotantolaitoksen elvytysyritykset ovat olleet rahamiesten juupas! eipäs! -peliä. Itsenäisestä Juankoskesta tulee kuntaliitoksen myötä osa Kuopion kaupunkia vuoden 2017 alusta lähtien.

Kun pilli vaikeni v. 2006, sen piti olla väliaikainen muutostyö. Tehdas rupesi ostamaan energiansa uudesta biolämpövoimalasta, kun aikaisemmin puhalluksessa oli käytetty omaa höyryvoimaa.

Tarkistuksessa vanha pilli todettiin puhki puhkutuksi. Tarvittaisiin uusi pilli ja sille paikka. Ympäristöasioista vastaavan virkamiehen mielestä pillin ääni häiritsi lähitalojen asukkaita. Ehdotettiin jopa kunnanviraston kattoa, liittyihän tehtaan pillin ääni erottamattomasti kunnan imagoon. Kiista jähmetti hankkeen.

Juankosken tehtaan pilli ei koskaan palannut ääneen. Tuli suurempia murheita. Stromsdal Oyj ilmoitti talousvaikeuksista ja jätti konkurssihakemuksen 27.11.2008. Työttömäksi jäi 160 henkilöä. Vuonna 2010 avuksi saatu ulkomaalainen sijoittaja lupaili toiminnan jatkumista, mutta lyhytaikaisia kokeiluja lukuun ottamatta tehdas on ollut pysähdyksissä vuodesta 2012 lähtien.

Odottavan aika on pitkä ja hiljainen. Toiveet tehtaan toiminnan jatkumisesta ovat hiipuneet.

Eila Ollikainen

Lapsuuden askareita

Perhe syö ja pöytä laulaa. Mikä se on? Vastaus: Sika ja porsaat.

Meidän emakkosikalassa oli noin kaksikymmentä emakkoa. Kun sika porsi, oltiin vahdissa, oli päivä tai yö. Näin pelastettiin pieniä eloon kalvoihin tukehtumiselta, emän polkemiselta tai jäämästä alle kun emä pani makuulle. Porsas hamuaa heti synnyttyään emänsä tissille. Maitoa ei tule ennen kuin emakko röhkii. Kun yksi alkaa imettämään, toisetkin emakot, joilla on porsaita alkavat imettää ja röhkivät. Aina parin tunnin välein. Höh, höh, höhhöh, höhhöh, höhhöh, höhhöh... Se on rytmikästä kuultavaa kun 4-5 emakkoa eri puolilla sikalaa imettää.

Tämä on katoavaa äänimaailmaa – nykyajan suurissa sikaloissa, joissa on satoja emakoita samassa osastossa ääni on melu ja metakka. Tuskin sellaista voisi äänittääkään. Ja. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa suuretkin sikalat voivat hävitä pois.

Isä kirvestä teroittaa. Minä tahkoa veivaan.

Puinen tahkorenkku seisoo tanakoilla jaloilla liiterin seinustalla. Isä kaataa vettä kouruun, joka on koverrettu paksuun puupölkkyyn. Minä saan veivata. Isä pitää kirvestä tahkon yläreunalla, johon vesi nousee veivatessa ja huuhtoo kirveenterän me-

tallipölyt pois. Täytyy veivata tasaisesti ettei kirveenterä tökkää kun se pyöreä suuri tahkokivi on toiselta reunalta kulunut ja lonksuttaa. Hionnan ääni on hiljaa suhiseva. Ei sitä voi kirjoittaa, se täytyy kuulla. Lopuksi hiotaan isän puukko ja äidin leipäveitsi. Esiliinan helma tarttuu veivin nokkaan ja repeää, mutta äiti ei ole vihainen.

Isä viilaa sahaa.
Istun vieressä kun isä illalla teroittaa sahaa. Hän istuu lampun lähelle, kääntää pokasahan ylösalaisin vasemmalle olkapäälle, tarttuu terään alapuolelta ja vetää viilalla jokaisen hampaan silmään. Viilan ääni vihlaisee niin, että selkäpiitä karmii, mutta siltikin se on hyvä ääni.

Äiti liippaa viikatetta. Sirppikin hiotaan teräväksi.
Se on helppoa kuin heinänteko, sanonta on nykyään yleisessä käytössä. Helppoa se on kun sen osaa. Viikatteen saaminen niin teräväksi, että se pystyy toista metriä pitkään kastikasheinään tai kymmensenttiseen siantakkuun; se on taitolaji. Äiti liippasi aluksi minunkin viikatteeni, kun teimme heinää isän ollessa ”siellä jossakin”.

Rauha Pirkola (83), Pyhäjoki

Äänimaiseman kuvauksia

Sodan pelottavia ääniä
Synnyin välirauhan aikana perheemme viidentenä lapsena Paltamon Mieslahdessa keväällä 1941. Isä-Aukusti, syntynyt 1898, oli talvisodan taisteluissa vuosina 1939–1940. Mieslahti oli strategisesti tärkeä sodan solmukohta, johon oli sijoitettu divisioona sotilaita vartioon. Kostamukseen, itärajalle, oli matkaa vajaat sata kilometriä. Kansanopiston tiloissa, Mieslahdessa oli väliaikainen sotilassairaala, jossa tehtiin pieniä leikkauksiakin. Sodan äänet tulivat minua hyvin lähelle sotilaskoneiden ylilentojen jyrinässä ja aikuisten puheissa. Äitini kertoi, että yöitkuissani peilautuivat päivien levottomuudet ja outojen äänien paljous.

Talvella vuonna 1944 olin juuri muistini kynnyksellä, ja tarkkailin jokaista äänen risahdustakin. Ensimmäiset selvät äänimuistoni ovat kyläreissulta naapurissa käydessäni. Äitini ja Hulda-tädin jutellessa livistin navetan taakse Halli-koiraa

rapsuttelemaan. Kesken hyväilyni koira rupesi oudosti ulisemaan ja lyöttäytyi maahan. Samassa taivaalta alkoi kuulua kovaa jyrinää. Idästä päin tuli nuolen nopeudella useita lentokoneita laivueena. Niin valtavaa jyrinää en ollut koskaan aikaisemmin kuullut. Ummistin silmäni ja tukin korvani käsilläni, mutta jyrinä vaan yltyi ja yltyi. Kyyristyin hädissäni ojan pohjalle, josta Sofia-äitini, syntynyt 1903, löysikin minut turvaan pelkojeni keskeltä. Tajusin vasta kansakoulussa että koneet lensivät jyristen Oulujärven kautta Oulua pommittamaan.

Pihapiirissä liikkui joskus sotilaita ja lentokoneiden jylinä kuului pelottavana. Seurasin uteliaana aikuisten puheita, vaikka en sodasta paljoa ymmärtänytkään. Äitini laittoi iltaisin pimennysverhot ikkunoihin. Me lapset kurkimme pelois-samme oven raosta jyrinän ääniä kuunnellen. Kotimme perunakuoppa oli niin pieni, ettei sieltä löytynyt turvapaikkaa. Mutta äitini peitteli meidät nuorimmat kotona olevat lapset tyynyillä ja olkipatjoilla uunin kylkeä vasten jyrinän ajak-si. Peloissani rukoilin, etteivät pommikoneet rysähtäisi kotiimme päälle. Mutta kotini yli lentävien koneiden ääntä ei äitikään voinut piilottaa. Eräänä päivänä leikkini loppuivat, kun ulkoa kuului kova pamaus. Veljeni toi kylältä tiedon, että saksalaiset olivat räjäyttäneet Kiehimänjoen sillan syksyllä vuonna 1944.

Rauhan palattua sain istua isäni sylissä ja yhdessä laulaa ihanuuksien isän-maasta. Iloitsin isäni läheisyydestä. Pienessä hirsipirtissä asuessamme olimme koko perhe henkisesti lähellä toisiamme. Minun ei tarvinnut koskaan jäädä pelon äänien kanssa yksin. Sodan loputtua, kaikkialta alkoi kuulua työn ääniä. Sotakor-vauksien maksaminen vaatii kaikilta kovaa työtä ja yksituumaisuutta. Sodan pe-lottavat äänet, menetykset ja köyhyys kääntyivät sitten myöhemmin elämässäni voimavaraksi ja tyytyväisyyden oppivuosiksi.

Ääniympäristöni laajentui sodan jälkeisinä vuosina

Sodan jälkeen elämääni tuli paljon onnellisia leikkivuosia. Isäni rakensi kamarin kotimme tarpeelliseksi lisätilaksi. Iltatöiden jälkeen isäni viilasi kirskahtavin vedoin pokasahan hampaat teräviksi. Illalla oli levollista nukahtaa äidin rukin poljennan hyrinään. Aamuvarhaisella isäni sytytti tulitikun raapaisulla tulen öl-jylampun sydämeen. Aamulypsyn jälkeen mielityötäni oli saada pyörittää sepa-raattoria. Milga 24, oli ainoa kodinkone, josta kuului voimakas jyrinä pyöritykseni kiihtyessä ylälukemin.

Sodan jälkeisinä vuosina kesän tärkein tapahtuma kotikylälläni oli heinähuutokauppa. Sinne minäkin halusin isäni mukana lähteä. Meklari huutaa kailotti kurkku suorana, pyytäen nostamaan huutoja. *Paljonko tarjotaan*? Huuto kuului hirveän kauas, läpi suuren väkijoukon. Hinnat kohosivat pilviin asti. Lopuksi meklarin ääni oli niin voimakas kuin pasuunan huuto: 1. 2. ja 3. kerta! Jännitin kauheasti isäni huutojen jälkeen. Onneksi isäni sai monta kertaa maksua korotettuaan heinäsadon huudettua ”omiin nimiinsä”. Isäni maksoi heti huutonsa käteisellä. Köyhän isäni kukkarosta 12 000 markkaa oli mielestäni hirveen iso rahaläjä!

Taloryhmän takana minulla oli leikkiystävänä yksituumainen kaveri, joka toimii aina minua matkien. Usein ystäväni piileksi kotini ulkonurkissa tai metsän reunassa. Vastaus huutoihini oli aina yhtä kohtelias, kuin lausumani sanatkin. Huuteluistani huolimatta en kuitenkaan päässyt ystävääni näkemään. Joskus suutahdinkin Kaiulle ja huusin voimieni takaa vihaisena. *No, mene sitten pois!* Silloin ystävänikin korotti äänensä ja vastasi samalla mitalla. Riitä tuntui ikävältä. Juoksin itkien kertomaan mielipahaani isälleni. Vanhempani selittivät, että huutelijahan on nimeltään Kaiku. Yhdessä isän kanssa kävimme sitten vielä Kaikua lepyttelemässä. Monesti jälkeenpäinkin yksin ollessani huhuilin Kaikua kaverikseni. Lapsuuteni näkymätön ääniystäväni oli minulle hyvin rakas.

Matti-ukkini, syntynyt 1859, ja Kalle-setäni, syntynyt 1910, olivat kyläsuutareita ja asuivat kotini lähellä. Suutarin työkalujen joukossa oli pieniääninen koristelukalu, joka napsahti koristeita nahkaan painaessa. Minäkin sain joskus Kalle-setäni valvonnassa tehdä nahkaan koristeita napsauttamalla. Suutarit osasivat ennen vanhaan tehdä saappaisiin narinaääniä, jos asiakas niin vain halusi. Kalle-setäni teki minulle kippurakärkiset saappaat parkitusta lemmikkilehmäni nahkasta. Minäkin pyysin setääni tekemään pientä narinaa kenkiini. Tykkäsin, kun narina säesti askeleitani kävellessäni koulupolkua alakouluun.

Paltamon kirkonkellon ääni kuului asumattoman seudun halki kotivaaralleni kuuden kilometrin päästä. Menin lauantaisin ulos kello kuudeksi kirkonkellon soittoa kuuntelemaan. Soiton aikana arki vaihtui aina sunnuntaiksi. Isäni kertoi, että kello oli valettu Konevitsan luostarin valimossa taitavan valajan opastamana. Kirkonkello oli sodan jälkeen ostettu luostariyhteisöltä Paltamon uuteen kirkkoon, joka vihittiin elokuussa 1946. Konevitsasta Paltamoon ostettu kirkonkello on nykyisin ainoa Suomessa soitettava kirkonkello, joka on Konevitsassa valettu.

Kuulemistani monien kirkonkellojen äänistä, rippikirkkoni, Paltamon kirkonkellon ääni soi mielestäni kaikkein kauneimmin.

Vanhat ihmiset puhuivat kunnioittavasti pelottavista Ukkosen jylinän pojista. Luonnon voimien suuruutta opin minäkin jo lapsena peläten kunnioittamaan. Olin 8-vuotias nähdessäni salaman iskevän navetan ikkunaan, jossa äitini oli asettamassa sääskiverkkoa. Yhtä aikaa salaman iskun kanssa purkautui valtavan voimakas jyrinä kotipihalleni. Äitini selvisi salaman iskusta, mutta salaman kanssa yhtä aikaa kuuluva jyrinä jäikin pelottavana äänimuistona mieleeni. *Entä jos äitini olisikin kuollut?* Uniini jäi pitkäksi aikaa painajainen, josta selviämisessä läheiset, aika ja ukkossuojat auttoivat. Nykyisin syksyllä välkehtivät elosalamat ja jyrähtelyt kotivaaralta kuultuna, näyttäytyvät minulle syysillan mahtavana panoraamana ilman pelkoa.

Kirjoitin 13-vuotiaana päiväkirjaani täydellisestä auringonpimennyksestä näin: 30.6.2954. *”Tänään oli myöskin auringonpimennys. Oli hauskaa noettujen lasien läpi seurata kun kuu siirtyi auringon eteen. Silloin maassa oli pimeys, ihan kammottava synkkä tunne. Oli kuin yö olisi tullut keskelle päivää. Tätä kesti noin 10 minuuttia”.* Juuri auringon täydellisesti pimetessä, pikkulinnut lopettivat laulunsa kokonaan. Lehmät ammuivat hätäänsä ja vasikat ynisivät vierastaen pimeyttä. Aikuiset tiirailivat taivaalle ja mekin lapset saimme vuorollamme katsoa noettujen lasinsirpaleiden läpi auringon pimenemistä. Taivaalle vilkuilua enemmän minua kiinnostivat havainnot eläinten poikkeavista äänistä ja tutun ympäristön muutoksista. Hetki hetkeltä pimeys tuntui oudolta ja ihmeelliseltä! Mutta kohta päivän palattua entiselleen, lintukuorojen heleät äänet, heinäsirkkojen siritys ja kaikki luonnon äänet palautuivat entiselleen. Ilmiön harvinaisuudesta johtuen, äänimuistoni auringonpimennyksen aikaisista tapahtumista, ovat säilyneet mielessäni hyvin tarkasti.

Paras pajupillien tekoaika on toukokuussa, jolloin kuori irtoaa ehjänä pajusta. Veljeni neuvomana, lukemattomien yritysten jälkeen, opin itsekin tokaluokkalaisena vuolemaan oman pajupillin. Ääniaukon ja äänikanavan sopivan kokoiseksi vuoleminen oli pajupillin teon vaikein vaihe. Mutta soiva pajupilli olikin sitten ihmeiden ihme! Pajupillin satumaisen kaunis ääni lumosi minut täysin. Isoveljeni selitti äänen syntyvän puhalluksen voimasta ilmavirran värähdellessä ääniaukossa. Soittimena pajupillini oli ahkerassa käytössäni leikkikoulussani. Toinenkin

pilli minulla oli. Kauppoihin tuli 1950-luvulla kovasta muovista valmistettuja lintupillejä. Linnun selässä oli pieni aukko, josta lisäsin sisälle tilkan vettä. Linnun pyrstöstä puhaltaen soitin ihanan liverryksen. Vihreää lintua ei enää ole, mutta äänimuistoni eivät ole lentäneet linnun mukana luotani pois.

Kulkiessani vuonna 1949 syyspimeänä iltana äitini kanssa kylältä kotiin, äitini huiviin ampaisi naapurin liiterin nurkalta otus, jonka äitini tunnisti heti lepakoksi. Yöperhoset olivat tarrautuneet äitini päässä olevaan vaalean huiviin, josta lepakko ne sieppasi suuhunsa. Äitini säilytti tasapainonsa ja vastaili hätäisiin kysymyksiini rauhallisesti. Kotona isäni selitti minulle lepakon törmäilyn syyt: – *Eihän lepakko äänetön eläin ole, ihmiset emme vaan kuule niin korkeita ääniä, joita lepakko lähettää. Pimeällä lentoon ponkaissut lepakko käytti korkeiden äänien "laitetta" saalistaessaan yöperhosia äidin huivista. Lepakko lähetti ääniaaltoja äidin huivissa oleviin perhosiin, joista ääniaallot sitten ponkaisivat takaisin yölepakon korvaan.* Jäin miettimään tapausta, miten äänetön ääni voikin toimia näin? Sainkin selityksen asiasta 40:n vuoden päästä, käydessäni ultraäänikuvauksessa.

Äänen ihmeellisyys lääketieteessä on ollut mullistavaa. Otsikoista voin lukea: *Ultraääni korvaa kirurgin leikkausveitsen*. Ääneen perustuvan tutkimuksen saavutus on kaiku eli ultraäänen käyttöönoton upea sovellutus. Olin onnekas päästessäni sappirakon ultraäänikuvantamiseen terveyskeskukseen jo 1980-luvulla. Ultraäänikuvaus oli lääkärin suorittamaa turvallista ja kivutonta anturan liikuttelemista tutkittavassa kohteessa, josta tulokset heijastuivat signaaleina kuvaruudun näytölle. Ultrassa käynnit saivat minut kiinnostumaan äänenkäytöstä myös teollisissakin arkielämän sovellutuksissa.

Äänen liittyviä kiinnostavia kokeita teimme Mieslahden kansakoulussa jo vuonna 1952. Opettaja Mooses Huovinen oli hankkinut paljon koevälineitä luonnontiedon kokeita varten. Kokeiden välillä kirjasimme äänen oppimistuloksia sinikantiseen vihkoon kotiläksyksi: *Mitä nopeammin ääni värähtelee, sen korkeampi ääni syntyy. Äänen taajuus merkitään hertseinä (Hz) ja desibeleinä (dB). Melu on kuuloa rasittava ääni.* Oppitunneilla mekastaminen loppui kokeiden jälkeen vähäksi aikaa. Vielä kotimatkalla koulussa tehdyt äänikokeet pyörivät mielessäni. Kotiin päästyäni ryhdyinkin isoveljeni askartelukirjan ohjeiden mukaan tekemään koepuhelinta. Työtarpeiksi varasin kaksi tulitikkulaatikkoa, kaksi tulitikkua ja 35 metriä karhulankaa. Jännitys huipentui äärimmilleen ryhtyessäni

Paavo-veljeni kanssa puhelintani kokeilemaan. Ääniaaltojen kuuleminen lankaa pitkin omatekoisella puhelimella oli hurjan palkitsevaa. Kyllä kannatti kotonakin puhelimella soitella!

Löysin ikivanhasta päiväkirjastani 14-vuotiaana kirjoittamiani ajatuksia Oulun vierailusta: *”13.7.1955 Tänä päivänä olen kuullut ja nähnyt ensimmäisen kerran aavan meren valtavat tyrskyt, jotka pärskyen vyöryivät meitä vasten. Oli ainakin metrin korkeita aaltoja. Mieleeni muistui Merikannon sävellys, Merellä.”* Kirjoitin viikon pituisen kaupunkimatkani tapahtumista ja kuulemistani äänistä päiväkirjaani monta sivua. Katuliikenteen jyrinä oli hirveän kovaa meteliä. Hämmennyin liikenteen vilinässä ja kiljaisin kauhusta jarrujen kirskahtaessa edessäni. Kuljettajakin karjui ja nimitteli minut typeräksi maalaistolloksi. Torinrannassa kaupustelijat ja helppoheikit huutelivat kilpaa lokkien kirkunan kanssa. Tuiran väylässä Merikoski kohisi valkeana vaahtoavissa aalloissa vyöryen. Oppaan johdolla tutustuin satamaan ja paperitehtaan isoihin saleihin ja kiinnostavin ääniin. Puistoissa lintujen äänet ja istutukset lumosivat minut. Viikon lomallani huomasin kaupungissakin olevan sellaisia paikkoja, joissa voi kuunnella luonnon ääniä. Mutta 60 vuotta sitten, en vielä osannut lainkaan aavistaa asuvani eläkevuosinani Oulun kaupungissa.

Lapsuuden ympäristön äänillä oli tärkeä merkitys koko perheemme hyvinvointiin. Äitini sanoikin usein kotini pihalla ympäristön viihtyvyyttä ihasteleville vierailemme, että tästä luonnon äänien rikkaudesta ja maiseman kauneudestahan me tämän pienen pirtin väki elämmekin. Yhdessäoloamme sisätiloissa rikastutti myös radion ostaminen. Olin alakoulussa, kun kotiini ostettiin naapurista pattereilla toimiva käytetty Fenno-radio. Ikimuistoisena äänimuistona soi itsenäisyyspäivänä radiosta kuunneltu Finlandia-hymni. Jo herkkä teoksen alkusoitto sai minut tunnelmiin. Tunsin, että pienen pirttimme jokaisen seinähirren rakoon juhlava musiikki upposi ikiajoiksi. Erikoisesti tänään Sibeliuksen juhlavuonna, kuuntelen Sibeliuksen musiikkia suurena lahjana. Radio antoikin hyvän tilaisuuden kulttuurin seurantaan köyhässä kodissani. Ensimmäinen kuunnelma, jonka kuuntelimme radiosta, oli Minna Canthin näytelmästä sovitettu kuunnelma, Kauppa-Lopo. Hiiskumatta kuuntelin vanhempieni kanssa jännittävää radiokuunnelmaa.

Veden ääniä kuuntelemassa

Kotivaaralla juoksee keväisin lumen sulamisvedet pulppuavina puroina alas kumpuilevia rinteitä. Äänen nyanssit ovat vaihtelevia rinteiden erilaisissa syvänteissä ja polveilevissa maastoissa. Kaunein veden ääni on mielestäni maan onkalon sisältä pulppuava pienen pieni solina. Keskipäivän auringon lämmittämät vedet ryöppyävät vaahtoavina suvantoihin. Olin lapsena niin uppoutunut puron ääniin, että hyppelin ja riimittelin pieniä runoja veden äänistä. Pentti-veljeni, syntynyt 1929, rakensi kotipuroon vesiväkkärän, joka pyörii kevätveden aikana vieläkin. Runotyttö heräsi sisälläni aina, kun kotipuron vesiväkkärä soitti säveltään ja valkovuokot nostivat umpunsa. Istuin kesäiltaisin kotipihlajan oksalla ja kuuntelin vesirattaan siipien sirittävää ääntä puroveden pyörteissä. Koulutieni varrella solisi ennen Tervapuro, mutta salaojitus kuivasi puron. Mutta muistoissani Tervapuron ääni solisee rinteitä alas hyppelevänä veden äänenä yhäkin.

Kiinnostuin kansakoulun lukukirjassa olevasta Kirsi Kunnaksen suomentamasta R. Southeynin runosta Koski. Yksisäkeistöisessä runossa kuvataan veden liikkeen ääntä monilla kiehtovilla sanoilla: *räiskyen, läiskyen, loiskuen, roiskuen, mylläten, jylläten, kuplien, kaplien, liitäen, pysähtymättä milloinkaan*. Koko lyhyt runo soi äänellisenä runona mielessäni tänäkin päivänä, *pysähtymättä milloinkaan*. Runokieli soi niin kauniisti!

Lapsena Oulujärven rantaan tulo oli jännittävä kokemus. Veden kaiku vastarannalta oli ihmeellisin kuulemistani rannan äänistä. Veneen laitaan kiinnitetystä kitisevästä hankain silmukasta kuului helteellä nariseva ääni. Isä sanoi narinan johtuvan kuivuudesta koivun vitsaksesta, josta veneen hankainsilmukka oli tehty. Vesi pärskyi veneen laitoja vasten, kun isäni souti voimakkain vedoin korkean kaislikon läpi Akonkariin. Kaislikon kohdalla heittäydyn teljolle selälleni kuuntelemaan kaislikon suhinaa. Rantasipi istui aina samalla kivellä odottaen tuloamme. Vaikka veneemme lipui vedessä hiljaa kiveä kaartaen, lintu säntäsi lentoon, päästäinen kimeän tiitittävän tii-tii-tii-äänensä. Näytti siltä, että siivet tärisivät ja vaappuivat melkein veden rajassa. Linnun äänestä kuvastui hätääntynyt reviirin menettämisen pelko. Huomattuaan linnun hädän, isäni muutti reittiä vähän loitommalle lintukivestä. Järven aika oli isän ja minun yhteistä aikaa. Ympäristön äänet kuuluivat veden pintaa pitkin kaukaakin. Isäni kertoi, että lämpimässä vedessä ääni kulkee yli neljä kertaa nopeammin kuin ilmassa.

Perinnetietona ja omana kokemuksena isäni ja veljeni kertoivat, että Oulujärven rannat ovat soineet muutamia päiviä ennen tulevia suurmyrskyjä varoitukseksi kalastajille ja Kainuun meren soutajille.

Oulujärvelle menevän kilometrin pituisen kalapolun varrella oli monenlaista kuunneltavaa. Vaaran rinteen koivikossa pesi paljon lintuja. Metsä oli aamusta iltaan täynnä sirkutusta. Käen kukunta erottui soolona toisten lintujen äänistä. Yritin laskea näin käen kukunnasta jäljellä olevat elinvuoteni. Koskaan en malttanut laskea kolmenkymmenen yli, mutta vastasin kukuntaan matkien käkeä. Isäni kanssa kalapolkua kulkiessani, en pelännyt naapurin ison sonnin uhittelevia mörinöitä. Mutta samanikäisten kanssa sonnihaan kautta ongella kulkiessa oli kuljettava hiipimällä, ihan äänettömiin askelin. Sekään ei kuitenkaan aina auttanut. Sonnin mörinä saattoi pitää meitä lapsia pitkään paossa puun oksalla. Ongella käyntejämme emme kuitenkaan jättäneet sonnin mörinöiden vuoksi.

Odotimme joskus kavereiden kanssa kalapolun varressa malmijunan tuloa Kontiomäeltä. Junan ääni oli komeaa jyskettä, kun veturin jäljessä kiiti 60 täydessä lastissa olevaa malmivaunua. Kilometrin päässä, ennen Meriläisen seisaketta, juna hiljensi vauhtia korvia huumaavaan vihellykseen. Tarkkailin mielessäni junan äänieroja matkan ja korkeuserojen suhteen. Saman malmijunan ääni kuului kilometrin päähän kotivaarallinen vaimeana klong, klong, klong -äänenä. Joskus malmin palanen vierähti radalle, josta poimin sen leikkeihini. Pentti-veljeni tiesi kertoa, että malmikiven koputusääni on erilainen kuin tavallisen kiven koputus. Kokeilin koputella kiviä ja ääni oli tosiaankin erilainen.

Lapin ääniä kuuntelemassa

Olin ensimmäisen kerran Pyhätunturin rinteillä kuuntelemassa lintujen ja putouksen ääniä syksyllä 1958. Pyhänkasteenputous laskeutui aluksi porrasmaisin askelmin, syöksyen sitten kohisten vaaleina utupisaroina syvänteen kautta tyyntyneenä Pyhänkasteenlampeen. Seminaarin lehtori, Auvo Heikinheimo, kertoi meille tietoja putouksen historiasta 1600-luvulta, jolloin metsäsuomalaisia kastettiin kirkasvetisessä Pyhänkasteenlähteessä. Opiskeluvuosieni aikana sain käydä usein ystävieni kanssa Pyhätunturissa luonnon ihmeitä ja ääniä oppimassa. Laskettelimme vielä 1950-luvulla puusuksilla. Onkalot ja kalliorinteet kertasivat mahtavia joikuja tuulen tuivertaissa tuntureiden harjanteissa. Joskus meidät

laskettelijat yllätti kova lumimyräkkä. Pelottavan ujelluksen kourista selvisimme kuitenkin aina lumimajan suojaan. Pyhätunturin seutu oli vielä 1950-luvulla lähes rakentamaton ja koskemattoman kaunis. Armas Maasalon säveltämä *Lapinmaan laulu*, soi usein mielessäni äänimuistojeni kaihoisana lauluna, jota Lapin sirkkojen kuorossa Olga Naukkarisen johdolla lauloimme.

Olin kevätretkellä tyttöystävieni kanssa Pyhätunturissa keväällä 1959. Lauhkean toukokuisen retkipäivän päätteeksi juoksimme illalla savusaunan löylyistä tunturipuron pyörteisiin. Iloinen puheensorina täytti täysikuun valaiseman puron, jossa uimme jäähileiden seassa. Välillä juoksimme saunan kihiseviin löylyihin. Meitä nuoria vaeltajia riemastutti pohjoisen sininen kevätilma ja yölintujen huhuilut tunturissa. Koko onnellisen illan ja alkuyön kuuntelimme tunturipurojen pulppuavaa solinaa jääporeiden vyöryessä kalliokuruja alas. Ikääntyessäni Lapin luonto on kristallisoitunut mielessäni herkäksi luonnonäänien ja tunnetilojen muisteluksi. Kevään äänet kutsuvat yhäkin tunturin lumoihin.

Äänimaisemani laajeni musiikin kautta

Veljeni soittivat rakentamillaan mandoliineilla ja kanteleellaan. Minä odotin Mieslahden kansakoulun ekaluokalle pääsyä, oppiakseni uusia lauluja ja nuotteja. Ensimmäinen oppimani koululaulu ekaluokan syksyllä oli *Kesäleikit hommat jäivät.* Lauloimme kaikki sekakuorona, melkein kiljuen, opettajamme Irja Karhun johdolla. Oppimani laulu raikui vielä kotimatkalla niin kovaa, että naapurin lehmikarja yhtyi ammuen lauluuni. Äitini oli opistolaisena vuonna 1924 laulanut kuorossa. Pääsinkin äitini mukana opiston juhliin kuuntelemaan kuorolaulua ja Väinö Maunumaan soittamaa urkumusiikkia.

Yllättäin musiikin kuunteluuni tuli lisää uusia mahdollisuuksia, kun 17-vuotiaana pääsin Kemijärven seminaariin. Kiitollisena muistelen musiikin lehtoriamme, Olga Naukkarista, joka kutsui nimekkäitä taiteilijoita, sekä laulajia ja säestäjiä konsertoimaan pohjoisen seminaariin, jossa opiskelin vuosina 1958-1964. Jorma Hynnisen, Matti Talvelan, Matti Lehtisen, Aino Rouniojan ja monien muiden lahjakkaiden laulajien esittämät lied-laulut, jäivät soimaan mieleni pohjalle iäksi. Pentti Koskimies ja Seppo Heikinheimo olivat säestäjinä taitureita. Yrjö Jyrinkosken ja Veikko Sinisalon upeat äänet, Eino Leinon ja Aaro Hellaakosken runojen esityksissä jäivät muistoihini. Ella Erosen äänessä oli yön syvää

tummuutta ja koskettavaa tulkintaa. Olga Naukkarinen teki merkittävän elämäntyön musiikkielämän monipuolisena vaikuttajana, kuoronjohtajana ja seminaarin musiikin lehtorina.

Ihan uutta äänen tulkintaa sain kuulla ensimmäisen kerran Kemijärven seminaarin juhlissa Nils-Aslak Valkeapään joikaamana 1960-luvulla. Me opiskelukaverit kutsuimme häntä tuttavallisesti Ailuksi. Hän oli melkein unohduksiin jääneen saamelaisen joikuperinteen esilletuoja ja elvyttäjä. Lillehammerissa, Norjan talviolympialaisia vuonna 1994, Ailun joiku lumosi komeasti soivalla esityksellä koko avajaisyleisön.

Äänimuistot palaavat usein luokseni myös Paukkerinharjun kyläkoululta, jossa 37:n työvuoteni aikana laulu ja soitto soivat joka päivä. Uusituissa opseissa soittimet ja musiikkisadut tulivat tärkeäksi osaksi musiikinopetusta jo 1960-luvulla. Kuorolaulut, rytmisoittimet ja musiikkisadut antoivat ujoimmallekin oppilaalle mahdollisuudet yhteisesityksiin. Satu Pekasta ja sudesta, toi elävyyttä ja vaihtelua soittimien äänivalintoihin. Sadun henkilöiden esittäminen, yksin, pareittain tai ryhmässä musisoiden ja näytellen onnistuvat kaikilta oppilailta. Kuunnellessani lapsikuorojen esityksiä viestimistä, mieleni herkistyy muistelemaan sisältörikasta ja onnellista työaikaani. Äänimuistoihin palatessani, etsin vanhoista valokuvista laulavat oppilaani, ja laitan kouluaikanani äänittämiäni kasetteja soimaan. Lasten äänet soivat kaseteilta yhtä raikkaina, kuin eilisen päivän laulut.

Yhteislaulu oli 12-henkisen perheemme yhteinen harrastus. Kesällä 1987 kotonamme aloitettiin maatilamatkailu, josta perheemme lukio- ja yläasteikäiset lapsemme saivat kesätöitä. Neljä tytärtämme soittivat matkailijoille viulua ja pianoa. Vanhin tyttäremme lausui runoja ja oli juontajana kaikissa ohjelmissamme. Lastemme esitykset kertautuvat mieluisina äänimuistoina usein. Meille viuluileiriläisten vanhemmille, opettajille ja leiriläisille, Törmälän kodissamme pidetty viuluileirin päätöskonsertti oli ikimuistoinen juhla. Nuorten leiriläisten viulut soivat esityksissä sydämiin asti!

Äänien rikkaus tuo onnellisia hetkiä

”Olin kevään tuloa ihastelemassa 4-vuotiaan lapsenlapseni, Annin, kanssa Pudasjärven Jongulla vuonna 2009. Joo kotipihalla pysähdyimme kuuntelemaan pesimispaikalle lentävien joutsenten torvien soittoa. Metsäpolulla porot juosta jolkut-

telivat kaviot kopsaen meidän ohitse, ja säikähtynyt hiiri ampaisi vikisten ladon alle piiloon. Kotimetsikön tieltä tulimme solisevan kevätpuron äärelle. Anni olisi halunnut kuunnella puron ääniä koko päivän. – "Mummi, anna minä vielä pikkuisen kuuntelen, kun aalto vetää kuplia alas ja puro soittaa!" Annin kysymyksistä ei tahtonut tulla loppua. Hänellä oli aikaa kuunnella luonnossa kuuluvaa pientäkin risahdusta." – Niin, jospa itsekin osaisin lapsen lailla oppia kuuntelemaan luonnosta sen kaikkein pienimmänkin äänen! Tunnen itseni äärettömän onnelliseksi 45 lapsenlapseni mummina. Äänien runsaus ja rikkaus on ympäröinyt minua kotona ja koulussa äänien kaikissa volyymeissa, aina melusta kuiskaukseen!

Äitienpäivä aamuna 2010-luvulla, sain iloisen puhelun Mieslahdesta, lapsuuteni maisemista. Lapsenlapseni Pauli, soitti minulle harvinaisesta linnusta. – Mummi, mummi, nyt täällä on kottarainen. Voisitko tulla kuuntelemaan? En ollut vuosiin kuullut kottaraisen laulua lapsuuteni äänimaisemassa, enkä muuallakaan. Etsin heti levyltä J. H. Erkon sanoittaman ja Oskar Merikannon säveltämän laulun kottaraisesta, joka on ollut kevään lintuni lapsesta asti. Tieto kottaraisen paluusta kotivaaralleni teki minut hyvin onnelliseksi. Iloitsin, että lapsuuteni kaunis äänimaisema on säilynyt muuttumattomana.

Äänimaailma muutoksia vuodesta 2002 alkaen

Olimme koko ikämme asuneet puolisoni kanssa maaseudulla, mutta eläkeiässä, syksyllä vuonna 2002, muutimme Oulun kaupunkiin. Tutusta Kopijoen äänimaisemista kaupunkiin muutto toi kyllä haikeuttakin, mutta ei kodista luopumisen ikävää. Tiesimme, että Törmälän koti ja ympäristö jäisivät hyvään hoitoon kahden tyttären perheen ostaessa tilamme. Kesäpaikaksi jäi meille mökki Jongun järven rannalla. Kaupunkiin muutto oli meille myös mahdollisuus uusiin harrastuksiin, kuntoiluun ja kiireettömiin eläkepäiviin. Meren ja luonnon äänien kuunteluun Oulussakin on erinomaiset mahdollisuudet. Merituulen suhinan vilvoittavaan viileyteen on aina mökiltäkin mukava uuteen kotiin palata. Turkansaari, meri, ja Hupisaaret, ovat Talvikankaan kotiimme lähellä olevia äänikeitaita.

Oulun kaupunki muuttomme jälkeen, liikenteen paljous ja melu häiritsevät minua ensi alkuun. Sen sijaan katu- ja purkutöiden äänet mielsin heti arjen korjaavina työääniä. Kesällä vuonna 2012, Oulussa aloitettiin pysäköintiluolaston louhiminen 25 metrin syvyyteen maan alle. Työ on ollut pitkäkestoista työää-

nien jyskettä ja pauketta. Melu- ja pölyhaittojen aikana kaupungissa asuvien ihmisten kärsivällisyys onkin ollut kovalla koetuksella. Mutta työn päätyttyä syksyllä 2015 haittaäänet loppuvat. Korvioksi vuosien äänihaitoista valmistuu kaupunkilaisille, turisteille ja kaikille parkkiluolan käyttäjille 900 tarpeellista autopaikkaa.

Rajoituksiakin menemisiini on tullut, koska en voi migreenini vuoksi mennä sellaisiin yleisötapahtumiin ja ostoskeskuksiin, joissa soittoäänet soivat täysillä. Mutta taloyhtiön äänet eivät lainkaan häiritse minua. Totuin jo maalla asuessani 12-henkisen perheemme asumisen ääniin. Lasten pihaleikkien äänet ja naapureiden tervehdykset ilahduttavat minua joka päivä ja tekevät päivästäni riittävän yhteisöllisen.

Kesällä lähdemme useinkin Jongunjärvelle ja Törmälän tuttuihin jokimaisemiin lintujen ja luonnon ääniä kuuntelemaan. Äänet, kalavesillä ja marjamailla ovat tutuinta ja äänirikkainta kotiseutuani, jossa asuin 38 vuotta. Joutsenen pesimispaikka mökkimme vastarannassa, Pesälahdella, on säilynyt muuttumattomana yli 30 vuotta. Lahdelman moninaiset lintulajien äänet ovat kesäisin kauneinta sinfoniaa eläkepäiviemme iloksi.

Oulun Talvikankaan kotiimme on ollut kuitenkin aina mieluista palata. Hiljattain tein kartoitusta kaupungin, taloyhtiön ja ympäristöni äänistä. Ensimmäiselle osiolle kirjasin melun ja häirinnän äänet, toisessa osiossa oli terveyttä ja mielihyvää tuottavat äänet. Molempiin riveihin tuli merkintöjä, mutta eniten tuli merkintöjä, terveyttä ja virkistystä tuottavien äänien riviin. Tulokset kahden viimeisen vuoden asumisestani Oulussa olivat: 18 plus-ääntä ja 9 miinus-ääntä. Pienen analyysini tuloksiin viitaten, teenkin kaupungin päättäjille esityksen vanhuksille varattavasta yhteisestä ulkoliikuntapaikasta, jossa turvallisuus, yhdessäolo, kuntoilu ja ilo olisivat saavutettavissa. Moni vanhus istuukin kotona, kun ei uskalla yksin lähteä ulkoilemaan. Olen vakuuttunut, että yhdessäolo ulkoilmassa liikkuen antaisi vanhuksille terveyttä ja huumorilla höystettyä naurun ja ilon ääntä.

Olemme Paavo-puolisoni kanssa kulkeneet yhteisissä äänimaisemissa vuodesta 1967 alkaen. Jopa lähellä olevista askeleista ja työäänistä tunnistamme toistemme liikkumiset. Äänimuistot ovat olleet yhteiselämäämme rikastuttavia hetkiä. Muisti tekee nykyisin tepposia äänien mieleen palauttamisessa. Joskus molempien muistikin voi pettää, onhan yhteinen ikämmekin jo 150 vuotta! Sil-

loin istumme tuumaustauolle ja annamme hersyvän naurun ja huumorin tulla äänimuistojamme oikomaan.

Lapsuuden ja nuoruuden aikaiset äänimuistoni tulevat hellyttävinä muistoina arkipäiviini ja uniini. Saatan havahtua hereille unesta, jossa kuljen lapsuuteni kotipihalla. Pentti-veljeni istuu kotini aitan portailla ja soittaa mandoliinilla Oskar Merikannon *Kesäillan valssia*. Sävelet helisevät pitkin valkoisina kukkivia tuomirinteitä Oulujärvelle päin. On mittumaari, ja lehdon linnut ja heinäsirkat yhtyvät kesäillan säveliin. Ääni muistoni ovat yhäkin, kuin kaunista unta tai satua lapsuuden ja nuoruuden ajoilta. Eläkeläisenä äänimuisteluihin ja -havainnointiin minulla on nyt runsaasti aikaa, ja suuri mielenkiinto.

Pirkko Tiirola

Kymmenenvuotiaan paimenpojan muistista

Veden ajo- & ovimiehenä, talvi 1943–1944

Porsaanmäen Vesikonmäellä alkoi vesi loppua kaivoista. Karja tarvitsi juomavetensä joka päivä. Lisävettä haettiin Kiimajärvestä. Elävästi muistan, miten yhdeksänvuotiaana rehnusin isän mukana. Isä selitti, ettei ihan joka päivä tarvii hevosta sen tähe valjastaa. Joskus sattui, että oli kovallakin pakkasella lähdettävä vettä hakemaan.

Kinnarin rannassa oli avanto. Mukaan otettiin tuura ja tarvittaessa lapiokin. Isä kun tuuralla suurensi avantoa paksuun jäähän lähti siitä monenlaista rousketta ja helinää. Pitkässä reessä oli 3-4 isoa tiinua tai saavia, jotka oli tiukasti köytetty rekeen kiinni. Isä mätti avannosta isolla ämpärillä vettä tiinut täyteen. Vanhoja täkkejä, loimia ja lautalevyjä laitettiin kansiksi, ettei vettä loiskuisi niin paljon pois astioista. Hevonen kun nykäisi reen liikkeelle, vettä tirskahteli jokaisen peitteen alta.

Hevonen ajettiin vesikuormineen kujamaalle, navetan oven eteen. ”Tääl on tyvenempää, eikä tunnu pakkanekkaa nii kovalt”, sanoi isä, ja jatkoi siinä samalla kun otti peitteitä pois: ”Mie kannan kahel ämpäril vettä naveta puolel sin suurii astioi. Auvaile sie ain välil ovvii, jot lehmät ei sais nii paljo vettoo ja kylmää ilmaa. Ain ko mie oon mänt ovest, laita joutsaa ovi kii”. Isä koukkasi ämpärit vettä

täyteen, minä avasin oven. Oven auettua kuului: ”Hyyyy, böö-ö”, joku lehmä veti: ”ammuu-uh”, kun ne yllättyivät ja säikähtivät. Kaulaketjut kilisivät ja kalisivat, kuului ähinää ja puhinaa kun lehmät nousivat makuulta seisomaan. Vanha viisas lehmä mulistai ja jatkoi märehtien makuutaan.

Isä meni ämpäreineen, minä siinä samalla ja laitoin oven joutsaa kii. Isä tyhjensi ämpärit, avasin oven ja menin isän perästä oven ulkopuolelle ja muistin: ovi joutsaa kii. Koitin olla aina oven samalla puolen kuin isä, että sain oven äkkiä auki. Isä sanoi: ”Joutsaa!” Kun saatiin vedet navetan puolelle, sanoi isä: ”Nyt ko on näiki kylmä, hengähettää vähä aikaa ja haetaa sit toine kuorma, ko ens kerral ko tullaa, voip olla viel huonomp ilma, sen tähe tavotellaa ajjaa viet nuoskailmal. Lämpimäl ilmal ovet saavat olla kyl selällää sen aikaa ko viet röijää navettaa”.

Hevosreellä heiniä hakemassa Tiitualta

Setä kävi edellisiltana sanomassa: lähe miu kanssai aamul hakemaa heinii Tiitualt, männää vaik järvejäätä myöte sinnepäi mut tullaa tietä myöte takasi. Käyrää pois tulles yhes talos. Kova pakkasaamu. Hevonen oli valjastettu heinähäkkireen eteen. ”Onha siul tarpeeks vaatetta pääl jottei tule kylmä?” Heti kun tultiin kujamaalta ulos reen jalakset alkoivat naukua kireässä pakkaslumessa. Jalasten ääni vaihteli? Kinnarin rannasta kun laskettiin jäälle, tuuli oli vienyt lumet pois toisin paikoin. Vaikka oli karvahatun korvukset korvilla, siinä kuuli aamuhämärässä mitä erilaisempia ääniä.

Setä laittoi hevosen juoksemaan. Reen jalakset lumella naukui ja narisi. Välillä oli lumeton paikka, missä jalakset vaan humisi. Siihen sekoittui hevosen kavioista (jäänauloista) lähtevä tasainen rapsutus. Väliin kovempi kopaus kun hevosen kenkä irrotti suuremman jääpalan. Koska lunta oli eri paksulti, lumisia ja lumettomia kohtia, niin reki nyökkäili ylös alas. Hevonen ravasi vilkkaasti, väliin reki napautti oikein nasevan kumauksen jäähän, kun se tuli lumelta jäälle. Unettavaa kuunneltavaa lämpöisissä vaatteissa, aamuhämärässä kovalla pakkasella. Halvat soittimet, hevosen jalat ja reki?

Paimenpoika polvihousuissaan, alle kymmenen vuotias, muistelee

Keväällä aikaisin, kun lehmät laskettiin hakametsälaitumille, laitettiin lehmille

kellot kaulaan noin joka toiselle. Paimenet tiesi (kuuli) missä päin kellot kalahteli, kun lehmät söi taikka liikkui. Kellot olivat eri äänisiä, paimenet tiesivät missä päin se ja se lehmä oli! Paimenet tiesi kellon kalahtelusta jos lehmä söi taikka hätisteli (hosui) paarmoja ja kärpäsiä. Punkkeihin hätistelyt ei tehonnut!

Heinänniiton jälkeen, kun pellot, niityt kasvoi uutta heinää ja ruohoa, paimenia tarvittiin kaiken aikaa, kun ei ollut aitoja! Meilläkin olivat ns. Tiituan niityt, neljän kilometrin päässä. Siskoni Hilja oli 13- tai 14-vuotias ja minä 9-vuotias. Oli toistakymmentä lypsävää, ja joka aamu mentiin, satoi taikka paistoi.

Paimenpoika (82), Huittinen

Aisakelloja

Pikkujärven jäällä suksittiin
koko perheen voimilla tai penskasakilla.
Kateltiin hevospelejä jotka veti tukki-
halkokuormia veti jalakset natisi, kavio
raaskahti jään pintaan.
Höyry nousi hiestä märistä ajokeista,
henki höyrysi, valkoinen hevonen, sääli
kiskoessa rekeä.
Askelten tahissa kello anto tahtia, välillä
ajokki pärskähti.
Sivulla kulkevaa latua hyvä hiihtää
seurata.

Hyinen pituussuuntaan puhaltava kalsea tuuli
tuntu kylmältä.
Pakkaslumi juoksi kilpaa, joskus kovin
sakeana, korvissa suhisi.
Latuvako täytty joskus lumella
melkein sen jälkeen aukastava jotta
hyvä.

Sauva narsku lumeen suksi lätkähti
olivat ääniä musiikkia korville.

Musta ori
sen omistaja käsitteli kovin ottein ajokkia
niin ajokki olikin aika vauhko.
Sain kokea yhen kerran sen voiman se
naapuriin ajanut halkoja menin katsomaan
likeltä ajokkia.
Otti olkapäästä heilautti päätä lensin sivuun
kuski huuti puriko ei puserosta anto vauhtia.
Ajavalla tapa tuuva täys reki ja hakata
ohjaksilla koko viimenen nousu ylös.
Siihen puuttu kylän miehet milloin näkivät
ohjaksen läiskettä ajokkia kuntoon.

Aisakellon ääni on kuin mainos lyhennys nimestä.
Kello kilkattaa limp lomp sen tunnisti kaukaa
torilla hevonen seiso halkokuorman myynti
touhussa, kellon ääni paljasti.
Olen aijemmin sanonut siellä sitä paljon
touhua
Helppoheikki huuteli vaatekauppaa ja kynäkauppaa haitari soi.
Se tapahtuma sai kylän liikkeelle oli ennustajaa.

Jouko Mikkonen

YKSI AAMU KUIN SATA VUOTTA SUOMEN HISTORIAA
– UUDESTA JA MUUTTUMATTOMASTA

•|•|•|•

Koskenlaskua

Olen laskenut koskia koskiveneellä, jossa pörrää 40 hv 2-tahtimoottori aika äänekkäästi. Sittemmin olen vaihtanut moottorin ja veneen kumilauttaan. Kumilautassa pörräsi vielä vuosi sitten 4-heppanen moottori. Maailma muuttuu ja niin myös äänimaailma matkailussa. Nyt kuuluu luonto, sillä lautta kulkee nyt sähkömoottorilla. Ei kuulu moottorin ääntä enää, vain matkalaisten iloinen puheensorina, ja jännityksen tuo kuohuvien koskien lähestyvä ääni kun matkaamme Ruunaan kuohuvilla koskilla.

Rauni Hietanen

Keskimoottorilla varustetun puuveneen tuksutus järvellä

Kuulin muutama päivä sitten hautausmaalla järveltä kantautuvan äänen, jota en aikoihin ole kuullut. Se tuttu napsuttava ja rauhallinen moottorin ääni on ollut poissa parikymmentä vuotta, mutta nyt tuo Vikström-keskimoottoria muistuttava äänihavainto vain vahvistui, ja napsuttavan moottoriäänen lisäksi alkoi kuulua myös veneen jäähdytysputken sykäyksittäin ulossylkemän jäähdytinveden loisketta.

Eikä tämä ääni-illuusio muuttunut nopeasti kiihtyväksi tehoperämoottoriksi, vaan puiden takaa todella ilmestyi järveltä näkyviin tuon aikakauden käsin tehty puuvene. Siinä se kiireettömästi kynti vedessä eteenpäin ja näytti huolella ehostetulta.

Tuon äänen valta-aikana, joskus 60-luvulla Päijänteen rantamilla, lapsuuskotini naapureilla oli tällaisia itse tehtyjä moottoriveneitä. Me lapset tunnistimme veneet jo kaukaa äänestä. Veneen omistajat olivat käsistään taitavia vähäpuheisia miehiä, jotka hoitivat veneillään useimmat matkat. Autoja ei tarvittu, mutta polkupyörä oli tarpeen maantiellä.

Joskus kesällä perheet menivät veneellä saareen retkelle, mutta tavallisemmin käytiin verkoilla, töissä tai muilla asioilla. Tällaisen veneen kulku ei pienilläkään lahdilla tai salmilla aiheuttanut muille vesillä liikkujille tai rantojen asukkaille harmeja. Voisi kai sanoa, että tämä moottorivene oli harmoniassa ympäristön kanssa ja sen käyttäytyminen oli rauhallista ja ennakoitavaa. Samaa ei voi sanoa nykyajan ylitehokkaista pikaveneistä.

Naapurin palatessa veneellään illansuussa kotirantaan pienellä lahdellamme kuultiin tyynellä säällä lempeä tuksuttava keskimoottorin ääni kuin iltasoittona: maassa rauha ja kaikki hyvin!

Mauri Lievonen (s. 1957), Viitasaari

Pyykkipäivä

Mankeli kirskuu lakanat pyöriensä välistä ja kirii *krouks krouks* ryppyjä tieltään. Se puksuttaa metreittäin vaaleaa kangasta, jonka äiti läiskii tiukkareunaiseksi paketiksi. Pastellinsävyinen pino kasvaa ja äiti tiristää tyytyväisenä ilmaa hampaiden välistä.

Äiti hulmauttaa seuraavan lakanan puoliksi, sitten nelinkerroin ja lopulta syöttää mankelille. *Klunks* mankeli käynnistyy ja nielaisee pala palalta kangassyitä. *Klaps* se pysähtyy ja jää odottamaan lakanan kastetta. Suihkepullon kampi nirskahtaa äidin vahvoissa sormissa ja sihauttelee kosteutta karkealle pinnalle. *Nirks* ja *suihk*. Klunksahten mankeli jatkaa taas ateriaansa.

Kodinhoitohuoneessa tuoksuu se sama kesätuuli, joka humistelee lakanoista ropsahtelevat pisarat nurmelle. Pyykkitelineen lakanoiden välissä on naurua hersyvä labyrintti, jonka kangasseinät kahisevat sormenpäissä ja maalattia kumahtelee kengänpohjien kepeyttä. Tuulenpuuska räpäyttää lakanan reunaa kuin piiska. *Huuuush* se liputtaa pyykkipäivää.

Essi Pulkkinen (25), Oulu

Legojen rapinaa

Se rapina, joka syntyy, kun legolaatikosta yrittää löytää tietyn osan. Siinä on jotain, joka yhdistää meitä nuorempia sukupolvia, kaikki sen tietävät. Muistan miten siskon ja veljen kanssa päätettiin viikonloppuisin rakentaa legokaupunki (jossa aina tapahtui ketjukolareita).

Sittemmin sain pikkuveljen, joka rakasti legoja, ja hän keskittyi rakentamiseen täysillä. Rapina kuului merkkinä siitä, että aikuiset ja teini-ikäiset saivat puuhata omiaan, kun rapina loppui saattoi odottaa pientä poikaa, joka tulee innoissaan

esittelemään uutta teostansa. Ja nyt kun rakennamme Duplo-legoja oman tyttäreni kanssa, tulee rapinasta mieleen kaikki nuo muistot.

Ilona S.

Kodin vempaimia

Nykyisessä kotikaupungissani Lieksassa on usein aika hiljaista, mikä miellyttää minua. Ohitse ajavien autojen hurahtelun lisäksi kotiin kuuluu seinien ulkopuolelta junan kolke muutaman kerran päivässä, naapurin ulko-oven pamaus silloin tällöin ja naapuruston koirien haukku. Kello 22:n ja 6:n välillä ulkoa kantautuva kuuluva haukku ei yleensä ainakaan ilahduta. Eläimellisistä äänistä hämmentäviä ovat myös myyrän talviöiset rapistelut ja rakenteiden järsintä jossain välikaton onkaloissa. Suojasäällä peltikatolta alas humahtava lumi puolestaan herättää niin äkisti ja säikäyttämällä, että olen valmis säntäämään pakosalle tukka pörrössä ja avojaloin.

Vanha jääkaappimme ei tykkää sähköhäiriöistä. Joskus lyhyt sähkökatko sattuu siihen aikaan, kun koneen jäähdytysmoottori on käynnissä. Kun sähköt taas palaavat, moottori saattaa alkaa jympyttää kuuluvasti. Onneksi sama ääni kuuluu joskus päiväsaikaankin, kun yöaikaan sitäkin on helppo säikähtää railakkaasti, jos ei heti tunnista mistä jytkeestä on kyse.

Mitä uudempaa elektroniikkaa, sitä enemmän se vinkuu tai ainakin äännähtelee. Kun uusi pyykkikoneemme (Rosenlew) lopettaa ohjelman pyörittämisen, se kiljuu viisi kertaa kolme piippausta. Täysin tarpeeton ja ärsyttävä toiminto.

Palovaroittimet piipahtelevat kun paristot ovat lopussa. Ääni on niin läpitunkeva ja vaikea paikallistaa, että unenpöpperössä saa olla tosi tarkkana, kun lähtee usean palovaroittimen huoneistossa etsimään sitä varoitinta, josta paristo on tällä kertaa lopussa.

Uudehko autommekin sai päähänsä alkaa kiljahtelemaan monenlaisia varoituksia. Se tehosti sanomaansa mittaristossa välkkyvillä varoitusvaloilla. Syyksi paljastui sähkövika. Nykyisin kauhistun jo Skodan tyhmää yksittäistä piippausta, jolla se varoittaa lämpötilan laskeneen +4:än asteeseen. Ehdin sekunnin murto-osassa ajatella, että taasko se sama vikahuuto alkaa.

Maarit (45), Lieksa

Minun äänimaisemani

Olin vasta pieni tyttö, juuri kansakoulun aloittanut. Minulle kerrottiin, että pääsen Helsinkiin. Minua jännitti, koska minulle ei selitetty aivan tarkkaan, mitä siellä tehtäisiin. Sen ymmärsin, että käynti liittyi kuulon tutkimiseen. Meillä ei ollut silloin omaa autoa, vaan matkaan lähdettiin naapurien autolla. Lähdin isän ja äidin kanssa reissulle, joka tuntui aluksi kiinnostavalta, mutta sitten uni voitti ja nukuin pitkänkin tovin. Kun heräsin, vielä kuljettiin. Ei näin kauan koskaan matka kestänyt, kun kävimme mummolassa. Siinä hieroskelin silmiäni ja aloin tajuta ympäristöäni. Kaikki oli hirveän suurta. Tiet leveitä ja talot korkeita. Valoja oli joka puolella. Yövyimme tätini luona ja siellä oli hauskaa syödä sokerisia munkkeja serkkuni kanssa.

Kun seuraava päivä koitti, saavuimme ison rakennuksen pihalle. Pidin äidin kädestä lujasti kiinni. Mitä minulle tehtäisiin? Äiti rauhoitteli, ettei minulla ollut pelättävää. Pitkien ja korkeiden käytävien päästä tuli hoitajatäti meitä vastaan ja pyysi minua tulemaan erääseen huoneeseen. Se olikin kummallinen huone. Siinä oli kuin kaksi huonetta sisäkkäin. Minulle avattiin ovi pieneen koppiin ja annettiin ohjeita. Ensin laitettiin kuulokkeet molempiin korviin ja käteen sain johdollisen nappilaitteen. Täti sanoi, että kun kuulin piippauksien ääntä, minun tuli painaa nappia joka kerta. Aluksi kuului voimakkaita ääniä ja silloin painoin heti nappia, mutta kun äänet vaimenivat, en ollutkaan varma, kuulinko niitä. Siksi minun oli pakko jättää painamatta. Sitten täti tuli luokseni ja kertoi, että seuraavaksi tulee sanoja, jotka minun tuli toistaa aina silloin kun kuulin ne. Se olikin koettelemus. Kuulemani sanat olivat alussa selkeitä, mutta muuttuivat muminaksi ja olin aivan onneton, kun en saanut niistä selvää. Tämä käyntini Helsingissä Kuulokeskuksessa oli kuulontutkimus, josta minulle on jäänyt hyvin tarkat äänimuistot. Kokemukseni oli ensimmäinen ja siksi merkittävä. Minut todettiin huonokuuloiseksi. Vielä en saanut apuvälineitä. Kuulovammaisena lapsena täytyi pärjätä, mutta enpä tiennyt mitä minulle oli tulevaisuudessa vielä luvassa.

Aikuisiän koittaessa minulle tehtiin jo useita kuulontutkimuksia, jotka johtivat minut kuulokojeen käyttäjäksi. Kojeet olivat alussa melko yksinkertaisia laitteita, joissa vain yksi nappi äänensäätöä varten. Käytin sellaisia melkein näihin vuosiin saakka, koska oudoksuin nykyisiä digitaalisia kojeita. Ajattelin, etteivät ne sovi minulle ja olin hyvin ennakkoluuloinen. Niin tuli aika, että aloin sovittaa

uusia hienouksia. Kummallista. Nyt minun kojeeni juttelevat. Molemmissa korvissani olevat kojeet tekevät myös yhteistyötä, sillä ne on säädetty tietokoneella niin, että toisen kojeen käynnistys antaa lähtökäskyn myös toiselle. Laitankin nyt kojeeni korviini. Suljen paristokotelon ja kojeet tervehtii: PIIP PI PII PII! Eli käyttövalmiina ja kojeeni vahvistaa kaiken äänen ympärilläni. Sitten avaan television kodissani. Silloin painan nappia yhden kerran, jolloin induktiokuunteluasento ilmoittautuu palvelukseen: PIIP! Ohjelmaa on miellyttävää seurata, sillä ainoastaan televisio-ohjelman ääni ohjautuu suoraan kojeisiini. Olohuoneessa olevan induktiojärjestelmän ansiosta kuulemiseni helpottuu huomattavasti. Kun haluan keskustella televisiota katsellessa mieheni kanssa, painan kojeeni nappia vielä yhden kerran ja se vastaa: PIIP PIIP! Niinpä voin kuulla samalla television äänen ja voimme vaihtaa ajatuksia ohjelmasta.

Kuulokojeeni käyttämät paristot täytyy tietenkin vaihtaa ja siinäkin asiassa kuulokojeeni ovat omatoimisia. Koska on joskus tilanteita, etten pidä koko ajan yhtä aikaa kojeitani korvassa, paristot loppuvat eri aikaan. Kas, mitä toinen koje ilmoittaa? Kuuntelenpa tarkkaan: HUU HUU! Mitä ihmettä! Tulee kuin maan alta. Aha, sinä tarkoitat, että kohta on aika vaihtaa paristo. Tämä oli ensimmäinen ennakkomerkki. Samana päivänä kuuluu jälleen samanlainen merkki: HUU HUU! Uusi paristo heti asemiin! Toinen koje tekee samoin perässä. Vaiheet 1 ja 2 kuuluvat kiinteästi elämääni. Kuulontutkimus ja kuulokoje, todellinen äänimaailma. Kiitos parhaat ja oivat kuulokojeeni! Olen teihin hyvin tyytyväinen. Olette minun elämässäni mukana hyvin äänekkäästi, mutta hyvässä mielessä. Jatkakaa samaan malliin!

Raija Hämäläinen (61), Pieksämäki

Amurin likan äänimaisemaa

Tampere noin vuonna 1950. Aatu-vaari, äidinisä, on parikymmentä vuotta aikaisemmin eronnut mummostani ja avioitunut uudelleen. Tämä Anna-täti korvaa meille pikkuisille, veljelleni ja minulle, isoäidin. Pehmeä ja turvallinen syli keinuttaa minua, ja tädin kaunis ääni hyräilee rauhoittavasti. Hän opettaa minulle lapsuuteni ensimmäisiä lauluja: *Mun kanteleeni kauniimmin* ja *Maan korvessa*

kulkevi lapsosen tie. Seinällä taulussa pieni tyttö ja poika kulkevat kivistä polkua enkelin siipien suojassa – siinä olemme me, Marja ja Erkki, näin meille on vakuutettu. Yhä vielä, yli kuusikymmentä vuotta myöhemmin, liikutun noista lauluista. Haluaisin, tahtoisin, että joku laulaisi niitä hautajaisissani. Voisin nukkua rauhalliseen ikiuneen Anna-tädin turvallisessa sylissä.

Vaari oli suutari. Hän ja Anna-täti olivat menneet naimisiin vanhemmalla iällä, eikä heillä ollut yhteisiä lapsia. Usein olimme Näsilinnankadulla heidän kodissaan hoidettavana tai muuten kyläilemässä. Täti oli voimakkaasti uskonnollinen, ja kun pihapiirissä olivat myös Pelastusarmeijan toimitilat, niin täti kävi paljon heidän kokouksissaan. Niinpä Anna-tädin mukana monet kerrat kuuntelin Pelastusarmeijan kuoroa ja musiikkia. Kesäaurinko paistoi pihalle ja rummut pärisivät, torvet soivat, kitara helisi kilpaa lauluäänten kanssa. Sitä oli pienen tytön mielestä juhlallista ja ihanaa kuunnella.

Nyt seniori-ikäisenäkin puhallinmusiikin kuuntelu nostaa yhä tunteet pintaan. Itselleni ei ole suotu lauluääntä tai musikaalisuutta muutenkaan, mutta käyn mielelläni big bandien tai sotilassoittokuntien konserteissa. Monesti huomaan tavoittelevani tuota samaa lapsuuden tunnetta, varsinkin kun iso bassorumpu kumahtaa tai suuri matalaääninen tuuba toistaa:

- Humpappaa, humpappaa

Marja (69), Rovaniemi

Yyterin lietteillä luontoreitin varrella

La 25.4. klo 8.10, Yyterin luontoreitti, pitkosten risteys. Aurinko, suhteellisen tyyntä. L-tila n 0 C, kotipihalla -2 C ja maa kuurassa.

Istun pitkoksilla Mäntyniemen kohdalla, ympärilläni terveleppälehto, teeret pulisevat metsäalueen laitamilla, pikkulinnut konsertoivat, kävelyn kopsetta pitkoksilla, pari kulkijaa ohittaa minut hyväntuulisesti tervehtien ja selkäni takaa tuli toinenkin pariskunta, hyväntuulisena hekin. Meri kohisee vaimeasti, kohina kuuluu avomeren suunnalta. Kaukaa kuuluu myös pienen moottoriveneen ääni vaimeana. Päällimmäisiä, ylitse muiden kuuluvia luonnonääniä ovat peippojen ja laulurastaan laulut, talitiaisen säksätys, taivaanvuohen kitinä ja punajalkaviklon liukuliukuääni.

Teerien pulina vaimeni, harmaalokkien matala ääni kantautuu myös rannan tuntumasta. Ei kuulu liikenteen ääniä tänään tähän, urpiaisia lentää säristen juuri ylitseni, varis rääkäisee. Uutta kasvustoakin alkaa pukkaamaan maasta, ensimmäiset versot näkyvissä. Lintukonsertti jatkuu, istun rauhassa; kuuntelen, katselen ja nautin. Tämä on minun aamuni äänimaisema, tästä saan voimaa ja energiaa: Kirjoitushetki päättyy rantaniityn yli lentävien merihanhien ääniin ja sepelkyyhkyn huhuiluun. Jatkan kohti Sannannokan lintutornia – aamukahvit tietenkin mukana ja mieheni siellä jo odotteleekin minua.

Hetken päästä Sannannokan lintutornissa, kello on 9.20. Aurinko paistaa edelleen, sinivalkoinen taivas.

Torni täynnä linnuista ja luonnosta kiinnostuneita ihmisiä, puheenpulina peittää ajoittain luonnonäänet, eivät kuulleet kaulushaikaran matalaa puhallusta ennen kuin sanoin. Porukka lähti eteenpäin, askelten kopina portaissa. Kaukaa kuuluu nopeasti liikkuvan moottoriveneen ääni. Västäräkki tsirpsittää, peippo laulaa, punajalkaviklo huuhtelee liukuliuta. Lisää porukkaa tulee, askeleita ja puheensorinaa. Avoin rantaniitty, meri ja lintujen liikehdintää. Haahkojen matalaa uu-uu-ääntä, kuovikin kuulutti läsnäoloaan. Tämä on Yyteri, tarkemmin Yyterin lietteet, uusi luontoreitti tekee paikasta helposti saavutettavan ja mahdollistaa alueeseen tutustumisen.

Matka jatkui. Munakarinsäikän puoleisin lintutorni Yyterissä, kello on 10.10.

Kävelymatkalla kuului kaulushaikaran matalaa puhaltelua, luhtakana kiljui ja laulujoutsenet joikhasivat. Yksin tornissa, ah – niin rauhallista, laineet liplattavat hiljakseen rantaan, veden ääni on voimakkaasti läsnä ja erottaa tornin äänimaiseman Sannannokan tornin äänimaailmasta. Kymmenkunta ihmistä saapui torniin ja äänimaailma muuttui, vaatteiden kahinaa, askelten kopinaa, kameran sulkimen räpsähdyksiä, puheen pulinaa. Lähettyvillä hitaasti eteenpäin ajavan moottoriveneen ääni ei kuulu tornille, vaimea tuuli vie äänen mennessään. Porukka lähtee, ihmisten äänet vaimenevat vähitellen. Matala laivan jympsytys kantautuu kaukaa meren ulapalta. Punajalkaviklo huutelee, luonnonäänet täyttävät äänimaiseman. Västäräkit tsirputtavat. Rauhallista, hieno fiilis etenkin sen jälkeen, kun porukka lähti ja sain taas jäädä yksin torniin.

Anne Savola (56), Pori

Kadonneet ja muuttumattomat

Osallistuin kymmenen vuotta sitten äänimaisemakeräykseen. Aiheeni ala-asteen koulun välitunti äänitettiin ja julkaistiin ”Sata suomalaista äänimaisemaa” -kirjassa. Nyt tämä ääni on vaiennut. Riihimäen kaupungin silloin vanhin koulu, Hiivolan kyläkoulu, lakkautettiin vuonna 2011.

Moni muukin maaseutuympäristön äänimaisema on muuttunut ennen kaikkea elinkeinojen teknisen kehityksen myötä. Myös luonnon äänet muuttuvat, toisia häviää, mutta uusiakin tulee.

Yksi on kuitenkin muuttumaton. Tätä kirjoittaessani helmi-maaliskuun vaihteessa vanha tuttu ääni aina lapsuudestani saakka kuuluu taas pihakoivun lahon latvan kupeesta. Palokärki rummuttaa keväistä soidintaan. Se on aina pesinyt pihapiirin läheisissä puissa, ja kun vanha kolopuu on kaatunut, niin uusi on löytynyt samalta alueelta.

Fredrik Schulman (77), Riihimäki

Välitunti

Kuulen lasten juoksevan ulos, se kestää kauan. Hyppynaru piuhaa ja lapset nauravat. Kuulen kun aurinko alkaa sihistä hiljaa kunnes se peittyy kovaan kavereitteni puheeseen. Joku huutaa alapihalta ikäviä sanoja pelatessaan jalkapalloa ja tehdessään maaleja. Rouskutus kantautuu korviini ystävien syödessä rapeaa leipää. Kuulen voitonhuutoja ja lätinää pikku sadepisaroiden tippuessa lätäkköön, se kovenee ja muuttuu ropinaksi. Korviani kutittaa, sillä hengitys tuulahtaa korviini ja se johtuu siitä, että kaikki on ahtautunut pikkukatoksen alle. Sade loppui ja kuulin jo sateenkaaren kutsuhuudon.

Elisa Lohva (12), Turku

Kisat

Lämmittelemme kilpailusuoritusta varten ja kuulen, kun valmentajani laskee: ”yy, kaa, koo, nee, vii, kuu, see ja ka ja jousta ka, ko, ne, vi, ku, se, ka”. Kuulen tois-

ten joukkueiden musiikin soivan ja pian loppuvan. Kuulen, kun jonkin joukkueen tulos kuulutetaan ja sille hurrataan sekä kiljutaan kovaa. Ympäriltä kuuluu valmentajien huutoja, vihaisia ja iloisiakin: ”Pidä nyt ne nilkat suorina! Ja ojenna, hyvä!” Valmentaja käskee meidät juomaan vettä. Lähdemme lämmiteltyämme kävelemään kohti maton reunaa ja saamme lopputsempit: ”Nyt vedätte ihan täysillä! Muistakaa ilmaista ja ojentaa!” Hyppäämme kymmenen tiukkaa tasahyppyä, jonka jälkeen joukkueemme kuulutetaan. Kuulen, kun sydämeni tykyttää ja jalat tömisevät juostessamme matolle. Ympäriltä kuuluu hurrausta ja musiikki alkaa.

Matilda Karppinen (12), Turku

Koripalloharjoitusten äänimaisema

Olin pukuhuoneessa, kuulin joukkuekavereideni puhetta ja naurua, vähän huutoakin. Laiton treenivaatteeni päälle, ja astuin saliin. Siellä kuului pallon pomputusta, juttelua, sukan heilumista ja puulattian narinaa. Sitten meidän piti mennä keskiympyrään kokoon. Siinä piirissä kuuntelimme valmentajan ohjeita ja muuta puhetta. Aloitimme harjoitukset. Kuului huutoa esim. ”SYÖTÄ!” tai ”HEITÄ!” Samanlainen ääni jatkui koko harjoitusten ajan pomputuksen, sukan heilumisen, raudan kolisemisen ja juomapullojen lotisemisen kera. Lopuksi menimme taas pukuhuoneeseen kuuntelemaan joukkuekavereiden naurua ja vitsin heittämistä. Sellainen on meidän harjoitusten äänimaisema.

Alec Moborg (12), Turku

Kellokortti

Olin töissä suuressa suomalaisessa matkapuhelintehtaassa. Päivä alkoi kellokortilla. Paksu pahvinen kortti työnnettiin seinällä olevaan kortinleimauslaitteeseen. Vaikka oltiin elektroniikan huipulla, korttilaitteen ääni ei ollut digitaalista piipitystä vaan kova lonksahdus, kun kortti upposi siihen. Samaa ääntä kuunneltiin pois lähtiessä. Seistiin jonossa odottamassa, kunnes kello raksahti töiden päättymisaikaan.

Aamulla oli aina kiire töihin ja piti mennä juoksujalkaa kellokortille. Klonksahdus oli helpotus, jos se tapahtui työn alkamisaikana. Töistä lähtiessä minuuttikin oli tuskastuttavan pitkä aika, kun piti odottaa kotiin pääsyä. Varsinkin pitkän vapaan alkaessa kortin uppoaminen ja klonksahdus oli riemastuttava ääni.

Leena Vilhonen (62), Salo

Pitkälampi, unikeonpäivä 2014

Oletko koskaan kesäaamuna kulkenut suolammella, mikä tuoksu ja äänimaailma. Viime kesänä mustikoiden poimimisaikaan koimme elämämme konsertin. Korkeiden lämpötilojen vuoksi lähdimme marjaretkelle aikaisin. Korpit tiedottivat seutukunnalle saapumisestamme, palokärki rummutti päätään lahopuun runkoon. Hyttysparvia sinkoili mättäiköistä tanssimaan. Varvut notkuivat mustikoita.

Yllättäen lammelta kuului haikea ääni, hetken päästä kuoroon yhtyi suurempi joukko, mieleen tuli Hitchcockin Linnut -elokuva. Karmiva huuto, johon kaiku vastasi vastakkaiselta rantakalliolta. Seurasi hiljaisuus, jota kesti viitisen minuuttia. Taas kuului vaikertava ääni, jonka jälkeen seurasi äänien sinfonia vailla vertaa. Selkäpiitä karmiva konsertti. Harmitti, ettei kameraa tullut matkaan. Samanmittainen tauko ja taas kuului ja toistui outo metodi. Käräjiä taittin käydä. Lämpötila alkoi nousta, aurinko maalasi kuvaa lammen pintaan. Säännöllisin välein toistui karmealta kuulostava äänimaisema. Kumpa tämän olisi saanut äänitetyksi.

Marja-astiat täyttyivät, suo tuoksui aamuisen raikkaalle vielä jonkin aikaa. Samassa näimme miten kaakkuriparvi hajautui lammelta kukin omalle taholleen. Olivat kai aamukalassa tai palaverissa. Helteinen päivä tulossa. Meidän mökki on Repovedellä, siellä luonto on lähellä ja maasto monimuotoista, samoin kuin kasvi- ja eläinlajisto.

Sanni Jäppinen

Sata vuotta Suomen historiaa

70-luvun alkuvuosina olin iältäni kymmenen vuoden kieppeillä. Perheeni asui Siilinjärven kirkonkylällä muutaman sadan metrin päässä Siilinjoesta, jota pitkin oli yhteys pohjoiseen Pikku-Sulkavalle, Keski-Sulkavalle ja lopulta Iso-Sulkavalle. Isäni oli ikäkaudelleen, 30-luvulla syntyneenä, tyypillisesti innokas kalamies ja luonnossa liikkuja. Hänen kanssaan tein ikimuistoisia, aamuisia, kalaretkiä Iso-Sulkavalle kunnes armeija ja opiskelu veivät minut pois noista maisemista. Eikä Kemiran apatiittikaivoskaan Iso-Sulkavan rannoilla varmaan ollut kovin suotuisa kenenkään kalastuksen jatkamiselle tuolla järvellä.

Muistorikkain kalaretki tapahtui noina vuosina. En voi olla aivan varma ajankohdasta, mutta sanotaan nyt heinäkuun loppupuolella 1975. Aamuongelle lähtiessämme isäni herätti minut puolen neljän kieppeillä. Pikaisen aamupalan jälkeen kävelimme Siilinjoelle, josta lähdimme etenemään kohti Iso-Sulkavaa kolmen hevosvoiman Evinruden vauhdittamalla puisella soutuveneellä. Aamu-usva leijui järvien päällä niin, että oli melkein mahdotonta seurata oikeaa reittiä. Pikku-Sulkavan ja Keski-Sulkavan osalta venematka oli vielä kohtuullisen helppo, kun pystyi seuraamaan rantoja. Iso-Sulkavan viimeiset kilometrit menimme kuitenkin melkein vaiston varassa, koska onkipaikka oli keskellä järveä, emmekä siten voineet seurata rantakaislikkoja.

Selkäluodolle päästyämme meidät ympäröi lähes täydellinen hiljaisuus. Moottori oli sammutettu hyvissä ajoin, ja vene oli lipunut viimeiset kymmenet metrit omalla vauhdillaan. Ankkuri sujahti melkein äänettömästi veteen, ja ainoat äänet olivat pilkkionkien pienet kolahdukset veneen laitoihin sekä hiljainen keskustelu isäni kanssa. Keskustelu sekin koski vain oleellisia asioita – nykiikö tai heitätkö palan sättiä. Kalojen kiskominen aiheutti välillä pientä ihastunutta suun suhistelua, kun veneeseen nousi oikein komea paistiahven. Välillä taas kuului suoraan sielusta kumpuavaa kiroilua, kun “se suurin ahven” potkasi veneen reunasta ja irtosi koukusta kadoten takaisin syvyyksiin.

En muista tapahtuiko seuraava vain tuon yhden kerran vai useamminkin noiden kesien aikana, mutta kesken hiljaisuuden, kun aamu-usva oli jo melkein kokonaan haihtunut, jostakin eteläiseltä rannalta kuului jotain uskomattoman kaunista. Talon lehmiä siellä kutsuttiin aamulypsylle. Hetki oli maaginen – hiljaisuuden keskellä litania lehmien nimiä ja sitten prui-pruiiii-kiekaisu perään.

Tämä muutaman kerran pienin väliajoin. Aika pysähtyi hetkeksi.

Huutoa ei enää kuulunut. Vielä muutama tovi hiljaisuutta, jonka jälkeen alkoi sieltä täältä kuulua töihin lähtevien ihmisten ääniä ja autojen murinoita, kunnes tuulen viriäminen peitti muut äänet alleen.

Oli aika nostaa ankkuri ja käynnistää perämoottori. Yksi aamu oli kuin sata vuotta Suomen historiaa.

Ilpo Raatikainen

LIITTEET

Liite 1: *Äänien ilta* -lähetyksissä 2012–2016 soitetut äänet:

Ensimmäinen *Äänien ilta* -lähetys 17.1.2012: ”Suomalainen äänimaisema”. Asiantuntijavieraina studiossa olivat professori Helmi Järviluoma ja tutkijatohtori Heikki Uimonen. Lähetyksessä kuultiin:

1) Maaseutu kesäpäivänä, pääskysiä, Haapkylä 1981.
2) Paul Ankan konsertin yleisöääniä, Helsinki, Linnanmäki 1959.
3) Veneen huhuilu, Aatu Hämäläinen, Leppävirta 1963.
4) Pottu-Olli ja kaiku, tarina, kotiseutuneuvos Matti Hiltunen, Nurmes, puhelu.
5) Turun ortodoksisen kirkon kello, soittaa Pavel Vierikko.
6) Hirvimetsällä, ajometsästyksen ääniä.
7) Stereotesti, Yleisradio 1972.
8) Rautatieaseman kuulutuksia, Tampere.
9) Susien ulvontaa, Ähtäri 1994.
10) Postin leimaamista, käsinleimausta, Helsingin pääposti 1966.
11) Lehmän lypsäminen, käsinlypsyä ämpäriin, Lammi 1974.
12) Rautatieaseman asemalaituri, Helsinki 1958.

Toinen *Äänien ilta* 14.2.2012: ”Äänien ihmeellinen maailma”. Asiantuntijavieraina studiossa olivat säveltäjä Juhani Nuorvala ja äänitaiteilija Petri Kuljuntausta. Lähetyksessä kuultiin:

1) Kaappikellon käyntiääni, 1968.
2) Poretabletti vesilasissa.
3) Pakkauskone tupakkatehtaassa, Hyrylä 1958.
4) Tunturi-mopo (”Pappatunturi”) vm. 1968, Nummela.
5) Höyryveturi, ”Ukko-Pekka”, 1957.
6) Heinäsirkan siritystä, 1997.
7) Harmaahylkeen poikanen (”kuutti”) ääntelee, Porvoo 1997.
8) Radioasemien hakuääniä, 1969.
9) Ukkonen järven yllä, salamointia, jyrinää.
10) Höyrykone, vm. 1919.
11) Lyijykynällä kirjoitetaan, lähiääni.
12) Australialainen Albertin lyyralintu, ”matkijalintu”.
13) Satakielen (Luscinia luscinia) laulua, 1973.

14) Mölysammakoiden (Rana ridibunda) ääntelyä, 1998.

15) Wickström-venemoottori, keskimoottori, puinen kalastusvene, Rosala 1990.

16) Hevonen syö tallissa, rouskutusta 1971.

17) Scanian tukkirekka, Scania 142 vm. 1981.

18) Yleisradion kuuluttaja Kaisu Puuska-Joki, kuulutus: ”Hyvää yötä…”

Kolmas *Äänien ilta* 13.3.2012: ”Äänet kertovat”. Asiantuntijavieraina studiossa olivat äänisuunnittelija Tiina Luoma ja säveltäjä Max Savikangas. Lähetyksessä kuultiin:

1) Heikko jää, putoaminen veteen, Retlahti 1988.

2) Puimakone, Lohtaja 1957.

3) Maitoseparaattori, käsikäyttöinen, Tutjunniemi 1975.

4) Puhelinlankojen laulua, Ojakkala 1987.

5) Pimpahdus (äänitehoste).

6) Viljan niittoa viikatteella, heinäsirkkoja, vihtomista ja löylynheittoa saunassa (äänikooste).

7) Lirinä, lorina ja lumpsahdus (äänitehosteita).

8) Lumpsahdus ja pulahdus (äänitehosteita).

9) Mattojen tamppausta, kaupunki, sisäpiha, Helsinki, Kruununhaka 1973.

10) Merisää, Yleisradio, Carl-Erik Creutz 1972.

11) Höyryveturi, ”Ukko-Pekka”.

12) ”Aika”, ”Himmeli” ja ”Paha haju” (äänitehosteita, äänisuunnittelija Tiina Luoma).

13) Ampiaisia, pesän rakennusta.

14) Kivenhakkausta, Porkkala 1959.

15) Raamisaha, Matkun saha 1974.

16) Moottorisaha ja puun kaatuminen.

17) Puun kaatuminen (2 käsiteltyä ääntä).

18) Lämärin ääni jääkiekkokaukalossa.

19) Kottarainen, matkii erilaisia ääniä, Savonlinna, Houkinniemi 1982.

Neljäs *Äänien ilta* 10.3.2013: ”Arkiympäristön ääniä”. Asiantuntijavieraina olivat professori Helmi Järviluoma ja professori Heikki Uimonen. Lähetyksessä kuultiin:

1) Lähestyvän junan ja mehiläisparven yhtaikainen ääni, kooste kahdesta tehosteesta.

2) Surmanajoa tivolissa, Kuopio 1970.

3) Sade ja ukkonen, kooste kahdesta tehosteesta.

4) Lestadiolaisseurat, teltasta kuuluva liikutuksen ääni, kiljumista, 1967.

5) Pärehöylä, 1967.

6) Viikatteen terotus liipalla eli kovasimella, 1978.

7) Puimakone eli tappuri, Lohtaja 1957.
8) Merisää, Yle Radio Suomen suora lähetys.
9) Järven jäätyminen, Retlahti 1990.
10) Hammaspora, useita ääniä, 1958.
11) Aikataulun fläpätys (mekaaninen aikataulu), Helsinki-Vantaan lentoasema 2004.
12) Höyryveturi, vihellys ja lähtö, Forssa 1972.
13) Tykistö, kooste tehosteista.
14) Pihaleikit ja -lorut (”Maalari maalas taloa…” ja ”Puhdas selkä vastapesty…”), Vihti 1981.
15) Wartburg, henkilöauto, vuosimalli 1982, Karkkila 1983.
16) Ifa F9, henkilöauto, 1957.
17) Saunan kiuas, löylynheitto ja vihtominen, Partalansaari 1974.
18) Yleisradion väliaikamerkkejä (”Pim pam pulla”) eri vuosikymmeniltä (1930-luvulta alkaen).

Viides *Äänien ilta* 13.10.2013: ”Pelottavat äänet”. Asiantuntijavieraina professori Helmi Järviluoma ja professori Heikki Uimonen. Mukana oli myös äänisuunnittelija Tiina Luoman haastattelu äänistä ja niiden pelottavuudesta. Lähetyksessä kuultiin:

1) Myrskytuuli, äänikooste.
2) Villikissa, Korkeasaari, Helsinki 1969
3) Sudet ulvovat, Ähtäri 1994.
4) Mies syö omenaa, lähiääni, 1976.
5) Junan ja kiskojen kirskuntaa, äänikooste, 1980-luku.
6) ”Suolaa suolaa, enemmän suolaa”, fakiiri Kronblom, tv-ohjelma Sirkus Papukaija, 1960-luku.
7) Suihkukoneiden ”sonic boom” -ääniä, äänivallin rikkoutumisen aiheuttamia pamahduksia.
8) Maanjäristys, äänikooste.
9) ”Kuu paistaa kelmeästi, kuollut ajaa keveästi…”, äänikooste.
10) Äänisuunnittelija Tiina Luoman haastattelu.
11) Kollikissat tappelevat ja mouruavat.
12) Juopuneet miehet hoilottavat, Helsinki 1970.
13) Lehtipuhallin, Skansen, Tukholma, Ruotsi 1986.
14) Liitu vinkuu liitutaulun pinnassa, 1969.
15) Lautasen raapimista haarukalla, Helsinki 2013.
16) Hyttysten ininää, Marjonniemi 1995.
17) Sammakot kurnuttavat, Ähtäri 1975.
18) ”Joulupukki saapuu”, ote Markus-sedän lastenohjelmasta vuodelta 1953.
19) Polkupyörän räpätin, Vihti 1993.
20) Pirunviulu, Retlahti 1993.
21) Lehtopöllö, Teisko 1991.

Kuudes *Äänien ilta* 16.3.2014: ”Koneet ja laitteet”. Asiantuntijavieraina olivat professori Helmi Järviluoma ja professori Heikki Uimonen. Lähetyksessä kuultiin:

1) Kaupan kassakone, viivakoodin lukulaite, Nummela 2003.
2) Basicode-koodia, Ylen Silikoni-ohjelma 1986.
3) Styroxin sahausta, lautasaha, Helsinki 2014.
4) Puhuva hedelmä- ja vihannesvaaka, Lohja 1986.
5) Rotaatiopainokone, Yhteiskirjapaino Oy 1958.
6) Commodore 64 -tietokoneen näppäimistö, Helsinki 1984.
7) C-kasetin kelausääni, Pornainen 2014.
8) VHS-nauhurin kelausääni, Helsinki 2014.
9) Lypsykoneen käyntiääni, kaksipyttyinen, 1978.
10) Puhuva hissi, miesääni, näkövammaisten keskus Iiris, Helsinki 2014.
11) Puhuva hissi, naisääni, näkövammaisten keskus Iiris, Helsinki 2014.
12) Telex eli kaukokirjoitin, Turku 1968.
13) Reikäkortinlukija, 1971.
14) Kaappikellon raksutus, Yle, Fabianinkadun studio 1961.
15) ”Vesioinas”-vesipumppu eli ”oinaspumppu”, käyntiääni.
16) Vinttikaivo, 1976, Lappi.
17) Mikroaaltouuni, käyntiä ja helähdysääni, Pasila 2009.
18) Helsingin rautatieasema, kuulutuksia, Helsinki 2014.
19) Tehtaan kellokortin leimauslaite, 1969.
20) Puhuva nukke, 1970.

Seitsemäs *Äänien ilta* 12.10.2014: ”Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat”
Lähetyksen teemaan liittyi samanniminen syksyllä 2014 alkanut äänimaisemien keruukilpailu. Asiantuntijavieraina olivat professori Helmi Järviluoma, professori Heikki Uimonen ja äänitaiteilija Simo Alitalo. Lähetyksessä kuultiin:

1) ”Mikrofoni vierailee Kuopion satamassa”, näyte radio-ohjelmasta vuodelta 1935.
2) Lipunmyyntiä Helsingin rautatieasemalla, näyte radio-ohjelmasta vuodelta 1939.
3) Matkustajakoneen ylilento, suihkukone, Kauniainen 1968.
4) Koski kohisee ja kuohuu, Käkkälöjoki, Enontekiö, 1983.
5) Muusikko Tuure Kilpeläisen puhelinhaastattelu.
6) Soutua puisella soutuveneellä tyynellä järvellä kuikan huudellessa, kooste.
7) ”Kekkonen, Kekkonen, Kekkonen...”, ääntenlaskua, tasavallan presidentin vaali, 1956.
8) Hevonen ja reki talvisella tiellä, Vanjärvi, 1996.
9) Käsin lypsyä, Lammi, 1974.

10) Tavaratalo, Stockmann, leluosasto, Helsinki, 1970.
11) Sammakoiden kurnutusta, Ähtäri, 1975.
12) Elokuvaprojektori, filmin pujotus ja käyntiä, Helsinki, 1969.
13) Talvinen puro, äänitetty jään alta, Inari, 1976.
14) Hevosvetoinen niittokone, Ivalo, 1935.
15) Maxim-konekivääri, Hätilä, 1984.
16) Koiran vinkulelu, soitettu elävänä studiossa.
17) Höyryveturi, Karjaa, 1985.

Kahdeksas *Äänien ilta* 8.3.2015: ”Miltä taskussamme kuulostaa?” Asiantuntijavieraina olivat äänitaiteilijat ja äänien tutkijat Taina Riikonen ja Simo Alitalo. Lähetyksessä kuultiin:

1) Kännyköiden ääniä 1990-luvulta 2010-luvulle (kooste).
2) Pientilalla Ruovedellä vuonna 1938 ja Herttoniemen metroasemalla vuonna 2014 (kooste).
3) Poraus, piikkaus, koiran räksytys ja jäätelöauto (äänet peräkkäin, kooste).
4) Poraus, piikkaus, koiran räksytys ja jäätelöauto (äänet yhtaikaa, kooste).
5) Pankin laskunmaksuautomaatti, Vihti, 1998.
6) Höyryveturin vihellys, Karjaa – Hyvinkää -rata, 1985.
7) Ravien lähtökuulutus, Vermo, Espoo, 1980.
8) Yleisradion aikamerkki, 2015.
9) Hiihtoa puusuksilla, Loppi, 1980.
10) Karjan kutsuntaa, kutsuhuutoja, Tutjunniemi, Liperi, 1975.
11) Soutuveneessä, soutua, lasikuituvene, Retlahti, Lohja, 1986.
12) Kuorsausta, mies, Oulu, 1987.
13) Maton piiskausta kaikuvalla pihalla, Kruununhaka, Helsinki, 1973.
14) Rynnäkkökiväärin latausääniä.
15) Separaattori, käsikäyttöinen Tutjunniemi, Liperi, 1975.
16) Kevään ääniä Villa Elfvikissä, Espoo, 2012.
17) Kivimurskaamo, 1967.
18) Porvoon hankiralli, 1968.
19) Dodge Charger V8 -moottorin ääntä, Vihti 1979.
20) Hevosrattaat, issikka, sillan ylitys, 1957, ja Hevosrattaat asfaltilla, vossikka, 1957.
21) Vastasyntynyt parkuu, Tampere, 1979.
22) Nautofoni, majakan sumusireeni, kaksi versiota, Utö, 1958.
23) Shepardin asteikko, nouseva + laskeva.
24)Traktori, Zetor, vuosimalli 1957, Vihti, 1993.
25) Yleisradion stereotesti, Pentti Fagerholm, 1972.

Yhdeksäs *Äänien ilta* 18.10.2015: "Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat". Asiantuntijavieraina olivat professori Helmi Järviluoma, tutkijatohtori Meri Kytö ja professori Heikki Uimonen. Lähetyksessä kuultiin:

1) Ulataksin tilauskeskus, puhelinkutsuja.
2) Kaupassa ennen ja nyt (kooste); Elannon maitokauppa, Helsinki, Tehtaankatu, 1968, myymälä, Helsinki 1970, Prisma, Kouvola 2015.
3) Harrastukset ennen ja nyt (kooste): Lentopalloa, Helsinki 1969 ja joogasali, Lahti 2015.
4) Ylikäytävän varoituskello, Hyrylä 1969.
5) Hevonen syö, rouskuttaa heinää, Vihti 1971.
6) Viikatteen liippausta, teroitusta, Lohja, Koisjärvi, 1988.
7) Pajatso, Vihti 1971.
8) Pankkisalit: PYP:n pääkonttori, Helsinki 1958, KOP:n pääkonttori, Helsinki 1958, SKOP:in konttori, Helsinki 1970.
9) Tulitikku, tuohi ja kahvimylly (kooste): Puuhellan sytytys, Vaasa 1969 ja kahvimylly, käsikäyttöinen, Vesivehmaa 1960.
10) Junan vessa, lättähattu 1985.
11) Sade pärekatolle, Kesälahti 1987.
12) Äidin ja sikiön sydänäänet, Bratislava 1974.
13) Zetor-traktori vm. 1957, Vihti, Ylimmäinen, 1982.
14) Armeijan sulkeiset, kenttäharjoitus, Upinniemi 1974.
15) Robottien puhetta, puhesyntesoijat: "Synte 2", Helsinki, 1979, ja "Ove 3", Turku, 1972 ja Commodore 64, Helsinki 1987.
16) Maanalaisen rautatieaseman äänimaisemaa, Kehärata, Vantaa, Aviapolis, 2015.
17) Tapani Rinteen haastattelu, liittyen Tapani Rinteen ja Teho Majamäen äänimaisemateoksiin Kehäradan asemilla Vantaalla.
18) Maanalaisen rautatieaseman äänimaisemaa, Kehärata, Vantaa, Kivistön asema 2015.
19) Puutarhatraktori vm. 1952, 2-sylinterinen, Vihti 1993.
20) Prisma, Turku, Tampereentie, 2015, binauraalinen äänitys.
21) Neiti Aika, Helsinki 1960.
22) Puhelinkeskus, Kyrsyä 1971.
23) UPM-Kymmene, paperitehtaan pysäköintipaikka, Kuusanniemi 2015, binauraalinen äänitys.
24) Raitiovaunu, Helsinki 1968.
25) Auton veivikäynnistys, Buick 29/41 121, Kesälahti 1982.
26) Vesiurut, Kariniemen puisto, Lahti 2015.
27) Radiokuulutus, Kaisu Puuska-joki, viimeinen kuulutus ennen eläkkeelle siirtymistä 29.12.1972.

Kymmenes *Äänien ilta* 16.10.2016: ”Mikä on Suomen suosituin ääni?”. Asiantuntijavieraina olivat tutkijatohtori Meri Kytö, professori Heikki Uimonen ja äänitaiteilija Simo Alitalo. Lähetyksessä kuultiin:

1) Seinäkello (ns. punttikello), käyntiä ja lyönnit (kooste), Helsinki, 1968 ja 1958.
2) Lehmän käsinlypsyä ämpäriin, Peräkorpi, 1971.
3) Kuivien lehtien kahinaa, Helsinki, 1968.
4) Zetor 25A -traktori, ei tietoa äänityspaikasta tai ajankohdasta.
5) Leopardi eli pantteri murisee, Krugerin kansallispuisto, Etelä-Afrikka, 1967.
6) Rakentamisen ääniä 1: sahausta ja vasarointia, Liperi, 1975.
7) Rakentamisen ääniä 2: vasarointia, sahausta ja sirkkelöintiä (kooste), Liperi, 1975 ja Mikkeli, 2004.
8) Silppuri, käsinveivattava, Vesivehmaa, 1960.
9) Ukkonen, salamointia, jyrähtelyä, Vihti, 1988.
10) Yli-Koiviston vellikello, Pohjanmaa, 2016.
11) Tuulivoimalan siiven pyörähdysääni, Ruotsi, 1985.
12) Pärehöylä, äänityspaikka tuntematon, 1957.
13) Hevosjoukko laukkaa (kooste), 1980-luku.
14) Wickström-keskimoottori, 1-sylinterinen, Kemiönsaari, 1990.
15) Vanhan henkilöauton veivikäynnistys, Kitee, 1982.
16) Separaattori, käsikäyttöinen, Liperi, 1975.
17) Pulsaattoripesukone, Porvoo, 1999.
18) Puhelinlankojen laulua, Vihti, 1987.
19) Pajatson pelaamista, Vihti, 1977.
20) Curling-pelin harjoitukset, Joensuu, 2016 (binauraalinen äänitys)
21) Kaksi ilvestä murisee ja mouruaa, Ähtäri, 1993.
22) Pieni porotokka, roukumista ja nivelten naksumista (kooste), ei tarkempia tietoja.
23) Kangaspuut, räsymaton kutomista, Joensuu 1980.
24) Höyryveturi, Ukko-Pekka, äänityspaikka tuntematon, 1957.
25) Hevosvetoinen niittokone, restauroitu ääni Yleisradion pikalevyltä, Ivalo, 1938
26) Puimakone, käynnistys, käyntiä, kolketta, puintia, Lohtaja, 1957.
27) Hevosten käyntiä asfaltilla, Kitee, 1982.

Liite 2: Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat -hankkeen aikajana

2014

7/2014

- Keruukilpailun esivalmistelut
- Esitelmä, *ESSA: Mapping the field*, Kööpenhamina

10/2014

- Äänien ilta, YLE Radio Suomi
- Kirjeet edellisiin keruisiin osallistuneille

8/10/2014

- Aloitusseminaari, Musiikkitalo, Helsinki
- Keruukilpailu alkaa >>>

2015

3/2015

- Äänien ilta, YLE Radio Suomi
- Seminaari: *Ääni ja kaupunki – Tulevaisuuden Seinäjoki*, Apila-kirjasto, Seinäjoki

4/2015

- Esitelmä, *Musiikintutkijoiden valtakunnallinen symposium*, Tampere
- Luento, *Lasten yliopisto*, Seinäjoki
- Kenttä-äänitysmatkoja: Tampere, Helsinki, Turku, Kuortane
- <<< Keruukilpailu päättyy

5/2015

- Työpaja, *Spark-festivaali*, Lastenkulttuurikeskus Rulla, Tampere
- Kenttä-äänitysmatka: Seitseminen

18/7/2015

- Äänitystempaus ”Vesi”, Maailman kuuntelupäivä

8/2015

- Raati valitsee voittajat
- Kenttä-äänitysmatkoja: Lahti, Toivakka, Kouvola

18/9/2015

- Palkintojen julkistamistilaisuus, Tiedekahvila, Helsinki
- *Kuuntelukasvatus* -kirjan julkaisu

9/2015

- Ääni-installaatio + kuuntelukävely, *Minimalism Unbounded!*, Turku + Helsinki
- Esitelmä, *Urban Media Studies*, Zagreb
- Luento, *Lasten korkeakoulu*, Hämeenlinna

10/2015

- Äänien ilta, YLE Radio Suomi

11/2015

- Kenttä-äänitysmatkoja: Joensuu, Lieksa

2016

12/2015

- Luento, *Lasten yliopisto* Seinäjoki, Hämeenlinna

1/2016

- Luento, *Lasten akatemia*, Tampere
- Esitelmä + ääni-instal-laatio, *Valoa pimeyteen*, Tampere-talo

2/2016

- Kenttä-äänitysmatkoja: Pulkkila, Oulu, Keminmaa, Kemi, Espoo, Helsinki, Seinäjoki

3/2016

- Kenttä-äänitysmatka: Lappeenranta
- Kuuntelukartan päivitys
- Ääniarkiston suunnittelu

4/2016

- Esitelmä, *Elämyksellinen arki ja ruoka*, Seinäjoki

18/7/2016

- Äänitystempaus ”Kado-tetut ja löydetyt äänet”, Maailman kuuntelupäivä

9/2016

- Esitelmä, *Ambiances Tomorrow*, Volos
- Esitelmä, *RESHAPE Designing the future of the library*, Helsinki

10/2016

- Äänien ilta, YLE Radio Suomi

12/2016

- Esitelmä, *Crossroads in Cultural Studies*, Sydney

2017

2/2017

- *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -kirjan jul-kaisu ja seminaari
- Verkkoarkiston julkaisu

Esitelmät ja työpajat
Keruukilpailu ja hankkeen eteneminen
Äänimaisemien äänittäminen
Radio-ohjelmat

KIRJOITTAJAT

HELMI JÄRVILUOMA on etnomusikologi, äänimaisematutkija ja Itä-Suomen yliopiston kulttuurintutkimuksen professori. Hän johtaa parhaillaan Euroopan tutkimusneuvoston Advanced Grant -tutkimusprojektia *Aistitut elinympäristöt muutoksessa: ylisukupolviset ympäristösuhteet Euroopassa 1920–2020* (http://www.uef.fi/fi/web/sensotra/). Vapaa-aikanaan hän usein kirjoittaa, lukee ja kävelee.

KATI KALLIO on historiallisista laulukulttuureista ja uskomusmaailmoista kiinnostunut folkloristi, joka pohtii paraikaa suullisten ja kirjallisten kulttuurien suhteita Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran akatemiahankkeessa *Kirjoitukset ja laulut: uskon ja ilmaisun rekisterit varhaismodernissa Pohjolassa* (288119). Hän on kirjoittanut kalevalamittaisen runon esittämistavoista Länsi-Inkerissä ja kuunnellut kohtuullisen määrän fonografiäänitteiden rahinaa. Läheisiä ovat myös metsät, vedet ja puutarhat asukkeineen.

ARI KOIVUMÄKI on äänisuunnittelija, joka toimii mediatuotannon yliopettajana Tampereen ammattikorkeakoulun Taiteen, musiikin ja median yksikössä. Hän on teatteritaiteen lisensiaatti, joka tekee väitöskirjaa maiseman äänittämisestä Aalto-yliopiston Taiteiden ja suunnittelun korkeakouluun. Musiikin parissa työskenteleminen ja luonnossa liikkuminen ovat rakkaimpia harrastuksia. Ari on Suomen Akustisen Ekologian Seuran jäsen.

MERI KYTÖ on etnomusikologi, äänimaisematutkija ja toimii musiikintutkimuksen tutkijatohtorina Tampereen yliopistossa. Hänen kulttuurisen äänentutkimuksen alaan kuuluva väitöskirjansa (2013) käsitteli yksityisen, yhteisen ja julkisen kaupunkiäänitilan rakentumista sekä metodologiaa. Väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessa hän on pohtinut äänellistä vastarintaa, kuuntelemiseen liittyvää häpeää ja territoriaalisuutta. Hän on toiminut Suomen Akustisen Ekologian Seuran hallitusaktiivina vuodesta 2000 ja mm. *Sata suomalaista äänimaisemaa* -hankkeen (2004–2006) tuottajana. Vapaa-aikana hän soittaa kontrabassoa, katsoo Hercule Poirot -televisiosarjaa ja mimikoi botaanista taidetta.

ANTTI LAHELMA on arkeologian dosentti ja yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Tutkimustyössään hän on erikoistunut esihistoriallisen kalliotaiteen tutkimukseen ja pohjoisten kansojen esikristilliseen uskomusmaailmaan.

KAI LASSFOLK on musiikintutkija, yliopistonlehtori ja musiikkitieteen määräaikainen professori Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut laskennalliseen musiikintutkimukseen, musiikkiteknologian tutkimukseen ja elektroakustiseen musiikkiin. Hän johtaa Erkki Kurenniemen 1960-luvun alussa perustamaa Helsingin yliopiston musiikintutkimuslaboratoriota ja elektronimusiikkistudiota. Lempiharrastuksia ovat elektroniikkarakentelu ja italialainen keittiö.

JUKKA MIKKOLA on Tampereen yliopiston tiedotusopista valmistunut yhteiskuntatieteiden maisteri, toimittaja, joka työskentelee Yleisradion kulttuuriohjelmissa. Hän on erikoistunut ääniin ja äänimaisemiin sekä kokeelliseen ja elektroniseen musiikkiin. Hän on toimittanut *Avaruusromua* -ohjelmaa vuodesta 1990 lähtien sekä *Äänien ilta* -lähetyksiä vuodesta 2012 lähtien. Ihmisen ja äänimaailman suhde, kuten myös elektroniset äänet ja niiden kulttuurihistoria ovat aina kiinnostaneet häntä. Vapaa-aikanaan hän lukee kaunokirjallisuutta, seikkailee verkossa ja kuuntelee maailmaa.

RIITTA RAINIO on arkeomusikologi, joka on tutkinut väitöskirjassaan Suomen rautakautisia kulkusia, kelloja ja kelloriipuksia, ja väitöskirjan jälkeisessä tutkimuksessaan äänellistä kulttuuria Pohjois-Euroopan kivikautisilla asuinpaikoilla, kalliomaalauksilla ja kalmistoissa. Harrastuksenaan hän mökkeilee ja ulkoiluttaa koiraa.

KAISA RUOHONEN on Tampereen yliopiston mediakulttuurin oppiaineesta valmistunut yhteiskuntatieteiden maisteri, joka vastaa *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen tuottamisesta. Ruohonen toimii väitöskirjatutkijana Tampereen yliopiston viestintätieteiden tiedekunnassa, ja tutkii nykyhetken mediavälitteistä ruokakulttuuria sitä muokkaavien ja määrittävien merkitysten, arvorakennelmien ja valta-asetelmien näkökulmasta. Vapaa-aika puolestaan kuluu pitkälti dekkarikirjallisuuden, podcastien, ystävien ja junamatkustamisen parissa.

HARRI SAHAVIRTA teoreettisesta filosofiasta väitellyt kirjastonjohtaja. Hän koordinoi *Yleisten kirjastojen muuttuvat äänimaisemat* -tutkimushanketta (2015–2017), mutta on kiinnostunut myös kirjastojen ympäristötietoisuudesta. Vapaa-aikanaan hän viihtyy keittiössä, puutarhassa ja matkoilla.

HEIKKI UIMONEN on etnomusikologi, akustisen kommunikaation sekä äänimaisematutkimuksen dosentti ja populaarimusiikin tutkimuksen professori Taideyliopiston Sibelius-Akatemiassa. Hän tutkii äänen ja musiikin tallentamista ja välittymistä sekä näiden vaikutusta musiikin kuunteluun, ääniympäristön muutokseen ja tilan äänelliseen rakentumiseen. Hän johtaa Taideyliopiston Sibelius-Akatemian osuutta TEKES-rahoitteisessa *Värinä*-projektissa (2015–2016) sekä osallistuu akateemisen tutkimuksen, musiikkialan ammattilaisten ja yleisön välistä vuorovaikutusta edistävän *MARS Festivalin* toimintaan. Uimonen on Suomen Akustisen Ekologian Seuran puheenjohtaja ja *Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat* -hankkeen johtaja.

TIINA ÄIKÄS on arkeologi, joka toimii tutkijana Oulun yliopistossa. Hän on väitellyt vuonna 2011 otsikolla *Rantakiviltä tuntureilla: Pyhät paikat saamelaisten rituaalisessa maisemassa*. Äikäs on kiinnostunut maisemista, mukaan lukien äänimaisemat, osana ihmisten kokemusmaailmaa sekä pyhien paikkojen käytöstä menneisyydessä ja nykyään. Hän julkaisee (yhdessä Anna-Kaisa Salmen kanssa) tutkimuksestaan blogia *Uhrit ennen ja nyt: Kaksi arkeologia tutkii saamelaisten uhripaikkoja.* Vapaa-aikaansa hän viettää kahden pienen lapsen tuottamassa äänimaisemassa lukien ja laulaen lapsille nuotin vierestä sekä retkeillen luonnossa.

MUUTTUVAT SUOMALAISET ÄÄNIMAISEMAT

Muuttuvat suomalaiset äänimaisemat kokoaa yhteen ympäristön ääniä ja äänimaisemia tarkastelevia tieteellisiä artikkeleita sekä äänen kokemisesta kertovia tekstejä. Aikaan, paikkaan, arkeen ja juhlaan liittyvä äänimaisema muovaa nykypäiväämme ja rakentaa menneisyyttämme. Äänet ovat miellyttäviä ja kauniita, vuorokautta ja vuodenkiertoa rytmittäviä, häiritseviä, tylsiä ja sekä kaikkea näiden väliltä.

Muuttuvien äänimaisemien tematiikka yhdistää myös kirjan tutkimusartikkeleita. Tutkimuksellisesti ne nojaavat eri tieteentraditioihin ja menetelmiin: mediatutkimukseen ja -analyysiin, antropologiseen kenttätallennukseen ja aistinvaraiseen havainnointiin, tekstianalyysiin ja lähilukuun, folkloristiikkaan, arkeoakustiikkaan ja musiikintutkimukseen.

Kirjoituskilpailussa kerätyt tekstit puolestaan osoittavat, kuinka ääniä on mahdollista kuunnella analyyttisesti ja esteettisesti, asettaa ne osaksi alueellista, paikallista, valtakunnallista tai ylirajaista kulttuurihistoriallista tarkastelua ja pohtia, mitä ääni kuuntelijalleen merkitsee ja miten hän äänimaisemaansa vaikuttaa.

TAMPERE UNIVERSITY PRESS